

RIKSDAGENS PROTOKOLL

1957

ANDRA KAMMAREN

Nr 21

25—27 maj

Debatter m. m.

Måndagen den 27 maj fm.

	Sid.
Svar på fråga av herr Nilsson i Tvärålund ang. beskattningen av skog, som säljes i samband med upplåtelse av dispositionsrätten till marken	4
Folkomröstning i pensionsfrågan	5

Måndagen den 27 maj em.

Folkomröstning i pensionsfrågan m. m. (Forts.)	79
Anslag till upplysningsverksamhet m. m. vid 1957 års folkomröstning	97
Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område, m. m.	98
Lag om kommunalförbund m. m.	107
Försöksverksamheten med nioårig enhetsskola m. m.	110
Omläggning av den juridiska och samhällsvetenskapliga utbildningen	123
Statstjänstemännens löner under åren 1957 och 1958 m. m.	136
Ändringar i personalförteckningen för riksbanken, m. m.	138

Samtliga avgjorda ärenden

Måndagen den 27 maj

<i>Andra lagutskottets</i> utlåtande nr 36, om folkomröstning i pensionsfrågan m. m.	5
<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 130, ang. anslag till upplysningsverksamhet m. m. vid 1957 års folkomröstning	97
<i>Jordbruksutskottets</i> utlåtande nr 31, ang. prisreglerande åtgärder på jordbrukets område, m. m.	98
<i>Konstitutionsutskottets</i> utlåtande nr 17, ang. lag om kommunalförbund, m. m.	107

	Sid.
<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 127, ang. försöksverksamheten med nio- årig enhetsskola m. m.	110
— nr 128, ang. omläggning av den juridiska och samhällsveten- skapliga utbildningen	123
— nr 131, ang. statstjänstemännens löner under åren 1957 och 1958 m. m.	136
— memorial nr 132, ang. uppskov med behandlingen av vissa ärenden	138
<i>Första lagutskottets</i> memorial nr 35, ang. uppskov med behandlingen av vissa ärenden	138
<i>Tredje lagutskottets</i> memorial nr 23, ang. uppskov med behandlingen av visst ärende	138
<i>Bevillningsutskottets</i> memorial nr 46, ang. uppskov med behandlingen av vissa ärenden	138
<i>Bankoutskottets</i> memorial nr 28, ang. ändring i avlöningsbestämmelserna för hos riksdagen tillfälligt anställda tjänstemän, m. m.	138
— utlåtande nr 29, ang. tillämpning av statens löneplansförordning vid riksdagens verk, m. m.	138
— nr 30, ang. ändringar i personalförteckningen för riksbanken, m. m.	138
— nr 31, ang. ändringar i bankoreglementet	138
— nr 32, ang. ändringar i reglementet för riksgäldskontoret	138
— nr 33, ang. ändringsarbeten i riksbankens fastighet i Nyköping ..	138

Lördagen den 25 maj

Kl. 16.00

På grund av förfall för sekreteraren tjänstgjorde undertecknad, jämlikt herr talmannens förordnande, vid protokollet.

§ 1

Föredrogos, men bordlades åter bevillningsutskottets memorial nr 46, bankoutskottets memorial och utlåtanden nr 28—33, andra lagutskottets utlåtande nr 36 och jordbruksutskottets utlåtande nr 31.

§ 2

Herr TALMANNEN anförde:

Jag hemställer, att kammarerna måtte besluta, att på föredragningslistan för kammarernas nästkommande sammanträde andra lagutskottets utlåtande nr 36, statsutskottets utlåtande nr 130 och jordbruksutskottets utlåtande nr 31 i nu nämnd ordning uppföras främst samt bankoutskottets utlåtande nr 22 och statsutskottets utlåtande nr 129 sist bland två gånger bordlagda ärenden.

Denna hemställan bifölls.

§ 3

Till bordläggning anmäldes

statsutskottets utlåtanden och memorial:

nr 133, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag för budgetåret 1957/58 till avskrivning av nya kapitalinvesteringar jämte i ämnet väckt motion,

nr 134, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag för budgetåret 1957/58 till avskrivning av oreglerade kapital-

medelsförluster jämte i ämnet väckt motion,

nr 135, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående vissa avsättningar till budgetutjämningsfonden,

nr 136, i anledning av vissa motioner, väckta i anslutning till Kungl. Maj:ts i propositionen nr 175 framlagda förslag till allmän energiskatt m. m.,

nr 137, i anledning av väckta motioner om tillsättandet av en allmän besparingskommission för översyn av de statliga utgifterna,

nr 138, angående tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1956/57, och

nr 139, angående statsregleringen för budgetåret 1957/58;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 47, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 175, såvitt densamma avser förslag till förordning om allmän energiskatt, m. m., jämte i ämnet väckta motioner, och

nr 48, angående beräkning av bevilningarna för budgetåret 1957/58, m. m., jämte i ämnet väckta motioner;

bankoutskottets utlåtanden:

nr 15, angående regleringen för budgetåret 1957/58 av utgifterna under huvudtiteln Riksdagen och dess verk m. m., och

nr 34, i anledning av delegerades för riksdagens verk framställning angående ändrade tjänste- och personalförteckningar för ombudsmännens expeditioner m. m., jämte i ämnet väckta motioner;

första lagutskottets utlåtande nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad

lydelse av 2 § 2:o), 4:o), 5:o), 11:o), 14:o) och 17:o) lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt; samt

jordbruksutskottets utlåtande och memorial:

nr 12, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda hemställan rörande anslag till Befrämjande av landsbygdens elektrifiering jämte i ämnet väckta motioner,

nr 32, angående uppskov med be-

handlingen av vissa till jordbruksutskottet hänvisade ärenden, och

nr 33, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om väckta motioner angående utredning om sammanslagning av statens jordbruksnämnd och lantbruksstyrelsen.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 16.02.

In fidem

Sune K. Johansson

Måndagen den 27 maj

Kl. 10.00

§ 1

Justerades protokollet för den 21 innevarande maj.

§ 2

Upplästes följande till kammaren inkomna läkarintyg:

Riksdagsman Jöns Nilsson, f. 9.3.05, Bästekille, är på grund av blodtrycks-sjukdom sjukskriven fr. o. m. 26.5.57 t. o. m. minst till den 26.6.57.

Vilket härmed intygas.

Gärnsås den 26/5 1957.

Arne Franzén.
Provinsialläkare.

Herr Nilsson i Bästekille beviljades ledighet från riksdagsgörömlen från och med gårdagen tills vidare.

Herr talmannen meddelade, att herr Setterberg, som vid kammarens sammanträde den 24 april med läkarintyg styrkt sig tills vidare vara hindrad att deltaga i riksdagsgörömlen, denna dag åter intagit sin plats i kammaren.

§ 3

Svar på fråga ang. beskattningen av skog, som säljes i samband med upplåtelse av dispositionsrätten till marken

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet STRÄNG, som yttrade:

Herr talman! Herr Nilsson i Tvärålund har med andra kammarens tillstånd frågat mig om skattelagssakkunnigas utredning beträffande reglerna för beskattningen av skog, som säljes i samband med upplåtelse av dispositionsrätten till marken, fortskridit så långt att resultatet kan framläggas inom den närmaste tiden.

I anledning härav kan jag meddela att enligt vad jag under hand inhämtat från de sakkunnigas ordförande kommer den av herr Nilsson åsyftade utredningen att slutföras inom de närmaste månaderna.

Härpå anförde

Folkomröstning i pensionsfrågan

§ 4

Herr NILSSON i Tvärålund (bf):

Herr talman! Jag ber att få tacka herr statsrådet och chefen för finansdepartementet för svaret på min enkla fråga. Anledningen till att jag framställt denna fråga är att detta problem motionsvis upptagits till behandling vid årets riksdag. När motionerna behandlades i bevillningsutskottet upplystes det att förslag till ny lagstiftning skulle kunna presenteras under innevarande vår av 1950 års skattelagssakkunniga. Motionärerna fick intrycket att riksdagen skulle ha möjlighet att besluta i detta ärende under höstriksdagen och lät sig nöja med denna upplysning. Våren har ju kommit rätt långt, åtminstone här i stockholmstrakten, men något nytt förslag i denna fråga har inte framlagts.

I statsrådets svar, som jag erhöll för en liten stund sedan, säges det att utredningen kommer att slutföras inom de närmaste månaderna, och det innebär väl att proposition i ämnet knappast kan lämnas i höst. Jag skulle emellertid vilja vädja till finansministern att så sker, om det finns möjligheter därtill. Detta är ju inte någon ny fråga, utan den har utretts två gånger tidigare under de sista fem åren. Båda utredningarna har remissbehandlats, och remissyttrandena har på något undantag när varit tillstyrkande. Full enighet har emellertid rått om att det här föreligger ett missförhållande som måste rättas till. De enskilda har av kraftexploatörerna och med hänsyn till samhällsintresset påtvingats en orättvis beskattning, och de har kommit i en sämre ställning än de som frivilligt sålt sin egendom och sina fastigheter. Detta problem måste lösas snarast. Ju längre vi dröjer med en lösning, desto fler orättvisor begås, och desto svårare blir det att rätta till vad som tidigare brustit.

Överläggningen var härmed slutad.

Föredrogs, men bordlades åter statsutskottets utlåtanden och memorial nr 133—139, bevillningsutskottets betänkanden nr 47 och 48, bankoutskottets utlåtanden nr 15 och 34, första lagutskottets utlåtande nr 36 samt jordbruksutskottets utlåtande och memorial nr 12, 32 och 33.

§ 5

Folkomröstning i pensionsfrågan

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 36, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om folkomröstning i pensionsfrågan m. m., i vad propositionen hänvisats till lagutskott, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 2 maj 1957 dagtecknad proposition, nr 177, vilken — utom såvitt avsåge i propositionen äskade anslag — hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden, föreslagit riksdagen att, såvitt nu vore i fråga, antaga vid propositionen fogat förslag till lag om folkomröstning i pensionsfrågan.

Lagförslagens 1 § var av följande lydelse:

1 §.

Den 13 oktober 1957 skall genom allmän folkomröstning folkets mening inhämtas om frågan huruvida folkpensionerna efter förhöjning böra utbyggas med särskilda tilläggspensioner, utformade i enlighet med något av följande förslag:

Förslag nr 1

Löntagare får lagfäst rätt till tilläggspensioner, som avpassas efter tidigare lön och behåller sitt värde.

Andra förvärvsarbetande — företagare m. fl. — får möjlighet att till begränsat belopp frivilligt försäkra sig

Folkomröstning i pensionsfrågan

för tilläggspensioner, som med garanti av staten behåller sitt värde.

Förslag nr 2

Löntagare, företagare och andra får möjlighet att till begränsat belopp frivilligt försäkra sig för tilläggspensioner, som med garanti av staten behåller sitt värde.

Förslag nr 3

Löntagare, företagare och andra får frivilligt försäkra sig för tilläggspensioner, och i gällande lagstiftning genomföres ändringar, som underlättar att tilläggspensionerna utan garanti av staten behåller sitt värde. Anslutningen till tilläggspensioneringen kan ske genom kollektivavtal eller genom andra överenskommelser, enskilt eller gruppvis.

Ej må någon rösta för mer än ett av nämnda förslag. Den som icke önskar rösta för något av förslagen äger lämna blank röstsedel.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat

dels sex i anledning av propositionen väckta motioner, nämligen

de likalydande motionerna nr 531 i första kammaren av herr *Bergman m. fl.* och nr 676 i andra kammaren av herr *Persson i Växjö m. fl.*,

de likalydande motionerna nr 532 i första kammaren av herr *Werner m. fl.* och nr 675 i andra kammaren av herr *Pettersson i Dahl m. fl.*, samt

de likalydande motionerna nr 533 i första kammaren av herrar *Ewerlöf* och *Ohlön* samt nr 674 i andra kammaren av herrar *Ohlin* och *Hjalmarson*, utom i vad motionerna rörde anslagsfrågan,

dels ock de före propositionens avlämnande väckta likalydande motionerna nr 382 i första kammaren av herr *Andersson, Alvar*, och nr 470 i andra kammaren av herr *Wedén*.

I motionerna I: 531 och II: 676 hade yrkats, »att riksdagen måtte besluta att folkomröstningen rörande princi-

perna för en pensionsreform anordnas söndagen den 13 oktober och måndagen den 14 oktober 1957».

I motionerna I: 532 och II: 675 hemställdes, att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 177 måtte hemställa hos Kungl. Maj:t, att den likalydande ingressen på röstsedlarna vid den rådgivande folkomröstningen i pensionsfrågan den 13 oktober 1957, vilken ingress föredragande departementschefen funnit lämpligen kunna formuleras sålunda: »Avsikten är att höja folkpensionerna. Avsikten är vidare att bygga på dem med särskilda tilläggspensioner. Tre olika förslag har lagts fram om utformningen av sådana tilläggspensioner.», i stället måtte formuleras sålunda: Avsikten är att höja folkpensionerna enligt pensionsberedningens förslag till 5 400 kronor för två ålderspensionsberättigade makar och till 3 600 kronor för ensamstående pensionstagare. Avsikten är vidare att bygga på dem med särskilda tilläggspensioner. Tre olika förslag har lagts fram om utformningen av sådana tilläggspensioner.»

I motionerna I: 533 och II: 674 hade, såvitt nu vore i fråga, hemställts,

»att fjärde stycket i § 1 i Lag om folkomröstning i pensionsfrågan måtte få följande lydelse:

— — — — —

Förslag nr 3

En frivillig, valfritt utformad tilläggspensionering, som utan statsbidrag behåller sitt värde. Pensioneringen kan ordnas enskilt eller gruppvis, genom avtal eller på annat sätt. Värdebeständigheten möjliggöres genom ändringar i gällande lagstiftning.

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala att ingressen till röstsedlarna bör lyda:

Avsikten är att successivt höja folkpensionerna så att de i fast penningvärde år 1968 uppgår till 5 400 kronor för makar och 3 600 kronor för ensam-

stående. Enighet råder härom. Däremot föreligger tre olika förslag om tilläggs-pensionering.»

Motionerna I: 382 och II: 470 utmynnade i yrkande »att riksdagen måtte besluta att folkomröstning skall äga rum om de olika huvudalternativen till lösning av pensionsfrågan». Om den vilande författningsändringen avseende folkomröstningsinstitutet icke vore definitivt genomförd, då beslut om folkomröstning i pensionsfrågan kunde vara önskvärt att fatta, hemställdes alternativt, »att riksdagen för sin del ville besluta en lag om folkomröstning i ovan angivet ämne».

I vad propositionen och motionerna I: 533 och II: 674 icke behandlats i detta utlåtande hade de hänvisats till statsutskottet och behandlats i dess utlåtande nr 130.

Andra lagutskottet hemställde

A. att riksdagen måtte antaga det vid propositionen fogade förslaget till lag om folkomröstning i pensionsfrågan;

B. att riksdagen i anledning av motionerna I: 532 och II: 675 samt I: 533 och II: 674, sistnämnda båda motioner såvitt nu vore i fråga, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att den likalydande ingressen å röstsedlarna måtte formuleras sålunda: »Avsikten är att successivt höja folkpensionerna, enligt pensionsberedningens enhälliga förslag så att de år 1968 uppgår till 5 400 kronor för två pensionsberättigade makar och 3 600 kronor för ensamstående. Avsikten är vidare att bygga på dem med särskilda tilläggs-pensioner. Tre olika förslag har lagts fram om utformningen av sådana tilläggs-pensioner.»

C. att motionerna I: 382 och II: 470 måtte anses besvarade genom vad utskottet anfört och hemställt; samt

D. att motionerna

1. I: 531 och II: 676,

2. I: 532 och II: 675 samt

Folkomröstning i pensionsfrågan

3. I: 533 och II: 674, såvitt nu vore i fråga,

i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet anfört och hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade avgivits

1) av herr *Lundberg*, som på anförda skäl ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen — med avslag jämväl å motionerna I: 382 och II: 470, I: 531 och II: 676, I: 532 och II: 675 samt I: 533 och II: 674, sistnämnda båda motioner såvitt nu vore i fråga — måtte avslå det vid propositionen fogade förslaget till lag om folkomröstning i pensionsfrågan;

2) av herrar *Sunne*, *Mannerskantz*, *Aastrup* och *Jacobsson* i Tobo, fru *Sandström* och herr *Ahlberg*, vilka ansett att utskottet under A bort hemställa, att riksdagen, med förklaring att riksdagen funnit viss ändring böra vidtagas i det genom propositionen framlagda förslaget till lag om folkomröstning i pensionsfrågan, måtte för sin del antaga förslaget med den ändringen att den del av 1 § som började med orden »Förslag nr 3» och slutade med orden »eller gruppvis» erhöles följande lydelse:

Förslag nr 3

En frivillig, valfritt utformad tilläggspensionering, som utan statsbidrag behåller sitt värde. Pensioneringen kan ordnas enskilt eller gruppvis, genom avtal eller på annat sätt. Värdebeständigheten möjliggöres genom ändringar i gällande lagstiftning.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid:

Herr *JACOBSSON* i Tobo (fp):

Herr talman! I anledning av den reservation, som jag jämte några andra ledamöter av andra lagutskottet har fogat till förevarande utskottsutlåtande, ber jag att få framföra några synpunkter.

Folkomröstning i pensionsfrågan

Pensioneringens utformning är en mycket stor och betydelsefull social fråga. Det är därför förklarligt att den hänskjuts till medborgarnas bedömande genom en rådgivande folkomröstning. Folket bör få den pension som det önskar och vill bekosta.

Det råder stor enighet om att en förbättring av folkpensionen bör komma till stånd och utgöra grundtryggheten i pensionssystemet. Då det gäller tilläggspensionens utformning och konstruktion råder däremot starka meningsmotsättningar. Att så är fallet framgår av att såväl inom pensionsberedningen som under remissbehandlingen mycket delade meningar framförts i denna fråga. Det kan sålunda konstateras, att det finns anhängare till vart och ett av de tre förslag till tilläggspensionering som framförts i utredningens betänkande.

För att först nämna några ord om ingressen har utskottet enat sig om följande formulering: »Avsikten är att successivt höja folkpensionerna, enligt pensionsberedningens enhälliga förslag så att de år 1968 uppgår till 5 400 kronor för två pensionsberättigade makar och 3 600 kronor för ensamstående. Avsikten är vidare att bygga på dem med särskilda tilläggspensioner. Tre olika förslag har lagts fram om utformningen av sådana tilläggspensioner.»

Utskottets förslag till ingress är en kompromiss mellan de i propositionen och motionerna framlagda förslagen. Denna ingress innebär sålunda, att det är meningen att successivt höja folkpensionerna så, att de år 1968 uppgår till de angivna beloppen.

Det är nödvändigt att man, när man skall diskutera olika förslag till tilläggspensionering, har grundbeloppen, d. v. s. folkpensionens belopp, fastställt. Då det sedan gäller att för folkomröstning framlägga tre förslag, är det absolut nödvändigt att frågorna får en sådan utformning, att de röstande kan

få en klar uppfattning om det förslag, som motsvarar de olika frågorna. I detta avseende anser vi reservanter att det av Kungl. Maj:t framlagda och av utskottet tillstyrkta förslaget till formulering av frågorna ej bör av riksdagen bifallas. I den motion som väckts av folkpartiet och högern i denna fråga har viss kritik riktats mot utformningen av samtliga frågor. Vi anser nämligen, att innebörden av de förslag till lösning av tilläggspensioneringsfrågan, om vilka det nu skall röstas, inte klart framgår av dessa frågor. Men med hänsyn till vår uppfattning, att varje meningsriktning vid framställande av frågor till folkomröstning bör få utöva ett avgörande inflytande på formuleringen av den fråga som motsvarar vederbörandes förslag, framställer vi inte något yrkande om ändring av frågorna 1 och 2. Vad det däremot gäller utformningen av fråga nr 3, som skall motsvara folkpartiets och högers uppfattning i tilläggspensioneringsfrågan, kan utskottets förslag icke godkännas av oss reservanter. Den föreslagna formuleringen av fråga nr 3 är icke rättvisande för det förslag, som omfattas av folkpartiet och högern.

I motionen föreslås formuleringen: »En frivillig, valfritt utformad tilläggspensionering, som utan statsbidrag behåller sitt värde. Pensioneringen kan ordnas enskilt eller gruppvis, genom avtal eller på annat sätt. Värdebeständigheten möjliggöres genom ändringar i gällande lagstiftning.» Denna formulering täcker på ett helt annat sätt det förslag varom fråga är än den i propositionen föreslagna. Vi reservanter framför också denna formulering såsom vårt förslag i reservationen.

Av vad jag tidigare anfört framgår, att vi haft vissa invändningar att göra mot propositionens förslag till formulering av frågorna nr 1 och 2 men ej framställt något yrkande, då de parter, som står bakom dessa frågor, anser att frågeformuleringarna motsvarar deras

Folkomröstning i pensionsfrågan

förslag. En enkel gärd av demokratisk rättvisa vore väl då att vi som har en annan uppfattning finge formulera vår fråga så som vi anser att den bör utformas. Varför skulle inte denna kammare då kunna bifalla andra lagutskottets utlåtande nr 36 med den ändring däri som föreslås i reservationen av herr Sunne m. fl.?

Herr talman! Med vad jag här anfört yrkar jag givetvis bifall till reservationen av herr Sunne m. fl.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! I fråga om den nu aktuella tilläggspensionen har vi alldeles nyss hört talet om en enkel gärd av rättvisa m. m. Nu förhåller det sig väl så, att oppositionen anser denna fråga redan vara avgjord och har engagerat ett kungl. ämbetsverk för att sköta sin agitation. Även om oppositionen alltså anser frågan vara avgjord, är det dock enligt min mening olyckligt att skicka ut en fråga av denna karaktär på folkomröstning. Ett sådant förfarande borde i ett parlamentariskt styrt land icke få förekomma beträffande en fråga av denna art. Ur min synpunkt är det också angeläget att riksdagen — som någon yttrat — säger ifrån att den cirkusföreställning, som oppositionen engagerat sig i beträffande denna fråga, bör stoppas, ty pensionsfrågan är även för löntagare i enskild tjänst så viktig att vi inte bör fortsätta i galenskapen. Jag har uppfattningen — och i den har jag styrkts dels under utskottsarbetet och dels genom den diskussion som förts i anslutning till behandlingen av detta ärende — att denna fråga är direkt olämplig för folkomröstning. Det är en politisk fråga av första rangen, och den skall avgöras i riksdagen. De av folket valda förtroendemännen skall alltså ta det ansvar man från olika håll pålagt dem och inte i en så pass invecklad fråga försöka övervältra ansvaret på en menighet, som icke har den möjlig-

het att sätta sig in i frågan som riksdagen ändå får förutsättas äga. I folkomröstningen har huvudvikten lagts på principerna, och ur principiell synpunkt är givetvis pensionsfrågan av en omfattning och betydelse, som motiverar att den går ut till folkomröstning i enlighet med 1922 års lag. Men vid dylikt omröstningsförfarande förutsättes att frågorna har ett klart sakligt innehåll och att de är så enkla att man kan svara ett klart ja eller nej på dem. Här är det dock i ena fallet fråga om principen, medan det i andra fallet säges att det gäller att ordna pensionsskyddet.

Det har också anförts i sammanhanget att det väl måste vara rimligt att löntagarna själva får avgöra, om de vill ta ut en större lön i form av löneförhöjningar eller i form av pension. Det där låter bra, men vore det inte också rimligt att säga, att löntagarna bör kunna ha en omröstning om pensionen inom egna led, alltså om de vill eller inte vill ordna pensionen med det tvång och den ofrihet som oppositionen talar om? Skall alla grupper deltaga i folkomröstningen, även sådana som redan har sin pension ordnad, kan man fråga, om det här är meningen att ta principiell ställning till pensionerna över huvud taget, eller om en liten grupp i samhället skall skiljas ut och få bestämma den saken för sig själva. En generaldirektör, som måste ta emot 26 000—27 000 kronor om året i pension, är oerhört illa ställd, och alla stats- och kommunalanställda samt direktörerna i de enskilda företagen bör givetvis befrias från den ofrihet som nu påtvingas dem av stat, kommun eller företagsledning. Skall man komma bort från den ofriheten, så är det väl lämpligt att överlåta åt vederbörande i stats- och kommunaltjänst samt åt de i enskild tjänst anställda att inom sig genom omröstning få utrönt, om oppositionen här verkligen företräder en riktig frihetsvilja och om de anställda känner sig ha ett sådant tryck på sig, som de vill befrias från. Vi skall, ärade

Folkomröstning i pensionsfrågan

kammarledamöter, notera att de som redan har sin pensionsfråga ordnad icke ser sina pensionsförmåner som någon ofrihet utan som en stor trygghet. Då är det väl rimligt om också andra medborgargrupper, som vill ha samma förmåner och rättigheter, också får möjlighet att bestämma om den saken.

Det har sagts att pensionen kommer att tagas från lönerna. Ja, men om vi skulle till omröstning skicka ut både frågan om lönerna och frågan om pensionen åt t. ex. högre tjänstemän, så skulle vi få ett underligt resultat. Vi skall komma ihåg att pensionerna till de stats- och kommunalanställda samt till högre tjänstemän i de enskilda företagen tages från arbetsgivaren. Om man vill dela av lönerna, så kan man fråga varför det är så angeläget att enskilda företag, innan de utannonserar en högre chefsbefattning, skall ha tjänsten ordnad i pensionshänseende och varför det skall vara en förutsättning för att befattningen skall få sökande.

Den planerade folkomröstningen är ju också bara av rådgivande karaktär. Utgången kan därför inte påverka riksdagens sammansättning. När vi samlas här i höst, har riksdagen därför i stort sett den sammansättning den har i dag, och vi har då samma möjligheter som nu att rösta. Jag tror därför att det är felaktigt att bibringa svenska folket den föreställningen att allmänheten skulle kunna påverka pensionsbeslutet politiskt genom folkomröstningen i höst.

Vidare har det sagts att frågorna skall skrivas ut så klart som det över huvud taget är möjligt. Herr Jacobsson i Tobo har också här väddat om att de olika meningsriktningarna själva skall få formulera frågorna och därvid ta hänsyn till praktiska och andra synpunkter. Men vi har ju haft en utredning, som har lagt fram vissa förslag, och det är ju de olika meningarna däri som det nu gäller att rösta om. Man har i det sammanhanget från oppositionens sida sagt,

att man vill ha friheten med i sin motivering, och det är då speciellt frågan om avtalsrätt till reglerad pension som man hänsyftar på. Till det vill jag bara säga: Jag har här i min hand en broschyr, som Svenska arbetsgivareföreningen har utgivit och som tolkar högers och folkpartiets förslag så, att detta skulle innebära ja till avtalslinjen i pensionsfrågan. Jag tycker att man från oppositionens sida här skulle ha krävt: vi vill ha inskrivet i folkomröstningsfrågan att det är avtalslinjen det gäller.

Sedan har det ju sagts, att det skulle gälla principerna. Då har man, för att göra folkomröstningen mera attraktiv ur taktisk synpunkt, från exempelvis högern och folkpartiet tagit in i sin motion kravet om att man i ingressen till valsedeln skall liksom spika fast, att när vi kommer fram till 1968 så skall vi ha folkpensionen uppe i den eller den summan. Jag vill ju säga som sanningen är, att det är olämpligt från oppositionens sida att tro, att våra gamla skulle vara så ålderstigna, att de bara ur den synpunkten skulle nappa på den grovt utlagda kroken. Det är förolämpning mot de gamla, att man vill spekulera i sådana här motiv.

Vad innebär nu detta tillägg till ingressen? Det är ju, att man i frågorna nr 2 och 3 uttryckligen har sagt ifrån, att man skall rösta om en sorts frihetsprincip. Men i ingressen till samma sedlar står det också uttryckligen, att man skall ansluta sig till principen om en laglig rätt till folkpension.

Om det nu gäller principer, så kan man visserligen säga, att i fråga nr 1, eller den som jag närmast företräder, sammanfaller ingressen och frågan med varandra, och där inträder inga komplikationer. Men när det gäller frågorna 2 och 3 måste det vara på det sättet, att om man skall använda dessa sedlar — och man får förutsätta att någon skall göra det också — så måste man, för att göra en klar principiell deklara-

tion, stryka ingressen därest man skall kunna svara på frågorna.

Jag tror därför, herr talman, att detta visar att oklarhet råder både inom utskottet och på annat håll och att man här mera har gått in på den taktiska frågan än den sakliga och den principiella.

Jag vill också säga ifrån, att varken propositionen eller motionerna har gjort klart, om resultatet av omröstningen skall vara ett principiellt ställningstagande och omfatta även dem som är anställda i stat och kommun eller som på annat sätt har ordnat sin pension. Skall även de så att säga principiellt ingå i det här beslutet? Då kommer man fram till den frågan: Hur skall samhället förfara i en sådan situation? Ty efter vad jag kan förstå är stats- och kommunalanställda garanterade pensioner. Man kan visserligen säga att man skall vidta sådana åtgärder som uppskjuten pension m. m.

Jag tror alla förstår, att om riksdagen skulle ta en sådan här principiell ställning, så för det till så orimliga praktiska konsekvenser, att det är olämpligt att göra det.

När man nu har framtingat en folkomröstning, så säger oppositionen: Vi vill inte att det skall utgå statsmedel till folkomröstningen. Låt mig då bara säga, att om vi skall fullfölja folkomröstningen och samhället inte skall ställa pengar till förfogande, så blir det ånyo den rikes rätt som ytterst blir gällande.

När man här har talat om frihet och att man inte vill ha statsmedel till sitt förfogande, skulle jag vilja ställa frågan så: Om nu oppositionen inte vill ha pengar från samhället, kommer den då också att säga: Vi vill inte ha gratisannonser genom företagen, vi vill inte att reklam m. m. skall utnyttjas? Vi skall då komma ihåg, att om man tar bidrag exempelvis från arbetsgivarhåll, så minskar man för det första möjligheterna för arbetsgivarna att höja lö-

nerna. Då tar man även statsbidrag genom att man på lönekontona kommer att betala mindre stats- och kommunalskatt. På det viset får man en indirekt hjälp från statens sida.

Är man så oerhört känslig eller menar att man skall visa ett prydligt ansikte utåt, ja, då tycker jag att herrarna skall tvätta sig litet renare än de är för närvarande.

Det har också sagts att det föreslagna uttalandet i ingressen skulle innebära ett löfte för framtiden. Ja, det är ett löfte, åt både folkpensionärer och andra, så länge vi har en politisk sammansättning av riksdagen, som garanterar genomförandet. Men jag vill erinra om att den ena gruppen av dem som slår vakt om röstsedel 3 i år har framfört en hel rad krav på avrustning av olika reformer. Det gäller minskning av anslagen till sjukhus, det gäller skolor och över huvud taget hela registret av reformer på ca 183 milj. kr. — ja, på försvarskostnaderna har man till och med velat pruta en summa på 2 000 kronor! Om man nu skulle få gehör för sin uppfattning, då är jag, ärade kammarledamöter, förvissad om att ingenting hindrar denna opposition från att säga: Vi har inga förpliktelser bakåt, vi har endast förpliktelser framåt, och dessa villkor skall vi bestämma med utgångspunkt från minsta möjliga medelsförbrukning. Detta kommer att gälla både folkpensionärer och andra grupper.

Jag har, herr talman, den bestämda uppfattningen att denna frågas karaktär och de olika meningsyttringar som i diskussionen kring densamma kommit till synes talar för att frågan icke är lämplig för en folkomröstning, utan att kammaren bör avslå detta förslag. Även om jag skulle bli i stort sett ensam om denna uppfattning, har jag ändå ett starkt intryck av att många och stora folkgrupper runt om i vårt land delar den uppfattningen, att en folkomröstning i pensionsfrågan är

Folkomröstning i pensionsfrågan

olämplig. Därför ber jag, herr talman, att få yrka bifall till min reservation, som innebär avslag på det föreliggande lagförslaget.

Herr NILSSON i Göteborg (s):

Herr talman! Som det torde framgå av de två föregående talarnas anföranden har vi inte lyckats att åstadkomma ett enhälligt utskottsutlåtande. Inom utskottet — det torde också framgå av utlåtandet — har prövningen av denna fråga utfallit på det sättet, att vi inom majoriteten ansett oss kunna följa propositionen i samtliga avseenden utom beträffande det avsnitt, som gäller den för samtliga frågor gemensamma ingressen om folkpensionshöjningen. För att de röstande skall kunna bedöma behovet av en tilläggs pensionering och hur denna skall utformas, måste man klargöra de förutsättningar man har att utgå ifrån. I propositionen skapar man inte tillräcklig klarhet om grundpensionens framtida utformning, och utskottet har därför, delvis i anslutning till de i detta ämne väckta motionerna, skrivit om ingressen så att större klarhet därigenom har skapats.

I den sålunda omformulerade ingressen anges avsikten att genomföra höjningen successivt, målet i fråga om pensionsbeloppens storlek och det årtal då det anses att höjningen skall vara genomförd. Det är glädjande att man vunnit enighet inom utskottet i denna fråga, vilket bör utesluta varje missförstånd på den punkten under den kommande kampanjen.

Däremot har vi inte inom utskottet, lika litet som partiledarna under sina överläggningar, kunnat enas om formuleringen av fråga 3. I princip är vi eniga om att frågorna i omröstningen bör ge uttryck för det väsentliga i pensionsberedningens tre förslag.

Självfallet kan det inte bli fråga om annat än att ange de huvudprinciper i förslagen som där uppdragits. Inom ut-

skottsmajoriteten har vi inte kunnat finna annat än att den linje, som högern, folkpartiet och arbetsgivarna enat sig om i pensionsberedningen, i propositionens förslag fått en beskrivning, som nära anknyter till förslagsställarnas egen text i betänkandet. Reservationens uttalande, att propositionens förslag till formuleringar på intet sätt fyller »de krav på en rättvisande beskrivning, som bör ställas för att de röstande skall få en riktig bild av frågornas rätta innebörd», anser vi höra mera hemma i en politisk pamflett än i ett utskottsutlåtande, där enligt min mening sakligheten bör vara det framträdande. Reservationens förslag smugglar vidare undan dels det förhållandet, att tilläggs pensioneringen främst skall ordnas genom kollektivavtal och dels det faktum, att värdebeständigheten enligt det övervägande antalet remissinstanser framstår såsom långt ifrån säker med tillämpande av 3:ans system. Jag finner att propositionen i dessa avseenden ger en mycket mer adekvat beskrivning av det verkliga läget.

Vi har också inom utskottet haft att ta ställning till några motioner från medlemmar av min egen riksdagsgrupp, i vilka yrkats, att omröstningen skall pågå i två dagar. Jag har respekt för motivet för dessa yrkanden, nämligen att söka få ett ökat antal medborgare att delta i folkomröstningen. Men inom utskottet har vi inte funnit tillräckliga skäl för att frånga den ordning, som gäller vid allmänna val och som tillämpades vid folkomröstningen i högertrafikfrågan 1955.

Så har slutligen herr Lundberg yrkat avslag på hela lagförslaget. Han anser, att man inte genom folkomröstningen kan få ett nöjaktigt svar vare sig på den principiella frågeställningens innehåll eller på vilka slutsatser folkomröstningen bör leda till. Jag kan till nöds göra den beaktelsen, att min erfarenhet av att utlämna frågor för att erhålla råd av folkmeningen ingalunda är upp-

Folkomröstning i pensionsfrågan

muntrande, framför allt med tanke på den propaganda, som föregått tidigare folkomröstningar. Såväl när det gäller förbudsomröstningen 1922 som när det gäller högertrafikomröstningen 1955 vill jag om propagandan säga, att »spåren förskräcker». Vid båda tillfällena gällde frågorna reformer, men dessa avvisades av folkmeningen, enligt min åsikt inte minst på grund av den frigjordhet som kom till uttryck i propagandan. Med utgångspunkt från resultatet av dessa båda omröstningar ligger det obehagligt något av sanning i vad en borgerlig tidning skrev efter omröstningen på hösten 1955, att den, som vill reformer, skall inte anlita folkomröstningar.

Jag medger sålunda, att det kan råda tveksamhet om lämpligheten av att anordna folkomröstning i ett så komplicerat spörsmål som pensionsfrågan. Vi har dock inom utskottet kommit till samma uppfattning som socialministern, då han i propositionen säger, att man i detta fall bör biträda de starka önskemål som framkommit om att folkets mening skall inhämtas. Det bör bli upplysningsverksamhetens uppgift att ge medborgarna den nödvändiga sakliga vägledningen om innebörden i de tre olika förslagen.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka avslag på såväl herr Lundbergs reservation som herr Sunnes m. fl. reservation samt bifall på samtliga punkter till utskottets förslag.

Herr GUSTAFSSON i Skellefteå (fp):

Herr talman! Till statsutskottets utlåtande nr 130 har vi fogat en reservation, där vi dels yrkar avslag på förslaget om sex miljoner kronor till s. k. enskild upplysningsverksamhet, dels föreslår att de som står bakom de olika alternativen i omröstningen själva bör få utforma kommentarerna därtill i den broschyr, som folkomröstningskommittén skall ge ut.

Om jag börjar med det senare, så har frågan om hur broschyren skall utformas utförligt behandlats i betänkandet om upplysningsverksamhet vid folkomröstningar. Där framhålles, att presentationen av argumenten för och emot skulle kunna utföras av de olika meningsriktningarna. Utredningsmannen finner emellertid, att detta system har vissa svagheter. Det heter sålunda, att ett statligt, av objektivitet och allsidighet präglat inslag ej alls skulle förekomma. Slutsatsen blir, att det knappast återstår någon annan möjlighet än att »staten själv svarar för innehållet».

Man lägger märke till att här talas om staten som om den vore något som står skyhögt över stridslinjen och som i fullkomlig objektivitet kan klargöra, vad det egentligen är som de stridande parterna slåss om. Det kan då vara anledning att fråga, vad staten i själva verket är i detta sammanhang. Såvitt jag förstår är den ingenting annat än folkomröstningsnämnden, eller kanske till och med endast en majoritet i folkomröstningsnämnden. »Staten själv» kan således vara detsamma som fem av folkomröstningsnämndens nio ledamöter. Utredningsmannen är emellertid på det klara med att svårigheter kan uppstå att få frågorna objektiva. Han säger bl. a.: »Självfallet kan det vara förenat med svårigheter att opartiskt beskriva den problematik, som är förbunden med en omröstningsfråga.» Ja, det vill jag verkligen lova att det kan vara. Att utforma de olika riktningarnas argumentering så att alla parter anser utformningen objektiv lär vara en ganska grannliga uppgift.

Utredningsmannen har emellertid ett förslag till lösning av problemet. Han säger: »De mest utpräglade argumenten för och emot skulle t. ex. kunna uppföras punktvis på motstående sidor i broschyren och på så sätt balansera varandra.» Ja, varför inte, det är ju strängt taget det vi har föreslagit, nämligen att de mest utpräglade argumen-

Folkomröstning i pensionsfrågan

ten för de olika sidorna skall redovisas i broschyren så att de får balansera varandra. Om dessa argument sedan skall uppföras punktvis på motstående sidor eller på annat sätt är en redigeringsfråga, som man väl bör kunna enas om.

Men om broschyren skall utformas efter den principen, då borde det väl vara alldeles självklart att de olika riktningarnas företrädare själva skall få avgöra vilka argument som är mest utpräglade för den linje de representerar. Kan någon över huvud taget tänka sig att kommittén genom ett majoritetsbeslut skall ålägga någon riktning att begagna en argumentering, som den inte vill veta av, eller att utforma argumenteringen på ett sätt som anhängarna själva ogillar? Över huvud taget förefaller det underligt att motståndare till en viss linje skall ha ett betydande inflytande över de argument, med vilka denna linje skall försvaras vid folkomröstningen. Det bästa som kan sägas om ett sådant förfaringssätt är, att det är stilenligt med hänsyn till hur det gått till vid utformningen av frågorna.

Jag tycker det rimligaste och mest näraliggande förfaringssättet är att företrädarna för varje fråga får sista ordet när det gäller att avgöra hur det egna förslaget skall presenteras för folket i denna broschyr. Jag tror det vore klokt om riksdagen gjorde ett uttalande i den riktningen. Det skulle också befria denna folkomröstningsnämnd från den minst sagt grannliga uppgiften att åstadkomma en beskrivning av de olika riktningarna, som är objektiv.

Beträffande anslaget till upplysningsverksamheten tillstyrker utskottsmajoriteten bifall »av de skäl som departementschefen anför». Den som läser propositionen finner emellertid att departementschefen just inte anför några skäl alls. Han säger att »vid folkomröstningen i pensionsfrågan bör — liksom vid 1955 års trafikomröstning — staten dels anordna en särskild upplysnings-

verksamhet och dels ekonomiskt bidra till den propagandaverksamhet, som bedrivs av de olika meningsriktningarna», men stort mer är det inte. Det har inte ens ansetts nödvändigt att motivera varför anslaget till de olika riktningarna denna gång skall vara dubbelt så stort som vid trafikomröstningen. Det är möjligt att motiven till denna frikostighet kommer fram under debatten i dag; under utskottsbehandlingen har de i varje fall inte redovisats.

Man måste nog säga att statsutskottsmajoriteten tagit ovanligt lätt på den här anslagsfrågan.

Vill man ha reda på de skäl, som motiverar detta anslag får man alltså leta reda på dem i protokollet för den debatt som fördes 1955. Statsrådet Andersson framhöll bland annat att vi här hade en situation, där de propagandaresurser som fanns var mycket ensidigt fördelade. Anhängarna av en omläggning till högertrafik var mycket starkt organiserade, och, fortsatte han, »praktiskt taget hela pressen har ställt sig på deras sida. Förfäktarna av vänstertrafik är inte rustade på samma sätt.» Han fruktade att denna ojämna fördelning av propagandaresurserna skulle göra utgången missvisande, och anslaget skulle alltså utjämna propagandaresurserna. Nu gick det emellertid ut med samma belopp till högersidan, som redan denna miljon förutan ansågs ha så stora resurser. Det blev alltså ingen verklig utjämning.

Utgången av denna omröstning måste tyda på att talet om de ojämna propagandaresurserna var i högsta grad överdrivet. Om riksdagen följt vår reservation den gången hade vi nog haft kvar vänstertrafiken och dessutom också de två miljonerna. Vid trafikomröstningen fick som bekant vardera sidan en miljon, som de lyckades förbruka ganska precis. Högersidan överskred i sina utgifter det statliga anslaget med drygt 5 000 kronor medan vänstersidan, som var så utan propagandaresurser i öv-

Folkomröstning i pensionsfrågan

rigt, rent av hade 23 000 kronor över av det statliga anslaget. Nu vill man emellertid utan motivering genomdriva en fördubbling av detta anslag.

Statsrådet Andersson uppehöll sig i debatten 1955 om anslaget till trafikomröstningen något vid frågans allmänna sida och förklarade, att »anslaget var ett försök att neutralisera den övermakt i fråga om propagandaressurser som ändå finns hos den borgerliga oppositionen i landet». Detta tyder ju närmast på att anledningen till att man nu är så rundhänt är att det den här gången gäller en politisk stridsfråga. Talet om övermakt i propagandaressurser torde emellertid vara ännu mer överdrivet i det här fallet än talet om högerns överlägsenhet vid trafikomröstningen. Studerar man valpropagandans omfattning så får man inte det intrycket att någon av riktningarna är särskilt underlägsen, och framför allt får man inte det intrycket att den socialdemokratiska propagandan skulle vara svältfödd. Det brukar i det här sammanhanget även talas om att oppositionen har en så stark tidningspress, men man glömmer därvid att räkna med fackförbundens tidningar, som går ut i stora upplagor och som brukar driva en mycket energisk politisk propaganda.

När det talas om överlägsenhet beträffande propagandaressurserna, glömmer man också den oerhörda betydelse som radion har. Där får alla riktningar såväl vid val som vid folkomröstning lika lång tid och samma möjligheter, och det måste ju verka utjämnande på propagandaressurserna.

Det anslag det här gäller skall uppföras på elfte huvudtiteln. Vi har från vårt håll varje år i tredje avdelningen försökt vinna gehör för smärre anslagshöjningar just på denna huvudtitel, främst på sjukvårdens område. Vi har brukat få till svar, att ändamålet visserligen var behjärtansvärt men att resurserna vore begränsade och att här måste ske en avvägning, som innebure, att

man finge säga nej även till angelägna anslag. Den argumenteringen har förts fram även när det gällt anslag, som avsett en bråkdel av de här sex miljonerna. Det skall bli ytterst intressant att höra hur utskottsmajoritetens talesman motiverar en avvägning, som innebär att man säger nej till de förslag jag här avsett men ja till sex miljoner för propaganda.

Nu är det emellertid inte endast sparsamhetsskäl, som talar för avslag, utan även och kanske i främsta rummet principiella betänkligheter. Det finns nog de som anser att det föreligger en viss risk för att statsbekostad propaganda så småningom övergår till statsdirigerad propaganda, och den risken är väl inte alldeles obefintlig. Det är nog säkrast att hålla staten utanför propagandaverksamhet, särskilt när det är fråga om politiska stridsfrågor.

Till detta kommer att stora anslag till propaganda i samband med folkomröstningar är ett effektivt sätt att göra folkomröstningstanken impopulär.

Jag anser alltså att detta anslag är både onödigt och olämpligt. För egen del skulle jag vilja bekänna att jag hyser en viss betänksamhet även beträffande den miljon, som vi nu skall anslå till folkomröstningskommitténs egen upplysningsverksamhet.

Vid trafikomröstningen anslags för det ändamålet 550 000 kronor. Emellertid förbrukades endast 173 000 kronor av det anslaget. Trots att det blev två tredjedelar över på anslaget den gången, höjer man nu anslaget till en miljon kronor utan någon närmare motive-ring.

Här föreligger emellertid inga moti-oner, och vi får alltså dela ansvaret. Men jag får säga att inte brukar anslagshöjningar behandlas på det sättet i detta hus och inte i kanslihuset heller vad det beträffar. Det förefaller som om finansdepartementet skulle ha varit alldeles bortkopplat, när den här anslagsfrågan behandlades.

Folkomröstning i pensionsfrågan

Herr talman! Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till den reservation, som är fogad till utlåtandet nr 130.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Med anledning av att den siste ärade talaren säger sig av principiella skäl gå emot anslaget till upplysning skulle jag vilja fråga: Hur kan han då av principiella skäl yrka bifall till förslaget om en ingress, som har behandlats av ett utskott, som inte är behörigt att handlägga ekonomiska ting? Det finns ingen principiell uppfattning i denna fråga från vare sig högerns eller folkpartiets sida, utan det är en karusell, som herrarna åker på och där man så att säga väljer gungorna eller något annat allteftersom det passar. Jag vill protestera mot påståendet, att det skulle ha någonting som helst att göra med principer. Här är det fråga om taktik och ingenting annat.

Herr CASSEL (h):

Herr talman! Sedan utskottet gått motionärerna i så måtto till mötes att folkomröstningsnämnden skall få bestå av nio ledamöter, varav tre opartiska, råder full enighet på den punkten. Det kvarstår emellertid, som herr Gustafsson i Skellefteå nyss påpekat, två frågor som vi inte har kunnat bli överens om vare sig i avdelningen eller i utskottet. Den första av dessa frågor berör problemet om utformning av den upplysningsbroschyr som folkomröstningsnämnden skall utarbeta. Den andra frågan gäller pengarna för enskild propaganda.

I den första av dessa frågor har motionärerna och med dem reservanterna menat, att det måste få ankomma å företrädarna för de tre olika frågor, som skall ställas i folkomröstningen, att själva var och en för sig skriva sina kommentarer till frågorna och därvid för sina framställningar disponera exakt samma utrymme. Detta har utskottsmajoriteten icke velat vara med

om, därför att man menat att ett sådant arrangemang skulle äventyra objektiviteten i framställningen. I stället vill majoriteten, att dessa kommentarer skall utformas av den opartiska folkomröstningsnämnden.

Herr talman! Låt mig ställa frågan: Blir sistnämnda förfaringssätt möjligt att genomföra i praktiken? Kan det över huvud taget gå att ena en nämnd av detta slag, som ju inrymmer partsrepresentanter, om en skrivning på ett så känsligt område? Ett enda exempel — jag påpekar, att det bara är ett exempel! Förutsatt att nämndens majoritet, bestående av de tre opartiska ledamöterna plus två representanter för företrädarna för fråga 2 och två representanter för företrädarna för fråga 3, anser att uttrycket i fråga 1 »lagfäst rätt till tilläggs pensioner» i kommentarerna bör kompletteras med uttrycket »obligatorisk skyldighet att betala av tjänstepensionering föranledda kostnader»! Vad händer då? Kan då de socialdemokratiska representanterna i folkomröstningsnämnden stillatigande låta sig överröstas eller måste de inte reservera sig eller avge något slags särskilt yttrande till den opartiska broschyren, och vore inte ett sådant förfaringssätt orimligt?

Om det nu skulle gå så väl att folkomröstningsnämndens ledamöter lyckades komma överens om skrivningen, är vi emellertid inte därmed framme vid problemets lösning. Det finns alla chanser för att företrädarna för de olika frågorna skulle komma att finna nämndens skrivning felaktig på vissa punkter eller i bästa fall fullkomligt urvattnad och att de därför i sin propaganda skulle komma att rikta kritik mot den opartiska broschyrens innehåll. Att på detta vis sätta broschyren och dess författare i skottgluggen kan inte vara lyckligt.

Såvitt jag kan se finns det ingen annan förnuftig lösning än att folkomröstningsnämnden ger företrädarna för de

Folkomröstning i pensionsfrågan

tre olika frågorna var och en sitt lika tillmätta utrymme i broschyren och låter dem efter eget samvete utforma sina kommentarer. Nämnden bör därvid tydligt säga ifrån att den text, som sålunda författats, inte är nämndens text och att nämnden således inte har något ansvar för vad som där står. Å andra sidan bör naturligtvis företrädarna för de olika frågorna komma ihåg, att de medverkar till sammanställandet av en opartisk broschyr och att de därför bör lägga sig all möjlig återhållsamhet.

Det enda sätt, herr talman, på vilket vi kan fria folkomröstningsnämnden från kritik och därmed förlåna nämnden den ställning ovanför stridslarmet, som har varit meningen, är såvitt jag kan finna att vi här följer reservanternas förslag.

Sedan kommer jag till frågan om pengarna. Från vår sida har vi inte ett ögonblick lämnat någon i okunnighet om vår principiella inställning i fråga om användandet av skattebetalarnas medel för propagandaändamål. T. o. m. när det gällde ett så politiskt neutralt spörsmål som frågan om höger- eller vänstertrafik, sade vi klart ifrån att vi inte ville vara med om att dela ut statsmedel för enskild propagandaverksamhet — när det gäller allmän upplysningsverksamhet har vi inte några betänkligheter. De skäl, som vi då framförde, blir ofantligt mycket starkare när man står inför en fråga som markerar en klar skiljelinje mellan oförenliga politiska åskådningar. En folkomröstning skall just vara ett tillfälle för den enskilde medborgaren att själv säga sin mening. Det finns ingen rimlig anledning att tvinga den enskilde medborgaren att betala ut pengar för att bilda sig denna mening och ännu mindre att betala ut pengar som användes för att driva en åsikt som går stick i stäv med hans egen.

Nu väntar jag mig den invändningen: »Varför bråkar herr Cassel nu om allt detta? Den frågan knäcktes ju redan 2 — Andra kammarens protokoll 1957. Nr 21

1954, då grundlagsändringen skulle börja tillämpas.» Nej, det var just det som inte skedde. Riksdagen tog inte den gången ställning till frågan om anslag till olika meningsriktningar. År 1954 diskuterades inte den saken vare sig i konstitutionsutskottet eller här i kammarna. Statsminister Erlander sökte i debatten med herr Håstad år 1955 angående folkomröstning om höger- eller vänstertrafik göra gällande att regeringen i propositionen till 1954 års riksdag uttryckligen hade sagt ifrån att statsanslag till de olika meningsriktningarnas egen propaganda vore ett oeftergivet villkor för att socialdemokraterna över huvud taget skulle vilja vara med om folkomröstningar. Tyvärr är inte statsministern nu närvarande i kammaren, men jag hoppas att han får veta vad jag här kommer att anföra.

Jag vill direkt säga ut att den uppgift, som statsministern sålunda lämnade, var felaktig. Jag är övertygad om att han trodde att den var riktig, men det var den inte. Förslag om anslag till enskild propaganda hade icke framförts av den utredning, som behandlade frågan om folkomröstningsinstitutet och som arbetade i fyra år därmed. Den hade inte ens diskuterats inom utredningen. Om man i propositionen velat framföra ett definitivt och klart förslag om att sådana bidrag skulle utgå, borde det ha sagts ut med någon grad av pregnans, i synnerhet som sådana bidrag skulle vara en fullkomlig nyhet för vårt land och någonting för oss unikt, eftersom något liknande inte förekommer i andra länder som tillämpar folkomröstningsinstitutet. Men man sade i propositionen inte med någon pregnans ut vad man möjligen tänkte. Så här heter det i propositionen: »Ett statligt anslag för upplysningsverksamhet synes böra få disponeras ej endast av ja- och nejsidan, utan även av dem som anser att man ej bör taga bestämd ståndpunkt i den väckta frågan eller som vill främja en kompromisslinje. Den närmare för-

Folkomröstning i pensionsfrågan

delningen av anslaget synes böra hand-
havas förslagsvis av en utav riksdagen
tillsatt nämnd, vilken nämnd bör få i
uppgift att behandla övriga frågor rö-
rande den statliga upplysningsverksam-
heten.» Och så avslutas de båda me-
ningarna med följande ord: »Dessa» —
observera pluralformen, som syftar på
båda de föregående meningarna —
»spörsmål är emellertid inte tillräckligt
utredda för att det nu skall vara möj-
ligt att taga slutlig ställning till dem.»

Detta är, ärade kammarledamöter, allt
vad som står i propositionen om denna
viktiga sak. Däri har vi också orsaken
till att varken konstitutionsutskottet
eller riksdagen år 1954 sade ett ord om
saken. Man uppfattade helt enkelt inte
departementschefens uttalande som ett
förslag, utan som en preliminär funde-
ring som krävde fortsatt utredning. Nå-
got mer hände inte i denna sak år 1954.

Men band sig inte riksdagen för prin-
cipen om anslag till enskild propa-
gandaverksamhet år 1955, då det utgick
sådana inför folkomröstningen rörande
höger- och vänstertrafik? Låt mig citera
vad statsrådet Sven Andersson uttalade
i första kammaren, när detta anslag be-
slöts. Det lät så här: »Jag hoppas att
oppositionen skiljer mellan den propa-
ganda- och upplysningsverksamhet som
föregår våra allmänna val — där är det
ju fråga om partipolitisk upplysnings-
och propagandaverksamhet — och den
verksamhet det här gäller. Ingen har
ifrågasatt att staten skall bekosta parti-
ernas verksamhet före de allmänna va-
len. Men här är det inte fråga om poli-
tiska ställningstaganden av samma na-
tur.» Statsrådet fortsätter — jag hoppar
ett stycke i citatet: »Jag tycker ju att i
den fråga som vi behandlar i dag och
som inte är en politisk kontroversiell
fråga utan gäller en trafikregel, opposi-
tionen ändå skulle ha kunnat visa till-
mötesgående och gå med på det be-
gärda upplysningsanslaget.»

Statsrådet Sven Andersson gjorde allt-
så klar boskillnad i detta uttalande mel-

lan anslag till propaganda i låt mig
kalla det neutrala frågor och anslag till
propaganda när det gäller politiska
ställningstaganden av samma natur som
dem, vilka förekommer i de allmänna
valen. Ingen kan väl sväva i tvivelsmål
om att pensionsfrågan är att hänföra
till sistnämnda kategori, att den är en i
eminent grad politiskt kontroversiell
fråga.

Den som lät övertyga sig av statsrå-
det Anderssons argumentering år 1955
handlar därför helt konsekvent, om han
denna gång tar ställning emot propa-
gandaanslaget. Något prejudikat tillska-
pades inte år 1955.

Herr talman! Att lämna skattemedel
till politisk propaganda är enligt min
bestämda mening i grunden oriktigt.
Statsunderstöd åt ett regeringsparti —
vi har sett skrämmande exempel på det
i andra länder — kan leda till en stats-
dirigerad propaganda, som kan hota att
förstöra demokratiens innersta kärna.
Statsunderstöd åt oppositionen binder
denna och hämmar dess frihet. Stats-
understöd åt redan befintliga partier
hindrar nya åskådningar att växa fram
och göra sig gällande. Av rent princi-
piella skäl är det därför för mig omöj-
ligt att acceptera, att medel skall stäl-
las till förfogande för enskild propa-
ganda på sätt som i propositionen före-
slagits.

Till de principiella skälen — som för
mig är helt avgörande — kommer också
statsfinansiella. Här har riksdagen efter
maningar av finansministern fått lov
att vara återhållsam även på en rad
punkter, där alla partier gärna velat
lämna ytterligare anslag, helt enkelt
därför att vi inte haft råd. Vi har i båda
kamrarna haft en lång och häftig de-
batt om ett anslag på 50 000 kronor till
soldathem — vi fick till och med ge-
mensam votering i denna fråga. Vi har
fått hålla igen på anslagen till de blind-
da, till ostkustfiskarna och till sjöfar-
tens säkerhetsanordningar etc. Det kan
räknas upp hundratals sådana fall.

Folkkomröstning i pensionsfrågan

Alla måste väl begripa, vilket intryck det skulle göra ute i landet, om vi efter allt detta plötsligt skulle anse oss kunna kasta ut sex miljoner kronor för ändamål, som måste vara staten helt främmande.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den av herr Gustafsson i Skellefteå m. fl. avgivna reservationen.

Herr RUBBESTAD (bf):

Herr talman! Då vi behandlar denna fråga, vilken kommer att bli en av de allra viktigaste som vi har att ta ståndpunkt till inom den närmaste tiden, vill jag i anledning av herr Lundbergs yttlande gärna deklarerat, att jag för min del också har ansett, att folkomröstning i denna fråga inte är lämplig utan borde ha undvikits. För det första är hela detta spörsmål så komplicerat, att det blir synnerligen svårt för varje individ i vårt land att sätta sig in i dess betydelse, framför allt ur ekonomiska synpunkter. Jag har för det andra den meningen, att det finns två områden, på vilka man inte skall gå in för folkomröstning. Det ena området är skattefrågor. Jag anser det absolut omöjligt att ta till folkomröstning om hur stora skatterna skall vara. Den andra frågan, som jag också finner olämplig, gäller att ta ståndpunkt till vilka förmåner som hela det svenska folket skall skaffa sig under en viss tid. Båda dessa saker är så beroende av varandra, att jag anser, att det inte skulle vara lämpligt med en folkomröstning om någon av dem.

På grund av den starka opinionen från olika håll för att denna fråga skall tas upp till folkomröstning och eftersom regeringen nu framlagt ett förslag därom har jag emellertid menat, att vi väl får göra ett försök, trots att jag inte finner det så lyckligt.

Det skulle naturligtvis ha varit mycket trevligt, om debatten kring denna fråga hade kunnat starta under litet gynnsammare omständigheter än de nu

föreliggande, då man strider om hur frågorna skall formuleras. Vi skall ju veta, att det har pågått en pensionsberedning med företrädare för olika partier, vilka har intagit en viss ståndpunkt. Det är alltså den ställning man tidigare tagit i utredningen som ligger till grund för den utformning de olika frågorna fått.

För oss i det parti som jag företräder är det framför allt folkpensionen som är väsentlig. Vi känner till hur väldigt olika inkomster folk har i detta land. Ingenting kan vara mera rättvist för den stora mängden av inbyggarna än att det ordnas en god folkpension. Den ger större rättvisa än andra pensioner, som grundar sig på inkomstläget. Därför har vi krävt att man skall inrikta sig på att skapa en god folkpension. Detta är den inställning som ligger till grund för vårt yrkande beträffande ingressen till frågorna vid denna pensionsomröstning.

Herr Lundberg kritiserade att vi velat fixera ett visst belopp. Det måtte väl ändå vara nödvändigt, ty när hela frågan gäller en tilläggspension, frågar sig självfallet var och en vad denna påbyggnad skall baseras på. Då har vi inget annat att hänvisa till än folkpensionen, som är det enda som skall ligga i botten. Därför är det fullt riktigt att pensionsbeloppet preciseras i ingressen.

I fråga om folkpensionens storlek följer vi den linje som representanter för alla partier i pensionsberedningen var eniga om, nämligen att successivt öka folkpensionen, så att den år 1968 blir 5 400 kronor för äkta makar och 3 600 för en ensamstående. Det är synnerligen viktigt att detta kommer till uttryck i ingressen.

Anslaget för bidrag till upplysningsverksamhet vid denna folkomröstning har det, som vi har hört av de två föregående talarna, rätt delade meningar om. Trots att jag vid varje tillfälle är angelägen om att tillvarata sparsamhetsintresset har jag dock inte velat medverka till att avslå Kungl. Maj:ts begä-

Folkomröstning i pensionsfrågan

ran om bidrag för denna upplysningsverksamhet. De olika politiska partierna har olika möjligheter att skaffa pengar. Alla är inte begåvade med lyckan att ifrån stora företag få bidrag till den propaganda och upplysningsverksamhet som de bedriver. Därför är det för att få saken belyst ur alla synpunkter angeläget att staten lämnar bidrag med samma belopp till de olika meningsriktningar som är företrädde, så att dessa kan bedriva den propaganda och upplysning alla anser vara nödvändig.

Då man från höger och folkpartiets håll velat att de broschyrer som skall utges skall lämna alla behövliga upplysningar, vill jag framhålla att en så stor broschyr som då skulle behövas skulle det snart sagt vara omöjligt för den stora mängden människor här i landet att sätta sig in i. Den broschyr som skall utarbetas av den opartiska nämnden skall ju koncentreras så kraftigt, att vem som helst kan bilda sig en uppfattning om vad frågan egentligen gäller.

De olika gruppernas ställning bör bli kommentarer, som varje meningsriktning får försöka sprida ut. Detta kan ske på olika sätt. Kungl. Maj:ts förslag är ju att man genom flygblad, affischer, film, annonser och föredrag på offentliga möten skall lämna all den upplysning som är nödvändig. Det är just för sådana ändamål som pengarna till upplysningsverksamhet är tänkta.

Jag för min del biträder Kungl. Maj:ts förslag, därför att jag vill att vi skall få en objektiv upplysningsverksamhet. Vill man att det skall kunna bedrivas upplysningsverksamhet från skilda grupper, såsom Kungl. Maj:t avser, och inte enbart statsdirigerad upplysningsverksamhet genom denna nämnd, är det synnerligen önskvärt att de föreslagna bidragen utgår.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till statsutskottets utlåtande på denna punkt.

Herr GUSTAFSSON i Skellefteå (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det var onekligen en upplevelse att höra just herr Rubbestad tala för detta anslag. Herr Rubbestad har skaffat sig anseendet som kammarens sparsammaste man. Detta anseende har han förvärvat sig på olika sätt, bland annat genom att varje år göra mycket energiska försök att få riksdagen att avstå från ett anslag till upplysningsfilm. Det är ett anslag på 30 000 kronor. Har herr Rubbestad tänkt på att han får spara in det anslaget under 200 år för att det skall bli 6 miljoner kronor?

Herr Rubbestad säger här att de olika meningsriktningarna har så olika möjligheter. Om detta gäller vid en folkomröstning gäller det också vid de allmänna valen. Vill man ha pengar till en propaganda vid en sådan här folkomröstning, kräver konsekvensen att man också bör ge anslag till partierna vid de allmänna valen.

Herr Rubbestad talar om att broschyren skulle bli för stor om vi fick igenom vår uppfattning att de olika meningsriktningarna själva skall avgöra, vilka argument som skall anföras till försvar för deras linje. Jag kan inte förstå att broschyren skulle behöva bli ett dugg större om man följde vårt förslag.

Herr RUBBESTAD (bf) kort genmäle:

Herr talman! Det finns olika slag av upplysningsverksamhet, herr Gustafsson. Anslaget på 30 000 kronor till social upplysningsverksamhet är av sådan art, att man gott kan undvara det, men det anslaget har inte herr Gustafsson velat spara in utan tvärtom med varmt hjärta varit med om att besluta.

Frågan om de politiska partiernas kostnader vid val ligger till på helt annat sätt. Vid allmänna val får vart parti efter förmåga utan statsbidrag förfäktat sina synpunkter, men här är inte de

Folkomröstning i pensionsfrågan

olika meningsriktningarna företrädde av partier. Till varje meningsriktning hör människor med olika politiska uppfattningar. Därför är det nödvändigt att det vid denna omröstning även med stöd av statsbidrag ges klar upplysning, som kan vara vägledande för den röstande oavsett vilket parti han tillhör.

Herr SENANDER (k):

Herr talman! Den förpostfäktning som vi i dag bevittnar här i riksdagen ger en försmak av vad den borgerliga propagandan kommer att prestera i höstens folkomröstningskampanj. Högern och folkpartiet har i sin egenskap av företrädare för arbetsgivarnas och bolagens intressen tydligen föresatt sig att med anlitande av alla medel söka stjälpa förslaget till en lagstadgad löntagarpensionering.

Ovederhäftigheten i argumentationen från högern och folkpartiet är påtaglig. Trots att det i dag främst gäller en procedurfråga tillgriper deras talesmän de mest orimliga skäl för att driva igenom sin mening. Reservationen nr II av herr Sunne m. fl. visar i all sin korthet vad det handlar om. Där förklaras att inget av propositionens förslag till formuleringar fyller de krav på en rättvisande beskrivning, som bör ställas för att de röstande skall få en riktig bild av frågornas rätta innebörd.

Om nu reservanterna och motionärerna verkligen är intresserade av att svenska folkets votum skall bli ett korrekt uttryck för folkmeningen, så borde väl reservationen påyrkat en ändring av samtliga förslag och inte bara av det förslag som faller reservanterna i smaken. Men de är tydligen endast intresserade av att få en så finurlig formulering som möjligt av den frågeställning, som rör det egna förslaget. I egenskap av lagstiftare borde de emellertid i konsekvens med sitt påstående, att samtliga frågeställningar är felaktiga, påyrka de ändringar som erfordras för

att ge alla förslagen en korrekt innebörd!

Om man utgår från deras uppfattning får ju folkmeningen ett snedvridet uttryck. Denna hållning bör emellertid inte väcka någon förvåning hos dem som följt med frågans utveckling. Högern och folkpartiet har hela tiden intagit positionen av nejsägare till en verkligt effektiv löntagarpensionering. Det förslag som deras och arbetsgivarnas representanter framlagt inom pensionsberedningen ger inga som helst bestämda utfästelser. Allt blir beroende av hur långt vederbörande arbetsgivare vill sträcka sig. Förslaget är inget konkret förslag till löntagarpensionering. Det är en hägring som snabbt kommer att försvinna, då den prövas i avtalsförhandlingarnas kalla verklighet.

Högerns och folkpartiets krångel i procedurfrågan är en naturlig följd av deras nejsägande i själva sakfrågan. Deras larm i frågan är ett försök att kompromettera omröstningsförfarandet och sprida den uppfattningen, att frågeställningarna i omröstningen icke är korrekta, utan illistigt formulerade för att lura de röstande.

Då man betraktar de båda partiernas manövrer i pensionsfrågan, så har man svårt för att hitta ett lämpligt parlamentariskt uttryck för att karakterisera deras hållning. Det finns inte mycket i deras handlingar i saken som antyder politisk öppenhet och ärlighet.

Även om man fingranskar deras förslag till formulering av frågeställningen kan man inte förstå, vad deras träta gäller. Ingen vanlig dödlig kan upptäcka någon skillnad i sak mellan reservanternas förslag och regeringens.

Den enda skillnad som möjligen skulle kunna betecknas som saklig är, att uttrycket »valfritt» inte finns med i regeringsförslaget och att man där talar om »kollektivavtal» medan man i reservationen vill ha uttrycket »avtal». Men sakligheten är här endast skenbar. I båda förslagen finns termen frivillig

Folkomröstning i pensionsfrågan

försäkring med. Under sådana förhållanden är uttrycket »valfri» överflödig. Om en försäkring är frivillig, så är den självfallet också valfri. Detta känner varje försäkrad människa i vårt land till. Beträffande formuleringen »kollektivavtal» kontra »avtal» förstår jag inte motståndet. Enligt reservanternas förslag är det ju meningen att genom kollektivavtal — genom överenskommelse mellan arbetsmarknadens parter — »lösa» frågan i stort.

Den kommunistiska riksdagsgruppen har tidigare genom sin ordförande deklarerat, att den ansluter sig till regeringens förslag till frågeställningar i omröstningen. Jag vill på den kommunistiska gruppens vägnar i dag understrika denna deklaration. Det bör emellertid tilläggas, att vi betraktar regeringens förslag som mycket generöst gentemot högern och folkpartiet.

Jag syftar främst på regeringens eftergift i fråga om beteckningen »frivillig försäkring» beträffande arbetsgivarlinjen. Den är icke sakligt berättigad. Varje löntagare i vårt land vet av dyrköpt erfarenhet huru mycket av frivillighet som ligger bakom en avtalsuppgörelse.

Ofta ställs löntagarna inför valet mellan en mager uppgörelse och en långvarig konflikt. Inte sällan hotar arbetsgivarna med lockout. »Frivilligheten» i avtalsuppgörelserna är en fiktion och ingenting annat. Kanske någon av arbetsgivarnas förespråkare gentemot detta påstår, att arbetsgivarna av i dag är annorlunda än tidigare. Kanske också någon invänder, att uppgörelser i pensionsfrågan blir en helt annan sak än de vanliga löneuppgörelserna.

Men erfarenheterna talar ett annat språk. Pensionsfrågan kan knappast lös göras från lönefrågorna. Dessutom har vi ett alldeles färskt exempel på hur det är beställt med »frivilligheten» vid pensionsuppgörelser. Pensionsfrågan spelade en stor roll i den nyss bilagda konflikten vid SAS. Detta mäk-

tiga flygbolag hotade sina skickliga flygare med lockout, om de inte böjde sig för bolagets vilja. Personalens ombudsman förklarade för pressen, att om arbetsgivarna skulle uppträda så i pensionsfrågan som SAS gjorde, skulle personalen rösta för obligatoriet.

Regeringen har följaktligen varit i hög grad välvillig, då den gått med på att beteckna arbetsgivarlinjen som »frivillig». Vi har emellertid tolererat även denna formulering i förvissning om att löntagarna med sin erfarenhet från avtalsuppgörelserna som grund lämnar den åt sitt värde.

Jag vill tillägga, att högern och folkpartiet i stället för att syssla med petisser och hårklyverier borde känna sig tacksamma för att deras förslag över huvud taget fått komma med i omröstningen tillika med en ganska utförlig bruksanvisning. Arbetsgivarförslaget kan ju som bekant inte bli någon riksdagsfråga, då förslaget utgår ifrån att riksdag och regering icke skall lägga sig i frågan utan att denna skall ordnas upp mellan parterna på arbetsmarknaden. För den saken behövs som bekant ingen folkomröstning.

Så några ord om finansieringen av folkomröstningen. Jag vill här bekänna, att vi inte finner det enbart behagligt att propagandan skall finansieras på det sätt som föreslagits. Det kan finnas principiella invändningar att göra i denna sak. Vi finner det inte heller vidare trevligt att det dubbla beloppet, d. v. s. 4 miljoner kronor, skall gå till propaganda från motståndarna till en lagstadgad, d. v. s. en verkligt effektiv pensionering. Att vi ändock kommer att acceptera förslaget, beror på att högern och folkpartiet yrkar avslag. Vi är nämligen fullt medvetna om att avslagsyrkandet också är ett led i deras strävanden att söka stjälpa förslaget om en lagstadgad pensionering.

Den skall vara bra naiv som tror, att det är omtanke om statskassan som dikterar deras ståndpunkt. Avsikten är

Folkomröstning i pensionsfrågan

självfallet att söka beröva arbetarrörelsen och anhängarna i övrigt av den lagstadgade linjen ekonomiska möjligheter att driva propaganda för sin ståndpunkt.

Det finns en aforism av den store satirikern Bernhard Shaw som säger: Det fordras en viss inkomst för att vara dygdig. När högern och folkpartiet i dag uppträder som väktare av statens finanser och ädelmodigt förklarar sig vilja avstå från miljonerna, så kan de göra detta i förvisningen om att miljonerna till deras propaganda kommer att flöda från annat håll och säkerligen i än rikligare mängd. Det är därför de med sådan klädsam blygsamhet anser sig kunna spela dygdiga. Ty, det kan väl aldrig vara så, att högern och folkpartiet ställer sitt avslagsyrkande i förvisningen om att regeringens förslag går igenom deras hjälp förutan?

För att högern och folkpartiet skall fria sig från en sådan misstanke kan man kanske förvänta att om, såsom troligt är, riksdagen beslutar godkänna regeringens förslag till finansiering, de båda partierna avstår från att ta miljonerna i anspråk. Men det är förmodligen att dra alltför stora växlar på deras ädelmod.

Som slutomdöme i saken skulle jag vilja säga följande:

Frågan om ålderdomsförsörjningen har sedan årtionden tillbaka haft en brännande aktualitet. De borgerliga partierna har tidigare visat en kallsinnighet i frågan, som till och med på sin tid framkallade en regeringskris. Samma hållning intog de under krigsåren, då våra åldringar i flera tiotusental led bitter nöd.

Upprepade framstötter av det kommunistiska partiet avvisades av riksdagsmajoriteten, och ingen enda borgerlig representant uppträdde till stöd för kommunisternas och folkpensionärernas rimliga önskemål.

Det dröjde ända till år 1946 innan de borgerliga partierna upptäckte, att det

fanns ett stort socialt problem som heter ålderdomsförsörjningen. I varje fall visade de inte något större intresse för dess lösning.

Flera utredningar har varit i gång för att lösa frågan om tjänstepensioneringen men utan att kunna prestera några godtagbara förslag. Den första tillsattes som bekant 1947. Under denna tid har arbetsgivarna inte visat några mera påtagliga viljeyttringar att själva lösa frågan på ett effektivt sätt.

Men nu, sedan den Eckerbergska utredningen genom ett djärvt grepp lagt fram ett acceptabelt förslag, vaknar arbetsgivarna. Då förklarar deras politiska företrädare inom högern och folkpartiet, att staten icke skall lägga sig i saken, utan den skall arbetsgivarna klara själva.

Arbetsgivarna har haft god tid på sig att lösa frågan för sina anställda. De behövde inte alls invänta statens ingripande. Men deras passivitet eller oförmåga att lösa frågan nödvändiggjorde slutligen ett statligt ingripande. Och nu visar arbetsgivarna ett intresse, som mest av allt liknar yrvakenhet, och förklarar, att de skall lösa frågan lika bra, om inte bättre än staten.

Det må ursäktas oss kommunister, om vi under sådana förhållanden inte sätter någon större tillit till högerns och folkpartiets deklamationer om arbetsgivarnas intresse för frågan om ålderdomsförsörjningen. Vi håller oss på den säkra sidan och ger vår fulla anslutning till den lagstadgade pensionslinjen, där samhället står som garant i stället för de ofta spekulativa arbetsgivarna.

Det förslaget säkrar alla löntagare en rimlig försörjning på ålderns dagar, om det genomföres efter de linjer som föreslagits. Mot detta förslag väger arbetsgivarnas, högerns och folkpartiets dimmiga förslag fjäderlätt.

Herr talman! Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Folkomröstning i pensionsfrågan

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av förhandlingarna.

Herr CARLSSON i Bakeröd (bf):

Herr talman! Den folkomröstning som riksdagen nu går att besluta om berör ett område som har den allra största betydelse för varje svensk medborgare. Att trygga ålderdomsförsörjningen är en uppgift, vars betydelse helt enkelt knappast kan överskattas. Utskottet är enigt om att folkpensionen bör utgöra grunden för samhällets hjälp till ålderdomsförsörjningen, och jag vill bara uttala min tillfredsställelse över att detta så klart har kommit fram i utskottets skrivning och även kommit till uttryck i ingressen på de röstsedlar som skall användas.

De olika frågornas formulering kan naturligtvis diskuteras, och jag skall inte gå in på den saken. Jag beklagar att enighet inte har kunnat nås på denna punkt, men vill man godkänna vad de olika partiernas representanter i utredningen har föreslagit, så torde enligt min uppfattning den föreslagna formuleringen ganska väl täcka de olika partiernas inställning till frågorna.

Det kan inte hjälpas att det därför förefaller egendomligt att man från höger- och folkpartihåll nu kräver en formulering, som såvitt jag förstår knappast är ägnad att ge ett klarare begrepp om vad man egentligen vill åstadkomma.

Jag skall, herr talman, inte förlänga debatten, särskilt med hänsyn till den relativt långa talarlistan.

Jag har med dessa ord endast velat uttala min tillfredsställelse över det förslag som utskottet här har framlagt, och jag ber att få yrka bifall till detsamma.

Herr OHLIN (fp):

Herr talman! Den kommande folkomröstningen gäller som bekant inte några utformade förslag utan vissa prin-

ciper för pensionsfrågans framtida behandling och lösning.

Skall utöver pensionen en tilläggs pension för löntagare göras obligatorisk eller skall den vara frivillig? Skall en tilläggs pension ordnas efter en av staten bestämd schablon eller skall den ges en valfri utformning? Skall tilläggs pensionen till någon del finansieras med bidrag av statsmedel eller skall den finansieras utan sådana bidrag? Detta är tre enkla principer beträffande vilka det föreligger olikheter mellan de tre grupperna: socialdemokraterna, bondeförbundet och oppositionen. Olikheterna parterna emellan när det gäller dessa tre principer hade bort framgå klart och tydligt av frågornas formulering. Regeringsförslaget brister på samtliga dessa tre punkter. Av hänsyn till tiden avstår jag från att närmare dokumentera detta — det ligger i så öppen dag — men jag återkommer gärna om så önskas.

Det finns också en fjärde huvudsynpunkt: vad statsmakterna bestämmer bör noga skiljas från vad organisationer och enskilda har att själva besluta om.

De två linjer — bondeförbundets och oppositionens — som vill ge organisationerna full frihet att liksom individerna handla som de vill, bör inte uttryckas så, att folk kan tro att det härvidlag föreligger någon skillnad. Även på denna punkt brister regeringens förslag.

Från alla håll fäster man stor vikt vid pensionens värdebeständighet. Enligt min uppfattning blir denna bättre tryggnad genom oppositionens linje än genom regeringspartiernas. Regeringen ger genom sina formuleringar ett motsatt intryck. Naturligtvis kan man ha delade meningar om denna sak. Frågan är bara varför regeringen skall få lov att undertrycka att dess linjes värdebeständighet, något som klart anges i utredningen, är ofullständig, men markera vad den anser vara en ofullstän-

Folkomröstning i pensionsfrågan

dighet hos värdebeständigheten, enligt oppositionens linje.

I spörsmål sådana som en folkomröstning är det naturligtvis särskilt viktigt att partierna söker uppnå samförstånd. Man kan säga att det är ett centralt demokratiskt önskemål att partierna kan enas om hur frågorna till folket bör ställas. Regeringen avböjer detta, vägrar en kompromiss och dikterar även formuleringen av oppositionens fråga. Vi har inte begärt att få bestämma över de båda regeringslinjernas uttryckssätt. Vad vi begär är ett sådant inflytande över fråga nr 3 att den ger ett intryck av vad det är för pensionslösning vi vill verka för. Regeringen svarar nej till en så rimlig begäran, den upphöjer sig till domare, fastän den själv är inblandad i en allvarlig politisk strid. Man kan beklaga att det gått på det sättet, men man kan inte bestrida att det här gäller en mycket betydelsefull politisk kamp. Då upphöjer sig regeringen, som representerar den ena sidan eller — man kanske skall säga — två sidor av tre, samtidigt till domare över en väsentlig del av förutsättningarna för själva kampen. Det är ungefär som om kaptenen i en fotbollslaget i en viktig match samtidigt vore domare i matchen. Jag kan riktigt föreställa mig en match, där herr Erlander samtidigt är kapten för ena laget och domare; tänk vad han skulle springa omkring och blåsa! Regeringens uppträdande i den här saken är inte bättre då den vill vara både stridande och domare i kampen och avböjer att få till stånd en anordning som skulle motsvara rimliga krav på samförstånd.

Det är klart att detta regeringens ställningstagande har gjort den politiska atmosfären inflammerad i ett läge där motsatsen hade varit önskvärd. Förklaringen är väl i varje fall delvis att söka däri, att regeringen egentligen är motståndare till folkomröstning i pensionsfrågan. Statsministern har ju

utvecklats därhän, att han tycks ha blivit en alltmera bestämd motståndare till varje utvidgning av folkomröstningsinstitutet över huvud taget. Med den principiella ståndpunkten framstår det måhända som välkommet, om folket efter årets erfarenheter skulle tröttna på själva folkomröstningstanken, då det ju i så fall kommer att gå lättare för socialdemokratien att i framtiden gå emot själva folkomröstningsinstitutet som sådant.

Vi i folkpartiet är anhängare av en vidgad rätt till folkligt inflytande genom folkomröstning. Den demokratiska utvecklingen i modern tid har inneburit en ständig vidgning av de kretsar av medborgare som kunnat utöva inflytande på samhällsfrågorna. Det går en obruten linje från 1800-talets begränsade rösträtt över den 40-gradiga skalan fram till våra dagars allmänna och lika rösträtt. Tyvärr innebär samhällsutvecklingen en maktkoncentration hos staten — framför allt hos regeringen och byråkratien — som minskar folkets direkta inflytande över samhällsfrågorna och som även minskar folkets möjligheter att indirekt göra sig gällande via riksdagen. Därför finns det ett växande behov av att ge medborgarna ökade möjligheter till direkt inflytande på samhällsfrågorna, vilka dock är deras egna frågor.

På lämpligt sätt anordnad folkomröstning är en sådan väg. För 50 år sedan fanns det inte lika vägande skäl att komplettera den representativa parlamentarismen med folkomröstning som det finns i dag. I vår tid framstår det såsom angeläget att man försöker stärka det demokratiska inslaget i vårt styrelseskick genom vidgade möjligheter till direkt folkligt inflytande.

Med denna principiella inställning är det ofrånkomligt att vi måste beklaga regeringens uppträdande i denna sak. Det vittnar om en bristande känsla hos regeringen för majoritetens ansvar, dess plikt att ta hänsyn till minorige-

Folkomröstning i pensionsfrågan

ten. Det är i detta fall — ehuru siffrorna inte är det avgörande — en minoritet med 40 procent av folket bakom sig, en siffra som statsministern lika litet som någon annan borde bagatellisera. Jag talar här om röstsiffrorna bakom de partier, som lagt fram förslaget om den tredje linjen. Hur röstsiffrorna utfaller i höst, därom vet ju ingen någonting.

Herr talman! Det är oppositionens både rätt och plikt att brännmärka att regeringen här sviker sitt ansvar mot den svenska demokratin. Det är min tro att detta i längden inte kommer att gagna de partier som gör sig medskyldiga. Det är ett tragiskt misstag — småskurenhet och hänsynslöshet i ett läge där ett stort, befriande grepp varit möjligt. — Det fanns i det gamla Rom ett talesätt, som ofta upprepades då man behandlade viktiga frågor: Må konsulerna tillse att det allmännas sak icke tager skada. Den svenska regeringen sviker i dagens fråga detta ansvar.

Herr HJALMARSON (h):

Herr talman! Enligt meddelande från hans excellens statsministern, upprepat av statsrådet Hedlund, tynges regeringen nästan till marken av ett djupt ansvar inför den förvillade och lättsinniga oppositionen. Detta är i och för sig en anslående syn, men än mer överväldigande blir den då det nu klart framgår att denna ansvarskänsla fortplantat sig till andra lagutskottets majoritet. Dess ansvarsmedvetande har under utskottsarbetet visat sig så utpräglat, att man — enligt en uppgift som lämnats här i kammaren — inte ens lär ha velat ingå i en verklig sakdiskussion om minoritetens ståndpunkt. Majoriteten bestämmer också vad minoriteten skall tycka, och därmed basta! Denna nästan oroväckande omsorg om oppositionens goda moral verkar misstänkt endast för den som inte vet hur saklig, hur ädel, hur fullkomligt oberoende av hänsyn

till egna politiska fördelar vår regering och våra regeringspartier är. Falstaff Fakir förmåler om Aristides att han var så stark till själen att han aldrig betalade några räkningar utan att i förväg övertyga sig om att hans fordringsägare skulle göra ett gott bruk av de pengar de sålunda erhöll. Regeringen är så angelägen om *oppositionens* välfärd att den aldrig går med på några folkomröstningar utan att i förväg ha övertygat sig om att oppositionen skall göra ett enligt regeringens mening gott bruk av den rätt att ställa frågor till svenska folket, som oppositionen sålunda erhåller.

Höstens pensionsomröstning gäller en principfråga. Detta har med skärpa markerats i den kungl. propositionen om folkomröstningens anordnande. Det är alltså inte fråga om att medborgarna skall ta ställning till tre utarbetade förslag i pensionsfrågan. Socialdemokraterna har för sin del i väsentliga hänseenden vägrat att solidarisera sig med de pensionsförslag, som deras företrädare i pensionsberedningen lagt fram. Bondeförbundet har gått ett steg längre. Dess företrädare i beredningen vägrade att lägga fram något eget förslag. Han nöjde sig med att anföra vissa synpunkter på frågan men lämnade flertalet avgörande spörsmål obesvarade. Beredningens borgerliga ledamöter angav för sin del de principer, efter vilka enligt deras mening pensionsfrågan borde lösas. Därvid konfronterades de framför allt med värdebeständighetsproblemet, som vid en omfattande frivillig pensionering blir ett stort och besvärligt problem. De ägnade mycken tid åt denna sak och angav praktiska utvägar som skulle föra till målet — en mot prisstegringar motståndskraftig pension.

Självfallet klipptes inte diskussionen av i och med att pensionsberedningens betänkande framlades. Sedan dess har remissbehandlingen ägt rum, och med utgångspunkt från de olika alternativen i beredningen har den offentliga debat-

Folkomröstning i pensionsfrågan

ten förts vidare. Nu kan ett principiellt ställningstagande ske och slutligt redovisas. Folkomröstningen måste gälla de olika meningsriktningarnas samlade ståndpunkter sådana de föreligger i dag. Det är dessa ståndpunkter som skall presenteras i de frågor omröstningen skall avse. Vi har inte — och därvidlag vill jag ansluta mig till det uttalande herr Ohlin nyss gjorde — gjort anspråk på någon rätt att få skriva vare sig socialdemokraternas eller bondeförbundarnas frågor. Vad vi hävdar är helt enkelt oppositionens rätt att dels själv få bestämma sin ställning i denna stora och avgörande fråga, dels utan inblandning från utomstående få formulera denna ställning och dels få underställa den människornas bedömande. Statsministern och inrikesministern kan med hjälp av en föräldrad lagstiftning, som de med konstlade medel givit förlängd giltighetstid, och med stöd av sin koalitionsmajoritet hindra oss från att utöva denna självklara rätt. Detta är ett faktum, men det är också ett faktum att vad herrarna då faller tillbaka på är makt och ingenting annat än makt.

Fyra ting är väsentliga för vår principståndpunkt i pensionsfrågan. För det första vill vi inte, utöver vad som krävs för den förbättrade folkpensionen, ålägga medborgarna att betala obligatoriska avgifter eller skatter för pensionsändamål.

Vi skall inte betala varandras tilläggspensioner, inte heller dra på oss skulder för att trygga deras värdebeständighet, som de bägge regeringspartierna vill.

För det andra måste pensionerna göras säkra. Den som har pensionsrätt måste ha laglig, personlig rätt till sin pension, och han måste kunna vara säker på att hans pension behåller sitt värde även när priserna stiger.

För det tredje måste pensioneringen vara frivillig, vilket betyder att människorna själva måste ha obeskuren rätt

att avgöra, om de vill sätta undan en del av sina arbetsförtjänster för att skapa bättre trygghet för äldre dar, än vad den för alla lika grundpensionen ger. Denna frivillighet innebär dels en rätt att bestämma huruvida man är beredd att åta sig några utgifter för tilläggs-pensioneringen eller ej. Den måste också innefatta en rättighet att valfritt utforma pensionen, att bestämma pensionsnivå, pensionsålder, familjepension och andra väsentliga ting efter eget bedömande.

Denna rätt att valfritt utforma pensionen upphör självfallet inte i det ögonblick medborgarna enskilt eller gruppvis tecknat pension. Den kvarstår och ger möjlighet att alltefter ändrade förhållanden justera de tidigare pensionsvillkoren.

För det fjärde är pensionsfrågan för oss ingalunda uteslutande ett problem som gäller löntagare. Det gäller i lika hög grad fria yrkesutövare, jordbrukare, småföretagare. Det gäller alla medborgare. Därför är det naturligt för oss att söka skapa lika möjligheter för alla medborgare att, oavsett på vilket sätt de gör sin produktiva insats, själva svara för sin tilläggstrygghet på äldre dar. Vi fäster följaktligen avgörande vikt vid de reformer av skattelagstiftningen, som vi föreslagit för att ge jordbrukare och småföretagare samma rätt till skattefria pensionsavgifter som löntagarna har, även när dessa pensionsavgifter placeras i den egna rörelsen, vilket måste vara ett naturligt sätt för en mindre företagare att skapa ett pensionsunderlag.

Över huvud taget är det mest karaktäristiska för vår inställning att vi vill låta produktionen skapa utrymme för en hygglig standard åt dem som på grund av ålder lämnat det produktiva livet. Detta kommer till uttryck på det viset att vi icke vill medverka till en tvångsöverföring från produktionslivet till offentlig disposition av ekonomiska resurser. Vi vill tvärtom att den del av

Folkomröstning i pensionsfrågan

arbetsförtjänsterna, som människorna låter stå inne för att skapa ett personligt underlag för den personliga pensionen, omedelbart och direkt skall få arbeta i företagen, vare sig det nu är fråga om industriföretag, hantverk, handel eller jordbruk. På detta sätt ger vi pensionsmedlen ett bestående reellt värde. Vi skapar de enda förutsättningar för en värdefast pension som är säkra.

Det är ett misstag, herr talman, att tro, att den enda formen för en bättre ålderdomstrygghet skulle vara vad man i vanliga fall menar med pension och pensionsrätt. Det är alldeles uppenbart att det i praktiken finns många andra sätt att sörja för sin pensionering på äldre dar. Det finns andra slag av ett långsiktigt målspårande, som ur den enskildes synpunkt kan framstå som bättre och för hans förhållanden mera lämpligt. Ett sätt är att under den arbetsföra åldern undan för undan sätta in besparingar i ett eget hem. Därigenom täcker man sina framtida bostadskostnader helt eller delvis och reducerar sitt behov av kontanta inkomster. Under förutsättning att den allmänna medborgerliga grundpensionen är något så när hygglig, framstår denna väg till en tryggare och ljusare ålderdom som den klokaste för många människor både bland löntagarna och inom andra yrkesgrupper. Egnahemsfrågan hör alltså till pensionsfrågan, och jag är angelägen om att klart understryka att vi, när vi i annat sammanhang har krävt en rättvis beskattning av egnahemsägare och skattereformer till egnahemssparandets fromma, sett den också som ett led i vårt system för en frivillig tilläggspensionering.

På ett ganska märkligt sätt har diskussionen kring vårt frivilligalternativ kommit att kretsa kring möjligheten att träffa kollektivavtal om pensionsrätt. Förmodligen beror väl detta på att de borgerliga reservanterna i allmänna pensionsberedningen, då de grep sig an

med problemet att värdesäkra pensionerna, fann att problemet var värst då det var fråga om att på en gång lösa pensionsfrågan för en stor grupp, t. ex. för en stor grupp kollektivavtalsanställda. De koncentrerade därför sin uppmärksamhet på detta, det svåra problemet. Men det är en egendomlig vantolkning av deras ståndpunkt att försöka hävda, att de skulle ha velat ålägga arbetsmarknadens organisationer att träffa kollektivavtal i denna fråga. Självfallet har varken reservanterna i pensionsberedningen eller vi någon avsikt att försöka bestämma över vad arbetsmarknadens organisationer skall göra eller inte göra. Rätten att sluta kollektivavtal är inte bara en rätt att sluta avtal om den kontant utgående lönen, om arbetsvillkoren i övrigt, utan självfallet också att komma överens om den del av arbetsförtjänsten, som skall ges formen av pensionsrätt. Därvidlag föreslår vi icke någon som helst ändring. Gällande bestämmelser och praxis förblir alltså oförändrade.

Låt mig för säkerhets skull också markera, att arbetsmarknadsorganisationerna självfallet har kvar sin fulla frihet att icke sluta avtal. Det finns alldeles säkert åtskilliga grupper som föredrar att ordna tryggheten för äldre dar på annat sätt än via kollektivavtal.

Låt dem då göra det. Något ingripande i detta avseende föreslås varken enligt bondeförbundets alternativ eller efter våra linjer. Vi ger över huvud taget inte arbetsmarknadsparterna några anvisningar i vare sig den ena eller den andra riktningen.

På den punkten är alltså de båda icke-socialdemokratiska linjerna sammanfallande. Den socialdemokratiska däremot innebär, att man i fråga om pensionen ersätter avtalsfriheten med en laglig skyldighet. Socialdemokraterna vill alltså begränsa arbetsmarknadsparternas frihet på den punkten. Bondeförbundet, folkpartiet och höger-

Folkomröstning i pensionsfrågan

partiet vägrar att medverka härtill. Vi är motståndare till obligatoriet.

Den fria avtalsrätten innebär emellertid icke endast en obeskuren rätt att träffa eller låta bli att träffa kollektivavtal. Den är också en rätt att träffa enskilda avtal om pension, ungefär på samma sätt som man gör vid SPP-pensionering, eller eljest att komma överens i denna fråga på annat sätt. Vilken av de möjliga utvägarna, som i varje särskilt fall skall väljas, avgör de människor själva, som saken angår.

En gruppvis träffad överenskommelse behöver ingalunda leda till ett schematiskt pensionssystem. Man kan mycket väl, vilket erfarenheten redan visat, inom ramen för en sådan överenskommelse — även i kollektivavtalsform — variera och differentiera pensionsrätt och avgiftsskyldighet i mycket betydande utsträckning efter rent individuella önskemål. Det är t. ex. inte alls svårt att hitta ett sätt, varigenom en del av pensionsavgiften kan få stå inne i den pensionsförsäkrades egna hem. Det är för oss väsentligt att möjligheten till valfri utformning icke begränsas i annan mån än vad hänsynen till det rationella gör absolut nödvändigt.

Vår ståndpunkt i pensionsfrågan, herr talman, bygger alltså på frivilligheten, på den valfritt utformade pensionsrätten, på värdefastheten, på de lika möjligheterna för alla medborgare och på att skattemedel ej skall tas i anspråk för tilläggspensioneringen. Det är dessa kännetecken på vår ståndpunkt som borde ha kommit fram i själva frågan.

I motsats till socialdemokraterna föreslår vi ingen ändring i de normer som reglerar rätten att sluta kollektivavtal. Vi vill däremot ha en ändrad skattelagstiftning till förmån för jordbrukare och rörelseidkare, en ändrad försäkringslagstiftning, för att undanröja hindren för värdefasta pensioner, och förbättringar i skattevillkoren för dem som koncentrerat sina ansträngningar till den ålderdomstrygghet, som

ligger i ett i verklig mening eget hem. Det är detta regeringen vill förhindra oss att få säga ut i vår fråga.

Kan t. ex. statsministern ge en rimlig förklaring till varför ni inte ens i er egen formulering av vår fråga ger den en sådan utformning, att däri inbegripes vår syn på rörelseidkarnas möjligheter att ordna sin pension i det egna företaget?

Statsminister Erlander och inrikesminister Hedlund har mobiliserat grundlagen mot oppositionen. Vilka bestämmelser i grundlagen gör det så omöjligt att visa den hänsyn mot minoritetens demokratiska rättigheter, som skulle vara självskriven i varje annat sammanhang, i varje kommunal församling, i varje enskild förening? Vilka konstitutionella intressen skulle bli lidande på att ådagalägga en sådan hänsyn?

Visst kan regeringen, stödd på sina paragrafer, förbjuda en aldrig så manstark minoritet från att ställa ett eget yrkande i en folkomröstning. Men att en majoritet gör anspråk på att få bestämma utformningen av ett minoritetsyrkande lär inte stämma överens med allmänt godtagna spelregler i en demokrati.

Det skall, herr talman, ges ut en statlig kommentar till folkomröstningsfrågorna. Är det vår ståndpunkt sådan vi själva formulerar den, som skall kommenteras, eller är det den formulering av den, som regeringen och majoriteten ämnar påtvinga oss? Vi vill ha garantier för att den statliga broschyren talar om, hur vi velat ha vår egen frågeställning fixerad, och garantier för att kommentarerna utformas i anslutning till denna. Vill statsministern och inrikesministern lämna dessa garantier?

Herr talman! Den stora reform av folkpensionen vi nu planerar får inte bli en reform på papperet. Den måste genomföras i praktiken utan att detta leder till orimliga bördor för någon

Folkomröstning i pensionsfrågan

generation eller för någon grupp i samhället. Detta betyder, att vi helt enkelt är tvungna att göra allt som göras kan, för att resurserna i samhället skall växa i den takt vi räknat med.

Förutsättningen för pensionsreformen är en minst treprocentig produktivitetstegring varje år. Skall vi med någon grad av säkerhet kunna räkna med en sådan stegring i underlaget för våra arbetsförtjänster och för vår pensionsrätt, måste den ekonomiska politiken läggas om. Vi måste gå till en välståndsoffensiv i vår ekonomiska politik, bryta tendenserna till ett stillastående och ge de produktiva krafterna den atmosfär och det utrymme de behöver för att kunna verka med full styrka. Vi måste alltså underbygga folkpensionsreformen med en omedelbar skattesänkning för alla, byggd på begränsningar i andra statsutgifter.

Vi måste också för framtiden besinna vad denna pensionsreform betyder. Den är ett löfte som måste hållas, men detta förutsätter, att vi avstår från ytterligare löften till dess verkligt utrymme för nya gemensamma ansträngningar hunnit åstadkommas. Vi måste ha klart för oss, att vi inte kan göra allting på en gång.

Nu bestämmer vi oss för den stora folkpensionsreformen. Då får vi skjuta andra önskemål på framtiden, hur angelägna dessa många gånger än kan vara. Vi får koncentrera oss och begränsa oss. Det för allas vår framtid väsentliga är nämligen att de stigande arbetsförtjänster, som en riktig ekonomisk politik kan befordra, icke förvandlas till stigande statsutgifter, utan — trots den belastning den solidariska grundpensionen kommer att betyda för oss — ger oss alla vidgade möjligheter att förfoga över våra egna arbetsförtjänster, för frivillig tilläggspensionering eller för andra ändamål, som vi själva finner vara de mest angelägna och de personligen mest givande.

Herr NILSSON i Göteborg (s) kort genmäle:

Herr talman! Av allt det som herr Hjalmarson anförde är det endast beskrivningen av hur denna fråga har behandlats i andra lagutskottet som jag vill lämna en bestämd gensaga emot. Herr Hjalmarson säger att majoriteten vid behandlingen i utskottet hade vägrat att diskutera sakfrågan. Jag tror att även ledamöter tillhörande oppositionen kan intyga att detta inte är sanning. Andra lagutskottets arbetsmetoder är inte så beskaffade, att inte de olika meningsriktningarna har rättighet att enligt demokratiska principer komma till uttryck.

Från oppositionens sida efterlystes strax före en lunchrast möjligheterna till en kompromiss i fråga 3. Hur allvarligt detta önskemål var vet inte jag, men hade det varit någon allvarlig mening med den då ställda vädjan, borde vederbörande ha presenterat ett kompromissförslag. För att skingra en eventuell missuppfattning, att det skulle vara ett diktaturvälde som regerar inom andra lagutskottet, vill jag påminna herr Hjalmarson om att det förelåg två motioner beträffande ingressen och att resultatet av överläggningarna på den punkten blev, att andra lagutskottet kunde presentera riksdagen ett enhälligt kompromissförslag.

Herr HJALMARSON (h) kort genmäle:

Herr talman! Mitt uttalande om vad som tilldragit sig i utskottet hänför sig till vad som yttrats här i dagens debatt. Jag vet att denna fråga kommer att från annat håll bli belyst i fortsättningen och skall därför inte gå in på den. Till utskottets ärade talesman vill jag nu endast säga att det i varje fall inte var någon av oppositionens företrädare inom andra lagutskottet som inte hade en mycket stark känsla av att majoriteten hade större intresse av att dekretera än av att resonera.

Folkomröstning i pensionsfrågan

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet NILSSON:

Herr talman! Det är allvarliga beskyllningar som har riktats mot regeringen i dag av oppositionens båda ledare. Man har talat om maktövergrepp, man har talat om att vi sätter oss till doms över både oss själva och andra och man har utvecklat en moralisk indignation, där enligt mitt förmenande även tårgas har kommit till användning. Det är en lek med ordens valör, som enligt min mening även ur demokratisk synpunkt kan vara betänkelig. Vad som sagts kräver följaktligen från min sida ett mera ingående bemötande.

Både herr Ohlin och herr Hjalmarson har understrukt att det är principerna som vi skall ta ståndpunkt till. På flera ställen i propositionen har just framhållits, att det gäller principerna för en pensionsreform. Innebörden av omröstningen blir alltså att medborgarna skall ge regeringen vägledning, innan vi i socialdepartementet skall utforma de förslag om grundsatserna för en pensionsreform, som vi räknar med att få lägga fram för riksdagen. Omröstningen kan måhända också bli vägledande för riksdagens beslut.

Som framgår av propositionen anser vi lämpligt att ett sådant principbeslut fattas i pensionsfrågan, innan mer detaljerade förslag lägges fram för riksdagen. Det förefaller som om vi inte på något håll är på det klara med hur vi vill ha det med detaljerna i ett nytt pensionssystem. Vi har emellertid inte några i detalj utformade utredningsförslag, men eftersom redan vissa principiellt viktiga sidor av problemet föranlett meningsskiljaktigheter, är det rimligt att vi får klara ut de stora linjerna, innan vi går in på enskildheterna.

Det har förut sagts att det är en för det framtida Sverige betydelsefull reform som vi går att lösa. Vår avsikt är att riva ned en av de kvardröjande klassgränserna i vårt samhälle. I och för sig är det väl kanske inte så märkligt,

att meningarna kan skära sig om väsentliga ting i det framlagda förslaget. När har för övrigt en för samhället genomgripande form tillkommit utan vanda? Från regeringen har dock gång efter annan framhållits såsom önskvärt, att en reform av detta slag kunde tillkomma utan uppslitande strider och alltför orimliga överdrifter i argumentationen. Så synes dock icke komma att ske.

Redan nu har man gått lös på varandra med slag och svärdshugg på ett sätt som vore det fråga om tillsättandet av en svensk professur. Trots denna iakttagelse överger jag inte förhoppningen om att den diskussion, som kommer att följa under sommaren och hösten, verkligen skall bli en upplysningskampanj. I varje fall är det vår avsikt att låta sakenslighet vara den levnadsregel, som skall utgöra grunden för vår aktivitet.

På en punkt råder det dock enighet om de stora linjerna. Det gäller folkpensionerna, vilka skall utgöra en bottenpensionering — en allmän, och om man så vill lagfäst, och lika grundtrygghet för hela folket. Höjningen av folkpensionerna står alltså i och för sig inte under folkomröstning. Först när vi kommer till tilläggspensioneringen råder delade meningar i de principiella frågorna. En viss reservation mot enigheten beträffande folkpensionerna har emellertid anförts i höger- och folktopartimotionerna. Särskilda förslag signaleras där om en större höjning av änkepensionerna än beredningen föreslagit. Denna flykt från beredningsförslaget på en viktig punkt får väl närmast ses mot bakgrunden av att högern och folkpartiet kommit till insikt om att deras kollektivavtalslinje för tilläggspensionerna inte ger ett godtagbart efterlevandeskydd. De önskar därför i stället förstärka familjeskyddet i folkpensioneringen. På en viktig punkt vill de redan nu göra ett avsteg från den principiella uppläggningslinjen av sitt

Folkomröstning i pensionsfrågan

pensionssystem. Detta bara i förbigående sagt.

Som utskottet framhåller, bör folkomröstningen gälla de grundsatser, på vilka de tre framlagda förslagen till lösning av frågan om tilläggspensionering vilar. Det är alltså de inom allmänna pensionsberedningen framlagda tre förslagen som står under omröstning. I och för sig gäller följaktligen omröstningen inte olika riksdagspartierts ståndpunkter. Även om man på sina håll av någon outgrundlig anledning tycks vilja bortse därifrån, står ju även Arbetsgivareföreningen, som inte är direkt representerad här i riksdagen, tillsammans med högern och folkpartiet bakom kollektivavtalslinjen. Socialdemokratien vill inte dölja, att fackföreningsrörelsen står bakom laglinjen. I beredningen ställde sig som bekant såväl LO:s som TCO:s företrädare på denna linje, ehuru TCO sedermera inte har kunnat komma till enighet om någon linje för tilläggspensioneringen.

Då man kommer in på frågeformuleringarna är det av vikt att hålla i minnet, att med undantag för bondeförbundet svarar partierna inte ensamma för de olika förslagen. Man kan därför inte utan vidare hävda, att partierna ensamma svarar för de olika frågorna i folkomröstningen. Jag tror att det är av allra största vikt att detta från allra första början slås fast. Denna synpunkt är nämligen av betydelse då det gäller den viktiga frågan, huruvida en folkomröstning över huvud bör anordnas i pensionsfrågan. Allom bekant är den tveksamhet som har rått inom socialdemokratien på denna punkt. Många har varit motståndare till en sådan folkomröstning, och en av de socialdemokratiska ledamöterna i andra lagutskottet vidhåller konsekvent sin mening alltså jämt.

Vår tveksamhet har betingats i första hand av pensionsfrågans komplicerade natur. I propositionen uttalas, att det kan göras gällande, att frågan mindre

väl lämpar sig för en folkomröstning. Med hänsyn till de starka önskemål om folkomröstning i denna fråga, som har framkommit i och utanför riksdagen, har vi dock icke velat tillmäta invändningen en avgörande betydelse. Utskottet pekar dessutom som grund för sin tillstyrkan på de synnerligen delade meningar som råder om utformningen av tilläggspensioneringen samt på pensionsfrågans utomordentligt stora betydelse för den enskilde i samhället.

I och för sig skulle detta med delade meningar enligt vårt sätt att se inte vara ett tillräckligt skäl för en folkomröstning. Om nämligen de delade meningarna i en fråga strikt följer partilinjerna — sådant är vi ju vana vid här i riksdagen — ligger det närmast till hands att låta frågan avgöras i riksdagen såsom representativ för folkmeningen. I all synnerhet borde detta gälla i en utpräglat politisk angelägenhet, som utgjort en huvudfråga inför ett allmänt val, såsom fallet just var med pensionsfrågan inför det senaste valet.

Som herr Håstad framhöll i kammarren häromdagen, då den vilande grundlagsändringen stod på dagordningen, har sympatierna för en viss utvidgning av folkomröstningsinstitutet grundat sig på tanken, att folkomröstningen skulle kunna vara ägnad att skapa klarhet om folkmeningen i frågor, där åsikterna skär tvärsigenom partierna, så att dessa inte är representativa för folkmeningen. Med anknytning till detta uttalande skulle jag kunna säga, att en folkomröstning i pensionsfrågan kan finna en viss motivering. Det kan låta märkligt efter vad jag nyss har sagt, men icke förty: de stora arbetsmarknadsorganisationerna är nämligen direkt engagerade vid sidan av partierna. Visserligen tycks här i riksdagen folkpartiet och högern stå lika eniga på Arbetsgivareföreningens sida som socialdemokratien står på fackföreningsrörelsens, och detta är väl inte uppseendeväckande eller ovanligt, men jag medger att

Folkomröstning i pensionsfrågan

denna beskrivning icke täcker hela bilden.

Jag betvivlar t. ex. inte att den ståndpunkt, som omfattas av bondeförbundet i riksdagen, kan ha sympatier bland folket utanför detta partis väljare. Jag är vidare övertygad om att många, som inte brukar rösta med socialdemokratien i allmänna val och inte kommer att göra det framgent, omfattar fackförbunds- och rörelsernas ståndpunkt i pensionsfrågan. Oppositionsledarna lär väl ha motsvarande förhoppningar, annars skulle de säkert inte vara så heta på gröten i sina krav på folkomröstning. Att de sedermera, efter det vi gått dem till mötes, av för oss okända skäl uppträtt som katter på hett plåttak, förändrar ingenting av den ursprungliga bilden.

Det kan alltså hända — och det räknar vi väl alla med just nu — att folkmeningen kommer att ge ett sådant utslag att partierna får en verklig ledning för sitt fortsatta handlande i pensionsfrågan. Om så blir fallet, blir omröstningen inte bara ett hastigt avbränt fyrverkeri, utan den kommer att tjäna ett vettigt ändamål.

Utan att vilja dra upp den principiella folkomröstningsdebatten på nytt vill jag ändå säga, att min tveksamhet om det lämpliga i att ordna en folkomröstning i fråga om tilläggs pensionerna inte är helt övervunnen. Skälet härtill är bl. a. att jag fruktar att mannen på gatan får stora svårigheter att sätta sig in i denna fråga. Jag vill se dem som verkligen har arbetat med dessa ting, jag vill se herrar Ahlberg och Aastrup hävda någonting annat med utgångspunkt från deras egna erfarenheter i det mycket ingående utredningsarbete de har sysslat med.

Det är därför jag säger, att ett stort ansvar åvilar upplysningsorganen, som skall förmedla kunskap om de skilda alternativens innebörd. De röstande har nämligen rätt att begära en såvitt möjlig korrekt och saklig information, då

vi kallar dem till valurnorna. Det blir ingen lätt uppgift att ge en sådan upplysning som samtidigt fyller kravet på att vara begriplig — större delen av svenska folket är ju inte vant att syssla med tjänstepensionsfrågor, i all synnerhet som det stora flertalet aldrig har haft en sådan pension hittills. Och varför, mina damer och herrar, inte vara uppriktiga mot varandra och tala ett öppet språk: Är inte svårigheterna, som har mött oss redan då vi har velat formulera de frågor vi skall rikta till folket, en tankeställare inför våra fortsatta överväganden om folkomröstningsinstitutet? Det är ingen skuggboxning med mitt eget samvete när jag medger, att min tveksamhet inte blivit mindre genom den erfarenheten.

Jag gör anspråk på att bli trodd då jag säger, att både regeringen och departementets tjänstemän verkligen bemödat sig om att presentera förslagen i propositionen, såväl i de redogörande delarna som i själva frågorna, på ett objektivt och opartiskt sätt. Jag säger detta inte minst med tanke på de beskyllningar, som har riktats emot våra strävanden i det avseendet här i dag. Den stora mängd förslag till frågor, som har diskuterats och förkastats, har då bedömts från följande synpunkter.

Ett oeftergivligt krav har varit att frågorna skulle ha en saklig täckning i de tre förslag som avsågs. Om en formulering ur denna synpunkt var dubiös, måste den göras om eller utgå. Under denna dom föll t. ex. ordet »valfri», som diskuterades för kollektivavtalslinjen, och orden »alla medborgare», som prövades i frågorna nr 2 och nr 3.

De använda uttrycken skulle, för det andra, vara såvitt möjligt enhetliga, så att samma sak uttrycktes med samma ord. Omvänt skulle motsatta förhållanden helst uttryckas med varandra klart motstående uttryck. Bestämda olikheter mellan förslagen måste klart komma till synes, detta till vägledning för väljarna. Orden »med garanti av staten» respek-

Folkomröstning i pensionsfrågan

tive »utan garanti av staten» bör ses emot denna bakgrund.

Även om man inte kunde räkna med att medborgarnas ställningstagande i allmänhet skulle komma att grundas på såväl formuleringarna, borde frågorna vidare vara så vitt möjligt lättfattliga och korta. Vad som är lättfattligt är i alla händelser svårt att bli enig om; det har ju för resten diskussionen i riksdagen och pressen visat. Det svåra problemet att uttrycka värdebeständigheten tycks man emellertid, för att ta ett enda exempel, ha lyckats lösa på ett för alla godtagbart sätt med de fyra orden »som behåller sitt värde».

Slutligen ville vi undvika vad man kallar känsloladdade ord, som har ett bestämt värdeinnehåll. Det är inte alltid så lätt att utforska den verkliga betydelsen av dessa. Som ett exempel på sådana ord kan jag nämna ordet »frivillig», vilket emellertid infördes i frågorna redan från början på grund av enträgna önskemål från kollektivavtalslinjens företrädare.

Det är intressant att i dag lyssna till vad man säger från oppositionens sida, när man talar om kollektivavtalslinjen som ett uttryck för frivillighet. Vad innebär det i själva verket, mina herrar? Jo, om det sluts ett avtal mellan arbetsgivarna och arbetarna om att man inom ett visst yrkesområde skall genomföra tilläggspensionering, så anslutes varje till fackföreningen hörande medlem till denna tilläggspensionering. Det anses nu vara frivilligt. Det finns inte ens reservationsrätt, mina herrar! Efter detta ståndpunktstagande och efter denna rubrik på vad som måste avses med frivillighet, utgår jag ifrån att man aldrig mer kommer att tala om kollektivanslutning till fackföreningarna som uttryck för något tvång. Där föreligger i alla händelser reservationsrätt, vilket icke skulle bli händelsen i detta fall, som ju betraktas som höjden av frivillighet.

Sedermera har det visat sig att ordet

kollektivavtal tycks ha ett negativt värdeinnehåll i vissa kretsar. Likaså tycks uttrycket »med garanti av staten» respektive »utan garanti av staten» på sina håll ha ansetts känsloladdade på ett sätt som skulle göra dem mindre önskvärda.

Strävan efter objektivitet ledde emellertid konsekvent till en önskan om att åstadkomma enighet om frågornas formulering. Alla vet att allvarliga försök har gjorts att nå en sådan enighet med högern och folkpartiet. Flera överläggningar har ägt rum mellan partiledarna, och fråga är, om inte högerns och folkpartiets företrädare för sig själva erkänner, att våra strävanden att nå en överenskommelse var uppriktigt menade. Samtidigt som jag beklagar, att enighet inte kunde nås, vill jag slå fast, att de förslag till formuleringar som vi inte ville godta inte heller kunde godtas med hänsyn till de krav, som var uppställda och som jag nyss har redogjort för.

Man har anklagat oss för bristande känsla av ansvar. Jag skulle nästan vilja säga, att vad som tidigare har skett borde måhända ge anledning till anklagelse för motsatsen. Vår uppfattning är nämligen, att vi inte kan gå ut till folket med frågor, som inte har saklig täckning i de förslag folkomröstningen avser. Vi är skyldiga de röstande den hänsynen. Formuleringsglädjen får inte bli en attack mot sanningen, och vi får inte med fog utsätta oss för anklagelsen att ha försökt föra någon bakom ljuset genom själva frågeformuleringen. Regeringen och riksdagen kan inte fränkänna sig ansvaret för frågornas utformning. Vi har inte rätt att göra det bekvämt för oss genom att släppa på objektivitetskravet.

Oppositionen har enligt vårt förmenande inte velat godta den tankegången. Den har velat införa ord och uttryck i beskrivningen av kollektivavtalslinjen som inte har täckning i de faktiskt föreliggande förslagen, och den har velat avlägsna ord av väsentlig betydelse. Jag

Folkomröstning i pensionsfrågan

förmenar — jag anklagar inte därmed oppositionen för att ha velat handla svekfullt — att den inte har velat stå fast vid kollektivavtalslinjen, sådan den beskrives i betänkandet och sådan den alltså bör framställas för väljarna. Det är möjligt att högern och folkpartiet här i riksdagen anser, att åt tilläggs-pensioneringen bör ges en valfri utformning eller att värdebeständigheten bör göras fullt säker eller att till äventyrs kollektivavtalen inte bör anses som kungsvägen för tilläggs-pensioneringens ordnande.

Vad den senare beträffar får man närmast det intrycket, inte minst efter herr Hjalmarsons anförande här i dag, att den aldrig har varit uppriktigt menad. En allmän tilläggs-pension skulle därmed uppskjutas till en dimhöljad framtid. Det skulle vara mycket intressant att få veta vad de s. k. arbetarliberalerna anser om detta, eftersom de hela tiden har gjort gällande, att om det skulle visa sig, att man från arbetsgivar-sidan inte skulle följa de rekommendationer, som nu eventuellt ges av riksdagen, därest man ansluter sig till oppositionens ståndpunkt, så är de beredda — åtminstone har den tanken framkastats — att om eventuellt fem år gå över till den ståndpunkt som socialdemokratien hyser i dag. Vad säger nu dessa arbetarliberaler, sedan de har lyssnat till herr Hjalmarson i dag? Jag anser att svenska folket också bör upplysas om att man är på väg att uppskjuta det hela till ett avlägset fjärran. Men jag vidhåller att förslaget, sådant det föreligger ifrån pensionsberedningen, inte ger täckning för en sådan ståndpunkt. Om man på någon punkt vill frångå beredningens förslag eller vill bygga ut dem där de är ofullständiga, så finns det i frågeformuleringen endast en lösning, nämligen att utlämna sådana led. Inom vissa gränser kan det anses godtyckligt, vilka drag i förslagen som man skall betrakta såsom väsentliga och vilka som kan hänföras till sådant som

inte direkt bör ställas under folkomröstning. Det förefaller mig som om vi i det huvudsakliga skulle vara eniga om vilka principer som bör tagas med i dessa frågor.

Därmed övergår jag, herr talman, att närmare diskutera själva frågeformuleringarna. Enligt propositionen skall folkomröstningen gälla de grundsatser, på vilka de tre förslagen till tilläggs-pensionering vilar. Såsom utskottet också framhållit kan olika meningar råda om hur man med en kort beskrivning bäst skall kunna återge vad som är karakteristiskt för de skilda förslagen. De huvudprinciper, som vi tog sikte på, när frågorna utarbetades i socialdepartementet, var i vilken omfattning staten skulle medverka såsom lagstiftare och om staten skulle garantera att tilläggs-pensionen bibehöll sitt värde vid pris-höjningar. Spörsmålet om lagstiftning inbegriper också sättet för anslutning till de olika slagen av tilläggs-pensionering.

Den författningsreglerade tilläggs-pensionen för löntagare innebär att rätten till värdebeständiga pensioner skall tryggas genom lag och detta har också kommit till uttryck i förslag nr 1. I den motion, som högern och folkpartiet framlagt, yrkas att det skall i frågan anges att förslaget innebär en skyldighet för löntagarna att tillhöra den lagstadgade tilläggs-pensioneringen.

Mina damer och herrar! Det ligger då nära till hands att dra en parallell mellan den gamla olycksfallsförsäkringen och vår nuvarande yrkesskadeförsäkring. Båda är obligatoriska, men vill någon verkligen påstå att det är skyldigheten att tillhöra yrkesskadeförsäkringen som framstår såsom det väsentliga för löntagarna? Nej, det är rätten att få ut ersättning när man drabbas av en yrkesskada, alltså rätten till denna förmån. Den skyldighet, som man tänker på när detta ord användes i detta sammanhang, är arbetsgivarens skyldighet att betala avgift till försäkringen.

Folkomröstning i pensionsfrågan

På samma sätt är det med tilläggs pensioneringen. Vi övervägde faktiskt att låta detta komma till uttryck både beträffande förslag nr 1 och förslag nr 3 — arbetsgivarna skall ju också enligt kollektivavtalslinjen vara skyldiga att betala pensionsavgifter — men vi avstod därifrån. Därmed är dock inte sagt att det skulle vara omotiverat att påpeka det viktiga förhållandet, att rätten till en förmån alltid motsvaras av en skyldighet att betala för densamma. Detta är ju också en av de frågor som särskilt livligt behandlats i den offentliga debatten.

Vad ordet »obligatorisk» beträffar vill jag erinra om att det förslag, som vanligen går under beteckningen »obligatoriet», av förslagsställarna inom pensionsberedningen är rubricerat »Författningssenlig påbyggnad av bottenpensioneringen». Det förefaller mig som om kollektivavtalslinjens företrädare skulle vara angelägna om att ordet »obligatoriet» skall förekomma i fråga nr 1 just därför att de finner detta ord ha ett negativt värdeinnehåll, som de för egen del tror sig få glädje av. Om så skulle vara fallet, är detta närmast ett argument för att ordet inte tas med i frågan enligt de principer som varit utgångspunkten för vårt sätt att formulera frågorna. Vi har, såsom jag visat, haft helt andra grunder för formuleringen på denna punkt än man från oppositionens sida tydligen har haft.

Såsom en motsats till den lagfästa tilläggs pensioneringen vill oppositionen ställa en valfritt utformad tilläggs pensionering. För att motivera påståendet om valfrihet citeras i höger- och folkpartimotionen först en mening på s. 125 i pensionsberedningens betänkande. Denna passus utgör emellertid motsatsen av de närmast föregående meningarna. Den sats, som står omedelbart före den citerade, lyder på följande sätt: »Beträffande de pensionsvillkor, på vilka försäkring tecknas hos inrättningarna, skall föreligga valfrihet

inom vissa gränser.» Valfriheten är alltså begränsad — inte sant, herr Ahlberg — men uttalandet därom vill man inte citera, och orsaken därtill är lätt att förstå. En av dessa begränsningar är det av kollektivavtalslinjens företrädare förordade pensionsklasssystemet, och just utformningen av detta system är en av anledningarna till att bland andra TCO i sitt remissyttrande avstyrkt hela kollektivavtalslinjen.

Det skall emellertid villigt medges att motionärerna anfäktats av en viss rulle och inför sig själva tydligen medgivit att valfriheten enligt deras förslag har sina brister. De framhåller nämligen i motionen, att det är mycket möjligt att andra konstruktioner, som syftar till att ytterligare öka den individuella valfriheten för medlemmar av fackliga organisationer, kan se dagens ljus. Javäl, men sådana konstruktioner har ännu inte sett dagens ljus, och folkomröstningen skall ju gälla principerna i de förslag som står att läsa i pensionsberedningens betänkande. Och där har de, som ställt sig bakom kollektivavtalslinjen, själva angivit att valfriheten är begränsad, något som tjänstemännens huvudorganisation har tillmätt den största betydelse.

Det kan, herr talman, under dylika förhållanden inte vara korrekt att beskriva den i förslag nr 3 åsyftade tilläggs pensioneringen såsom valfritt utformad. Vi får väl emellertid överlämna denna fråga till den offentliga debatten och den upplysningsverksamhet som herrarna under kampanjen tänker bedriva.

En annan viktig fråga är pensionernas värdebeständighet. Lagstiftningslinjen innebär ju att folkpensionen och tilläggs pensionen vid prishöjningar skall ökas enligt samma bestämmelser, på samma grund och i samma takt. Högern och folkpartiet uttalar i sin motion, att enligt deras mening värdesäkring blir bättre tryggad genom oppositionens alternativ 3 än genom de olika regerings-

Folkomröstning i pensionsfrågan

förslagen. Detta skulle alltså betyda, att kollektivavtalslinjens tilläggspensioner skulle bli ännu mera värdebeständiga än folkpensionerna. Det var intressant att få höra. På sakkunnigt håll har man en helt annan uppfattning, om nu någon betydelse skall tillmätas detta, vilket tydligen inte sker i detta sammanhang.

Här har påståtts, att vi har velat undertrycka oppositionens uppfattning beträffande värdebeständigheten i dess förslag. Det är inte regeringen som har velat undertrycka något. Vi har hållit oss till vad experterna yttrat i detta avseende. Redan försäkringsexperterna i pensionsberedningen betvivlade möjligheterna att hålla kollektivavtalslinjens pensioner värdebeständiga. Deras farhågor har också besannats under remissbehandlingen. Bankföreningen ställer sig t. ex. bestämt avvisande mot försök till värdesäkring genom indexreglering vid placering av pensionsmedlen, ty detta skulle enligt dess bedömning medföra svårartade komplikationer på kreditmarknaden. Bankföreningen har förstås ingen betydelse för herrar Ohlin och Hjalmarson, i varje fall inte när det gäller dessa ting. Riksbanksfullmäktige uttalar, att detta är en synnerligen oklar punkt i förslaget. TCO yttrar om kollektivavtalslinjen, att värdebeständighetsfrågan har fått en lösning, som inte kan anses ge tillfredsställande garantier för värdesäkring. Och det ansvariga ämbetsverket på försäkringsområdet, försäkringsinspektionen, framhåller i sitt yttrande, att de föreslagna åtgärderna för kompensation av värdeförsämring inte är tillräckliga för att utfästelse om värdegaranti skall kunna ges. Anser verkligen oppositionen, att allt detta är som skrivet i vatten? I själva verket måste man erkänna, att kritiken är förkrossande. Ändå har oppositionen panna att reservationslöst påstå, att kollektivavtalslinjens tilläggspensioner är mera värdebeständiga än till och med folkpensioner-

na och tilläggspensionerna enligt det socialdemokratiska förslaget!

Självfallet är att varken regeringen eller utskottet har velat eller kunnat ta ansvaret för den av oppositionen begärda formuleringen av fråga 3 i detta avseende. Det får alltså ankomma på de olika upplysningsorganen att på eget ansvar — det förmenar vi er ingalunda — teckna den bild av värdebeständigheten i de olika förslagen, som vi finner riktig.

Folkomröstningen skall som sagt gälla de skilda förslagen till tilläggspension. Det är också här som meningarna brutit sig. Däremot skall omröstningen inte gälla förbättringarna av folkpensionerna. Därvidlag har regering och utskott intagit samma ståndpunkt. Utskottet har dock velat ytterligare klarlägga den gemensamma grundförutsättningen i de tre förslagen genom att göra en precisering av ingresserna till frågorna. Man hänvisar till den målsättning för folkpensionshöjningen, som pensionsberedningen varit enig om. För egen del har jag ansett det ingå som ett naturligt led i en allmän pensionsreform att folkpensionerna förbättras. Och jag hyser fortfarande samma uppfattning! Jag har därför ingenting att erinra mot den av utskottet föreslagna utbyggnaden av frågornas gemensamma ingress, trots att det inte är folkpensionerna, som skall ställas under omröstning.

Till slut, herr talman, bara några ord om den upplysningsverksamhet, som skall föregå folkomröstningen. Statsutskottet tillstyrker propositionen med den enda ändringen, att antalet ledamöter i den föreslagna folkomröstningsnämnden bör ökas från 7 till 9, av vilka de två ytterligare ledamöterna bör vara opartiska. Jag tror, att det kanske till och med kan vara till fördel, om nämnden förstärkes på detta sätt. Om herr Hjalmarson finner sig i den beskrivning av förslagen, som dessa tre opartiska ledamöter gör, kan jag försäkra, att vi även från regeringens sida kom-

Folkomröstning i pensionsfrågan

mer att ha fullt förtroende för dem och kommer att godtaga deras skrivsätt. Om sedan herr Hjalmarson betraktar det som ett övergrepp att regeringen anlägger denna syn, är väl detta i och för sig avslöjande för denna ståndpunkt.

I anslutning till höger- och folkpartimotionerna har reservanter i utskottet yrkat avslag på det begärda anslaget till enskild upplysningsverksamhet. Efter som frågan om finansieringen av upplysningsverksamheten i samband med folkomröstningen debatterades ganska ingående i riksdagen härom dagen kan jag fatta mig kort. Att jag känt tvekan inför tanken på att hänskjuta pensionsfrågan till folkomröstning framgår av vad jag tidigare har anfört. Då jag likväl har funnit mig böra föreslå en folkomröstning i detta invecklade spörsmål har jag fäst stor vikt vid att medborgarna får upplysningar om de föreliggande förslagens innebörd. När statsmakterna begär, att folket skall ta ställning till frågor av denna art, anser jag det också vara deras skyldighet att sörja för att medel ställes till förfogande för att upplysa allmänheten om vad saken gäller. Jag måste säga, herr talman, att redan den olympiska okunnighet som präglat vissa av inläggen — till och med i radion — beträffande förslagets verkliga innebörd och deras verkningar för mig utgör ett tungt vägande argument för det i propositionen ställda yrkandet på denna punkt.

Under detta yttrande återtog herr talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr HJALMARSON (h) kort genmäle:

Herr talman! Den gamle frifräsaren Palmér sade en gång, att det finns två sätt att gå från en punkt till en annan. Det ena är att gå rakt fram, det andra att gå i cirkel. Det första sättet är som ljusets väg till ögat, det andra är som kattens väg kring het gröt. Det var den

senare vägen socialministern beträdde. Socialministern lyckades i sitt anförande gå förbi hela den centrala frågeställningen och besvarade icke en enda av de framställda frågorna. Det är på det sättet socialministern bidrar till den objektiva upplysningen.

Två saker framgick av socialministerns anförande. För det första är han kritiskt inställd till själva folkomröstningen, för det andra skall regeringspartierna vara obundna av pensionsberedningens alternativ och ha alla möjligheter att ta hänsyn till vad som framkommit vid remissbehandlingen. Där emot skall oppositionen även i dessa hänseenden ha sin rörelsefrihet inskränkt.

Låt mig nu, herr socialminister, få precisera frågorna en gång till. Är det meningen att det i den statliga broschyren är vår fråga som skall kommenteras eller är det en formulering av vår fråga? Det kan väl inte vara någon större svårighet för socialministern att ge ett klart besked i den frågan.

Socialministern förklarade att regeringen främst var intresserad av att formulera frågorna på ett sätt, för vilket man har saklig täckning. Men, herr socialminister, regeringens formulering av vår fråga täcker ju inte alls hela vår uppfattning utan bara en begränsad del. Den ger i väsentliga hänseenden icke uttryck för våra värderingar. Den möjlighet vi t. ex. vill öppna för jordbrukare och andra småföretagare att pensionera sig själva i sin egen rörelse ryms ju över huvud taget inte i en formulering. Varför skall det vara opassande ur regeringens synpunkt att vi får ta med den saken? Valfriheten — som skiljer vår linje från de bägge regeringspartiernas — finns inte heller med. Värdebeständigheten sådan som vi vill ordna den söker regeringen dels klassa ner, dels uttrycka på ett rent missvisande sätt. Socialdemokraterna och bondeförbundarna anser, att bety-

Folkomröstning i pensionsfrågan

delsen av statsgaranti för värdebeständigheten väger tyngre än skattebetalarnas intresse av att slippa nya bördor.

Vi i oppositionen har en motsatt uppfattning. Regeringspartierna vill tala om statsgaranterad värdebeständighet. All right, gör det! Men vi kan inte tillåtas att ta fram det som för oss är väsentligt — att skattebetalarna skall gå fria från ytterligare krav på bidrag. Vi medges, herr talman, att få säga, att vår värdebeständighet är utan garanti från staten. Och visst är det en fiffig formulering. Den inte bara döljer oppositionens avgörande motiv, den kan även bidra till att göra vår syn på värdebeständighetsproblemet tvivelaktig i många människors ögon. Antag, herr talman, att två personer skall måla en vägg. Den ena vill ha väggen röd, den andra vill ha den grön. Den som vill ha väggen grön får inte säga det. Han får bara säga att han inte vill ha den röd. Det är den sortens statskonst herrarna på regeringsbänken ägnar sig åt.

Sedan har vi frågan om avtalsproblemet. För min del har jag alltid, herr talman, betraktat avtalsfriheten som en av hörnstenarna i ett fritt demokratiskt samhälle. Nu vill socialministern ändra på vedertaget språkbruk i den offentliga debatten i vårt land. Men om man inte utgår ifrån att en motståndare menar vad han säger, så blir ju en debatt omöjlig att föra.

Låt mig ännu en gång stryka under att vi håller fast vid principen, att statsmakterna och politikerna skall hålla fingrarna borta från vad som sker på det fackliga fältet. Varken regeringen eller de politiska partierna bör ge några anvisningar eller ålägganden för de fackliga organisationerna. Det är av största vikt, att den principen respekteras. Börjar man tumma på den vet man aldrig var det slutar. Jag tror att både löntagarnas, jordbrukarnas och arbetsgivarnas fackliga sammanslutningar mår bäst om de får ar-

beta på eget ansvar i största möjliga frihet.

Till sist får jag kanske, herr talman — om tiden medger det — i största korthet säga några ord om regeringens ansvar för formuleringen av oppositionens fråga. Herr socialminister! Det är ingenting annat än spetsfundigheter regeringen kommer med här. Det är ingenting annat än en fullkomligt uppkonstruerad farhåga man ger uttryck för. Regeringen har skjutit hela folkomröstningsinstitutet till förnyad prövning. Vi behöver alltså nu bara ta hänsyn till dagens konkreta situation. I denna situation behöver inte regeringen ta något ansvar alls för vår fråga, lika litet som vi tar ansvar för socialdemokraternas eller bondeförbundarnas. Det enda regeringen behöver göra är att erkänna, att vi i oppositionen är lika kapabla att formulera vår egen fråga som regeringspartierna att utforma sina frågor. Tror man inte detta, då vore det mycket konsekventare att säga, att oppositionen över huvud taget inte borde medges rätt att ställa upp i folkomröstningen.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Socialministern slutade med att tala om den olympiska okunighet som visat sig finnas rörande innebörden av förslagen. Jag tycker inte detta var vänligt gjort av socialministern, ty det innebär uppenbarligen en syftning på att till och med så högt upp på Olympen som där Per Edvin Sköld sitter har man ingen egentlig kännedom om den socialdemokratiska linjens innebörd.

Socialministern säger sedan att det är beklagligt med strid i denna sak. Visst kan man säga det, men regeringen gör sig skyldig, såsom vi utförligt har dokumenterat, till maktövergrepp genom att vägra oss att få vår fråga formulerad så, att den ger ett riktigt intryck av vad vi vill verka för. Sedan

Folkomröstning i pensionsfrågan

förvånar sig socialministern över att oppositionen inte håller sig lugn. Det är förfärligt, att vi aldrig kan vara så snälla som regeringen tycker att oppositionen skall vara. Om socialministern en gång kommer i opposition, skall det bli intressant att se hur han kommer att uppträda och om han då kommer att visa denna snällhet att aldrig opponera vad än regeringen gör.

Herr socialminister, när ni säger att sakligheten skall vara er ledstjärna i den följande debatten, varför då inte börja med saklighet vid frågornas formulering? I stället för att diskutera den kritik som herr Hjalmarson och jag framförde försöker herr socialministern på demagogiskt sätt suggerera sina åhörare att tro, att det är fråga om en löntagarlinje och en arbetsgivarlinje, en uppfattning som bl. a. TCO klart tagit avstånd från. Detta är socialministerns sätt att anslå en saklig ton. Märker inte socialministern hur det skär sig, när Ni slår Er för Ert bröst och säger att Ni skall vara saklig för att sedan ge denna demagogiska uppläggning?

Socialministern säger att det är de tre förslagen i betänkandet man skall rösta om. Men i betänkandet står ingenting om lagfäst rätt till tilläggspension. Socialministern säger att där står »författningsreglerad påbyggnad». Socialministern har själv i propositionen skrivit »författningsreglerad obligatorisk tilläggspensionering», och uttrycket »obligatorisk tilläggspension» för löntagarna användes i betänkandet dussintals gånger av herr Eckerberg och hans medarbetare. Men detta uttryck, som användes flera gånger än »författningsreglerad», får inte förekomma i karakteristiken av den socialdemokratiska linjen. Ändå säger socialministern, att man skall vara opartisk och inte ta med känsloladdade ord. Jag börjar nästan få en ny uppfattning om socialministerns psykologi, då han kan stå i denna talarstol och säga, att han strä-

vat efter att undvika känsloladdade ord och att följa betänkandet samtidigt som han strukit ett streck över ordet obligatorisk och i stället använder uttrycket »lagfäst rätt». Han handlar precis tvärtemot vad han säger.

Vi är skyldiga de röstande saklighet, säger socialministern. Ja, det vore nog bra om Ni hade litet insikt om att vi allesammans i dessa frågor är en smula subjektiva. Då vore det naturligare att försöka kompromissa sig fram, så att inte den ena subjektiva sidan försökte diktera.

Socialministern bestrider att det finns valfrihet i vår linje, men han gör ingen skillnad mellan vad staten skall besluta om och vad organisationer eller enskilda individer skall avgöra. Det framgår klart av betänkandet, att avsikten inte varit att staten skall bestämma vad parterna på arbetsmarknaden skall göra, men eftersom det fanns ett detaljerat förslag till obligatorisk lösning, ville reservanterna visa hur en frivillig värdebeständig ordning kan byggas upp. Det framgår att det kunde ha framlagts även andra förslag, men under det jättiga arbetet i fjol, var det omöjligt att utarbeta flera olika förslag. Socialministern trollar helt bort frågan om vad som är fri avtalsrätt för parterna på arbetsmarknaden och vad samhället skall bestämma över. Det är objektivitet!

Om det slutes kollektivavtal, säger socialministern, binder detta den fackliga organisationens medlemmar, och efter detta skall vi väl inte höra någon kritik av kollektivanslutningen till det socialdemokratiska partiet. Herr socialminister, den fria avtalsrätten innebär rätt för fackliga organisationer att bestämma om fördelningen av arbetersättning på lön och på pension. Parallellen med tvångsanslutningen till ett visst politiskt parti är det svagaste argument som har framförts i hela denna debatt.

Folkomröstning i pensionsfrågan

Herr SKÖLD (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag kunde faktiskt inte låta bli att visa mig i talarstolen sedan nu herr Ohlin har förvisat mig till Olympen. Jag skulle alltså kunna säga: så här ser en olympier ut.

I själva den sak, som herr Ohlin berörde, vill jag bara säga följande. Utgångspunkten för den diskussion, som herr Ohlin alluderade på, var en fråga ställd till mig av en till oppositionen hörande ledamot av pensionsberedningen. I motiveringen till den frågan påstods, att socialdemokraterna vill tvinga folk att göra oerhört stora offer för en pension som utgår med 65 procent på alla inkomster. Jag påpekade två gånger det felaktiga i denna uppgift. Min invändning togs aldrig upp av min motpart. Det kan inte bero på okunnighet, herr Ohlin. Jag tycker att det är bättre att vara litet okunnig om en och annan liten detalj än att använda felaktiga uppgifter, när man vet allt.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet NILSSON:

Herr talman! Herr Ohlin drog den slutsatsen av mitt föregående yttrande, att jag skulle ha varit obehagligt berörd av att högern och folkpartiet opponerar sig mot regeringen. Det är ingalunda på det sättet, herr Ohlin, och jag kan försäkra att om socialdemokratien kommer i opposition, så nog skall herr Ohlin få höra av mig! Men detta är en sak, herr Ohlin. Att däremot såsom herrar oppositionsledare har gjort i dag, sätta sig på sina giraffhöga moraliska hästar och vara indignerade över att socialdemokratien och regeringen har vågat ha en mening beträffande pensionsberedningens tre skilda förslag och att den med utgångspunkt därifrån har formulerat frågorna, det är en helt annan sak. Herrarna får gärna opponera, men ni behöver inte vara moraliskt indignerade. Ni har sannerligen inga skäl till detta.

Herr Hjalmarson sade att vad han hade funnit i mitt anförande var att jag, i motsats till ljustet som går direkt från föremålet till ögat, hade gått som katten kring het gröt — det var Henric Bernhard Palmär som han sade sig citera i detta avseende.

Jag förstår inte hur herr Hjalmarson kan göra ett sådant påstående. Han vet ju, att här sitter alla riksdagens ledamöter och dessutom folk på läktarna och lyssnar till vad jag har sagt. Hur kan herr Hjalmarson påstå, att jag har gått förbi problemen, när jag benade upp, nära nog i detalj, hur vi har sett på frågorna, hur vi har bedömt förslagen och hur vi har kommit fram till de nuvarande frågeställningarna? Är det att gå runt problemen? Nej, herr Hjalmarson, när jag lyssnade till Er alldeles nyss erinrade jag mig vad Mark Twain på sin tid sade: »Sanningen är det dyrbaraste vi äger, och därför måste vi vara sparsamma med den.» Det är antagligen även herr Hjalmarsons maxim, och det smärta mig i någon mån med tanke på de uppgörelser jag har haft med honom i andra sammanhang.

Sedan frågar herr Hjalmarson, om man i den broschyr, som en gång skall ges ut, skall presentera den fråga som oppositionen har formulerat eller den fråga som regeringen har formulerat i anslutning till förslag nr 3. Det tillkommer kanske inte mig att ge besked på denna punkt, eftersom den nämnd, som skall tillsättas, här skall träffa avgörandet, men, herr Hjalmarson, det är inte fråga om detta. Det är ju förslagen som skall presenteras, och de föreligger. Förslagen har presenterats i den proposition som framlagts, och jag har inte sett att några vägande invändningar har gjorts gentemot den presentationen. Det är dessa förslag som nämden skall presentera, och jag har sagt att jag överlåter åt framför allt de tre opartiska nämndledamöterna att formulera presentationen av det förslag, som jag företräder. Om herr Hjalmarson är

Folkomröstning i pensionsfrågan

beredd att säga detsamma beträffande oppositionens förslag, har varken han eller jag någon anledning att vara missbelåten.

Det nämndes här att man i varje fall inte kan bestrida att förslag nr 3 innebär valfrihet. Ja, detta om valfrihet har vi diskuterat tidigare. Men vad är det för valfrihet? Vad tänker en människa på när hon hör att hon skall få en valfri tilläggspension? Hon tänker, att var och en skall få bestämma storleken av sin pension. Men vad kommer att inträffa, därest man sluter kollektivavtal om denna tilläggspension inom olika yrkesgrupper? Jo, man kommer in i den pensionsklass, varom avtal har träffats.

Jag har haft diskussioner med oppositionen om detta tidigare, och då har man bland annat sagt, att den ordningen ändå ger en viss möjlighet till valfrihet. Vad innebär den valfriheten? Om jag är metallarbetare finner jag kanske, att det avtal, som träffats mellan Metallarbetareförbundet och arbetsgivarparten, inte står i överensstämmelse med den pension, som jag personligen önskar i enlighet med maximen om valfrihet — det skulle kanske i stället den pension göra, som exempelvis Byggnadsarbetareförbundet kommit överens om med sina arbetsgivare. Ja, då har våra motståndare sagt, att det finns ju ett fritt yrkesval. Jo, tack så mycket! Om jag är metallarbetare, måste jag alltså bli byggnadsarbetare för att komma i åtnjutande av den valfrihet, som herr Hjalmarson och herr Ohlin vill ge de enskilda försäkringstagarna.

Beträffande frågan om frivilligheten har det sagts, att man inte bör tumma på den gamla regel som alltid har gällt, nämligen att ingångna avtal betraktas som frivilligt ingångna. Nej, det är inte fråga om den saken. Jag har sagt, att vi från vår sida från början var beredda att ge oppositionen möjlighet att använda ordet »frivillig» i sin fråga, eftersom man fäste så stort avseende vid detta. Det var en eftergift. Jag kan myc-

ket väl förstå, att bondeförbundet har rest invändningar, eftersom det inte kan vara någon individuell frivillighet, när man måste godta den försäkring, om vilken det har träffats avtal.

Herr Ohlin säger då, att det är det svagaste argument jag någonsin har använt, när jag nämnde att vi väl i så fall i fortsättningen bör slippa se att man reagerar mot kollektivanslutningen och betraktar den som ett uttryck för tvång. Nej, herr Ohlin, det är inte alls ett uttryck av den dåliga psykologi som han säger att jag lider av. Här skulle man ju helt enkelt anslutas till en pensionskassa utan att ens ha reservationsrätt. Det är där kärnan ligger, och det är därför denna jämförelse kan göras. Det är inte jag som kallar denna anordning för tvång, utan det är herrarna som kallar den för tvång när det gäller kollektivanslutning men kallar den frivillig när det gäller anslutning till en pensionskassa. Jag kan kvittera herr Ohlins yttrande med att säga, att vi ändå får vara tacksamma över att herr professorn inte innehar en professur i logik — det skulle ha varit i högsta grad betänkligt.

Jag skulle sedan vilja göra ytterligare ett par påpekanden beträffande våra formuleringar.

När vi har talat om kollektivavtal har vi egentligen bara fäst oss vid vad den s. k. avtalslinjens egna företrädare har sagt, och vi har faktiskt beflitat oss om att komma dem så nära som möjligt. Om nu inte regeringen kan anses auktoritativ när det gäller att uttyda oppositionens förslag och syften i dessa ting, så skall jag låta folkpartiets egen broschyr i denna fråga svara för uttydningen — då bör jag väl vara på den säkra sidan även enligt herr Ohlins förmenande.

I Valfrihet eller tvång, som är nr 3 i serien Den politiska debatten och just behandlar pensionsfrågan, säger en av förslagsställarna, nämligen Nils Aastrup, följande: »Av pensionsberedningens ledamöter förordar riksdagsmännen Nils

Folkomröstning i pensionsfrågan

Aastrup (fp) och Ernst Ahlberg (h) samt Arbetsgivareföreningens representant direktör Sven Hydén ett system för frivillig påbyggnad av folkpensioneringen genom kollektivavtal eller andra huvudsakligen kollektiva anslutningsformer plus» — det kommer på sladden — »möjlighet till individuell tilläggspension.»

Mina damer och herrar! När ni lyssnar till vad den auktoritative förslagsställaren säger på denna punkt, kan ni då komma till någon annan slutsats än jag kommer till, nämligen att kollektivavtalet är huvudlinjen i förslaget och den individuella anslutningen liksom kommer som ett komplement till denna huvudlinje?

Även i frågan om värdebeständigheten studerade vi noga vad som sades på olika håll. Det är klart att vi i högsta grad fäste oss vid vad remissinstanserna hade sagt, men när det gällde själva formuleringen ville vi ändå gå herrarna till mötes genom att om möjligt använda den formulering som de själva har använt. Nu kan man naturligtvis säga, att vi borde ha gått till pressen för att se vad som har sagts där, men jag fruktade att detta inte skulle vara till fyllest. Följaktligen tänkte jag att det var bäst att gå till oppositionsledarna själva.

Jag fann då att herr Ohlin den 5 april sade följande: »Staten, d. v. s. skattebetalarna, skall inte ge några subventioner, men man skall ordna lagstiftningen så, att skapandet av goda och värdebeständiga tilläggspensioner underlättas.» Detta är precis det uttryck som vi använder i vår formulering. När vi hämtade formuleringen från ett uttalande av herr Ohlin själv, tänkte vi att förslaget väl ändå borde tillfredsställa honom. Jag måste erkänna, att herr Senander i någon mån kunde ha rätt när han i dag sade, att vi i alldeles för stor utsträckning har gått oppositionsledarna till mötes. Men det hjälpte inte ens att vi använde det uttryck, varmed herr Ohlin själv hade karakteriserat detta

förslag, för att inte tala om herr Hjalmarson, som — på fullt objektiva skäl, enligt vad jag tror — har varit ännu försiktigare i sina formuleringar på denna punkt. Han sade den 12 april, att man skulle försöka få pensionerna så värdebeständiga som möjligt, vilket är ett försiktigt men korrekt sätt att uttrycka det.

Herr talman! Med utgångspunkt från vad jag nu har sagt och vad oppositionens ledare har yttrat kan man knappast förebrå mig för att jag har försökt undvika problemställningarna. Jag kan emellertid heller inte undvika att uttrycka som min bestämda mening, att det inte finns något skäl att vara indignerad över det sätt, på vilket regeringen rent sakligt har nalkats frågeställningarna, utgående från de förslag som föreligger.

Herr HJALMARSON (h) kort genmäle:

Herr talman! Det är ju ganska lönlöst att ta upp en debatt med socialministern, om socialministern anser, att vi inte menar uppriktigt vad vi själva säger. Här har oppositionen i en motion klart och tydligt preciserat sin inställning till en rad frågor. Socialministern låtsar som om vårt inlägg inte existerar. Socialministern sade: Tänk, vilken eftergift man har gjort åt oppositionen! Vi har ju låtit oppositionen få tala om att dess alternativ bygger på frivillighet! Det är den nya överheten som talar! Herr socialminister, vi har exakt samma inställning som bondeförbundet till arbetsmarknadsorganisationernas arbete, men vår linje skulle inte vara frivillig.

Socialministern har alldeles rätt i att det är många som har tillfälle att lyssna till debatten både i kammaren och på läktarna, och jag bara konstaterar, att socialministern har gått fullständigt förbi den grundläggande, centrala frågeställningen, nämligen frågan om mino-

Folkomröstning i pensionsfrågan

ritetens självklara rätt att själv få formulera sitt eget yrkande, en synpunkt som tydligen inte existerar för socialministern i denna diskussion.

Jag har vidare till socialministern ställt två konkreta frågor. För det första: Varför har regeringen formulerat vår fråga så, att man inte tar med vår inställning beträffande rörelseidkarnas pensionering? Inget svar från socialministern. För det andra: Hur skall kommentaren utformas, skall den utformas i anslutning till vår fråga eller till regeringens? Vad svarar statsrådet Nilsson? Jo, han säger: Det kan inte jag svara på, det får väl de opartiska ledamöterna göra med vägledning av oppositionen!

Socialministerns råd var, att man skall vara sparsam med sanningen. I det hänseendet lyckades socialministern över hövan väl i sitt inlägg.

Låt mig slutligen, herr talman, få säga några ord till herr Torsten Nilsson på ett mera personligt plan!

Herr socialminister! Vi kan ofta fighta hårt i sak i denna kammare, och vi kan ibland känna en helig vrede när vi tycker, att motståndarna alltför mycket vränger till vår uppfattning. Men det går över och lämnar inte några taggar kvar i sinnet hos sunda människor. Det gör det däremot, om man försöker förödmjuka en motståndare, om man utnyttjar ett övertag, som man har tack vare den nakna maktens hjälp, ett övertag som bryter mot spelets regler. Det är vad Ni gör nu, herr socialminister, och det är vad det majoritetsblock gör, som om en stund skall rösta i denna fråga.

Om några timmar skall socialdemokraterna här ute i korridoren avtacka en byst över Per Albin Hansson, som ju för stora grupper i vårt land stod som en symbol för det politiska samförståndet oavsett partigränser. Har det inte någon gång hänt Er, herr socialminister, att Ni skulle vilja göra något okonventionellt i politiken, utföra en

handling, som löser upp ett dödläge, vilket Per Albin Hansson mer än en gång gjorde? Just nu har Ni tillfälle att utföra en sådan handling genom att helt enkelt säga: Vi ger oppositionen rätt att själv formulera sin egen fråga. Då skulle vi kunna starta folkomröstningsproceduren i en bättre och renare atmosfär.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Socialministern talade om moralisk indignation. Det är Ni, herr socialminister, och regeringen som sätter Er på moraliskt höga hästar och säger: vi representerar sakens sanning, precis som vi tycker är det! Varför inte erkänna att alla är subjektiva och varför då inte försöka att komma till samförstånd? Det förslag som här föreligger är praktiskt taget detsamma som det första papperet Ni lät överlämna till mig, herr socialminister! Så är det med samförståndsviljan.

Är det förslagen i betänkandet, som folket skall rösta om? Får jag tolka socialministern så, att regeringen alltså före den 13 oktober inte kommer att försöka ge svenska folket det intrycket, att socialdemokraterna i regeringen vill verka för något annat än den Eckerbergsska linjen? Efter socialministerns förklaringar här i dag är det fullt klart, att han har bundit sina händer till att icke före den 13 oktober på något sätt ta avstånd från den Eckerbergsska linjen eller väsentligt modifiera denna.

Valfriheten är densamma enligt vår linje som enligt bondeförbundets linje men inte enligt socialdemokraternas linje. Varför bör inte skillnaden då komma fram i frågorna? Skulle parterna vilja ha en individuell anpassning av pensionen inom ramen av ett kollektivt avtal, skall de naturligtvis ha rätt till det. Det finns möjlighet att upprätta kollektivavtal, där envar individuellt bestämmer, hur det skall förfaras med de pengar som inbetalas för hans räkning. Menar socialministern att det inte

Folkomröstning i pensionsfrågan

råder någon valfrihet inom det enskilda försäkringsväsendet, när alla de anställda exempelvis på ett kontor tar en gemensam riskförsäkring efter överenskommenhet?

Rätten för en grupp att besluta om sådant som berör organisationens arbetsområde, bl. a. arbetsersättningens fördelning på lön och pension, utgör fri avtalsrätt. Det är här fråga om en naturlig grupp — den fackliga organisationen — som bildats för att tillvarata medlemmarnas intressen, inte minst beträffande arbetsersättningen. Att jämföra detta med tvångsanslutning av medlemmar i en facklig organisation till ett politiskt parti, vilket många av dem inte vill ha något med att göra, är verkligen hårresande, herr socialminister. Det är varken logik eller sunt förnuft, allra minst det senare.

Till sist, herr socialminister, min kritik mot Edert anförande avsåg huvudsakligen att Ni, när Ni i fråga nr 1 talar om »lagfäst rätt till pension», för det första handlar i direkt strid mot betänkandet, där det användes två andra uttryck och oftast talas om obligatorisk tilläggspension, och för det andra handlar i direkt strid med Er egen princip, att man skall undvika känsloladdade uttryck. Det är mycket karakteristiskt att Ni underlät att ge mig svar på denna kritik. Man kan kanske — om Ni nu inte svarar efter det att jag inte längre har någon replikrätt — säga att Er tystnad på den punkten är mer värtalig än allt Ni tidigare sagt.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet NILSSON:

Herr talman! Herr Hjalmarson drog in Per Albin Hanssons namn i denna debatt. Det är inte första gången som hänvisning göres till arbetarrörelsens föregående och bortgångna ledare. De anses alltid utgöra ett föredömligt exempel för de nu levande som företräder socialdemokratien. Herr Hjalmarson gör

måhända anspråk på att känna Per Albin Hansson; i varje fall gör jag anspråk på att känna honom, och jag kan säga att han var en samarbetsman, men han var en man som också förfäktade och slogs för sina meningar om det behövdes. Ett väsentligt försteg som man enligt min uppfattning dock skulle kunna ge Per Albin Hansson jämfört med de nu levande är att han hade andra motståndare än vi har.

Jag förmodar, att herr Hjalmarson råkade skjuta ett vådaskott när han sade, att det inte är någon idé att resonera med socialministern, ty han tror inte att vi menar vad vi säger. Det förhöll sig tydligen just så, som jag fruktade när jag lyssnade till herr Hjalmarsons första replik, nämligen att han inte hade hört på vad jag sade. Jag sade ju uttryckligen, herr Hjalmarson, att jag säkert tror att herrarna vill ha valfrihet; det är bara det att det inte finns något förslag om valfrihet. Jag sade vidare att jag säkert tror att herrarna vill ha en absolut värdebeständighet, men det finns inte något förslag som uttrycker en sådan värdebeständighet. Jag sade slutligen att jag tror på er när ni säger Er icke anse att kollektivavtalslinjen skall vara huvudlinjen i förslag nr 3. Jag tror på Er, herr Hjalmarson, men detta uttalande står inte i överensstämmelse med det förslag, om vilket man skall folkomrösta. Jag tvivlar inte på herr Hjalmarson, när han säger att han inte vill att kollektivavtalslinjen skall vara huvudlinjen. Jag förmodar att herr Hjalmarson och Arbetsgivarföreningen i grund och botten önskar att det inte skall bli några kollektivavtal om tilläggspensioner och att det följaktligen inte skall bli någon tilläggspension.

För att sedan säga ytterligare några ord om frivilligheten — jag skall inte uppta tiden i onödan, det försäkrar jag — vill jag för både herr Hjalmarson och herr Ohlin påpeka, att jag från början accepterat ordet »frivillig» när det

Folkomröstning i pensionsfrågan

gäller förslag nr 3. Det har man emellertid inte gjort överallt. Jag kan citera en folkpartitidning, nämligen Lunds Dagblad, där det säges följande: »Den främst av herr Aastrup konstruerade kollektivavtalslinjen, som sedan också accepterats av herr Ahlberg och av arbetsgivarnas representant, är naturligtvis ingen frivillig linje.» Det var en folkpartistisk tidning som hade den uppfattningen. Jag för min del har sagt, att det med utgångspunkt i det resonemang, som förts exempelvis beträffande kollektivanslutningen, om det nu skulle vara riktigt, kan vara högst tveksamt att använda ordet »frivillig» i anslutning till förslag nr 3. Men eftersom jag ansett det resonemang, som förts beträffande kollektivanslutningen, vara felaktigt, har jag från början varit med om att herrarna skulle få använda ordet frivillig i sin frågeställning.

Slutligen säger herr Ohlin att det förslag, som regeringsrepresentanterna slutligen höll fast vid efter det att man haft långa resonemang med partiledarna, nära nog var identiskt med det förslag som framlades första gången, och detta skulle vara ett bevis för vår brist på samarbetsvilja. Jag tar det svaret på mig, herr Ohlin, ty jag har från början uttryckt den meningen, att vi skulle gå våra motståndare till mötes så långt detta var möjligt och att vi därför inte skulle komma med ett förslag, som var så beskaffat, att vi från början räknade med en viss prutmån och sedan skulle ackordera om detta. Vi ville alltså redan från början formulera frågorna i full överensstämmelse med de föreliggande förslagen till tilläggs-pensionering och ville, när tveksamhet kunde råda beträffande enstaka ord, vara tillmötesgående. Jag begriper att detta var ett fel från min sida, ty herr Ohlin är i hela sitt politiska tänkande så beskaffad, att han alltid anser att man skall göra som — vad vet jag — hästförsäljare eller något liknande. Följaktligen skall man enligt honom först kom-

ma med ett bud och sedan, allteftersom resonemanget fortskrider, göra den ena eftergiften efter den andra. Jag har inte en sådan syn på politiken, herr Ohlin, och det är skälet till att förslaget redan från början var så utformat, att det egentligen inte fanns någon prutmån.

Slutligen säger herr Hjalmarson att varje parti bör ha rätt att formulera sina yrkanden — men vad är det för yrkanden det är fråga om? Jo, det gäller yrkandena om utformningen av tilläggs-pensionerna — och det har redan i beredningen framställts av högerens och folkpartiets representanter, herr Hjalmarson! Dessa har själva formulerat förslagen och klätt dem i språklig dräkt. De har själva sagt följande: »I anslutning härtill har utformats ett förslag till ett system för frivillig påbyggnad av folkpensioneringen huvudsakligen genom kollektivavtal eller andra kollektiva anslutningsplaner.»

Kan det uttryckas tydligare? Anser herr Hjalmarson verkligen, att herrar Aastrup och Ahlberg inte har haft alla möjligheter att tala ett tydligt språk, ett språk som vi — men det var kanske ett misstag — har tagit på allvar.

Herr PETERSSON i Dahl (bf):

Herr talman! Det är tämligen otacksamt att här ta till orda efter ett replikskifte mellan regeringen och oppositionsledarna. Vi vet alla att ledamöterna då har för vana att försvinna ur kam-maren för att gå ned och äta lunch. Det är emellertid ingenting att göra åt den saken. Man får finna sig i ödet.

Vad gäller den fråga vi här diskuterar, så har det från bondeförbundshåll alltid hävdats, att trygghet på ålderdomen är av allra största betydelse för alla medborgare, och att det är samhällets angelägenhet att se till att var och en tillförsäkras en väl utbyggd folkpension. Detta bör självfallet inte gälla bara för de s. k. löneanställda utan varje svensk medborgare, i vilken form

Folkomröstning i pensionsfrågan

han eller hon än må utföra sitt arbete — i ett hem, i ett eget företag eller egen verkstad, på åker och äng eller i skog och i gruva o. s. v. Varje form av arbetsinsats är för samhället av lika stort värde. Därför bör lika rätt till tryggad ålderspension gälla för varje svensk medborgare, som under sina verksamma år har arbetat i samhällets tjänst.

Bondeförbundet var det första parti, som här i riksdagen tog upp frågan om jämställdhet på ifrågavarande område. I en motion för över tio år sedan hävdade vi, att de olika yrkeskategorierna borde jämsställas med statsanställda i de lägsta befattningarna i pensionshänseende. Detta underströks även senare i en gruppmotion år 1950.

När vi nu under en lång följd av år har arbetat för denna sak, är det glädjande att konstatera att resultat nu har nåtts. Man kan säga att pensionsberedningen på den punkten är enhällig, och den har kommit fram till en grundpension, som kan anses vara tillfredsställande. Enligt vår mening är också grundpensionen den viktigaste frågan. Att grundbeloppet kanske inte är tillräckligt för alla, bör stå klart för var och en, och därför bör möjlighet finnas att bygga på grundpensionen. Denna möjlighet har i själva verket redan funnits i olika former. Den är därför ingen nyhet i och för sig.

Tanken att genom folkomröstning inhämta allmänhetens mening om en eventuell tilläggspension drevs redan på ett tidigt stadium hårt från oppositionshåll. En folkomröstning i en viss fråga, där man klart och i korta ordalag formulerar innebörden, har vi inom olika partier godkänt i princip. Men då har vi också förutsatt enighet om att frågorna bör vara så klart formulerade, att varje enskild medborgare lätt förstår skillnaden dem emellan. Vad gäller den nu aktuella frågan om de olika alternativen för tilläggspension har man dock enligt min mening anledning hysa en viss tveksamhet. När nu beslut om folk-

omröstning har fattats, bör det stå klart att frågornas formulering måste vara sådan, att innebörden har direkt anknytning till respektive linjer i pensionsbetänkandet. I motion nr 674 av herrar Ohlin och Hjalmarson säges, att det nu ser ut som om Kungl. Maj:t motvilligt hade funnit sig i att anordna folkomröstning kring de tre principförslagen om tilläggspensionen, men enligt min mening verkar det som om oppositionen själv är den motvilliga parten, när den nu efter allt ståhej för att driva igenom folkomröstningen står inför ett *fait accompli*.

Vad det här gäller är oppositionens inställning till frågan om en eventuell tilläggspension. Att det är en viktig fråga framgick med all önskvärd tydlighet redan på ett tidigt stadium, och redan då ansåg oppositionen, att frågan borde bli föremål för folkomröstning. Under ett samtal med herr Ohlin vid ett tillfälle före nyår fick jag också kännedom om hans inställning till folkomröstningen, och han framhöll då också kollektivavtalslinjens fördelar. Det var nödvändigt och värdefullt, ansåg han, att de avtalsslutande parterna hade möjlighet att besluta om eventuell tilläggspension. Han var själv angelägen om att framhålla betydelsen av att företagen hade pengar inestående i den s. k. frivilliga pensionsfonden.

Nu har läget blivit ett helt annat, sedan regeringen gått med på en folkomröstning. På s. 3 i den nyssnämnda motionen heter det: »Men, som redan påpekats, bör det missförståndet förebyggas, att förslagsställarna — eller oppositionen — skulle åsyfta att samhället skall genom lagstiftning eller på annat sätt pressa på arbetsmarknadens parter ett visst system för en frivillig pensionering genom avtal.»

I fortsättningen säger man, att de tre ledamöterna inte har utarbetat ett system som skulle kunna användas utan bara ansett det »angeläget att, när ett i detalj utarbetat förslag till obliga-

Folkomröstning i pensionsfrågan

torisk pensionering framlägges, visa hur en frivillig pensionering efter delvis nya linjer kan byggas upp.

Herr Hjalmarson har nu stått i denna talarstol och sagt, att bondeförbundets representant, herr Carlsson i Arla, vägrat lägga fram ett förslag i pensionsberedningen. Det har tidigare polemiserats mot herr Hjalmarson på den punkten, och jag skall inte fortsätta den polemiken. Jag tycker att socialministern har sagt alldeles tillräckligt om herr Hjalmarsons argumentering. Men hur herr Hjalmarson kan säga, att herr Carlsson i Arla har vägrat lägga fram ett alternativ, måste väl i alla fall anses fullständigt obegripligt.

Herr Ohlin sade i ett annat sammanhang, att det av frågornas formulering framgår, att det inte är någon skillnad mellan bondeförbundets och oppositionens frågor. Det är lika svårt att här förstå herr Ohlins resonemang som herr Hjalmarsons, båda är huvudlösa. Deras uttalanden får stå för respektive talares egen räkning.

I motionen heter det vidare på s. 4: »Frågorna bör naturligtvis göras så enkla och klara som möjligt. Vi vill emellertid framhäva att enligt vår mening värdesäkringen blir bättre tryggad enligt oppositionens alternativ 3 än enligt de båda regeringsförslagen.»

Jag vill här ställa en fråga till oppositionen! Har Ni möjlighet att närmare precisera påståendet om denna bättre tryggade värdebeständighet? Enligt Er mening skall ju själva pensionsbeloppen stå inne i företagen, och företagen alltså själva svara för värdet av pensionen. Motionärerna har, såvitt jag kan se, erkänt detta på s. 7 i motionen, där det heter: »De av oss förordade pensionsformerna förutsätter att den enskilde bygger upp sin egen pensionsfond och personligen äger denna, vilket gör pensioneringen rättssäker ur individens synpunkt.» Sedan tillägger motionärerna: »Svårigheten att i korthet beskriva denna sida hos vår linje gör

emellertid att vi avstår från att ta upp saken i själva frågeformuleringen.» Därav framgår faktiskt, att det är svårigheten att beskriva denna värdebeständighet som har gjort, att oppositionen inte heller i dag på något sätt försökt att svara på denna fråga.

Det finns här anledning att ställa en annan fråga, en fråga som jag tidigare ställt till enskilda ledamöter men som jag tillåter mig, herr talman, att ställa även nu. Frågan är föranledd av att företagen själva skall ha pensionsbeloppen inestående. Jag frågar: Om ett stort företag med en massa pensionspengar inestående går över styr genom fallissemang eller gör konkurs och inställer sina betalningar, vem skall då garantera värdebeständigheten av de belopp som arbetstagarna har satsat i företaget?

Det är nog inte bara den formulering fråga 3 har fått, som oppositionen har svårt att godta; de har nog också svårt att beskriva vad de själva menat. Jag tillät mig en gång att fråga en enskild ledamot hur man skall göra i ett sådant fall, och då svarade han, att det skall tas ut så höga avgifter att de kan täcka denna risk. Är det då meningen, att man skall lägga upp en sorts förlust- och riskfond? Det vore värdefullt om man kunde få detta litet närmare preciserat.

Jag anser vidare, att det är av stort värde att det i ingressen enligt utskottets förslag tydligt och klart säges ut, att grundpensionen för äkta makar skall vara 5 400 kronor och för ensamstående 3 600 kronor. Därmed blir det ju från riksdagens sida klart uttalat, hur pass stor man anser att grundpensionen bör vara.

Fråga nr 2 är det enda verkliga frivilligförslaget. Där säger förslagsställaren, herr Carlsson i Arla, att varje enskild skall ha rätt att bestämma för sin egen del. Vi undanber oss denna klämfingrighet från oppositionens sida, när

Folkomröstning i pensionsfrågan

den säger att vår linje är lika med deras. Det är stor skillnad mellan dem.

När oppositionen, som den i dag har gjort, lägger ner en kolossal möda på att söka förklara, att dess linje är frivillig, så skall jag, för att inte trötta kammaren med citat, bara hänvisa till s. 126, 127 och 152 i pensionsberedningens betänkande, där det klart sägs ut att man menar en kollektivavtalslinje.

Jag lyssnade till herr Senander, och jag kan helt instämma i vad han sade, nämligen att arbetsgivarlinjen, alltså högerens och folkpartiets förslag, innebär lika mycket av tvång som socialdemokraternas linje. Herr Senander sade också, att han nästan tyckte att regeringen har varit alltför tillmötesgående mot oppositionen, när det gäller formuleringarna. Herr talman! Jag skall på dessa båda punkter be att få instämma med herr Senander.

Jag har väldigt svårt att förstå, att kollektivavtalslinjen skall kunna kallas helt frivillig. Den som har varit med aldrig så litet i avtalsförhandlingar vet, att det är arbetsmarknadens parter — arbetsgivarna å ena och arbetstagarna å andra sidan — som vid bordet träffar avtal, och det är otänkbart, att den som är kollektivanställd skulle kunna mäla sig ut. Om en arbetsgivare skulle förklara, att han inte vill godta det avtal, som arbetsmarknadens parter träffat, hur tror någon att han då skulle få arbetare? Man bör känna bra litet till förhållandena på arbetsplatserna för att tro att detta skulle vara möjligt. Jag är säker på att vägrar en arbetsgivare att godta ett avtal, så har han inte möjlighet att få några anställda i tider som dessa, då vi har och under en följd av år haft överfull sysselsättning. Råder det arbetslöshet, går det kanske för vederbörande att få arbetskraft, men vi hoppas ju alla att någon arbetslöshet inte skall inträda. — Lika omöjligt är det väl för en enskild arbetare att säga

till sin arbetsgivare, att han vill inte bli pensionerad, utan han vill i stället ha högre lön.

Kollektivavtalslinjen medför också en oerhört stor administrativ apparat. SPP:s administration — SPP omfattar 150 000 å 170 000 försäkrade — kostar enligt vad som stått att läsa i tidskriften Tiden bortåt 8 miljoner kronor per år.

Det är självfallet angeläget, att väljarna får upplysning om vad de olika alternativen i folkomröstningen innebär. Vi är beredda på att det, ehuru det ju inte är valår, på sitt sätt blir en valrörelse under sommaren och hösten, och i denna »valrörelse» får partierna stå för de olika linjerna. Som socialministern mycket riktigt sade är det endast ett parti, bondeförbundet, som ensamt svarar för en linje, ty bakom det förslag, som fråga 1 avser, står ju fackorganisationerna med socialdemokratiska partiet, och bakom förslaget enligt fråga 3 står Arbetsgivarreföreningen med höger och folkpartiet. Enligt proposition nr 177, som vi nu samtidigt behandlar, skall det ju anvisas två miljoner kronor för upplysning rörande var och en av de tre frågorna, alltså sammanlagt sex miljoner kronor. Det borde väl för alla vara självklart att staten vid en folkomröstning skall ställa pengar för upplysning till förfogande. Den principen är ju knäsat tidigare — när vi hade folkomröstning om höger- eller vänstertrafik anslag staten pengar. Jag anser det riktigt att så sker. Nu vill oppositionen inte vara med om något sådant anslag utan menar tydligen, att man har pengar för detta ändå och inte behöver statens hjälp. Jag tycker, herr talman, att vi inte skall tvinga oppositionen att ta emot dessa pengar. Behöver inte oppositionen pengarna och vill oppositionen inte ha dem, så bör det väl vara den obetaget att avstå. Jag tror, att detta blir den enda frivilliglinje som kommer att finnas enligt alternativ 3.

Folkomröstning i pensionsfrågan

Herr PERSSON i Växjö (s):

Herr talman! Jag har tillsammans med några andra kammarledamöter väckt en motion, som behandlar frågan om den tid, under vilken folkomröstningen skall pågå. I denna motion har vi understrukt, att alla är ense om pensionsfrågans stora betydelse såväl för samhället som för den enskilde, och vi har menat, att det därför är angeläget att denna omröstning ger ett fullödigt uttryck för folkviljan. På grund härav bör enligt vår mening folkomröstningen ordnas på ett sådant sätt, att så många medborgare som möjligt kan ges sin åsikt till känna. Med utgångspunkt härifrån har vi tagit upp till diskussion frågan om tiden för den föreslagna folkomröstningen. Vi har pekat på att det pågår en utveckling som kan medföra, att det inte blir så lämpligt att ha enbart söndagen för en folkomröstning och kanske inte heller för de allmänna valen. Inom industrien finns en tendens till övergång till kontinuerlig drift, och även inom serviceyrkena sker en snabb utveckling: man kräver där manuell arbetskraft kanske hela dygnet om. Detta medför, att många kan ha svårt att delta i ett söndagsval.

Efter kriget har ju i vårt land som väl överallt annorstädes möjligheterna förbättrats för flertalet medborgare att utnyttja fritiden på ett helt annat sätt än tidigare. Det är den höjda levnadsstandarden, det är motorismens frammarsch som möjliggjort att weekenden kan utnyttjas på detta sätt. Vi har gått in för att genomföra en ytterligare förkortning av arbetstiden, vilket förmodligen än mera kommer att förstärka ifrågavarande utvecklingstendens. Vidare får vi väl räkna med att femdagarsveckan inom en inte alltför avlägsen framtid kan bli verklighet, och detta bidrar då också till att göra söndagen mindre lämplig för val — i varje fall blir väl endast söndagen inte tillräcklig.

Vi har med utgångspunkt från vad jag nu i korthet anfört föreslagit, att folk-

omröstningen skall pågå två dagar. Vi anser att det skulle vara värdefullt för framtiden, om man med erfarenheter från en sådan tvådagarsfolkomröstning kunde i ett större sammanhang ta upp frågan om tiden för det allmänna valet. Vi har i motionerna II: 676 och I: 531 föreslagit att denna folkomröstning skall anordnas söndagen den 13 och måndagen den 14 oktober 1957.

Jag vet inte om de argument vi har framfört har gjort ett så djupt intryck på utskottet, att utskottet skrivit på sätt som skett eller om det är alldeles tvärtom, att man inte tagit hänsyn alls till dessa argument. Utskottet säger nämligen på denna punkt, att »utskottet icke finner anledning att i detta sammanhang överväga spørgsmålet om utsträckning av tiden för de allmänna valen». Det har vi inte heller föreslagit i vår motion. Vad vi föreslagit är att man skall anordna *denna* omröstning under såväl söndagen som måndagen. Vidare anser utskottet »det icke motiverat att i fråga om den föreslagna folkomröstningen i pensionsfrågan härutinnan frångå de principer som gäller vid allmänna val och vilka även tillämpades vid folkomröstningen i högertrafikfrågan år 1955. Utskottet avstyrker alltså motionerna».

Jag tycker att denna hänvisning till folkomröstningen i högertrafikfrågan år 1955 inte säger så mycket. Först och främst får väl den frågan vi nu skall rösta om anses ha en helt annan betydelse och vara av annan storleksordning än högertrafikfrågan. Och den omständigheten, att man haft en omröstning under endast en dag vid ett tidigare tillfälle eller vid två eller flera tillfällen är väl intet motiv för att man inte skulle kunna ändra sig och gå in för en omröstning under två dagar. Med dylika skäl kan man ju avvisa vilket förslag som helst som väckes här i riksdagen. Dessutom kanske man kan påminna om att i omröstningen i högertrafikfrågan 1955 deltog inte mer än drygt 52 pro-

Folkomröstning i pensionsfrågan

cent av de röstberättigade. Man kan alltså inte anse att det var så värst lyckat med folkomröstning den gången. Jag tror att alla hoppas att den folkomröstning vi nu skall ha i denna betydelsefulla fråga skall kunna samla många fler av de röstberättigade medborgarna.

Jag skall inte, herr talman, ta upp tiden längre, även om det skulle vara mycket att tillägga. Med det anförda ber jag få yrka bifall till motionen nr 676 i andra kammaren.

Häri instämde fru *Torbrink* (s) och herr *Johansson* i Norrköping (s).

Herr DICKSON (h):

Herr talman! Man har haft rätt goda tillfällen under den tid som denna debatt pågått att studera ett ganska mänskligt fenomen, nämligen den oavsiktliga subjektiviteten. Jag har under kanske ett par veckors tid varit omkring och resonerat med kammarledamöter av olika kulör och kunnat göra det för mig ganska överraskande konstaterandet att man — det gäller för övrigt mig själv också — har så lätt att se sin egen partisynpunkt men så ofantligt svårt att se motståndarens synpunkt.

Jag har under dessa undersökningar kommit fram till även ett annat resultat, nämligen att inte en enda av dem jag talat vid har visat någon entusiasm över den situation vi råkat i. Alla tycks känna mer eller mindre olust inför vad sommaren kommer att bära i sitt sköte. Och under sådana förhållanden borde det vara skäl att tänka sig för.

För övrigt pågår en utredning, som är tillsatt av regeringen, för att man skall få klarhet i vad ett realiserande av pensionsförslagen kommer att medföra i praktiken. Vad folk skall rösta om och vad det skall skrivas broschyrer om i upplysningssyfte, det vet inte ens förslagsställarna riktigt säkert något om. Jag tror att vi allesamman är rätt oroad av det finansiella läget. Och

detta blir en dyr och besvärlig historia. Jag tycker att det vore allt skäl att man finge veta vad denna utredning kan komma till för resultat just i fråga om den inverkan ett genomförande av detta pensionsförslag i dess olika former kan ha på det statsfinansiella läget innan vi beslutar oss.

Alla vill ju underlätta möjligheterna för en sådan här pensionering, men jag tycker inte att man skall lösa en så viktig fråga utan att veta vart det bär hän. Vi röstade för en liten tid sedan igenom — eller rättare sagt röstade inte alls, ty talmannen bara klubbade — ett förslag om en ny och effektiv sedelpress. Jag kom att tänka på det litet sent, som man ju ofta gör, herr talman, men det hade kanske varit opportunt om någon i anslutning till detta hade uttryckt en förhoppning om att denna sedelpress inte skulle frestas till för stor och flitig användning utan att den skulle räcka i många år. Råkar vi i ett besvärligt ekonomiskt läge på grund av det beslut vi fattar i dag, och skulle denna utredning av experter sedan vi fattat beslutet, komma fram till förutsägelser om detta tycker jag vi har försatt oss i en rätt makaber situation.

Men sedan är det också en annan sak, nämligen att frågan har kommit i ett skevt läge från början. En kollega till oss här yttrade för någon tid sedan: »När folkomröstningsdebatten fram i slutskedet urartat till ett politiskt slagsmål...» Han sade inte om folkomröstningsdebatten skulle urarta, utan han sade när. Jag tror att vi alla har klart för oss, att fram i höst kommer pensionsfrågan som sådan att ha skjutits helt i bakgrunden, och vad som blir kvar blir bara att de olika partierna dammar på varandra för att plocka poäng i olika avseenden inför nästa politiska val. I den atmosfären tycker jag det är ovärdigt att vi skall lösa en sådan här viktig fråga.

Vi kommer dessutom att skämma ut oss inför hela världen. Världen har sina

Folkomröstning i pensionsfrågan

ögon riktade mot Sverige. Vi har många anordningar som andra avundas oss. Men om vi skall ha ett sådant här spektakel till folkomröstning, där beskyllningarna med rätt eller orätt kommer att vara ganska drastiska, där det talas om diktatur från regeringens sida och om att omröstningen skall ske innan någon vet vad det skall röstas om, varefter man kan få reda på resultatet av en utredning, som har tillsatts för att man skall få veta vad det är man skall rösta om, kommer allt sådant som sagt att skämma ut oss inför världen.

Nu kommer jag att i likhet med herr Lundberg yrka avslag på propositionen. Jag skulle vilja uppskjuta frågan till ett senare läge, så att vi i en annan atmosfär, när folk lugnat ner sig litet, kan ta upp det hela på nytt ifrån början. Jag skall yrka att kammaren måtte avslå propositionen och utskottets förslag men med strykande av den motivering herr Lundberg anför. Jag kan inte helt dela herr Lundbergs åsikter i hans reservation, även om jag kan hålla med om en del däri.

Här i kammaren sade flera kloka människor till mig, när jag framkastade denna tanke, att jag i sak hade alldeles rätt, men nu hade det gått alldeles för långt; nu vore det för sent; det hade talats och skrivits alldeles för mycket i saken. Men, herr talman, det är ju nonsens att säga så, i varje fall är det inte något sakskäl. Det fordras bara litet självövertinelse.

Det har vidare sagts: Skulle vi få backa ut ur detta, om det också bara vore tillfälligt, kommer hela kopplet av tidningar, både från oppositionen och regeringen, att vara över oss, och det kommer att utnyttjas partipolitiskt. Det är mycket möjligt att så kommer att ske. Men om man tycker att det är riktigt att uppskjuta det hela, får man väl ta den olägenheten.

För övrigt skulle man väl i detta fall kunna se på de ryska ledarna, som verkligen är ett exempel att ta efter i

detta och liknande avseenden, beteendemässigt om också inte i fråga om motiven. Ser man att man har kört in på fel spår och att det skulle utveckla sig illa, bör man väl inte vara sämre än att man kan ändra sig.

Jag tyckte själv i början, att det skulle vara utmärkt med en folkomröstning om denna sak. Jag tror också att i en annan atmosfär bör vi ha folkomröstning i frågan. Men såsom det nu har utvecklats sig, framstår det för mig alldeles klart, att det vore en olycka att splittra upp folkstämningen och förbittra atmosfären genom att hålla folkomröstning.

Det kan också sägas, att det alltid finns olycksprofeter. Från oppositionens sida skulle kunna sägas, att om mitt förslag går igenom, räddar jag regeringen. Ja, det är möjligt, men det kan ju ingen bevisa. En sådan sak tycker jag för övrigt inte hör ihop med det sakliga resonemanget, utan det ligger på det partipolitiska planet; vad vi nu diskuterar är en sak som folket skall yttra sig om i en för hela folket viktig sakfråga.

Kammaren är ju inte så välbesatt. Jag kan inte precis räkna med att kunna övertala kammaren. Jag skall därför, herr talman, inte breda ut mig ytterligare i det här ämnet. Jag vill sammanfatta vad jag har sagt med att säga, att vi enligt min uppfattning gör oklokt i att ha folkomröstning för närvarande. Vi bör ha den senare i en annan atmosfär. Just nu är det det riktiga att avslå utskottets förslag.

Jag ber med det anförda, herr talman, att i likhet med herr Lundberg få yrka avslag på utskottets hemställan, dock med strykande av den motivering, som han har redovisat i sin reservation.

Herr SVENSSON i Ljungkile (fp):

Herr talman! Samtidigt som statsrådet och chefen för socialdepartementet lämnade den proposition om folkomröst-

Folkomröstning i pensionsfrågan

ning, som riksdagen i dag behandlar, tillsatte han en kommitté, som skyndsamt skulle utreda »samhällsekonomska och finansiella problem i samband med en utbyggd pensionering». Redan förslaget om höjd folkpension kommer att få »följdverkningar av stor betydelse för vår samhällsekonomi», säger statsrådet. Sålunda kommer de totala kostnaderna för folkpensioneringen under tio år att stiga med 85 procent, under det att statens andel av dessa kostnader mer än fördubblas. Vidare får man räkna med skattebortfall genom att de betydligt höjda pensionsavgifterna blir skattefria. »Om tilläggs pensioneringen utformas så att staten i viss utsträckning ikläder sig ekonomiska garantier för värdebeständigheten, kan statsverkets kostnader tänkas bli större», heter det vidare. Konsekvenserna härav skall kommittén klarlägga. Beträffande tilläggs pensionerna skall kommittén utreda alla de tre pensionsalternativen. Det gäller bland annat fondmedlens uppsamling, förvaltning och placering samt återverkan härav på sparandet, kapitalmarknaden och näringslivets struktur. Naturligt nog, säger socialministern, har många remissorgan ansett, att man inte kan taga ställning till fonderna och värdebeständigheten i de olika alternativen utan en närmare utredning. Socialministern väntar sig också att utredningen skall visa, hur pensioneringen och fondbildningen återverkar på möjligheten att bedriva en sådan ekonomisk politik, att pengarna behåller sitt värde.

För min del finner jag det underligt, att inte socialministern mot denna bakgrund tog upp hela frågan om tidpunkten för folkomröstningen och statsmakternas beslut till förnyat övervägande.

Det kan inte vara välbetänt vare sig att ordna en folkomröstning eller att fatta principbeslut av sådan vittgående karaktär, som det här är fråga om, innan de ekonomiska konsekvenserna blivit så långt som möjligt klarlagda.

Det dilemma, som skapats genom ärendets forcering, kommer tydligt fram redan i behandlingen av den gemensamma ingressen till de tre frågorna. Enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle den endast innehålla en förklaring att »avsikten är att höja folkpensionerna». Naturligtvis måste allmänhetens bedömning av tilläggs pensionerna påverkas av den bottenrygghet, som den allmänna folkpensionen kan ge. Ur regeringens ingressförslag kan emellertid ingenting bestämt utläsas därom. Från den synpunkten är utskottets ändringsförslag bättre. Däri heter det: »Avsikten är att successivt höja folkpensionerna, enligt pensionsutredningens enhälliga förslag så att de år 1968 uppgår till 5 400 kronor för pensionsberättigade makar och 3 600 kronor för ensamstående.»

Inför denna formulering uppstår emellertid en annan fråga. Och det är om riksdagen på detta stadium och i denna form kan eller bör göra en sådan utfästelse. Jag nöjer mig att besvara frågan för min personliga del, och det kan enklast ske genom att jag återger ett avsnitt ur det remissutlåtande, som riksgäldsfullmäktige enhälligt avgav den 28 mars i år. Det heter däri: »Ehuru fullmäktige är positivt inställda till förslaget om en reformering av folkpensioneringen i huvudsaklig överensstämmelse med pensionsberedningens på denna punkt enhälliga förslag och alltså för sin del är beredda att acceptera målsättningen för det grundläggande pensionsskyddet, har likväl det ovan anförda lett till tveksamhet vid bedömningen av möjligheten att förverkliga det uppställda programmet för förbättring av folkpensionerna i den takt, som beredningen förutsatt. Fullmäktige ifrågasätter därför, om det är tillrådligt, att statsmakterna nu helt binder sig för det av pensionsberedningen uppdragna tidsschemat, och vill för sin del förorda, att beslut om folkpensionens ökning nu fattas för allenast en begränsad, överblickbar tids-

Folkomröstning i pensionsfrågan

period, förslagsvis fram till den 1 juli 1960, samt att i de två etapper, som faller inom denna period, folkpensionen höjes till förslagsvis 2 700 kronor för ensam pensionär och 4 050 kronor för två pensionsberättigade makar.»

Det har inte hänt något sedan den 28 mars, som föranleder mig att nu intaga en annan ståndpunkt.

Vad som ännu mer än den för alla tre frågorna gemensamma ingressen är ägnat att väcka uppmärksamhet är inbjudan till allmänheten i frågorna 1 och 2 att rösta för tilläggs pensioner, »som med garanti av staten behåller sitt värde».

Det är, herr talman, såvitt jag förstår, en mycket bristfällig garanti. Låt mig först erinra om några praktiska erfarenheter.

År 1913 inrättades »statsverkets fond av rusdrycksmedel». Beslutet innebar, att statsverkets inkomster av rusdrycker endast intill visst belopp skulle få användas för statsregleringen, och detta belopp skulle successivt nedsättas. Meningen var att frigöra staten från beroendet av skatteinkomsterna från rusdrycker på samma sätt som man beslutat frigöra kommunerna. I realiteten var det fråga om att från statsekonomisk synpunkt möjliggöra ett rusdrycksförbud. Behovet av pengar gjorde emellertid dels att man emot gällande bestämmelser tog av fondens medel och dels att man upprepade gånger ändrade de regler, som fastställts för fonden. Detta senare skedde bl. a. 1926 och 1933. År 1938 — alltså efter 25 år — avskrevs experimentet definitivt. Gravskriften är en förordning på tre rader med följande lydelse:

»Härigenom förordnas, att förordningen den 21 april 1933 angående statsverkets fond av rusdrycksmedel skall upphöra att gälla med utgången av juni månad 1938.»

Ett andra exempel! Redan under första hälften av 1920-talet beslöts, att automobilskattemedlen skulle gå till

vägunderhållet. Jag behöver inte här relatera automobilbeskattningens utveckling. När stora belopp under 1940-talet disponerades för andra ändamål fick Sveriges bilägare löfte om att dessa medel skulle återföras till nybyggnad och underhåll av vägar. Under folkomröstningen om höger- eller vänstertrafik år 1955 återopades dessa fonderade vägmedel på sådant sätt, att allmänheten fick ett bestämt intryck av att, om man bara avvisade högertrafiken, kunde de fonderade bilskattemedlen utan svårighet dirigeras om till vägbyggen. Men kan Sveriges finansminister i dag säga vare sig om eller när så kommer att ske? Jag betvivlar att vårt lands bilägare har någon grundmurad tro på en värdebeständighet, som vilar på regeringslöften eller riksdagsbeslut.

Ett tredje exempel! När den nuvarande koalitionsregeringen bildades hörde lågräntepolitiken till programmet besvärjelsepunkter. Ståndpunkten har under händelsernas tryck upplösts, och deklarationer och löften, tusenfalt upprepade i tal och skrift under åren 1951—1954, har flugit bort som agnar för vinden.

Ett fjärde exempel! Det står alltså på våra 100-kronorssedlar, att »Sveriges Riksbank inlöser vid anfordran denna sedel å ett hundra kronor med guldmynt enligt lagen om rikets mynt av den 30 maj 1875». Men det gör inte Sveriges riksbank! Ej heller kan den skydda penningvärdet.

Nu skall alltså Sveriges riksdag utfärda garanti för att tilläggs pensionerna behåller sitt värde. Enligt den socialdemokratiska offerten skall »löntagare få lagfäst rätt till tilläggs pensioner, som avpassas efter tidigare lön och behåller sitt värde». Denna värdebeständighet måste bestå i 60 à 70 år för att dagens ungdom skall kunna kalkylera med den för sin egen ålderdom. Även om vårt land får behålla fred och frihet samt folklig självstyrelse, förutsätter garan-

Folkomröstning i pensionsfrågan

tien dessutom att de aktiva åldrarna t. ex. omkring år 2000 fullt ut skall respektera ett principbeslut, som riksdagen fattat år 1957 eller 1958 — t. o. m. innan utredningarna om beslutets ekonomiska konsekvenser var slutförda. Det står, herr talman, såvitt jag förstår, i strid med den politiska verksamhetens grundläggande betingelser att utfärda en sådan garanti.

Den pensionering, som möjliggöres enligt alternativ 3, bygger på premiereservsystemet och får civilrättsligt skydd. Hur fullständig värdebeständigheten blir kan jag inte avgöra — det skall ju för övrigt utredas — men allt talar för att den blir säkrare än ett riksdagsbeslut om hur statens medel skall användas om 30, 40 eller 50 år.

Herrar Ståhl (fp) och Antby (fp) instämde häri.

Herr AHLBERG (h):

Herr talman! Efter den långa debatt och den analys, som presenterades på förmiddagen huvudsakligen genom yttranden från partiledarnas och socialministerns sida, är det förklarligt, om riksdagens ledamöter i fortsättningen inte ägnar denna fråga ett alltför starkt intresse. Jag skall med hänsyn härtill och till den av kända skäl strängt begränsade tiden försöka fatta mig så kort som möjligt, men jag har ändå velat säga ett par ord till en del beroende på den ställning jag haft i arbetet med tillkomsten av förslaget i alternativ 3.

Här har nyligen uttalats stark tveksamhet om det lämpliga i att underkasta pensionsfrågan folkomröstning. Jag skall gärna tillstå — socialministern ställde en direkt fråga till mig på den punkten — att jag har varit och delvis alltför är tveksam om det lämpliga i att låta folket få ett visst, helst avgörande inflytande över denna fråga med hänsyn till svårigheten att tränga in i denna mycket vidlyftiga serie av problem och därigenom få tillräckligt

underlag för en bedömning av de förslag, som nu föreligger. Jag tror nämligen, att om en folkomröstning skall ge avsett resultat och bli till verklig ledning för statsmakternas beslut, är en av förutsättningarna att frågeställningen kan göras enkel och entydig och att den röstande vet, vad förslaget innebär. Helst bör det vara ett slutgiltigt förslag, till vilket man kan säga ja eller nej.

Här hade enligt mitt sätt att se varit möjligt att ordna en sådan omröstning i pensionsfrågan. Vi är dessbättre överens på den väsentliga punkten, att det är önskvärt att bringa upp folkpensionen till en relativt sett hög nivå och att denna reformerade folkpension skall utgöra grundpension, på vilken man sedan får bygga den komplettering, som man eftersträvar.

I fråga om kompletteringen har, såsom ofta framhållits här i dag, meningarna gått i sär. En linje är det såsom nr 1 betecknade förslaget, enligt vilket det genom lagstiftning bestämmes att alla löntagare skall med eller mot sin vilja ordna en kompletterande försäkring och att denna försäkring skall vara uppgjord enligt en mall som angivits i lagstiftningen. En annan linje är — och därvidlag kan man tala om en borgerlig samling — att när samhället har ordnat med grundpensionen, skall det överlämnas åt medborgarna själva, individuellt eller gruppvis, att både avgöra, om de vill ordna med en kompletterande försäkring eller icke, och bestämma formerna för denna komplettering. Det är här den stora principiella vattendelaren går såväl mellan de förslag, som nu föreligger, som mellan de meningsriktningar som har kommit fram vid ärendets behandling inom den allmänna pensionsberedningen.

Om man hade ställt medborgarna inför den frågan, huruvida de vore för eller emot en obligatorisk försäkring, hade man enligt mitt sätt att se av folkomröstningen fått den vägledning, som denna är avsedd att lämna. Men nu har

Folkomröstning i pensionsfrågan

man inte gjort detta, och jag skall inte här spekulera över skälen till att man inte gått denna enkla och i mitt tycke rationella väg. Vi står nu i den situationen att tre förslag skall underkastas folkomröstning, med de svårigheter som följer därav och med den konkurrens mellan olika meningar som i och för sig inte är önskvärd i ett ämne av denna beskaffenhet.

Även om jag sålunda varit och är tveksam, kommer jag ändå att rösta för en folkomröstning. Jag tycker att det är bättre med en folkomröstning även i detta rätt ogynnsamma läge än ingen folkomröstning alls. Att helt ställa svenska folket utanför avgörandet i denna för alla så betydelsefulla fråga, anser jag inte riktigt. Min förhoppning är endast att den upplysningsverksamhet, som nu förväntas bli bedriven av intressena bakom de tre olika förslagen, skall bli så djuplodande, intensiv och opartisk att flertalet väljare har möjlighet att bedöma förslagen och därigenom bestämma sin röstning.

Andra lagutskottet har gjort den ändringen av propositionen, att det skall anges när folkpensionen uppnår den höjd som man inom pensionsberedningen enat sig om. Det skall alltså anges både nivån och den tidpunkt när denna nivå skall uppnås. Jag håller med dem, som kan vara tveksamma om det riktiga i detta, eftersom det innebär ekonomiska åtaganden av mycket stor omfattning. Jag är också på det klara med att man genom det uttalande, varmed röstsedeln alltså skall förses, och det beslut, som vi i dag kan fatta, inte kan juridiskt binda statsmakterna för att infria åtagandet om den tidpunkt när folkpensionen skall uppnå den utlovade nivån. Men ett sådant uttalande innebär dock ett starkt moraliskt förpliktande åtagande, och jag föreställer mig att detta är tillräckligt.

Från oppositionens sida — det gäller i lika hög grad högern och folkpartiet — är vi utomordentligt angelägna om

att det göres en deklaration av detta slag — det har vi också motionsvis anfört. Vad är orsaken därtill? Jo, det är i första hand det förhållandet, att en frivillig lösning av pensionsfrågan för löntagare och andra förutsätter en folkpension på sådan nivå, att den icke behöver, i varje fall inte i nämnvärd utsträckning, kompletteras med behovsprövade och inkomstprövade förmåner. Det är alldeles uppenbart att man saknar förutsättningar att få arbetsgivarna med på att betala premier eller arbetstagarna att erlagga sådana, om effekten av detta sparande, dessa uppoffringar avsevärt minskas genom att den kompletterande inkomstprövade folkpensionen i någon större omfattning minskas.

Det har här riktats kritik mot arbetsgivarna för att dessa skulle, såsom herr Senander uttryckte det, inte ha gjort någonting åt arbetarnas pensionsfråga, förrän det senaste förslaget presenterades och en folkomröstning förestod. Uppgiften är alldeles oriktig, och jag har bara velat omnämna den. Vidare har socialministern här sagt att man på högerhåll och arbetsgivarhåll skulle hesitera inför avtalslinjen, eftersom man egentligen inte avsett att ordna några pensioner. Även på annat sätt har det utsatts misstro mot arbetsgivarnas beredvillighet och avsikt att medverka till en lösning av pensionsfrågan, såvitt den skall ske efter frivilliglinjen.

Jag har inte någon orsak att göra mig till apologet när det gäller Sveriges arbetsgivare, men jag tycker att det är oanständigt att i vår tid på detta sätt peka finger åt arbetsgivarna och ned-sätta deras moraliska halt och kvalitet och värdet av deras uttalanden. Har vi inte här i landet numera kommit så långt, att vi har anledning att med glädje konstatera den förtroendefulla samverkan som sker på arbetslivets område?

Har vi inte orsak att med stort erkännande och mycken tacksamhet konstatera, hur näringslivet under mer el-

Folkomröstning i pensionsfrågan

ler mindre gynnsamma omständigheter har skapat förutsättningarna för den höjda materiella standard, åt vilken vi i dag gläder oss? Är det lämpligt och riktigt eller ens försvarligt att i Sveriges riksdag underlåta att nämna detta och i stället klandra näringslivet för vad man tror att det ej kommer att göra?

Det är — och jag är nu framme vid den lilla iakttagelsen jag tror mig göra — tre skäl som utgör förklaringen till att tjänstepensioneringen bland arbetarna inte nått samma omfattning som tjänstepensioneringen bland tjänstemännen på det privata området. Det första är att arbetarna genom sina fackliga organisationer visat ringa, oftast inget intresse för en lösning av pensionsfrågan genom uppgörelse med arbetsgivaren. Man har över huvud taget icke aktualiserat pensionsfrågan. Vid ett sammanträde i Västerås för inte länge sedan kunde en prominent arbetsgivare, som suttit i Arbetsgivareföreningens styrelse och deltagit i förhandlingar under 25—30 år, upplysa sitt auditorium om att han aldrig vid någon enda förhandling med arbetarna hört ordet pension nämnas. Jag säger inte detta för att klandra arbetarna! Jag vill tillägga, att det under långa tider varit nödvändigt för arbetarna att ta ut hela sin arbetsersättning konstant. Denna arbetsersättning räckte inte till för att bygga upp någon pensionsrätt. Sanningen kräver emellertid att man tillägger, att inte heller de grupper som kommit upp till en relativt god inkomstnivå — en inkomstnivå som ligger på samma höjd som de flesta tjänstemännens inkomster — har visat något intresse härvidlag. Det är alltså en av förklaringarna.

Det andra skälet är, att det intresse som säkerligen funnits på arbetsgivarhåll — och fortfarande finns där — kalmerat, liksom intresset på arbetarsidan. Utredningar i pensionsfrågan har pågått under snart tio år. Under

tiden man utreder vill man inte på allvar sätta i gång med avtalsförhandlingar eller över huvud taget med några förhandlingar om pensionen.

Det tredje och verkliga hindret har utgjorts — och utgörs alltjämt — av den icke inkomstprövade folkpensionen, bostadstillägget och liknande. Det är otänkbart att en arbetare i vanligt inkomstläge och hans arbetsgivare kan animeras att offra det som en pension på ett par tre tusen kronor kostar, om hälften eller två tredjedelar av denna pension minskar tilläggs pensionen med samma belopp.

Jag var med i den första av de Åkesonska utredningarna. I denna utrednings första utlåtande, principbetänkandet, framlades ett förslag som förtjänat ett vida bättre öde och i varje fall ett bättre omdöme än det vi i vanliga fall ger detta förslag. Vid den tidpunkten var den icke inkomstprövade folkpensionen för ensamstående 1 000 kronor. Höjningen av detta belopp hade skett så nyligen, att ingen den gången hade någon tanke på en högre, icke inkomstprövad folkpension. Det Åkesonska förslaget byggde nu på en tilläggspension till denna icke inkomstprövade folkpension. Inkomster över 2 000 kronor skulle vara pensionsgivande. Pensionen skulle avse alla medborgare, oavsett inkomstens art av lön eller annat. För att över huvud taget genomföra en pensionering då var det nödvändigt att tillgripa obligatorieformen. Hade icke detta skett, så hade man självfallet inte kommit någon vart på frivillig väg. Jag biträdde därför obligatoriet. Det var ju det enda sätt på vilket en lösning av pensionsfrågan kunde nås. Jag ansåg att jag handlade konsekvent, eftersom jag ändå var inställd på att vi skulle lösa bland annat arbetarnas pensionsfråga men också därför att det inte var tillräckligt att lösa ålderdomsförsörjningen bara för denna medborgargrupp. Även andra

Folkomröstning i pensionsfrågan

grupper hade samma behov och samma anspråk.

När den andra Åkessonska utredningen skulle slutarbeta sitt betänkande hade denna fasta folkpension på 1 000 kronor för ensamstående vuxit avsevärt. Då mötte de verkliga svårigheterna. Det var ogörligt att bygga på en rörlig folkpension som skulle följa med standardutvecklingen och som genom riksdagsbeslutet blivit något annat än den var när vi hade det första utredningsuppdraget om hand. I den situationen föreslog jag att man inte skulle gå tvångsvägen utan inskränka sig till att höja folkpensionen till en sådan nivå, att alla medborgare i Sverige på få undantag när hade möjlighet att ordna en dräglig försörjning uteslutande med hjälp av denna folkpension. Är detta resonemang fel, då är jag i första hand ansvarig för det. Jag har nämnt detta bara för att framhålla att den tanken, grundpension med påbyggnad på frivillighetens väg, är densamma som sedan framförts i alternativ 3. Det är inte Svenska Arbetsgivareföreningen som tvingat på folkpartiets och högerens representanter denna lösning. Den fanns förut. I verkligheten har Svenska Arbetsgivareföreningen accepterat en lösning efter dessa linjer, och det är därför oriktigt att fälla några nedsättande omdömen om Svenska Arbetsgivareföreningens roll.

Om förslaget att i omröstningssedlarnas ingress nämna hur mycket och när folkpensionen är avsedd att höjas har de borgerliga partierna varit eniga. När utskottet som helhet har förordat sig om detta, är det ur min synpunkt sett mycket glädjande. Även om detta sålunda var ett önskemål i första hand för dem som var talesmän för den frivilliga linjen, skall det tilläggas att kännedom om hur stor grundpensionen skall bli är av betydelse också för dem som önskar att kompletteringen sker genom den obligatoriska form som föreslås i förslag 1.

Det finns emellertid ytterligare ett skäl att på detta sätt nämna folkpensioneringen. Jag anser mig böra fästa uppmärksamheten på detta. I den mån man kan det, skall man befria omröstningen från taktiskt demagogiska avsnitt, eftersom sådana bara försvårar omröstningen, gör den irriterad och ur många synpunkter osmaklig. Det har redan inträffat, att anhängare av alternativ 1, alltså tvångspensioneringen, försökt övertyga folkpensionärerna om att enda sättet att med säkerhet uppnå den höjda folkpensionen är att rösta för alternativ 1. Ur saklig synpunkt är motsatsen uppenbarligen fallet. Jag upprepar vad jag sade nyss: en grundförutsättning för frivilliglinjen är en hög folkpension, vilket betyder inga eller små behovsprövade tillägg. Följaktligen hade förespråkarna för den lösningen haft större orsak att appellera till folkpensionärerna. Om man emellertid lämnar klara uppgifter om vilket belopp folkpensionen skall få och när detta belopp kommer att vara uppnått, 1968, är risken för demagogi på den punkten Gud ske lov eliminerad.

Jag hade med hänsyn till att en inom fackliga kretsar utomordentligt spridd tidskrift nämnt om att jag röstat för obligatoriet i den Åkessonska utredningen måhända bort betjäna mig av detta tillfälle att säga, att när jag i den andra Åkessonska utredningen, ensam och utan stöd från vare sig arbetsgivarrepresentanter eller LO-herrarna, föreslog en höjd folkpension med frivillig påbyggnad och därmed beträdde den väg, som nu kallas frivilliglinjen, handlade jag som jag ser det fullt konsekvent. I båda fallen gällde det att komma fram till någonting som innebar en lösning av pensionsfrågorna. I det första fallet var en lösning inte möjlig annat än om man beträdde den obligatoriska vägen. I det andra fallet var frivilligheten möjlig, om man höjde folkpensionen på sätt varom man nu

Folkomröstning i pensionsfrågan

är ense. När jag sedan i den sista utredningen, allmänna pensionsberedningen, sökt visa, att det är möjligt att ordna värdebeständiga pensioner även utan tvång och utan bidrag från staten, d. v. s. från skattebetalarna, har detta betecknats såsom en tredje linje. Jag är inte oroad av att man klistrar på en sådan etikett, men avsikten är uppenbar. Den som har haft inte mindre än tre åsikter i denna pensionsfråga, skall man inte lyssna på alltför allvarligt, det har man velat säga ut.

Innan jag lämnar frågan om folkpensionen och ingressen till omröstnings-sedlarna, vill jag lämna en upplysning, som jag tycker bör tas till riksdagens protokoll. När utskottet hänvisat till att beredningen varit enhällig i sin uppfattning om pensionens nivå och om den tidpunkt då denna nivå skall bli uppnådd, kan denna hänvisning leda till den missuppfattningen, att man också har accepterat beredningens förslag till trappa upp till denna angivna nivå och att man även spikat de avgifter som skall bekosta en del av folkpensionen. I utskottet var man enig om att uttalandet icke innebär vare sig att man binder sig för den trappan eller för den avgift, som man slutligen kan komma att stanna för.

Så, herr talman, några ord om det som har vållat så mycket irritation och olust, nämligen frågorna i omröstningen. Jag beklagar livligt att det har varit ogörligt att vid de förhandlingar som förts mellan oppositionspartierna och regeringen nå fram till enighet om dessa frågor. Någon enighet har tyvärr heller inte kunnat uppnås i andra lagutskottet. Utskottet har i sitt yttrande i det avseendet anfört följande: »Enligt utskottets mening uppfyller de i propositionen upptagna formuleringarna de krav på rättvisande beskrivning, som rimligen kan ställas. Utskottet tillstyrker därför att de olika alternativen på röstsedlarna anges i enlighet med vad i propositionen föreslagits.»

Ja, det vore en förolämpning mot andra lagutskottets ledamöter och om möjligt i än högre grad mot de skickliga sekreterare varöver utskottet förfogar, om man fäste tilltro till detta. Herr Nilsson i Göteborg, som själv bringade frågan på tal, får ursäkta att jag är uppriktig nog att säga som det är. Utskottet har inte gjort något som helst försök att åstadkomma en sammanjämkning eller en kompromiss. Hade utskottet försökt det, skulle man uppenbarligen ha kunnat enas om någon justering. Man hade lika gärna kunnat säga att man med hänsyn till de överläggningar, som har förts på hög nivå utan resultat, har sett sig tvingad att avstå från försök att finna en formulering, som ett större antal av utskottets ledamöter kunnat enas om. Det är alltså — för att nämna saker och ting vid rätta namn — makten och majoriteten som har beslutat; minoriteten har inte haft något som helst inflytande i det sammanhanget.

Nu menar oppositionen — med rätt eller orätt — att regeringen har formulerat frågorna 1 och 2 så, att de är så tilltalande, så lockande och så ägnade att animera som det varit möjligt, medan tredje frågan har formulerats på sådant sätt, att den icke skall ha någon dragkraft.

Vad är rätt? En talare här förklarade nyss, att man ovetande kan bli partisk till sist — man tror sig ha rätt och talar för sin uppfattning. Jag har inte förmåga att så storsint avvisa tanken att jag har rätt när jag säger, att regeringspartierna enligt min mening har formulerat sina frågor just på det sätt som oppositionen har gjort gällande. Jag skall inte missbruka tiden till att här gå igenom dessa frågor, men jag vill ta upp de inledande orden i första frågan: »Löntagare får lagfäst rätt till tilläggspensioner».

Jag skall inte påstå att jag har en jurists erfarenhet och förmåga, och jag kan följaktligen inte säga att ordet lagfäst aldrig kommer till användning. Jag

Folkomröstning i pensionsfrågan

tror nog att man kan slå upp ordet i en ordbok och där finna en definition, men när man i vanliga fall vill ange att underlaget för en rätt eller skyldighet är angivet i lagen, så säger man oftast som bestämning »laglig, bestämd i lag, legal», e. d. Jag har svårt att föreställa mig, varför man har behövt leta reda på ett ord som i så ringa grad har burskap i svenskt språk. Jag är så elak så att jag misstänker, att man har valt detta för att redan från början få ett klingande gong-gongslag, och det får man särskilt om man stryker under ordet lagfäst. Jag skulle tänka mig att murare och andra arbetare inom byggnadsindustrien, som inte lär ha så mycket till övers för förslag nr 1, får angenäma associationer, eftersom det påminner om den lagfest som äger rum när takstolarna har rests och man äter och dricker på andra bekostnad. Ofta framställs socialdemokraternas alternativ på följande klangfyllda sätt: Man får pension som arbetsgivaren betalar.

Nå, det där må nu vara mera en lustighet än en realitet; jag övergår nu till ett annat ord, som redan har diskuterats till leda åtminstone för statsministern, nämligen ordet »rätt». Jag påstår att man här avsiktligt har missbrukat vårt språk och använder ett ord som inte har täckning. Uttrycket lagfäst rätt till pension kan inte gärna uppfattas på annat sätt än att enskilda individer eller grupper har rätt till denna pension om de så önskar men också kan avstå från den om de önskar det. I varje fall blir ordet »rätt» eljest obegripligt i sammanhanget. Jag skall här bara nämna några av de sammanhang där ordet »rätt» ingår.

Vi har en för alla medborgare betydelsefull rätt att kostnadsfritt få utbildning i folkskola under nio år. Det är en rättighet — ja visst, men det är något mer. Vi talar inte om lagfäst rätt till skolgång, utan också om skolplikt.

Förhandlingsrätt däremot innebär att vi har frihet att organisera oss, att bilda

föreningar och att upprätthålla föreningar för fackligt ändamål, men vi har också frihet att stå utanför. Här är rätten dubbelsidig.

När man använder uttrycket »rätt till tilläggs pension» på det sätt som göres i frågan här, så är det väl uppenbart att man avsiktligt gör frågan mer attraktiv än den borde vara. Det hade varit en saklig upplysning för dem som inte bryr sig om eller inte haft tillfälle att sätta sig in i förslaget att tillse, att det här inte är fråga om rätt i den mening som utan också om plikt — rätt och skyldighet att skaffa sig en tilläggs pension av bestämd form.

Jag kan inte beteckna detta som annat än ett flagrant brott mot gällande språkbruk. Ändå försvarar man detta. Den aktning som vi är skyldiga statsministern och regeringen i övrigt förbjuder oss att ge den advokatyren den vanliga beteckningen. Jag vill ändå litet antyda vad det är genom att erinra om ett område där vi har haft att röra oss med ordet rätt och som flertalet för att inte säga alla medborgare har blivit förtrogna med. Jag syftar på den lagstiftning, som i 40 års tid har reglerat vår spritkonsumtion men som nu är borta. Enligt denna hade medborgare som uppnått viss ålder rätt att på de ställen där starksprit tillhandahölls inköpa en myckenhet av mot slutet av perioden maximalt tre liter, och vidare hade de svenska medborgarna rätt att på vissa restauranger efter klockan 12 i samband med måltid intaga upp till 15 centiliter av dessa starka drycker. Här kunde man med fog säga att det var en rätt som tillkom medborgarna, eftersom de inte hade skyldighet att ta ut tre liter i månaden eller att dricka 15 centiliter sprit. De hade frihet att göra så eller avstå.

Alla som har detta i minnet och nu kommit att fundera en smula över vad som ligger bakom fråga 1 är väl ursäktade om de antar att det med denna rätt förhåller sig ungefär likadant som med

Folkomröstning i pensionsfrågan

den rätt som tidigare gällde på det område jag nyss angav.

Jag anser att vi har orsak att göra invändningar när man formulerar frågorna så, att sådana misstag blir möjliga. Oppositionen har rätt att kräva en annan formulering, men det har den avstått från. Det har i dag påpekats att oppositionen inte framställde något yrkande om ändring av frågorna 1 och 2. Nej, det gjorde vi inte, men man hemställde att oppositionen däremot skulle ha rätt att formulera fråga 3. Den rätten vägrades.

Herr socialministern har nyss talat om en lek med ordens valör. Ja, den leken har han i varje fall varit med om att leka. Han har krävt respekt för sitt ord, att han inte har haft någon skuggboxning med sitt samvete, när han stannade för dessa formuleringar, och vi skall tro honom, men Gud vet om inte samvetet var litet groggy, när han formulerade åtminstone fråga 1 i den del jag har talat om. En begåvad och skicklig man kan omöjligen vara okänslig för att den formuleringen är vilseledande.

Högerns ledare riktade för några timmar sedan en appell till regeringspartierna att i sista stund kosta på sig att acceptera den formulering som oppositionen har givit sin fråga. Jag befarar tyvärr, att svaret skall bli negativt. Men det är ändå med hänsyn till pensionsfrågan själv otillfredsställande att vi skall gå ut till denna omröstning i en atmosfär som är så förgiftad, brutaliserad och så starkt präglad av motsättning mellan regeringspartierna och oppositionen, att man riskerar att resultatet påverkas och icke blir till den vägledning som ändå har åsyftats. Kunde man inte kosta på sig den lilla generositeten och därmed hyfsa till ekvationen för att göra den förestående omröstningen mindre motsatsfull än den eljest kommer att bli?

Socialministern har i något av sina anföranden lämnat ett par uppgifter, som jag vill uppehålla mig vid ett ögon-

blick. Han menade att när regeringen i sin presentation av oppositionens förslag nämner värdebeständigheten genom att säga att man skall genomföra lagändringar som underlättar värdebeständigheten, så är det på sitt sätt riktigt att regeringen därvid håller sig till ordalydelsen i förslagsställarens text. Det står nämligen, som socialministern läste upp, att en friare placering av försäkringsinrättningens medel skulle underlätta en lösning av frågan om värdebeständigheten. Men detta får inte läsas så, att värdebeständigheten uteslutande beror på huruvida en sådan placering kan göras eller inte. Det är en av flera faktorer, som påverkar värdebeständigheten. För att vara mera fullständig hade han kunnat nämna, att dit hör att premierna för försäkring automatiskt följer förändringar i levnadskostnadsindex. Stiger levnadskostnaderna, så stiger också premierna. Han hade vidare kunnat nämna, att försäkringsinrättningen enligt den skiss, som här föreligger, skulle ha rätt att uppta en till 20 procent förhöjd avgift, om så fordrades för att trygga värdebeständigheten, och han hade kunnat nämna ytterligare ett par tre inkomstutrymmen, som gör att man anser sig kunna garantera en värdebeständighet, om förhållandena inte blir fullkomligt onormala.

Jag begär inte att bli accepterad som någon auktoritet på detta område, men jag kan ändå inte underlåta att här försäkra, att jag för egen del — och jag har varit mycket engagerad i denna fråga — är övertygad om att ett frivilligt försäkringssystem, sammansatt efter de linjer, som är skisserade enligt alternativ 3, skänker en värdebeständighet, som bör hålla i praktiskt taget alla väder. Vid krig eller sådana starka omstörtningar, som Tyskland eller vårt grannland Finland varit med om, finns det inget system som håller. Inom rimliga gränser bör emellertid detta system hålla, och detta har också, efter det ut-

Folkomröstning i pensionsfrågan

redningen slutfört sitt arbete, bevisats av auktoriteter på området.

Jag tycker inte heller, att det ligger något överord i den uppgift, som lämnats både här i dag och tidigare, tror jag, också i pressen, nämligen att värdebeständigheten enligt förslag 3 är mer hållbar än enligt alternativ 1. Och varför är den det? Jo, enligt alternativ 3 betalar jag fortlöpande själv eller genom arbetsgivaren de premier, som erfordras för att jag när pensionsfallet inträffar skall ha tillgångar, som täcker både värdebeständigheten och pensionen. Denna inbetalning sker alltså under den tid man utför sitt arbete. Pensionen är en del av lönen, som sätts in. Då finns under alla omständigheter det nominella belopp, som erfordras för att pensionen skall utgå, och med all säkerhet därutöver det belopp, som gör att rimliga förskjutningar i levnadskostnaderna också kan kompenseras genom tillägg till pensionen.

Men — och det har påpekats nyligen av herr Svensson i Ljungskile — vad den yngling eller flicka, som 1960, när förslaget går igenom, fyller 17 år, skall säga om värdebeständigheten i den obligatoriska försäkringen, det vet jag inte. Vederbörande uppnår år 2010 sin pensionsålder, 67 år. Det finns då ingenting samlat för den människans egen del. Obligatoriet är endast till en del byggt på fondprincipen. Säkerheten, tryggheten, måste komma att bero på viljan och förmågan hos den aktiva generationen år 2010, och om detta är det så svårt att profetera något med bestämdhet, att man har täckning för uppgiften att värdebeständigheten får anses bättre säkrad i det på premiereservsystemet uppbyggda förslaget nr 3. Jag tycker inte, att man behöver be om ursäkt för detta och inte heller att man behöver misstänkas för att förgylla upp förslaget. Det är enligt vad jag förstår tämligen riktigt att så är förhållandet.

Herr talman! Låt mig — ehuru det väl tyvärr är förgäves — än en gång

beklaga, om vi inte skulle kunna enas på den punkt, som betyder så mycket för denna omröstning, nämligen formuleringen av de tre frågorna. Då det inte erfordras något mer än att acceptera reservationens förslag till lydelse av fråga 3, skall vi inte då kunna kosta på oss detta och därmed befria såväl omröstningen som debatten, upplysningen och propagandan kring den från dessa motsättningar och irritationer, som jag inte tror att någondera parten till sist vinner på?

Jag yrkar alltså bifall till reservationen.

Herr NILSSON i Göteborg (s) kort genmäle:

Herr talman! Ja, herr Ahlberg, det var ett långt tal, men jag skall bara återkomma till en detalj i det, nämligen den tidigare diskuterade frågan om utskottsbehandlingen. Hur kan herr Ahlberg mena, att andra lagutskottet skall kunna åstadkomma en kompromiss i fråga nr 3, när partiledarna sinsemellan inte kan göra det? Herr Ahlberg har för all del anledning att ställa stora förhoppningar på andra lagutskottet, men i det här fallet tycker jag, att han sträcker sig alltför långt.

Sedan återkommer herr Ahlberg till vad han tidigare har låtit påskina, nämligen att utskottet inte var angeläget om en kompromiss. Men ni föreslog inte själva någon kompromiss, ni kom bara med allmänt tal därom! Hade ni varit intresserade av en kompromiss, kunde ni åtminstone ha presenterat ett förslag, som låg någonstans mitt emellan de tre frågor, som regeringen har ställt, och de tre frågor, som ni själva har ställt.

När sedan herr Ahlberg konstaterar, att vi var överens om ingressen till den allmänna frågan om folkpensioneringen, tycker jag att han kan hålla inne med påståenden om att här har förekommit några maktövergrepp. Det var

Folkomröstning i pensionsfrågan

en diskussion som vilken annan som helst. Det gällde att ta ståndpunkt efter sin övertygelse och någon strypning av debatten har inte förekommit i utskottet.

Herr **AHLBERG** (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag vet inte om det är brukligt att närmare redogöra för vad som förekommit i ett utskott, men eftersom herr Nilsson nu kom tillbaka till dessa ting vill jag mycket kort ange vad som skett.

Oppositionen förhörde sig hos regeringspartiernas representanter om det var möjligt att få diskutera en kompromiss, om det alltså över huvud taget fanns förutsättningar för en diskussion kring detta ämne. Regeringsrepresentanterna begärde anstånd med svaret till efter lunch, och då meddelade de att man icke var beredd till någon sådan diskussion.

Nu kan man givetvis säga att denna förfrågan icke var liktydig med framläggande av ett kompromissförslag. Vi hade icke formulerat något sådant förslag, men det är ju två parter som skall göra en kompromiss. Vi hade frågat om en diskussion över huvud taget medgavs och om man hade intresse av att ett kompromissförslag framlades, och fick svaret att något sådan intresse inte förelåg. Därmed var diskussionen alltså slut. Jag vet inte om jag gett en oriktig bild då jag tidigare sagt att det alltså var makten, majoriteten, som bestämde, punkt och slut. Vi hade att finna oss i detta.

Herr **ALMGREN** (s):

Herr talman! Det har kanske sagts mycket nog i denna debatt, men då jag i likhet med vännen Ahlberg har tillhört pensionsberedningen må det vara tillåtet också för mig att säga några ord på denna punkt.

Jag vill först uttrycka min glädje och tillfredsställelse över att enighet nåtts om folkpensionens höjande till den

nivå som pensionsberedningen föreslagit. Vad sedan gäller tilläggsförsäkringen och formuleringen av de frågor, som skall ställas under folkomröstningen i höst, har ju socialministern här på ett mycket skickligt sätt anfört de skäl som talar för den frågeställning, som föreslagits i propositionen och som vunnit också utskottsmajoritetens bifall. Jag har alltså inte mycket att tillägga härutöver, men jag vill understryka ett par saker.

Högern och folkpartiet och Arbetsgivarföreningen, som står bakom kollektivavtalslinjen i pensionsberedningen, har efter vad jag kunnat förstå inte någon anledning att vara missnöjda över formuleringen av just frågan nr 3, som diskussionen rör sig om. Att ordet »frivillig» kommit med i detta förslag anser jag vara en eftergift åt oppositionen, som mycket väl kan verka vilseledande på många vid folkomröstningen. Det är, som socialministern så riktigt påpekat, inte någon individuell frihet som här rekommenderas. Anslutning till försäkringen skulle huvudsakligen ske genom kollektivavtal, och det innebär inte någon frihet för den enskilda människan. Om det över huvud taget innebär någon frihet kan det möjligen anses vara en frihet för arbetsgivarna att säga nej till en sådan tilläggsförsäkring, men inte gärna någon frihet för de enskilda i de stora medlemsskara inom fackförbunden. Nu är man emellertid på väg att ta bort ordet »kollektivavtal» i det förslag som bär beteckning nr 3.

På mig gör det faktiskt ett beklämmande intryck att höra herr Ahlberg rekommendera att man skall gå på reservationen. Han hade ju också tänkt sig en kompromisslösning. Jag måste säga att för mig, som varit med i pensionsberedningen, är det mycket egenomligt att höra herr Ahlberg söka svära sig fri från ordet kollektivavtal, ty diskussionen i pensionsberedningen under timmar, ja, under dagar, gick från

Folkomröstning i pensionsfrågan

representanterna Ahlbergs, Aastrups och Hydéns sida ut på att man skulle lösa frågan just genom kollektivavtal. Den enskilda anslutningen nämndes mera i förbigående, huvudsakligen var det fråga om en lösning kollektivavtalsvägen. Nu vill man emellertid inte ta med denna lösning i frågeställningen. Jag anser att det vore ohederligt mot svenska folket att inte ta med den delen av förslaget, ty när man krävt folkomröstning, har det ju varit för att bereda människorna tillfälle att rösta på de tre olika alternativ som framkommit i pensionsberedningen. Vårt förslag, alternativ nr 1, om en lagfäst rätt till tilläggs pension, täcker helt och fullt vad vi inom pensionsberedningen från löntagarnas och det socialdemokratiska partiets sida velat föra fram. Vi har därför icke någon som helst anledning att anmärka på detta förslag utan anser denna frågeställning vara helt korrekt. Men, herr Ahlberg, det är inte fullt korrekt att ur frågeställningen utesluta det väsentliga, nämligen att frågan skall lösas genom kollektivavtal! Jag vill därför ge socialministern och regeringen och utskottet en eloge för att de inte kapitulerat på denna punkt utan vidhåller förslaget att just ordet »kollektivavtal» skall vara med i frågeställningen.

Innan jag slutar vill jag också ta upp ett par uttalanden i herr Ahlbergs tidigare anförande, som jag anser inte skall stå oemotsagda. Herr Ahlberg nämnde att arbetarna skulle ha varit ointresserade av att lösa sin pensionsfråga. Det förhåller sig väl så, att arbetarna gång efter annan gjort framställningar om pensionsfrågans lösande, men dessa framställningar har stött på ett kompakt motstånd. Herr Ahlberg vet mycket väl att det varit ganska naturligt att lösa pensionsfrågan för tjänstemän och likställda, medan det däremot när det gällt den stora gruppen av arbetare ansetts nära nog lika naturligt att de skulle vara utan denna pensionsrätt.

Jag tänker här på de trotjänarpensioner, som en del företag betalar ut. Från uppvaktningar o. d. har jag själv personlig erfarenhet av att företagen inte ens har kunnat låta dessa trotjänarpensioner följa med penningvärdeförändringarna. Då tycker jag det är fel av herr Ahlberg att säga att arbetarna i detta fall har varit ointresserade. Det är arbetsgivarna som tidigare inte har visat något större intresse för att gå arbetarpartens önskemål till mötes på den punkten. Jag medger emellertid att det har blivit annorlunda på sistone, men arbetsgivarnas ändrade inställning där har varit en omvändelse under galgen. När arbetsgivarna inte ansåg sig längre kunna stå emot kravet om en allmän pension åt löntagarna, och när den saken såg ut att komma fram lagstiftningsvägen, då men inte förr kom arbetsgivarna med ett förslag om att lösa pensionsfrågan avtalsvägen.

Historieskrivningen där bör nog därför vara litet annorlunda än den herr Ahlberg presterade.

Vidare sade herr Ahlberg att vi som reser ut och talar för vårt förslag om lagstadgad rätt till tjänstepension gör gällande att en lagstiftning om obligatorisk tjänstepension är en förutsättning för att kunna genomföra beslutet om höjda folkpensioner. Ja, herr Ahlberg, om vi skall ha samhällsekonomiska möjligheter att orka med de ganska kraftiga höjningarna av folkpensionerna — framför allt efter 1960 — tror jag det är nödvändigt med ett ökat sparande, som motverkar den ökade köpkraft, som de höjda folkpensionerna innebär. En lagstadgad rätt till tjänstepension innebär nämligen att arbetsgivarna fr. o. m. 1960 kommer att inbetala avgifter, som underlättar utbetalningen av de höjda pensionerna.

Vi vill för vår del gärna upplysa folkpensionärerna om detta. Vi säger därför, att även om de inte själva får något med av tilläggs pensionerna, så är det ändå klokt att tillstyrka en lag om all-

Folkomröstning i pensionsfrågan

män rätt till tjänstepension, så att vi kan börja lägga upp en fond, som kan hjälpa till att motverka den ökade köpkraft och den inflationsrisk, som annars kan bli en följd av de höjda folkpensionerna.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet **HEDLUND**:

Herr talman! Vid det här laget är det nu praktiskt taget klart att vi i höst får en folkomröstning om tilläggs pensionerna. Vad som återstår är att tala om för svenska folket vad de olika linjerna innebär, och det är en ganska maktpåliggande uppgift. De olika förslagen är tämligen invecklade, och jag tror att man på alla håll måste lägga sig vinn om att upplysa svenska folket om vad förslagen innebär.

Vi får i höst något av en valrörelse, och arbetet med att klarlägga vad de olika linjernas företrädare vill, kostar pengar. Förslaget att staten skall ta på sig en väsentlig del av kostnaderna för denna upplysningsverksamhet hälsar vi för vår del med tillfredsställelse. Linje 2, alltså den som brukar kallas bondeförbundslinjen, kan inte sägas ha vare sig arbetstagargruppen eller arbetsgivargruppen bakom sig. Vi har gått in för en individuell, frivillig linje, och bakom den står inga speciella grupper på arbetsmarknaden. Detta betyder att vi beträffande finansieringen inte kan falla tillbaka på arbetarnas organisationer, lika litet som vi kan räkna med att få kostnaderna täckta av Arbetsgivarföreningen eller dess medlemmar.

Jag skulle tro, att företrädarna för de två andra linjerna har grundad anledning att anta, att finansieringsfrågan kommer att lösas för dem, och det är möjligt, att den linje, bakom vilken de kapitalstarkaste intressena befinner sig, känner den största tryggheten i det

sammanhanget. Jag skulle ingalunda vara förvånad, om det är på det sättet, att de herrar, som företräder linje 3, skulle känna på sig, att några ekonomiska bekymmer för att föra ut innebörden i linje 3 till svenska folket inte finns för dem. Jag skulle kunna tänka mig, att arbetsgivarföreningen, som engagerat sig för den linjen, själv kommer att vara aktiv och att man därifrån är mycket angelägen om att se till, att alla krafter som drar åt samma håll kommer att äga de erforderliga ekonomiska resurserna. Det är kanske mot den bakgrunden som man har att bedöma den negativa hållningen från både högern och folkpartiet, när det gäller att med allmänna medel bekosta en del av denna upplysningsverksamhet.

Skulle det mot förmodan vara så, att man på höger- och folkpartihåll menar, att denna anslagsgivning har väsentliga negativa sidor, så menställer jag, att ni vill skriva upp de minusposterna på ert eget konto, eftersom ni bör ha klart för er, att det är ni själva som har tagit initiativet till att det skall bli en folkomröstning i den här frågan. Vår inställning har varit att när nu både högern och folkpartiet fäster så stor vikt vid att det kommer en folkomröstning till stånd, så skall vi medverka till detta. Men, som sagt, är det så att ni menar, att det ligger något negativt i det förhållandet, att det allmänna till en del bekostar den upplysningsverksamhet, som behövs för att svenska folket verkligen skall veta vad det gör den dag det lägger röstsedlarna i urnorna, då får ni skriva det på ert eget minuskonto.

Jag antar, att högern och folkpartiet vidhåller den uppfattningen i dag, att ni ovillkorligen vill ha en folkomröstning. Men det såg faktiskt vid en tidpunkt, nämligen strax efter det att regeringen hade sagt att den skall gå oppositionen till mötes, ut som om högern och folkpartiet ångrade sitt initiativ.

För oss i bondeförbundet har det varit självklart, att en folkomröstning

Folkomröstning i pensionsfrågan

skall ske mellan de tre olika linjer som är presenterade i pensionsberedningens betänkande. Detta tycks inte ha varit lika självklart för oppositionen hela tiden. Den har talat om att det borde vara två förslag att varje parti borde få forma sin linje o. s. v. I dag däremot är man fullt överens med oss om att det är de tre linjerna i pensionsberedningens betänkande, som skall bilda underlag för omröstningen. Det råder nämligen enighet på den punkten i andra lagutskottets utlåtande. Det är alltså inte längre fråga om att varje parti skulle få formulera sin fråga. Då skulle vi ju f. ö. ha fått fem frågor att falla tillbaka på.

I det här sammanhanget skall jag också be att få säga några ord om det vilande förslag till folkomröstning, som vi resonerade om i kammaren för några veckor sedan. Det var det halmstrå, som oppositionen grep tag i då: Låt oss få detta 1954 års förslag! Då fordras bara, att 50 personer röstar för vår linje i första kammaren, för att vi skall få bestämma frågornas formulering! Det var så riktigt som det var sagt, med det tillägget att då hade det blivit dubbla uppsättningar frågor. Jag skall emellertid inte här gå närmare in på anledningen till att vi inte ville konfirmera den vilande grundlagsändringen.

Men vad jag skall tala om är, att i dag visar omröstningen i första kammaren, där man å ena sidan har ställt upp majoritetens formuleringsförslag och å andra sidan högerens och folkpartiets, att höger- och folkpartilinjerna har samlat endast 41 röster. 50 erfordras för att man med 1954 års förslag skulle komma någon vart! All den här förhandsdiskonteringen av att bondeförbundet skulle gå ifrån bondeförbundslinjen visade sig förhastad, som förhandsdiskonteringar så ofta är.

Det kan vara värt att dra en smula lärdom av detta och inte bygga upp praktiskt taget en hel debatt, som ni gjorde häromdagen, på det förmenta an-

tagandet att ni skulle kunna locka över folk som ställt sig bakom ett förslag till ett annat förslag.

Nu råder det alltså enighet om att folkomröstningen skall gälla de tre linjerna i pensionsbetänkandet, och något annat var knapast praktiskt möjligt. Detta har också en del folkpartitidningar i mera öppenhjärtiga ögonblick strukit under. Jag har här en tidning som heter Västerbottens-Kuriren, för att ta ett exempel. Den säger så här: »I detta stycke» — det gäller formuleringsfrågan — »måste man ge majoriteten rätt. På längre sikt kan det inte vara någon principiellt hållbar ordning att varje parti i en folkomröstning får obeskuren rätt att formulera sin egen fråga och självt svara för uttolkningen i den objektiva upplysningsbroschyren. En sådan ordning kan endast leda till att varenda folkomröstning förvandlas till upprivande politiska tvister.»

Det förefaller mig som om högern och folkpartiet i andra lagutskottet i viss mån delat den mening som kommit till synes i denna tidning, eftersom man nu inte längre håller fast vid att varje parti skall formulera en egen linje och föra ut den i omröstningen utan medger, att de linjer man skall rösta emellan är pensionsbetänkandets trenne.

Jag tillåter mig att göra några sidoblickar i anslutning till vissa uttalanden i debatten rörande kostnaderna för de olika linjerna. Jag skall som företrädare för linje 2, alltså den som i utredningen företrätts av herr Carlsson i Arla, be att få säga några ord om denna. Herr Carlsson i Arla har sagt att man kan under vissa omständigheter överväga något statsbidrag. Han säger att därest kostnaderna visar sig medföra så höga premier, att de små inkomstagarna endast med svårighet kan använda sig av den förmån som samhället här föreslås ställa till förfogande, så bör enligt hans mening möjlighet att reducera den enskildes kost-

Folkomröstning i pensionsfrågan

nader genom ett lämpligt utformat statsbidrag beaktas vid utformningen av förslagets detaljer. Han menar alltså att detta är en fråga att överväga. Det kunde tänkas att det blir för dyrt för en del att klara avgifterna, antydde han. Enligt vad jag erfarit har han därmed syftat på invalider och andra handikapade medborgare.

Emellertid förefaller det mig som om man, sedan riksdagen nu väl enhälligt ställer in sig på en hygglig pension — 5 400 kronor för äkta makar och ett där emot svarande belopp för ogifta — inte längre behöver tänka på denna grupp, som herr Carlsson i Arla hade i åtanke, innan han visste hur riksdagen skulle komma att ställa sig till folkpensionsfrågan.

Återstår så värdebeständigheten, som man har gjort ett så förfärligt stort nummer av. Vi har fört det resonemang-
et från vårt håll att om man nu tar en tilläggsförsäkring på ett tämligen måttligt belopp — högst 3 000 kronor är nämnt — så är det ganska rimligt att staten svarar för värdet av sina egna pengar, eller med andra ord att staten låter bli att ta hand om inflationsvinsten på de pengar som dessa människor har avsatt för att trygga sin ålderdomsförsörjning med. Det har mer än en gång påtalats i denna kam-
mare, av just oppositionen hur orätt det är av staten att ta hand om denna inflationsvinst.

Jag återgår så till att säga något om formuleringen. Det har kostat på litet grand, det har det faktiskt gjort, herr Ahlberg, att gå er till mötes beträffande ordet »frivillig» i detta sammanhang. Enligt vad ni säger här i betänkandet — och märk väl, det är betänkandet som skall ligga till grund för hela omröstningen — så har den s. k. frivilliglinjens anhängare avsett att lösa pensioneringen genom kollektivavtal, och man har till och med redogjort för hur man skall sätta ruljansen i gång, med

ramavtal från Arbetsgivareföreningen, rekommendationer osv.

Det är klart att det är frihet för majoriteten på arbetsgivarsidan och majoriteten på arbetstagsarsidan att bestämma, men för den enskilda människan, för Andersson och Pettersson och Lundström och Ahlberg, finns ingen frihet alls, utan de får lov att följa majoriteten vare sig de vill eller inte, i detta fall lika väl som enligt den lagfästa linjen. Men det är klart, att genom att balansera på yttergränsen av vad orden kan innebära, så kunde man, på den tiden man trodde att det var möjligt att så att säga bevara den politiska husfriden, sträcka sig mycket långt, och vi sträckte oss nog till yttergränsen av vad sanningskravet medger. Det visade sig dess värre, att det var på oss som förväntningarna ensidigt ställdes, när det gällde samförstånd och samverkan.

Sedan pressar man in sådana ord som valfrihet! Vilken människa som läser högerns och folkpartiets förslag och finner detta ord valfrihet, kan tänka sig annat än att Andersson och Ahlberg och Helén skall kunna säga: »Jag vill ha min pension, när jag är 55 år.» — Det är kanske litet sent nu för herr Ahlbergs vidkommande, men låt oss tänka på dem som är i lämplig ålder. — Finns det någon, som efter att ha läst höger- och folkpartiförslaget skulle kunna tro att han inte får välja den pensionsåldern? Där talas ju om valfrihet.

Det kan ju också vara så att någon vill ha en hög pension, när han blir gammal, och säger: »Jag vill ha 90 procent av lönen. Jag har gift om mig på senare år, och jag har småbarn att kosta på.» Han tycker att detta med valfrihet ser bra ut och tänker att han kan få sina 90 procent.

Tror inte herr Ahlberg att genomsnittssvensken, när han läser ert förslag, tolkar det på detta sätt?

Det mest uppseendeväckande i det-

Folkomröstning i pensionsfrågan

ta sammanhang är ändå att de som i dag förfäktar linjen enligt alternativ 3, den s. k. frivilliglinjen, och som i betänkandet har slagit fast, att det väsentliga här är kollektivavtalsformen med ett bihang för individuell försäkring, inte riktigt vill kännas vid kollektivavtalslinjen men inte heller vill ta avstånd från den. Vad kan nu detta bero på? Vad är det som ligger bakom? Ja, jag vill inte vara så insinuant att jag säger, att jag tror att ni vill kunna vända er till de stora löntagargrupperna med propagandan, att rösta med oss, ty vi företräder kollektivavtalslinjen, och då klarar ert fackförbund frågan — men samtidigt kunna säga till hela småföretagargruppen på arbetsgivar sidan: »Se, detta med kollektivavtal behöver ni inte vara rädda för, ty det är inte vår linje.» Jag tror knappast att ni, vid närmare eftertanke, vill handla så. Men jag har förfärligt svårt att begripa, vad det är för intressen ni gagnar genom att inte våga öppet framträda och svara för vad som betecknats som huvudsaken i betänkandets s. k. frivilliglinje. Inte tjänar ni på det själva. Huruvida linje 1 tjänar på det överlämnar jag åt er att bedöma. Det är möjligt att även bondeförbundet kan vinna någon proselyt på det — det vet jag inte.

Herr talman! Genom pensionerna vill vi ju göra livet ljusare och lättare att leva för människorna. Ålderdomstryggheten är en mycket väsentlig sak i det sammanhanget. Vi avser väl alla, vare sig vi går på den ena eller den andra linjen, att åtgärderna skall bli till välsignelse för det svenska folket. Det är då beklämmande att behöva konstatera, att pensionsfrågan urartar till att bli en pestböld i samhället. Jag kan inte dra andra slutsatser än att den håller på att bli det, sedan jag råkade vara inne i andra kammaren efter omröstningen för någon stund sedan, och fick höra talas om övergrepp och skandal — ja, det var ännu hårdare ord som

fälldes. Alltså: det är övergrepp, om inte riksdagens ledamöter vill rösta för en annan uppfattning än den de har. Jag utgår nämligen från att alla, som i första kammaren röstade på majoritetens förslag, hade den uppfattningen att det var skäl för att rösta på det. Då begär man av dessa personer, att de kanske mot bättre vetande skall rösta för ett annat förslag — annars är det övergrepp.

Jag skall inte säga annat än att vad gäller den offentliga debatten i den här frågan och de överord som har förekommit, så har vi nog hittills varit lika goda kålsupare allihop, om vi undantar högern och folkpartiet som talar om övergrepp osv. Nåja, var och en må driva sin linje och vars och ens samvete må här tala till honom. Det finns i alla fall ljuspunkter. En ljuspunkt i denna mörka tavla är, att vi har kunnat samla oss till en betydande höjning av folkpensionen och därigenom skapat garantier för en tryggad ålderdomsför-sörjning för hela det svenska folket.

Herr förste vice talmannen övertog under detta anförande ånyo ledningen av förhandlingarna.

Herr CASSEL (h) kort genmäle:

Herr talman! Inrikesministern avslutade sitt anförande med ett sant ord. Han sade att det finns ljuspunkter, och det är verkligen riktigt i detta sammanhang. Men jag undrar om inte de finns här i kammaren, som liksom jag börjar fråga sig om det sätt att agera i frågan och hela den politik i samband med uppläggnings av folkomröstningen, som herr Hedlund bedrivit, tål så mycket ljus som i dag har slösats över hans person. Det är förbluffande att landets inrikesminister inte har någon som helst känsla för de farliga linjer man ger sig in på i det ögonblick man här i landet börjar släppa i väg skattebetalarnas pengar till politisk propaganda i en stridsfråga av allra högsta klass.

Folkomröstning i pensionsfrågan

Förstår inte inrikesministern vart det leder? Har vi inte under de gångna åren fått se tillräckligt av vad statsdirigerad propaganda innebär, och är det inte just någonting av det finaste i den svenska demokratin att vi hittills varit förskonade från sådan propaganda?

Anslaget skall nu fördelas efter den principen, att företrädarna för en var av de olika frågorna skall ha lika mycket. Men tänk om det hade blivit så, att regeringens båda partier, vilket i och för sig hade varit ganska naturligt, hade kunnat enas om en enda fråga, medan oppositionspartierna stannat för var sin fråga: skulle det då blivit så, att socialdemokraterna och bondeförbundarna här fått att dela på två miljoner kronor medan folkpartiet och högern för sin propaganda hade fått två miljoner var?

Herr DICKSON (h) kort genmäle:

Herr talman! Inrikesministern var inte i kammaren hela tiden i morse, och det förlåter jag honom gärna. Men det gjorde att han råkade ut för att säga, att vi alla är ense om att rösta om de tre frågorna i höst. Det är vi visst inte, herr Hedlund, utan jag vet då säkert att herr Lundberg och jag själv inte är eniga med inrikesministern på den punkten. Vi vill ha avslag på det hela för tillfället, så att människorna skall få lugna ned sig litet, och sedan skall vi kanske, efter det utredningen har visat hur dessa saker kommer att inverka på samhället, ta upp frågan på nytt och stryka ett streck över det gamla, och då kanske vi kan komma mycket bättre överens. Jag vet också att det är många andra här i kammaren som också skulle vilja yrka avslag och få det hela skjutet litet på framtiden.

Vi är alla glada över att folkpensionerna tycks vara i hamn. Men skulle vi inte kunna stanna med det till dess utredningen är klar och atmosfären blivit litet mera tilltalande? Nu skulle väl

alla dessa, som tycker som herr Lundberg och jag också kunna rösta för avslag — nå, vi tycker ju för all del inte riktigt lika, ty jag är inte så alldeles överens med herr Lundberg om hans motivering, men om avslaget är vi ense. Jag har en sorts känsla av att det kanske inte blir så många som gör det, ty den naturliga mänskliga trögheten inverkar för mycket i dylika fall, och så är de flesta av oss så inställda på att det skall bli det här spektaklet under sommaren och hösten. Men jag är säker på att många skulle dra en suck av lättnad ifall vi slapp detta, både här i kammaren och kanske också i första kammaren och ute i landet. Varför skall man då inte kunna unna folket denna suck av lättnad. Men om en liten stund är det för sent. Ännu är det inte för sent.

Herr AHLBERG (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Hedlund har appellerat till mig i flera sammanhang här, och i sitt anförande har han bland annat bekänt, att det kostade på för honom att gå med på ordet »frivilligt» i fråga 3. Det förstår jag. Jag tror att det kostade på. Men det kunde han ändå finna sig i, ehuru det innebar, att inte bondeförbundet ensamt fick använda det ordet i sin fråga.

Han säger att det är märkligt, att vi inte vågar stå för att vi räknar med kollektiva avtal. Men vi står ju upp och säger att visst står vi för detta. Det står i betänkandet och vi talar om avtal i fråga 3, sådan vi själva har föreslagit den, icke endast i frågan, sådan den kommer att beslutas av riksdagen.

Men, herr Hedlund, låt mig nu fråga och ge mig svar på det: Kostade det på för herr Hedlund att avstå från att i bondeförbundets fråga tala om att ni avsåg kollektiv uppgörelse? Förslagsställaren, herr Carlsson i Arla, har nämligen på sidan 160 i betänkandet föreslagit, att det bör öppnas möjlighet för alla löntagare och företagare att indivi-

Folkomröstning i pensionsfrågan

duellt och kollektivt inbetala premier för den försäkring herr Hedlund talar för. Alltså innebär en riktig redovisning, att man också från bondeförbundet säger, att man räknar med kollektiv uppgörelse. Det har väl inte kostat på så mycket att utesluta det, med den inställning herr Hedlund har vad gäller formuleringen av fråga 3.

Låt mig fråga: Är avsikten den att i den upplysningsverksamhet, för vilken herr Hedlund ömmade, klart ge till känna, att bondeförbundets förslag också innefattar kollektiv anslutning till försäkringen? Om man inte gör det, informerar man följaktligen inte dem som skall delta i omröstningen på ett fullständigt sätt. Då måste det överlåtas åt andra att tala om vad som ligger bakom frågan, och det tycker jag uppriktigt sagt inte är så mycket att skryta över.

Låt mig till sist, herr talman, säga ytterligare ett par ord. Herr Hedlund har sagt att det är ju så enkelt att tala om bondeförbundets förslag. Staten skall garantera värdebeständigheten för dessa pensioner upp till 3 000 kronor. Det är så enkelt. Det är riktigt att det är enkelt, mycket enkelt, men, herr Hedlund, om det skulle bli så olyckligt, att bondeförbundets alternativ, alltså fråga 2, besvarades med ja av så många röstande, att vi tvingades ta det förslaget, vad skulle då inträffa? Givetvis, föreställer jag mig, att ett par miljoner arbetstagare som inte har sin pensionsfråga ordnad på långt när så billigt och bra som man skulle kunna ordna den enligt detta förslag, skulle teckna försäkringar. I så fall finge skattebetalarna betala för värdebeständigheten för alla dessa pensionsåtaganden. Den olyckan behöver vi inte räkna med. Men nog är det förslaget enkelt alltid!

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet **HEDLUND**:

Herr talman! Jag ber herr Dickson om överseende för att jag inte var inne

i morse och fick åhöra att han inte ville ha folkomröstning i denna fråga. Om jag hört detta skulle jag kanske ha gjort en reservation, när jag sade, att alla nog ville bygga på betänkandets tre linjer.

Herr Carlssons i Arla försäkring, herr Ahlberg, är en individuell försäkring. Det hindrar inte, att man gruppvis kan betala in premierna, men det blir precis detsamma som om herr Ahlberg och jag följdes åt till ett brandförsäkringsbolag och brandförsäkrade vårt lösöre samtidigt. Det kan vi göra på samma gång, och vi kan till och med skriva på samma blankett om det kniper. Men det blir i alla fall inget särskilt samröre och ingen kollektiv försäkringsform sådan som den herr Ahlberg m. fl. har skisserat i betänkandet. Det är den stora skillnaden. Jag hoppas att herr Ahlberg, såsom han har lovat oss, under hösten använder sin tid och kraft till att upplysa svenska folket om det.

Sedan skulle jag till herr Cassel vilja säga, att jag förstär honom så innerligt väl, om han finner, att vid denna folkomröstning företrädarna för linje 2, skulle, som han uttryckte saken, förskonas ifrån att ha pengar till sitt förfogande för upplysningsverksamheten.

Herr **LUNDBERG** (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag måste till herr Dickson säga, att när jag yrkade avslag var det utan tanke på att denna fråga skulle komma tillbaka i framtiden i form av en folkomröstning.

Det talas här om att man inte på något vis skulle ha bidrag från staten. Menar då herr Hjalmarsen, att om man löser denna fråga på frivillighetens väg, skall inte exempelvis en arbetsgivare, som ordnar pensioneringen för sina arbetare, ha rätt att göra avdrag i sin deklaration för de avgifter som utgår? Vi skall komma ihåg, att vi har haft s. k. skatteflyktförsäkringar. När vi exempelvis inom Konsum — som jag

Folkomröstning i pensionsfrågan

tillhör — betalar pensionsavgifter för våra anställda, har vi också rätt att göra avdrag för dessa, och det innebär ju indirekt, att andra skattebetalare får finna sig i att staten undandras åtminstone 40 procent av den skatt, som vi skulle betala för pension.

Beträffande folkpensionerna är vi ju alla eniga, säges det, men jag tolkar högerens och folkpartiets återkommande till just ingressen om folkpensionerna på det viset, att de är så rädda för att de, om de får majoritet, skall svikta i tron, att de liksom vill slå fast att de inte skall kunna gå ifrån det hela. Det kan inte tolkas på något annat sätt i detta sammanhang.

Herr Ohlin talar om demokratiens utveckling. Det förhåller sig ändå på det sättet, att vi har gått ifrån stämorna och de stora församlingarna till representativa organ. Herr Ohlin vill, att vi skall gå den andra vägen. Pröva det systemet i Stockholm eller på andra håll, pröva det inom fackföreningsrörelsen! Jag tror, att herr Ohlin då får se, att vad han talar om är Schweiz och inte Sverige.

Herr DICKSON (h) kort genmäle:

Herr talman! För att undanröja en missuppfattning av inrikesministern skulle jag vilja understryka, att jag gärna vill vara med om en folkomröstning i denna fråga. Jag vill däremot inte ha någon sådan i den atmosfär, som nu råder och som kommer att bli sämre och sämre allteftersom sommaren och hösten går. Jag tror att till och med statsministern — om jag får ta honom till auktoritet — talade om förgiftad atmosfär. Ungefär så ser också jag situationen. I sådana lägen bör man inte företa en folkomröstning, ty vid en dylik bör man vara vid sina sinnens fulla bruk.

Herr DAHLÉN (fp):

Herr talman! Jag skall be att på några punkter få kommentera herr Hedlunds

anförande. Jag hoppas, att han har möjlighet att återkomma i debatten.

Herr Hedlund yttrade bl. a., att man från oppositionens sida har velat på något sätt förhandsdiskontera den omständigheten, att bondeförbundarna i första kammaren skulle gå ifrån bondeförbundets linje. Det var milt sagt en förvrängning av vad man från vårt håll anfört. Skulle vi ha tänkt oss, att bondeförbundet skulle gå ifrån sin linje för att man skulle kunna få något så när enighet om frågornas formulering? Det har verkligen aldrig föresvävat oss, såvitt jag förstår. Vi trodde endast, att det fanns en del bondeförbundare som hade en viss känsla för att man här inte borde ha någon strid om frågornas formulering, och det tror vi fortfarande. En ledamot av bondeförbundet yttrade i folkomröstningsdebatten i första kammaren: »Eftersom jag har haft en smula kontakt med dem som det eventuellt kunde bli fråga om stöd ifrån, vill jag bara säga, att det är givet att stödet inte hade lämnats utan vidare.» Nej, herr talman, det är mycket möjligt, men det är intressant att konstatera, att detta anförande innebär att ett stöd ändå var tänkbart.

Det skulle också vara ganska intressant att få höra inrikesministerns uppfattning, om det inte finns en del bondeförbundare som tycker, att det skulle vara riktigare att det i alternativ 1 stod »obligatorisk tilläggspension» och inte som nu »lagfäst rätt till tilläggspensioner». Jag tror att det finns sådana bondeförbundare, oavsett vad herr Hedlund kan komma att säga på denna punkt.

Att i dag i det låsta läge som har uppstått i kamrarna få fram andra omröstningsresultat än dem, som herr Hedlund talade om, det är uppenbarligen svårt. Det är dock en helt annan fråga än den vi tidigare har berört.

Tyvärr hade herr Hedlund inte i sitt anförande, såvitt jag kunde bedöma, något till övers för den fråga som från

Folkomröstning i pensionsfrågan

oppositionens sida gång på gång har återkommit: »Är det inte ett rimligt krav, att oppositionen i huvuddragen skall få ange, hur dess eget alternativ skall lyda?» Herr Hedlund gick inte in på saken på annat sätt än att han sade: »Om ni protesterar mot regeringens förslag och riksdagens beslut, innebär det, att ni skulle vilja kommendera folk att eventuellt rösta mot sin övertygelse.» Detta, herr talman, är ju ren advokatur. Skulle verkligen så många ledamöter ha behövt protestera, om partierna hade kommit överens om att vi här i så stor utsträckning som möjligt skulle respektera varandras åsikt om vad vi har för åsikter? Jag undrar, om det skulle ha behövt leda till de svåra själskval, som herr Hedlund här försökt mana fram en bild av.

Det är också intressant att herr Hedlund finner det självklart, att man skall rösta om utredningens tre alternativ. De former för statsbidrag, som herr Carlsson i Arla lekt med i sin reservation, är alltså något som man också skulle kunna folkomrösta om och ta fram i debatten. Herr Hedlund tog inte avstånd från denna tankegång, utan försökte göra en viss precisering, som dock verkade en aning hårdagen. Han talade om att det skulle vara invalider och liknande, som skulle kunna få subventionerade premier. Herr Carlsson i Arla talar ju inte om sådana personer utan om »små inkomsttagare» över huvudet taget.

Jag skulle liksom herr Ahlberg vilja fråga: Känner man det inte på bondeförbundshåll litet besvärande, att det i frågan nr 3 talas så mycket om hur man skall ansluta sig till denna linje, medan det inte finns något därom i bondeförbundets alternativ?

Herr Hedlund säger här liksom han gjort i olika sammanhang: »Ja, se när Carlsson i Arla använder ordet 'kollektiv', är det bara fråga om att premierna skall kunna inbetalas kollektivt.» Detta är väl också ett något för enkelt försök

att komma från sakfrågan. Vad är det som händer, om bondeförbundets linje skulle segra? Blir det då inte fråga om avtal lika väl som om linje 3 skulle genomföras? Jo, självfallet. Är det inte under sådana förhållanden lika bra att man redan i frågeställningarna försöker tala om för Sveriges folk vad som kan bli resultatet av den ena eller andra linjen? Jag tycker att det är ett mycket rimligt krav att så sker. Men det passar nu inte att göra på det sättet, utan man försöker i objektivitetens namn komma ifrån det hela genom att säga: »Det är fullständigt felaktigt att göra gällande, att parallella saker kan inträffa enligt linjerna 2 och 3.»

Därutöver vill jag, herr talman, säga några ord om hur regeringen har formulerat anslutningsformerna när det gäller linje 3.

Vilka former kan det vid ett förverkligande av denna linje bli fråga om? Jo, för det första kollektivavtal, för det andra andra former av avtal och för det tredje rent individuella överenskomelser. Men när det gäller att precisera dessa former använder regeringen bara uttrycken »kollektivavtal» och »andra överenskomelser». Alla vet emellertid — det behöves säkerligen inte särskilt understrykas — att en hel del löntagare varken har kollektivavtal eller känner sig som om de skulle ha det, även om så formellt är förhållandet. Dessa grupper är alltså inte hemtama med benämningen kollektivavtal. Socialministern kan då säga att dessa avtal faller under beteckningen »andra överenskomelser». Men i så fall kommer ju inte de individuella pensionsförsäkringarna med. »Jo, det gör de», menar väl socialministern. Men tror verkligen någon att de människor, som tar en pensionsförsäkring i t. ex. Skandia, Thule, Folksam eller något annat bolag, säger: »Nu skall jag träffa en överenskommelse med bolaget om en pensionsförsäkring.» Nej, folk resonerar inte på det sättet, och frågorna i en folkomröstning skall väl

Folkomröstning i pensionsfrågan

formuleras så, att människorna känner igen sitt handlande, så som de själva uppfattar det.

Det uttryck, som vi föreslagit, nämligen »avtal», täcker både kollektivavtal och andra avtal. Att, såsom senast skedde från herr Hedlunds sida, försöka göra gällande att vi på vårt håll inte skulle vilja vara med om kollektivavtal, därest vår linje skulle segra, är ju en fullkomligt orimlig ståndpunkt. Personligen har jag den livliga förhoppningen att de grupper, som verkligen vill ha en tilläggspension, också skall kollektivt träffa överenskommelse därom genom kollektiva och andra avtal. Med ordet »avtal» menar vi alltså båda dessa slag av överenskommelse — det kan inte råda något missförstånd därom. De individuella överenskommelserna skall, såsom föreslagits i vår motion, träffas »på annat sätt». Det kan emellertid tänkas, att man skulle kunna finna någon annan formulering och att det skulle vara möjligt att åstadkomma en kompromiss på denna punkt — de tre orden »på annat sätt» spelar ju inte så stor roll i och för sig.

Vidare skulle jag vilja göra ett beriktigande med anledning av ett uttalande som socialministern här tidigare hade. Om jag inte missuppfattade honom, framhöll han att i herrar Ohlins och Hjalmarsons motion hade påyrkats en viss formulering av fråga nr 1. Socialministern vet nog att våra ambitioner inom oppositionen aldrig har sträckt sig så långt att vi yrkat någonting i det avseendet.

Det har under debatten här upprepade gånger sagts att värdebeständigheten hos tilläggspensionerna enligt de olika linjerna skulle i vissa situationer vara relativ, och det finns ingen anledning att söka fördölja det förhållandet — det har uttryckligen framhållits i olika sammanhang även inom beredningen. Att värdebeständigheten även enligt den obligatoriska linjen på en hel del håll, inte minst bland löntagarna, uppfattats

som relativ, är ju också ganska väl bekant. Jag skall, herr talman, tillåta mig att citera vad det största TCO-förbundet i sitt remissutlåtande säger om obligatoriets värdebeständighet: »Pensionernas innehåll skulle komma att bestämmas icke av arbetsmarknadens parter utan av vad de politiska instanserna vid varje särskilt tillfälle anser lämpligt. Pensionärernas beroende av vad den aktiva generationen anser sig ha råd till blir påtagligt. De intjänata s. k. pensionspoängen får i realiteten inget annat värde än det som kommande aktiva generationer har förmåga och vilja att ge dem.» Detta är ju ett mycket klart uttalande av ett stort fackförbund om att man har den bestämda meningen, att obligatoriets värdebeständighet är relativ. Det är givet att värdebeständigheten hos alla tre linjernas alternativ kan i vissa situationer vara relativ. Att då begära att värdebeständigheten enligt linje 3 skulle ges en helt annan trolighetsgrad än den värdebeständighet som uppnås enligt linje 1, är ju fullständigt orimligt.

Herr talman! Jag vill sluta med att konstatera att såväl herr Hedlund som herr Torsten Nilsson inte har berört den för denna debatt väsentliga frågeställningen: varför vill man inte tillåta oppositionen att ange ens huvuddragen i de yrkanden som den själv har? Tyvärr får väl debatten avslutas utan att ett bestämt besked lämnats ens på denna punkt.

Herr talmannen hade under detta yttrande återtagit ledningen av förhandlingarna.

Herr HÅSTAD (h):

Herr talman! Jag anmälde mig i morse för att få ordet, men debatten har dragit ut långt på tiden och jag skall nu försöka att så mycket som möjligt koncentrera mitt anförande.

Jag skulle först vilja något beröra

Folkomröstning i pensionsfrågan

vad socialministern sade i sin direkta apostrofering av mig och som statsministern ännu mer framhöll under den föregående debatten om folkomröstningsinstitutet. Man har från regeringsbänken velat göra gällande att jag och de, som 1954 företrädde samma mening som jag, huvudsakligen skulle ha tänkt oss folkomröstningar i sådana frågor, där moraliska eller andra synpunkter dominerade och partierna själva egentligen inte hade tagit ståndpunkt. Jag medger gärna att socialministern här i dag uppmjukat sitt citat av mig, men jag har ändå anledning att inledningsvis framhålla, att vi (högern, folkpartiet och bondeförbundet) i reservation till betänkandet år 1952, utöver det att vi pekade på sådana spörsmål som nykterhetsfrågor, kyrkofrågor etc. skrev, att ett av de viktigaste motiven för en komplettering av det representativa systemet med någon form av referendum var det förhållandet, att partierna varken är eller kan vara i allo representativa för uppfattningarna ute bland folket. Vi sade vidare, att man inte gärna kan föreställa sig att samtliga röstande bakom ett parti hyser »fullständigt överensstämmande meningar om t. ex. utrikespolitik, försvar, skolväsen, jordbruksreglering, tryckfrihet, vägväsende, bilbeskattningen, lönepolitiken, brottslighetens bekämpande, statens förhållande till kyrkan, abortlagstiftning, barnbidragen, folkpensioneringens utformning, Norrbottens järnverk, apoteksväsendets förstatligande etc.». Sedan utvecklades detta närmare.

Jag vill således blott ha sagt, att vi tänkt oss referendum både i »moraliska», direkt opolitiska frågor och i sådana politiska frågor, där en viss politisk grupp eller tillräckligt starka politiska riktningar har anledning att tro, att riksdagsopinionen inte är representativ. I det sammanhanget skulle jag gärna vilja uttala ett beklagande av att vi trots allt inte fick någon folkom-

röstning i nykterhetsfrågan. Jag är nu efteråt mer än övertygad om att en sådan folkomröstning skulle ha varit en utomordentligt stor fördel för hela diskussionen.

Om själva frågeställningen vid omröstningen nu i oktober skall jag här endast säga ett par ord, eftersom den har diskuterats av så många och så ingående. Först vill jag dock reagera en aning mot statsrådet Hedlund när statsrådet med sådan triumf talade om, att endast 41 ledamöter i första kammaren hade anslutit sig till reservationen. Herr Hedlund vet ju varför antalet ej var större. För det första intog bondeförbundet en bestämd ståndpunkt till förmån för 50 i stället för 40 som var folkpartiets och högerns förslag som minimum för att påkalla folkomröstning 1954. När vi valde siffran 40 grep vi den inte fullkomligt ur luften. Den siffran för första kammaren, liksom siffran 60 för andra kammaren, motsvarade två av våra fyra partiers styrka alltsedan 1920. Vi ansåg att två partier borde vara tillräckligt för att åstadkomma en folkomröstning, om de hade den uppfattningen, att en sådan omröstning i en stor fråga bör anordnas.

För det andra vet herr Hedlund också att första kammaren i dag inte på något sätt är representativ för folkmeningen. Bondeförbundet, som ju inte har mycket mer än hälften av högerns röster, har ett nästan dubbelt så stort mandattal i första kammaren. Därför tycker jag inte, att man kan åberopa detta röstetal annat än som ett egenartat utslag av den proportionella rättvisan under de senaste åren.

Jag vill inte säga att någon oegentlighet i rättslig mening vid de tre frågornas formulering begåtts ens mot 1954 års förslag, eftersom detta faktiskt byggde på förslaget 50 plus 77. Jag måste dock säga att tillvägagångssättet strider mot principerna. Det strider mot den princip som var fullkomligt gemensam för alla, nämligen att man vid be-

Folkomröstning i pensionsfrågan

stämmandet av frågorna skulle bygga på respekt både för dem som önskade folkomröstning och för dem som kanske var mindre intresserade av att få denna till stånd men — enligt vår mening — hade en självklar rätt att påverka och kontrollera frågeställningen, om omröstningen deras röster förutan beslutades.

Jag vill i detta sammanhang erinra om att det schweiziska folket får väcka decisiva förslag, alltså förslag som blir genomförda om de antas av folket. Man har tilltrött 4 procent av folket att framlägga folkinitiativ. 50 000 medborgare kan framställa dylika förslag, samtidigt som förbunds församlingen, alltså parlamentet, har rätt att ställa motförslag.

Jag frågar mig, om inte det som i realiteten nu skett är att ett parti, som i dag har ungefär 9 procent av den svenska väljarkåren, får utöva ett större inflytande på frågeställningen än de två partier, som tillsammans har ungefär 40 procent? Är detta verkligen den form av fair play och formen för det minimum av samförstånd över partilinjerna som vi ändå måste uppställa som ett önskvärt arbetssätt inom en demokrati?

Socialministern gav i sitt fascinerande anförande många bilder av hur vi kommit i denna situation. Han framhöll att utgångspunkten för regeringen vid uppgörandet av förslagen till frågor hade varit själva betänkandet. À la bonne heure, låt oss acceptera denna utgångspunkt! Den kanske inte ur alla synpunkter är så riktig, men det är i alla fall en objektiv utgångspunkt. Under sådana förhållanden har vi dock rätt att fråga, varför man för in ett så otvivelaktigt laddat uttryck som »lagfäst» i detta sammanhang. De som är närmare intresserade för vad olika frågeställningar kan betyda för gallupinstitut och därmed också för folkomröstningar hänvisar jag till en uppsats av professor Westerståhl för några år sedan om själva gallupmetoden. Jag har

inte tid att referera den här. Jag frågar mig vidare: Om nu detta betänkande skall gälla för högerns, folkpartiets och för socialdemokraternas förslag, hur är det då möjligt att man i bondeförbundets förslag kunnat dels eliminera ordet »kollektiv», dels också eliminera det premiebidrag som det talas om i reservationen? Om man har den utgångspunkten, att vad som skett efteråt inte bör få influera på frågeställningen sådan den skall föreläggas svenska folket, då förefaller det mig egendomligt att bondeförbundet på detta sätt ensamt haft tillfälle att stuva om eller retuschera sitt förslag.

Nu skall jag, herr talman, bekänna att jag inte tillhört dem som, låt oss säga i januari, var klara på när folkomröstningen i pensionsfrågan lämpligen bör anordnas. Högern väckte då inte någon motion om referendum i frågan. I vintras avgavs pliktskyldigast många yttranden av eminent sakkunniga, myndigheter och organisationer över betänkandet. Dessa yttranden har till och med tryckts. Men eftersom det är betänkandet som nu skall ligga till grund för frågorna, får dessa yttranden tydligen inte på något sätt influera. Om något parti vill jämka på sin mening i något hänseende, får denna modifikation inte beaktas vid omröstningen. Är det verkligen praktisk politik? Överensstämmer det över huvud med själva syftet med att inhämta yttranden?

Jag tycker att det i och för sig inte är orimligt, om ett parti skulle vilja korrigera sig självt på någon punkt. Antag t. ex. att socialdemokraterna av olika skäl skulle vilja sänka pensionen från 65 procent till 60 procent av de femton åren högsta lön. Jag anser, att det vore socialdemokraternas fulla rätt. Men det måste bidra till att i högsta grad förvirra situationen, att vi i oktober skall rösta om tre olika ståndpunkter, som ligger något tillbaka i tiden och som inte fått influeras av yttrandena och som kanske ganska väsentligt avviker från det för-

Folkomröstning i pensionsfrågan

slag, som slutligen kommer att läggas på riksdagens bord.

Därför har jag varit litet tveksam och är fortfarande tveksam, om den 13 oktober är rätta tidpunkten för denna folkomröstning. Jag skulle vilja gå ett steg längre och säga att jag trots allt tror, att det hade varit en minst lika bra metod att låta det socialdemokratiska partiet, som är det största och det ledande inom regeringen, i detalj utarbeta sitt förslag och sedan låta detta föreläggas folket, innan det definitivt avgöres av riksdagen. Om förslaget fallit inför svenska folket, hade en ny situation uppstått.

Men nu föreligger inte den situationen. Vi får nu finna oss i att på relativt tidigt stadium ta ståndpunkt till frågan. Jag vill bara uttala förhoppningen, att den förvirring, som blir en följd av dessa omständigheter, inte skall bli alltför stor eller menlig för frågans lösning.

Jag skulle, herr talman, ytterligare vilja säga några ord om propagandan. Jag vill då liksom någon gjorde i morse erinra om att varken riksdagen i dess helhet eller oppositionspartierna har tagit principiell ståndpunkt till idén med subventioner åt propagandan.

Som vi vet skedde detta inte 1954, eftersom konstitutionsutskottet då inte gjorde något uttalande alls i den frågan. Jag kan inte heller se att något tyder på att regeringen och de partier, som 1954 stod bakom regeringen, då betraktade subventioner till de olika sidornas propaganda såsom en ovillkorlig förutsättning för utvidgning av den konsultativa folkomröstningen. Själva tanken på dylika bidrag fanns inte heller i utredningen, inte ens hos herr Wahlund, bondeförbundets företrädare, trots att han, som vi vet, är mycket fantasifull i sin politik och sannerligen inte alls brukar ha några finansiella betänkligheter av starkare slag. Faktum är att tanken, att statsmedel skulle finansiera propagandan, är en uppfinning av en känd filo-

sofie kandidat vid Stockholms högskola, Gösta Rehn, som lyckades påverka socialdemokratiska partiet i denna riktning och så småningom även bondeförbundet. När vi diskuterade denna fråga tidigare, t. ex. 1951 och 1952, hade vi alla den uppfattningen, att pressen och radion skulle visa sig tillräckliga som propagandamedel. Nu kan naturligtvis någon säga som herr Hedlund här sade som representant för bondeförbundet, att det är möjligt att just vid denna folkomröstning bondeförbundet skulle ha sämre möjligheter än de två övriga att få finansiell hjälp till kampanjen. Är detta så säkert? Finns det verkligen en stark folkmening bakom herr Hedlunds och herr Carlssons i Arla förslag, bör det väl också finnas en ideell givmildhet i den gruppen. Men, är det f. ö. så säkert att det verkligen behövs så mycket pengar, om man kämpar för en sak som har anklang hos stora grupper? Det finns ingenting som säger eller bevisar, att framgången vid referendum står i direkt beroende av penningtillgången.

Låt mig, herr talman, säga några ord om pressen. Hur förhöll det sig med pressen vid 1955 års folkomröstning? 60 tidningar tog ståndpunkt för ja-sidan och 17 för nej-sidan. 47 tidningar avstod från att ta ställning alls. Hur blev resultatet? Det blev mer än 80 procent för nej och inte fullt 20 procent för ja. Redan detta visar att pressen inte alls har den makt som vi tidigare trodde, något som vi också sett mångfaldiga exempel på från Amerika, England och Schweiz.

Pressen är för övrigt inte bara dagspressen utan också organisationernas tidningar. Vad är det som säger, att dagspressen för låt oss säga en fackföreningsarbetare här i landet spelar större roll än den tidskrift, som han regelbundet får från fackförbundet och som han kanske har det största förtroende för?

Vad radion beträffar vill jag först

Folkomröstning i pensionsfrågan

framhålla, att det var mycket få radioföreställningar sist. Det var så få till och med, att vi i folkomröstningsnämnden vördsamt måste vädja till ordföranden att vända sig till Radiotjänst för att utbe sig något mera tid. Vi fick också litet mera sändningstid, men oerhört litet med tanke på den uppgift som radion ovillkorligen måste ha att fylla åt folket vid en folkomröstning.

Sedan kan det vara av ett visst intresse att se vilka »medier» som uppmärksammades 1955, om det var broschyrerna eller andra propagandamedel. Det finns en undersökning på detta område, som jag skall be att få lämna ett par huvudsiffror ur. Den sista stora radiodebatten samlade 44 procent av lyssnarna, den objektiva broschyren 22 procent, de olika sidornas skrifter omkring 15 procent och radioappellerna mellan 15 och 20 procent. Allting tyder på att det är just radion som drar mest, och ju mer man kan aktivisera radion, desto större anledning är det att tro att man kan få folket med i detta sammanhang.

Jag vill för övrigt göra ett bestämt uttalande om den utredning angående formerna för subvention av propagandan vid folkomröstningar som regeringen tillsatte och som handhades av direktör Malmström. Det var ingen objektiv utredning; det är en enda mans i och för sig intressevärda funderingar. Vi som tillhörde folkomröstningsnämnden blev uppkallade till honom, fick delge honom våra synpunkter, men vi fick inget svar, vi fick inte tillfälle att polemisera, vi fick inte våra synpunkter antecknade och vi fick ingen möjlighet till reservation. Kvar står endast direktör Malmströms egen polemik sida upp och sida ner mot dem som har yttrat sig tidigare i denna fråga, bland andra undertecknad. Är detta verkligen en objektiv utredning i ett ärende som har visat sig så omstritt redan av principiella skäl men

också med tanke på vad vi känner till efter 1955 års folkomröstning?

Inte heller förekommer det i propositionen någonting om remissyttrandena över detta betänkande. Det är möjligt att yttrandena inte är så intressanta, men de innehåller dock åtskilligt. Jag har haft anledning att ta del av några av dem, och jag har varit med om att underskriva ett yttrande, nämligen författningsutredningens enhälliga. Utredningen, med herr Sandler som ordförande, uttalar där sina stora betänkligheter emot propaganda i sådana fall där partierna är inkluderade. Bland annat ställs följande fråga upp: Antag att en folkomröstningsfråga skulle läggas in i samband med ett val och att frågan är partipolitiserad; skulle det också vid ett sådant tillfälle lämnas bidrag till partiernas propaganda? — Jag tycker propositionen sannerligen är mager i detta stycke.

Det står heller ingenting i propositionen om huruvida den objektiva broschyren skall skickas till alla röstberättigade eller bara till hushållen — det är ju en stor skillnad. Från säkerhetssynpunkt och från demokratisk synpunkt torde det vara önskvärt att varje fullmyndig medborgare får broschyren. Men det står ingenting om detta i propositionen. Man anser tydligen att sådana saker bör överlämnas till regeringen att besluta om.

Antag t. ex. att det kommunistiska partiet skulle vilja driva en egen kampanj till förmån för alternativ 1; kommer man då att dela upp pengarna på något sätt eller tillskjuta ett extra belopp till dem? Ingenting står i betänkandet om detta eller liknande fall som kan uppkomma.

Så till sist, herr talman, ett par ord om den objektiva broschyren. Utskottet säger här bestämt nej till tanken att varje alternativs företrädare skulle få med samma antal ord beskriva sitt eget förslag. Jag tror att det objektivt sett är omöjligt för någon av kvinna

Folkomröstning i pensionsfrågan

född att skriva så opartiskt, att alla blir till freds. Redan den debatt vi har fört i detta ämne, som dock blott berört utformningen av frågorna, vittnar om de oerhörda svårigheterna härvidlag. Jag tvekar inte att säga, att erfarenheterna i detta hänseende från 1955 års folkomröstning inte heller är gynn-samma. Jag har den allra största respekt för ordförandens, justitierådet Lind, verkliga vilja till objektivitet, men faktum är att det förekom många anmärkningar, framför allt från »högersidan», t. ex. mot objektiviteten vid själva utgestaltningen av broschyren och med vissa obevisade påståenden, såsom att det sannolikt skulle inträffa många olyckor i samband med en övergång.

Jag tar icke ställning till huruvida denna kritik är berättigad eller inte; jag tror att det fanns ett visst fog för anmärkningarna men jag vill bara tillägga, såsom en av ledamöterna av denna nämnd, att det icke fanns någon möjlighet för oss att influera på utformningen.

Men när detta gällde en så relativt enkel fråga som höger- eller vänstertrafik, hur skall det då bli i denna oerhört komplicerade fråga, där ju partiernas ståndpunkter för övrigt ännu inte har hundraprocentigt fixerats? Jag tror att inte ens Salomos visdom skulle räcka till för detta, och jag ställer mig verkligen den frågan varför de ledande här i Sverige är så säkra på att kunna lösa allting efter egen modell, att de icke tar några hänsyn till de erfarenheter som gjorts utomlands? Särskilt i Amerika har man funnit, att den enda objektiva metoden är att ge de olika sidorna lika stor plats. Självfallet kan naturligtvis en sammanfattande ingress eller liknande göras av nämnden.

Över huvud taget bör man inte intala sig att denna nämnd eller bisittarna i den har stora möjligheter att öva inflytande. Jag får verkligen säga, att jag

sällan har känt mig så överflödig i någon institution som jag gjorde i folkomröstningsnämnden förra gången, och jag är ganska säker på att den uppfattningen delades av andra ledamöter för deras del. När det nu gäller utrymmet för de tre alternativen, så vill jag erinra om att det inte bara var herr Sjölin och jag som hade den meningen i samband med folkomröstningen 1955, att ja- och nejsidorna själva borde ha fått författa vederbörande stycken i denna objektiva broschyr; även herr Lundberg, Uppsala, var en mycket ivrig anhängare av detta, även om vi inte kunde nå honom när herr Sjölin och min reservation skulle avgas.

Vi har, herr talman, haft egendomslika debatter om arbetssättet inom demokratin under sista tiden, först när det gällde valsättet och sedan när det gällde proceduren vid den konsultativa folkomröstningsformen. Jag vill betona, att 1950 års kommitté i bägge fallen var enig, men regeringen har rivit upp förslagen, först när det gällde valmetoden 1952 och sedan nu när det gällde grundlagsändringen av referendum 1957. Jag kan inte hjälpa att jag tycker det är egendomligt, att vi på 1950-talet skall behöva ha två sådana upprivande strider om själva formerna för vårt gemensamma arbete, när vi under ett tjugotal år tidigare, såvitt jag vet, aldrig behövt ha några sådana diskussioner. När Per Albin Hanssons namn är nämnt just i dag, måste jag säga, att jag från den tid jag tillbringade som journalist på riksdagsläktaren eller satt här i riksdagens kammare, medan Per Albin Hansson var ledare för det socialdemokratiska partiet, inte kan erinra mig någon enda sådan här förödande formstrid beträffande demokratin. Vi har väl ändå ett samfällt intresse av att få bort dylika formella eller procedurala problem ur stridslinjen för att kunna koncentrera våra krafter och vår vilja kring sakfrågorna. Det är demokratiens auktoritet som

blir lidande på dessa strider, och demokratiens styrka hänger i det långa loppet på den auktoritet ute bland folket som demokratien kan förskaffa sig.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Som tiden nu var långt framskriden, beslöt kammaren på förslag av herr tal-

mannen att uppskjuta den fortsatta överläggningen till kl. 19.30, då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 16.55.

In fidem
Gunnar Britth

Måndagen den 27 maj

Kl. 19.30

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet.

§ 1

Folkomröstning i pensionsfrågan (Forts.)

Herr talmannen meddelade, att överläggningen rörande andra lagutskottets utlåtande nr 36, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om folkomröstning i pensionsfrågan m. m., i vad propositionen hänvisats till lagutskott, dels ock i ämnet väckta motioner nu komme att fortsättas; och lämnades, jämlikt förut gjord anteckning, ordet till

Herr OHLIN (fp), som yttrade:

Herr talman! Även om regeringen, som jag hoppas, ännu avnjuter en god middag, skall jag be att få säga några ord för att belysa en del av de punkter, där regeringens argumentering tidigare i dag förefaller mig särskilt kräva en något närmare belysning.

Inrikesminister Hedlund uttalade, att det var glädjande att vi hade kunnat enas om en väsentlig förbättring av folkpensionerna. Det vill jag gärna instämma i. Men herr Hedlund glömde att påpeka, att denna enighet hade kom-

mit till stånd först efter det oppositionspartierna hade motionerat om att man verkligen skulle precisera folkpensionshöjningen i överensstämmelse med utredningens på denna punkt enhälliga betänkande. Socialdemokraterna och bondeförbundarna i regeringen hade inte kunnat enas på denna punkt. Det var tydligen först sedan herr Hedlund och hans vänner fick stöd från oppositionen som de lyckades få socialdemokraterna med härvidlag.

Det har framskyttat i den socialdemokratiska pressen, att en del socialdemokrater tycker att det är besvärande att det preciseras ett så högt folkpensionsbelopp som detta, ty det kan tänkas att många då kommer att reagera så, att de inte blir lika intresserade för den obligatoriska tilläggs pensionen för löntagare som de skulle vara om det hade varit mer obestämt hur stor folkpensionshöjningen skulle bli. Men, som sagt, herr Hedlund är förmodligen tacksam mot oppositionen för vår insats på denna punkt, fast han glömde att omnämna det.

Beträffande folkomröstningen i höst skall jag bara tillåta mig att säga, att visst har det på många håll även i våra kretsar väckt en viss olust när man bevittnat, hur regeringen och regerings-

Folkomröstning i pensionsfrågan

partierna opererat i denna fråga. Men detta hindrar inte att det finns en förkrossande majoritet för den ståndpunkten, att man utan tvekan bör gå in för folkomröstningen i höst. Därvidlag har vi ingen som helst benägenhet att sväva på målet, även om vi skulle ha önskat en annan handläggning av spörsmålet från regeringens sida.

Socialministern understryker emfatiskt, att folkomröstningen skall gälla förslagen i betänkandet, men han går omsorgsfullt förbi den komplettering, som man från vår sida gör och som jag tycker att socialministern borde erkänna som berättigad, nämligen att folkomröstningen skall gälla vad samhället bör göra eller inte göra. Däremot kan vi inte folkomrösta om vad enskilda personer eller organisationer skall göra. Samhället kan mer eller mindre lägga till rätta saken på olika sätt, så att det påverkar de enskildas och organisationernas handlingssätt, men vi kan inte rösta om vad organisationer och enskilda skall besluta. Det måste komma fram tydligt, att vi i oppositionen inte på något sätt vill inskränka den fria avtalsrätten. Det är en brist hos frågorna, att fråga nr 3 lätt kan ge ett annat intryck, nämligen att det liksom skulle vara en skillnad mellan fråga 2 och fråga 3 när det gäller den fria avtalsrätten.

Inrikesminister Hedlund sade här i dag, att det verkar som om oppositionen inte ville ansluta sig till och inte heller riktigt ta avstånd från den speciella konstruktion av kollektivavtal, som herrar Aastrup, Ahlberg och Hydén har talat om i utredningen. Det har från vår sida med styrka betonats, att vi inte vill eller kan tänka oss att binda parterna på arbetsmarknaden för någon viss konstruktion. Därför är det enda möjliga, att vi inte säger, att precis så bör det vara eller att så och så får parterna inte göra ty det tycker vi är olämpligt. I stället säger vi, att det skisserade systemet innebär en ytterst vär-

defull uppläggning av kollektivavtal med möjlighet till värdebeständighet. Sedan får det ankomma på parterna på arbetsmarknaden att bestämma om de vill använda denna konstruktion eller en mer eller mindre modifierad konstruktion. Även herr Ahlberg har i sitt mycket belysande anförande varit inne på det spörsmålet.

Vi i folkpartiet — och härvidlag tror jag inte att det råder någon menings-skiljaktighet på oppositionssidan — hoppas och tror, att det skall bli kollektivavtal beträffande pensioner i stor omfattning. Det får inte bli något missförstånd på den punkten. Vi har inte i minsta mån ändrat mening därvidlag. Men vi vill inte kommendera parterna och säga, att de skall göra på ett visst sätt. Det är väl uppenbart, som bland annat herr Dahlén nyss framhöll, att även om bondeförbundets linje skulle accepteras, så skulle det bli talrika och omfattande kollektivavtal om pensioner liksom många individuella pensionsförsäkringar. Om herr Hedlund varit här skulle jag ställt just den frågan till honom, men han har måhända någon ställföreträdare som kan svara, kanske herr Pettersson i Dahl. Om det förhåller sig så, att bondeförbundet står fast vid den fria avtalsrätten och att man, om samhället går bondeförbundets linje, får räkna med att det blir ett betydande antal kollektiva avtal, undrar jag varför inte detta skall omtalas på ett tydligt sätt. Jag undrar varför regeringen söker inge folk intrycket, att det därvidlag råder någon skillnad mellan linje 2 och linje 3.

Jag hänvisar liksom föregående talare till betänkandet. Herrar Aastrup, Ahlberg och Hydén har klargjort, att de inte på något sätt velat binda parterna vid en viss ordning utan endast skisserat en ordning för att visa bland annat att det går att trygga den väsentliga värdebeständigheten. Andra lösningar kan naturligtvis tänkas. Det har tidigare sagts, att man kan tänka sig

Folkomröstning i pensionsfrågan

kollektivavtal, där den individuella medlemmen av den fackliga organisationen får en betydande valfrihet, reservationsrätt och dylikt. Det är och förblir orimligt att här låtsas, som om vi inom oppositionen absolut skulle ha bundit oss för att parterna på arbetsmarknaden skall följa en alldeles bestämd linje. Vi fäster emellertid mycket stor vikt vid att den konstruktion, som redovisas i betänkandet, visar att det går att lösa värdebeständighetsfrågan.

Det har aldrig varit tal om att avstå från valfriheten, vilket också klart framgår av herr Aastrups broschyr, som herr socialministern förefaller mig ha läst något ensidigt. Det är väl självklart att det finns valfrihet både för individer och grupper med linje 3, till skillnad från den socialdemokratiska linjen, där det icke finns valfrihet vare sig för individer eller grupper.

Nu säger man: Ja, men det finns ingen *fullständig* valfrihet för den individ som är medlem i en grupp. Nej, det kan tänkas att gruppen beslutar att göra ett sådant avtal, att den individuella valfriheten i viss mån inskränkes. Men är det inte en enorm skillnad mellan att ha den principiella valfrihet för grupper och för individer, som vårt system innebär, och att som socialdemokraterna ha en klart obligatorisk ordning, som inte ger någon väsentlig valfrihet? Skall denna enorma skillnad i fråga om valfriheten undanskymmas bara med en sorts advokatyr om att när det inte blir hundra procentig valfrihet för den individ, som är medlem av en viss grupp, så får man inte alls lov att tala om valfrihet?

Vad samhällets inställning beträffar är det enligt vår linje fullständig valfrihet. Samhället vill inte binda någon. Men om enskilda individer går in i fackliga organisationer, vilkas uppgift är att ta hand om bestämmandet av arbetsersättning och dylikt, och dessa fackliga organisationer med — som man

får förutsätta — mycket stor enighet, mycket stor majoritet, beslutar att också syssla med arbetsersättningens fördelning på lön och på pension, då innebär väl vårt alternativ i alla fall i det väsentliga en bevarad valfrihet, medan däremot den socialdemokratiska linjen är motsatsen. Det förefaller mig, herr talman, vara klart vilseledande att, endast genom hänvisning till att det inte föreligger en hundra procentig valfrihet för individen, förbjuda att denna skillnad tydligt markeras.

Det har talats så mycket om löntagare i denna debatt, att jag här för undvikande av missförstånd vill skjuta in en allmän deklaration, som väl egentligen är överflödigt, nämligen att det enligt vårt sätt att se är högst väsentligt att ålderstryggheten ordnas lika väl för icke-löntagare som för löntagare.

När socialministern för några timmar sedan skulle svara herr Hjalmarson och mig, hade han tydligen en känsla av att han hade en mycket besvärlig position, ty han föll tillbaka på en argumentering av den typ, som tycks vara så frestande då man har litet svaga argument. Han sade: Det är tydligen så, att oppositionen inte önskar att det skall bli något av med tilläggs pensioneringen.

Herr talman! Detta misstänkliggörande av vad vi önskar, av vad vår sociala strävan är, utgör tydligen ett fullödigt uttryck för den fullständiga saklighet och objektivitet, som socialminister Torsten Nilsson gör anspråk på att här företräda. Jag skall göra socialministern en komplimang som är allvarligt menad. Jag tror att det vänder sig i honom när han anser sig tvungen att säga sådant som han här sade. Det var en kollega som frågade mig: Varför tror du att socialministern kommer med en sådan argumentering? Vi är ju inte vana vid att han sänker sig ned till den nivån. Jag fick från ett annat håll svaret: Det finns väl ingen annan förklaring än att socialministern anser sig i denna de-

Folkomröstning i pensionsfrågan

batt böra i viss mån förbereda den agitation, som skall bedrivas muntligt runt Sveriges land. När man då erinrar sig att socialministern här sagt sig eftersträva saklig upplysning i denna fråga, så kan man inte underlåta att spörja om inte en del av detta misstänkliggörande av vår goda strävan i pensionsfrågan kunde vara gjort.

Maktövertagande mot oppositionen ville herr Hedlund inte höra talas om. Han sade att regeringspartiernas ledamöter hade handlat efter övertygelse — något annat bör de inte heller göra — och då kan det inte vara fråga om maktövertagande. Det är verkligen en ganska lustig argumentering! Majoriteten får väl av herr Hedlund och av oss alla förutsättas alltid rösta efter sin övertygelse, och då kan den ju aldrig göra sig skyldig till maktövertagande. Det är uteslutet »enligt definitionen», åtminstone när det gäller den nuvarande majoriteten. Om sålunda majoriteten skulle t. ex. vilja besluta att herr Hjalmarson och jag skulle mista huvudet, så skulle ett verkställande av det beslutet inte vara något maktövertagande, eftersom det bara var fråga om majoritetens ärliga mening.

Nu kommer socialministern förmodligen att replikera, att det verkar som om herr Hjalmarson och jag redan hade mist huvudet, och att det därför skulle vara överflödigt med ett sådant maktövertagande.

Socialministerns huvudargument mot talet om maktövertagande var, att regeringspartierna hade försökt att göra upp med oppositionen. Från regeringens sida hade man från början varit så generös, sade socialministern, att när man väl kom med det papper, på vilket formuleringarna var nedkastade, och de egentliga förhandlingarna började, så fanns det ingen möjlighet att gå längre. Socialministern talade om att jag tydligen ville tillämpa något slags hästbytartaktik med många bud fram och tillbaka. Men, herr talman, vi förhandlade ju vecka efter vecka, sedan vi hade

fått socialministerns papper, alltså efter den dag då regeringen hade fått veta hur vi ställde oss till de framlagda förslagen. Men förhandlingarna slutade med att regeringen sade: Nej, det blir ingenting av. Vad tjänade då dessa tre veckors förhandlingar till? Jag trodde verkligen att avsikten inte bara var att regeringen ville *verka* förhandlingsvänlig.

Inrikesminister Hedlund tog emellertid avstånd från socialministern på en viktig punkt, nämligen den Erlanderska-Nilssonska ofelbarhetsdoktrinen när han sade, att vi väl i viss mån är lika goda kålsupare allihop. Tja, uttrycket kan diskuteras. Jag står inte jordbruksnäringen lika nära som herr Hedlund, och jag vet kanske inte riktigt vad detta med kålsupare innebär, men jag instämmer ändå med honom. Vi gör inte anspråk på att vara hundra procentigt objektiva, och vi menar att inte heller socialministern är hundra procentigt objektiv. Vi drar därför den slutsatsen, att vi skulle kunna lösa frågan genom att socialdemokraterna får i allt väsentligt bestämma innehållet i sin fråga, bondeförbundet får bestämma innehållet i sin och vi i oppositionen innehållet i vår. Då behöver ingen av oss vara hundra procentigt objektiv, men vi skulle ändå kunna komma fram till en någorlunda rimlig lösning. Givetvis måste man sedan se till att formuleringarna är parallella och kongruenta, men den saken bör vara tämligen lätt att ordna.

När socialministern säger att regeringen var så oerhört tillmötesgående redan från början, när man gick med på att linje 3 skulle få kallas frivillig, så vill jag erinra om att det ordet står på en massa ställen i betänkandet, även i rubrikerna. Där talas det om en frivillig tilläggs pensionering. Den socialdemokratiska linjen kallas genomgående för »obligatorisk tilläggs pension». Ibland står det »författningsreglerad», men i allmänhet står det »obligatorisk». Nåväl, om regeringen, sedan den bytt ut

Folkomröstning i pensionsfrågan

ordet obligatorisk i fråga 1 mot lagfäst rätt till pension, dessutom skulle ha strukit ordet frivillig beträffande fråga 3 — trots att det står klart uttryckt i betänkandet — så skulle det varit rena orimligheten. Nu gjorde man inte det, utan man nöjde sig med den halva orimligheten att utbyta »obligatorisk tilläggs-pension», som bland annat herr Eckerberg använt så många gånger, mot »lagfäst rätt till tilläggs-pension».

Nu säger socialministern, att regeringen vill att man skall rösta om vad som står i betänkandet. Men, herr socialminister, jag har tre gånger påpekat att det inte står lagfäst rätt till pension i betänkandet. Där står obligatorisk tilläggs-pension. Men Ni har tre gånger underlåtit att ingå i svaromål på den punkten.

Vidare säger Ni, att man skall undvika känsloladdade uttryck, och att detta har varit regeringens strävan. Men orden lagfäst rätt står tydligen i strid med denna principiella deklaration. På båda de avgörande punkterna när det gäller vad Ni säger att regeringen har strävat efter, bryter Ni mot Edra egna principer. Men ändå uppträder Ni här och säger att Ni är fullständigt objektiv och saklig. Jag förstår inte hur det är möjligt att inte en sådan ståndpunkt och att inte märka hur falskt det skorrar med detta krav på att representera den fullständiga objektiviteten.

Beträffande värdebeständigheten tror socialministern, att han funnit ett väldigt starkt argument. Han sade, att detta att man i fråga 3 säger »underlätta» är samma uttryck som herr Ohlin enligt ett föredragsreferat har använt för inte länge sedan.

Herr socialminister, ingendera linjen tryggar hundra procentig värdebeständighet i alla lägen. Detta finns klart angivet i betänkandet, i varje fall för linje 1 och linje 3. Det gäller uppenbarligen även linje 2. Om man då i alla tre frågorna hade markerat, att det inte var en fullständig värdebeständighet, skulle vi

gärna gått med på detsamma för vår del i fråga 3. Men vad regeringen gör är att låtsas, som om det vore fullständig värdebeständighet när det gäller linjerna 1 och 2, medan man använder ett annat uttryck när det gäller fråga 3.

Det är den diskrepansen, den skillnaden som diskussionen gäller! Detta förstår givetvis socialministern mycket bra, men det hindrar honom inte från att argumentera på ett annat sätt och låtsas, som om det gällde bara fråga 3 isolerad, och han kritiserar oss för att vi inte vill godta en formulering, som endast för vår fråga antyder en inte hundra procentig värdebeständighet. Gå med på, herr socialminister, att man markerar en ofullständig värdebeständighet i alla tre frågorna, och vi skall inte göra några svårigheter!

Beträffande detta att det inte är en hundra procentigt pålitlig värdebeständighet i fråga 1, har herr Dahlén läst upp industritjänstemannaförbundets yttrande, och det finns andra remissyttranden som jag också skulle ha läst upp här, om det inte varit så, att den volym som skall innehålla remissyttrandena tyvärr ännu inte är färdig. Det är ytterst beklagligt, att regeringen inte kunnat få fram den till dagens debatt.

Mig förefaller socialministerns argumentering på denna punkt liksom på ett par andra, som jag berört, vara mera advokatyr än domarmässigt visa, objektiva uttalanden. Det är inte så, herr socialminister, att Ni i högre grad än någon annan representerar objektiviteten och sakligheten. Därför hade det varit rimligare, att man hade funnit den väg till en demokratisk uppgörelse, som här förut har preciserats.

Det är inte så, att vi begär att till punkt och pricka få själva helt och hållet formulera fråga 3, men vi begär att få bestämma det huvudsakliga innehållet i den linjen såsom vi tolkar den. De uttryck som vi föreslagit är inte mera känsloladdade än Edra, och de står,

Folkomröstning i pensionsfrågan

enligt mitt sätt att se, i närmare anslutning till betänkandet än Edra.

Herr talman! När socialminister Nils-son valde att här ifrågasätta vår goda vilja och önskan att det skall bli något av med pensioneringen ovanpå folkpensionen, så måste jag tillåta mig att ägna ett par minuter åt att klargöra vår principiella inställning.

Den är, att vi hoppas att ålderstryggheten så fort som möjligt, under den närmaste framtiden, skall tryggas för alla folkgrupper i detta land, löntagare och icke löntagare. Vi hoppas, att det skall vara möjligt att finna former för en ålderstrygghet, som passar de olika människorna och grupperna så väl som möjligt.

Vi hoppas och tror, att det för vidsträckta löntagargrupper skall finnas lämpligt med kollektivavtal, men vi vill inte ha något onödigt samhälleligt tvång. Vi vill låta människorna, enskilt eller gruppvis, avgöra t. ex. hur mycket de vill avstå av sin totala lön för pensionsändamålet. Vi vill, att envar skall kunna ge pensionen den form som bäst passar olika individer och grupper.

Vår strävan är bland annat, att man genom tilläggs pensionen ovanpå en höjd folkpension, som förbättrar ålderstryggheten, skall få bort en stor del av det som ännu finns kvar i Sverige — det är naturligtvis inte så mycket som finns kvar — av klassklyftor, gränser och grupprivilegier.

Men vi tror inte, att denna kamp mot klassgränserna bäst sker genom ett onödigt statligt förmynderskap och en statlig likriktning av tilläggs pensioneringen. Samhället har väldigt stora uppgifter, när det gäller att bekämpa orsakerna till klasskillnad. Uppgifter finns bl. a. inom skolväsendet och socialpolitiken, men jag vill inte beröra det här. Det är ett av socialismens stora misstag att tro, att alla åtgärder som skall gå ut på att minska klassmotsättningarna skall innebära, att staten gör sig till förmyndare och bestämmer att det skall ordnas så

likartat och schablonmässigt som möjligt för alla folkgrupper.

Vi tror, att man finner bättre lösningar genom att de olika gruppernas och människornas egna önskemål respekteras. Vi anser inte att staten skall bestämma hur stor del av arbetsförtjänsten som skall disponeras som omedelbar lön och hur stor del som tilläggspension.

För oss ter sig arbetet i denna sak som en fortsatt kamp för att förena social trygghet med medborgerlig frihet. Man skall inte inskränka friheten mer än nödvändigt. Ni som talar för vad vi menar vara en förmyndarstat kan säga, att vi som söker förena tryggheten och friheten inte har en ärlig vilja att lösa dessa sociala problem. Men innerst inne vet ni, att ni då bär falskt vittnesbörd.

Härefter anförde:

Herr DICKSON (h) kort genmäle:

Herr talman! Det är en sak jag är väldigt nyfiken på. Herr Ohlin sade, att han vet att det finns några ute i landet som känner olust inför den här folkomröstningen. Det tror jag också, fastän jag tror att de är ganska många. Herr Ohlin sade emellertid att det är en förkrossande majoritet ute bland folket som vill ha folkomröstning och jag är väldigt nyfiken, rent tekniskt, på hur han har kunnat fastställa detta.

Herr HJALMARSON (h):

Herr talman! Jag begärde ordet närmast för att få tillfälle att göra ett klarläggande i anledning av socialministerns sista inlägg före middagspausen. Efter den utomordentliga sammanfattning som herr Ohlin nyss givit av oppositionens ståndpunkt kan jag inskränka mig till några korta synpunkter.

Enligt vår uppfattning bör parterna på arbetsmarknaden ha kvar sin frihet utan någon som helst inskränkning. Åtskilliga grupper kommer alldeles säkert att finna det med sina intressen fören-

Folkomröstning i pensionsfrågan

ligt att upprätta avtal om pension, såsom redan har skett i en mängd fall. Då säger vi: Det är utmärkt att de gör så. Låt dem få ordna som de vill både nu och framdeles! Avtalsfriheten inbegriper även rätt att utan inblandning från statsmakternas sida i framtiden göra alla de ändringar i ett avtal, som befinnes önskvärda. Även därigenom framträder valfriheten i oppositionens alternativ.

Men i avtalsfriheten ligger även rätten för de grupper, som föredrar att ordna sin ålderstrygghet på annat sätt än genom kollektivavtal, att få göra detta. Då säger vi: Det är också utmärkt. Låt dessa grupper få ordna det som de vill, både nu och framdeles. Detta karakteriserar socialministern som en negativ inställning till pension avtalsvägen samtidigt som socialministern sätter rubriken »kollektivavtalslinjen» på vår ståndpunkt.

I samma veva ifrågasatte socialministern även uppriktigheten i ett av SAF till LO överlämnat avtalsförslag i pensionsfrågan. Det är ett förslag, herr talman, som blir juridiskt bindande för SAF i samma ögonblick det undertecknas av LO. Skulle vi då inte kunna slippa sådana insinuationer från socialministern. Parterna på den svenska arbetsmarknaden på bägge sidor om bordet har förvisso ärliga och uppriktiga avsikter bakom sina propåer till varandra.

Det väsentliga, herr talman, kan emellertid inte vara vilken form människorna väljer för att säkra sin ålderdomsförsörjning. Det väsentliga är, som vi ser det, två ting. För det första att människorna i största möjliga utsträckning får denna fråga löst på det sätt som lämpar sig bäst för dem själva, oavsett om lösningen sker individuellt eller ej. För det andra att det efter mer än tio års oavbruten inflation är ett stort samhälleligt intresse för oss alla att söka finna en väg, som gör det möjligt för oss att utan belastning av skattebetalarna

na skapa en så värdebeständig trygghet som möjligt på gamla dar. Det är detta vi tagit sikte på, likgiltigt om denna trygghet ordnas enskilt eller gruppvis, genom avtal eller ej. På så sätt kan ju människorna frivilligt få skaffa sig en valfritt utformad ålderdomstrygghet. Detta är just vår linje.

Herr talman! Man skall ändå aldrig vara pessimist i fråga om sina medmänniskor. Det är trots allt ännu inte för sent för regeringen att ta sin ståndpunkt under omprövning, när det gäller denna så enkla och primära sak som att oppositionen skall ha rätt att själv få formulera sitt eget yrkande. Vem skulle kunna lida någon som helst skada av att vi får begagna denna rätt? Nog skulle vi väl ändå kunna säga, oavsett vilket parti vi tillhör, att alla de tre meningsriktningar, som nu skall tävla, kan tillerkännas samma förmåga, samma vilja till objektivitet. Inte vill väl ändå någon inom regeringen eller inom socialdemokratien och bondeförbundet på allvar göra gällande, att det skulle vara strecket mellan majoritet och minoritet som bestämmer var gränsen går mellan objektivitet och brist på objektivitet här i riksdagen?

Inte skulle väl heller en sådan omprövning från regeringens sida på något sätt kunna uppfattas som en prestige-begränsning för regeringen, det vore i stället att undanröja en alldeles onödigt anledning till bitterhet mellan regeringen och oppositionen, en anledning till bitterhet som inte på något sätt har att göra med de sakliga motsättningarna i pensionsfrågan utan som uteslutande gäller hur vi skall på ett hedersamt sätt tillämpa demokratiska principer, som vi alltid tidigare har brukat vara överens om.

Borde inte regeringen så här i slutet av riksdagen kunna göra denna omprövning i demokratisk anda, så att vi allesamman kan känna, att vi skall möta människorna i folkomröstningen på lika och rättvisa villkor?

Folkomröstning i pensionsfrågan

Herr PETTERSSON i Dahl (bf) kort genmäle:

Herr talman! Herr Hjalmarson började sitt anförande med att säga, att herr Ohlin hade givit en så utomordentlig sammanfattning, att herr Hjalmarson inte behövde säga så mycket. Ja, jag hörde mycket noga på herr Ohlin, och han sade bland annat, att han inte gör anspråk på att vara hundra procentigt objektiv. Det var ju egentligen ingen nyhet, tycker jag, som herr Ohlin då kom med. Varken herr Ohlin eller herr Hjalmarson behöver säga detta, ty vi har nog alla för länge sedan kommit till klarhet om att vi inte kan betrakta herr Ohlin och herr Hjalmarson som hundra procentigt objektiva.

Men sedan, herr talman, är det en sak som jag skulle vilja ställa i blixtbelysning. Ni inom oppositionen talar ständigt om att pensionerna enligt er linje är så värdebeständiga. Ni säger i motionen, att linje 3 ger en mera värdebeständig pension än de båda andra förslagen, och värdebeständigheten ernås utan inblandning från statens sida. Nu har ni talat om förut — det har inte kommit fram i debatten här — att enligt er linje skall företag få behålla pensionsavgifterna i sin rörelse; de skall inte inlevereras till någon fond. Jag har ställt den frågan tidigare i dag: Hur blir det då, om ett företag går omkull? Pondera att ett stort företag med många arbetare inställer betalningarna och gör konkurs. Vem skall då klara värdebeständigheten av de pensioner, som skall bestridas med dessa inestående medel?

Det har sagts mig vid ett tillfälle, att detta skall klaras på så sätt, att man tar ut för höga pensionsavgifter. Är det så? Har ni tänkt er att det skall tas ut så höga pensionsavgifter, att någon slags fond kan läggas upp, en riskfond eller dylikt? Det måste väl bli ganska besvärligt för befattningshavare och pensionärer i ett företag, som går omkull och inte kan klara sina åligganden men

har en mängd pengar i rörelsen, som inbetalts i form av pensionsavgifter.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet NILSSON:

Herr talman! Debatter av det slag som den som utspelas här i dag tenderar lätt att få ett drag av tjatighet, och jag skall därför söka fatta mig kort och inskränka mig till att enbart bemöta vissa — inte alla — av de rader av argument, som herr Ohlin upprepade i kväll — de var egentligen identiska med dem han framfört tidigare i dag. Dessförinnan vill jag emellertid bara med ett par ord vända mig till herr Dickson.

Herr Dickson rekommenderade ett uppskov med folkomröstningen på grund av den överhettade atmosfär i vilken debatten i dag förs. Jag är övertygad om att det var en uppriktigt uttalad tanke, och om jag gör någon kommentar är det den, att jag hade satt ännu större värde på herr Dicksons uttalande, om det hade kommit vid den tidpunkt, då socialdemokrater och bondeförbundare var ensamma om att söka motstå de kanske inte enhälliga men pockande kraven både i och utanför riksdagen på en folkomröstning i pensionsfrågan. Om någon vettig människa — herr Dickson eller någon annan — som tillhör högern och folkpartiet vid den tidpunkten hade trätt fram, skulle ett uttalande av detta slag ha varit en verklig tillgång.

Skall jag göra en personlig bekännelse, så fick jag för en tid sedan ett visdomsord från herr Dickson, ett visdomsord av kinesen Kon-Fu-tse. Det hade följande lydelse: »Den vise tvivlar och byter ofta tanke. Dären tvivlar icke, ty han vet allt utom att han ingenting vet.» Sedan dess bär jag detta visdomsord närmast mitt hjärta, och jag har verkligen bytt tanke och häst en gång. Jag var i likhet med vad herr Dickson är nu högst betänksam mot folkomröst-

Folkomröstning i pensionsfrågan

ningen, men jag föll undan; jag tillmötesgick de krav som restes av högern och folkpartiet. Man må emellertid förstå mig, om jag inte ännu en gång anser mig kunna byta tanke.

De dödas skuggor har tidigare i dag manats fram av herr Hjalmarson. Herr Håstad tog upp saken och förklarade, att Per Albin Hansson inte såvitt han visste hade deltagit i så upprivande reformstrider som de, vilka vi utkämpar i dag. Jag är litet överraskad. Striden om författningsreformen 1917 var både häftig och bitter såvitt jag vet. Men jag förstår mycket väl om en professor, som tillhör högern, tycker att det kan vara bekvämt med ett kort minne på den punkten.

Jag övergår sedan till argumentationen i övrigt. Herr Ohlin sade någonting om att han med — vad skall jag kalla det — sin röntgenblick hade en känsla av att jag mådde illa när jag framförde mina argument tidigare i dag. I samband därmed kom han in på ett resonemang om att han och herr Hjalmarson kunde mista huvudet. Och så sade han att jag kommer att svara att de redan hade mist huvudet. Nej, om herr Hjalmarson vill jag inte uttala mig. Men om herr Ohlin skulle jag ha sagt, att han tappade huvudet när han kom med sådana argument. Och uppriktigt sagt, herr Ohlin, tycker jag det är synd på ett så gott huvud.

När det gäller de ting, som ännu en gång har tagits upp till debatt beträffande frågeställningarna, skall jag nu, eftersom det tydligtvis är så känsligt vad jag yttrar såsom en karakteristik av de förslag som framlagts av högern och folkpartiet — i stället inskränka mig till att i huvudsak citera vad deras egna anhängare yttrar om sina förslag och om de olika ord, som skall användas i frågorna. Jag har redan förut citerat vad en folkpartitidning ansåg beträffande den s. k. frivilligheten i förslaget nr 3, och det skall jag inte upprepa. Jag skall emellertid i stället ploc-

ka fram ett citat ur Svensk Tidskrift, som jag utgår ifrån inte är herr Hjalmarson helt obekant. Det är häfte 3, årgång 1957, s. 196. Jag skall medge att det inte är någon redaktionell kommentar, men det är en artikel i denna högern närstående tidskrift som heter »Pensionsfrågan ur tjänstemannasympunkt», och där står följande: »Om man på löntagarhåll accepterar en frivillig linje — uttrycket är för övrigt inte adekvat utan bör ersättas med avtalslinje — drar man växlar på en förmodad och förväntad positiv arbetsgivarinställning.» Vi har varit så tillmötesgående, som jag förut har sagt, att vi trots de invändningar, som från skilda håll kan resas beträffande användning av ordet »frivillig», aldrig vid något tillfälle ifrågasatt, att man inte om förslag 3 skulle få använda detta uttryck.

Så går vi då över till kollektivavtalsuttrycket och kollektivavtalslinjen. Här har man sagt ännu en gång i kväll, att jag skulle ha ifrågasatt uppriktigheten av det önskemål, som man hyser från folkpartiets sida, att gå fram på kollektivavtalslinjen. Det har jag inte i och för sig slagit fast. Jag har endast sagt, att efter herr Hjalmarsons anförande i förmiddags kan man verkligen ifrågasätta, om det har varit uppriktigt menat när man går fram på kollektivavtalslinjen. Jag har sagt, att reservanterna i pensionsberedningen klart uttalat sig för kollektivavtalslinjen, och herr Ahlberg trädde fram i förmiddags och sade att han stod för detta. Vi har också påpekat att det finns tidningar, i varje fall inom folkpartiet, som aktivt arbetat för kollektivavtalslinjen. Något annat ifrågasätter inte jag, herr Ohlin.

Om jag skall summera mina intryck så vill jag säga, att det egentligen bakom förslag nr 3 finns två element, trots allt. Jag betraktar inte högern och folkpartiet som ett element, i varje fall inte ännu. Där är den del inom folkpartiet, som jag tror aktivt vill kämpa för kollektivavtalslinjen och medverka till att

Folkomröstning i pensionsfrågan

den verkligen kommer till stånd, plus herr Ahlberg inom högern, som tycks ha en ungefär liknande uppfattning. Sedan finns däremot herr Hjalmarson och den övriga delen av högern, som sagt att man ställer sig rätt likgiltig och att parterna får avgöra — det blir som det blir, *que sera sera*, om jag får uttrycka mig så. Och slutligen har vi herr Ohlin, om vilken man egentligen inte visste var han stod — som vanligt höll jag på att säga — intill dess han för en liten stund sedan tycktes på nytt sluta upp bland den aktiva delen av folkpartiet, som vill kämpa för att kollektivavtalslinjen skall bli verklighet och som sålunda — jag tyder det så — vill öva press på dem, som har att sluta de eventuella avtal, som kan komma till stånd därest riksdagen skulle följa denna linje.

Beträffande värdebeständigheten har det också rätt delade meningar. Jag skall även när det gäller denna i första hand citera vad anhängarna till förslag nr 3 själva har sagt. Jag skall citera vad de har sagt i betänkandet, s. 142. Det är herrar Ahlberg och Aastrup som står för formuleringen: »Vidare är det angeläget att medelsplaceringen utnyttjas som hjälpmedel för att i möjlig mån upprätthålla värdebeständigheten hos fonderna. Skulle staten eller kommuner komma att uppta värdebeständiga lån eller om intresse för dylika lån skulle visas hos andra låntagare, underlättas säkerställande av pensionernas värdebeständighet.»

(Herr Ohlin: Läs också vad som skrivits om alternativ 1.)

Låt mig precisera, herr Ohlin, hur jag skulle vilja se skillnaden på värdebeständigheten enligt förslag 1 och 2 å ena sidan och förslag 3 å den andra. Enligt förslag 1 och 2 — det framgår också av betänkandet — skall det vara samma värdebeständighet som i fråga om folkpensionerna, vars innebörd ju alla känner. Beträffande alternativ 3 är det fråga om en hittills opövd me-

tod, som varken förslagsställarna eller remissorganen riktigt tror på. Detta är alltså skillnaden i fråga om värdebeständigheten enligt förslag 1 och 2 å ena sidan och förslag 3 å den andra.

Jag skall sedan kanske med ett par ord beröra frågan om valfriheten. Här har det frågats om det inte är en skillnad på den valfrihet, som man säger sig finna i förslag nr 3, och den valfrihet, som det kan vara tal om i förslag nr 1. Vi har inte gjort gällande att det skall vara någon valfrihet i fråga om förslag nr 1, beträffande 3:an säger vi, att det finns ingen möjlighet för den enskilde försäkringstagaren att kunna skaffa sig en valfri pension, alldenstund han får finna sig i vad man i kollektivet beslutar sig för i det hänseendet. För att understryka vad jag har sagt skall jag bara citera den anmärkning som tjänstemännens centralorganisation har gjort i sitt remissyttande beträffande den s. k. valfriheten enligt förslag nr 3. Man säger: »Över huvud taget innebär pensionsklasssystemet en schablonisering, som inte är acceptabel med hänsyn till tjänstemännens varierande lönesättning.» Nog sagt om detta.

Herrar Hjalmarson och Ohlin slutade sina anföranden med att göra vissa deklarationer, där man å ena sidan uttryckte önskemål om att regeringen skulle kunna göra en flott gest och säga, att herrarna får själva bestämma och utforma sin frågeställning, och vi tillåter en frågeställning — ty det är det som det i realiteten innebär — som inte helt står i överensstämmelse med det förslag som beredningen här har lagt på bordet och som man egentligen skall rösta om. Å andra sidan sade herr Ohlin några ord om önskvärdheten av att ålderstrygghet kommer alla folkgrupper i detta land till del.

Beträffande det första har jag redan tidigare deklarerat regeringens ståndpunkt. Beträffande det andra, som herr Ohlin framförde, kan jag säga, att det

Folkomröstning i pensionsfrågan

är just det, som socialdemokratien strävar efter: en ålderstrygghet för alla grupper, som skall byggas upp inom överskådlig tid. Av vissa yttranden att döma fruktar vi för att om man skall överlåta detta att komma fram kollektivavtalsvägen, så blir det för det första en mycket stor skillnad mellan de pensioner som kommer att utgå och för det andra blir det enligt vårt förmenande beträffande åtskilliga grupper ovisst, huruvida de får en sådan tilläggs pension eller inte. Vi vill att lagfäst rätt skall fastslås för alla löntagare i detta land att kunna erhålla denna ålderstrygghet i form av påbyggnad på bottenpensionen, folkpensionen. Folkpensionen betraktas i det allmänna folkmedvetandet här i landet, vad man än sedan må säga, som en lagfäst rätt. Den betraktas ingalunda som något tvång från deras sida, som har rätt att erhålla den. På samma sätt talar man exempelvis om rätten till ersättning vid yrkesskada. Detsamma gäller rätten till 48-timmars arbetsvecka, som man inte heller anser vara något tvång eller någon skyldighet. Jag tycker också, om vi nu skall anslå mera försonliga toner, att herrarna, när ni argumenterar för edra ståndpunkter, kunde vara nog tillmötesgående att erkänna riktigheten av en sådan karakteristik av det vi önskar. Den står ingalunda i strid mot den verklighet som döljer sig där bakom.

Herr HÅSTAD (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag skulle inte ha begärt ordet i detta sammanhang, om inte socialministern hade velat göra gällande, att det skulle passa mig som professor att ibland ha kort minne. Jag tror i stället, att det var socialministern som inte riktigt ville lyssna till vad jag sade i mitt förra anförande. Jag har aldrig här talat om de i och för sig naturliga motsättningar, som kan finnas i författningsrågor, exempelvis mellan anhängare av majoritetsval och an-

hängare av proportionella val eller mellan anhängare av det representativa systemet och anhängare av beslutande folkomröstning. Vad jag blott yttrade mig om var de gemensamma spel- eller arbetsreglerna inom nu gällande statsskick och ingenting annat. Det var då jag konstaterade, att jag från den tid Per Albin Hansson var ledare — han blev vald till det år 1928 — inte kan erinra mig, att vi haft några sådana procedurstrider.

Jag erinrar än en gång om att det hade träffats en kompromiss angående valsättet i folkomröstnings- och valsättsutredningen, men den revs upp av regeringen. Vi var också alla ense beträffande själva procedurreglerna när det gällde det utvidgade konsultativa referendum. Även denna enighet revs upp av regeringen för några veckor sedan. Det är detta jag har velat konstatera.

Jag tror, att det dessutom är ganska irrelevant för denna debatt att försöka gå tillbaka ända till författningsstriderna vid omvandlingen av vårt gamla ståndssamhälle till ett demokratiskt samhälle. Vi, den nya generationen, känner oss i varje fall inte här på de anklagades bänk.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Både i betänkandet och i flera remissvar har man betonat, att det ingalunda finns någon trygg, säker och fullständig värdebeständighet enligt alternativ nr 1. Icke desto mindre formulerar regeringen fråga nr 1 liksom fråga nr 2 så att man påstår, att det där — till skillnad från i fråga nr 3 — finns värdebeständighet. När nu socialministern skall tala om värdebeständighet säger han, att det enligt alternativen 1 och 2 blir lika god värdebeständighet som för folkpensionen. Herr socialminister, detta yttrande vill jag ta avstånd från. Följande står i pensionsberedningens betänkande: »Om de

Folkomröstning i pensionsfrågan

ekonomiska förhållandena i landet skulle bli sådana, att det inte är möjligt att bära pensioner av avsedd storlek och värde, torde pensionsrätten få begränsas vilket finansieringssystem som än kommit till användning.» Detta är ett av flera yttranden, i vilka man erkänner, att det inte kan bli fullständig värdetrygghet för tilläggs pensionen.

När nu socialministern vill göra gällande, att vad man under dessa omständigheter syftar till skulle vara lika tillämpligt på folkpensionens reella värde, vill jag ta avstånd från ett sådant yttrande. Vi anser, att den grundläggande trygghet, som folkpensionen ger, skall samhället göra sitt yttersta för att försvara under alla tänkbara förhållanden. Den skall gå före trygghandet av det fulla värdet av tilläggs pensioner, som ligger mångdubbelt högre, såsom tilläggs pensionen enligt förslag nr 1 skulle göra för en hel del människor. Det får inte påstås, att vi på något sätt godkänt, att folkpensionens värde trygghet skulle ifrågasättas under de omständigheter, som kan medföra risker för en obligatorisk tilläggs pension.

Herr talman! Jag skall inte fortsätta denna debatt längre. Jag skall bara erinra om vad herr Hjalmarson yttrade för en stund sedan, nämligen att regeringen har möjlighet att ta fråga 3 i vår formulering. Skälet däremot skulle vara regeringens ansvar. Jag tror, att det ansvaret skulle vara lätt att bära. Det finnes alltså alltför tillfälle till en befriande insats, till att här räcka fram handen och säga: »Låt oss komma överens om att gå ut i denna folkomröstning, som är viktig ur demokratisk synpunkt, utan någon upprivande strid om själva sättet att ordna den!» Det är genom att säga nej till detta anbud från vår sida — vi som låtit er bestämma hur ni vill formulera era frågor — som regeringen påtar sig ett stort ansvar. Vi har försökt att skapa förutsättningar för samförstånd, men regeringen vill diktera.

Herr HJALMARSON (h) kort genmäle:

Herr talman! Både vad Svensk Tidskrift skriver redaktionellt och vad enskilda författare skriver där får helt och hållet stå för tidskriftens respektive för vederbörande författares räkning. Svensk Tidskrift är icke, vare sig direkt eller indirekt, ett organ för högerpartiet utan en helt fristående tidskrift på konservativ grund. Högerpartiet har inte något ansvar för innehållet i denna tidskrift, lika litet som socialdemokratien brukar ta ansvaret för vad som skrives i tidskriften Tiden.

Herr talman! Jag tycker, att det skulle vara ledsamt, om något missförstånd om vår inställning vad det gäller folkomröstningen som sådan skulle kvarstå i denna debatt. Vi vill ha folkomröstning i pensionsfrågan. Vi anser det i hög grad önskvärt, att människorna själva skall få tillfälle att uttala sin mening, innan ett riksdagsbeslut fattas i ett för hela deras framtid så genomgripande spörsmål som sättet att ordna tryggheten, när de kommer upp i pensionsåldern.

Anledningen till bitterheten i debatten är icke att regeringen har lagt fram ett förslag om folkomröstning — tvärtom har vi hälsat detta med stor tillfredsställelse. Anledningen är uteslutande att regeringen förvägrar oppositionen rätten att få ställa upp i folkomröstningen på lika villkor i förhållande till regeringspartierna. I samma ögonblick, herr talman, som vi får denna rätt är bitterheten borta, och vi kan föra sakdebatten på det plan och i den anda, som brukar utmärka våra diskussioner. Det ligger helt och hållet i regeringens hand att genom en enda liten gest av demokratisk öppenhet med ett slag förändra den politiska atmosfären inför den stundande folkomröstningen.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet NILSSON:

Herr talman! Det var ingalunda min

Folkomröstning i pensionsfrågan

mening att göra gällande att professor Håstads inlägg skulle vara ett uttryck för att han inte skulle med objektivitet ha bedömt den verksamhet som Per Albin Hansson bedrivit i egenskap av ledare för den svenska socialdemokratien. Jag fäste mig vid att herr Håstad, såsom jag tyckte, sade att det under Per Albin Hanssons tid inte skulle ha uppstått så hårda strider i procedurfrågor som den vi nu utkämpar. Jag skall emellertid villigt erkänna att jag kanske gjort mig skyldig till ett missförstånd och att det är troligt att herr Håstad formulerade satsen på det sättet, att det var fråga om Per Albin Hanssons tid som partiledare, d. v. s. åren efter 1928.

Herr Hjalmarson säger att Svensk Tidskrift är helt fristående från högerpartiet, även om tidskriften står på konservativ grund — det medger han i alla fall — och att vad som där skrives, redaktionellt eller på andra avdelningar, tar inte högerpartiet ansvaret för. Det har jag inte heller begärt att högerpartiet skall göra. Vad jag velat påpeka är att de, som medarbetar i Svensk Tidskrift och som alltså har en konservativ uppfattning, anser att det system, som herr Hjalmarson här företräder, inte är något frivilligsystem utan hellre bör kallas för avtalslinjen, vilket man finner vara en mer adekvat benämning. För min del åberopade jag Svensk Tidskrift därför att jag av debatten under förmiddagen hade fått det intrycket, att man inte ville tillmäta en liknande karakteristik från min sida någon betydelse. Jag hoppades att man skulle tillmäta större betydelse åt den karakteristik som gavs i en tidskrift som står på konservativ grund.

Vad vidare beträffar frågan om värdebeständigheten vare det mig fjärran att förlora mig i en evig diskussion med herr Ohlin om den frågan; jag vet att herr Ohlin har en viss benägenhet att gräva ner sig i saker och ting. Men om vi skall citera pensionsberedningens betänkande, så vill jag fästa uppmärk-

samheten vid följande sats på sidan 90: »Till vad som nu sagts kommer att tilläggspensioneringen blott utgör den ena delen av det obligatoriska pensioneringssystemet. Det är ingalunda självklart att ur rättvisesynpunkt större krav skall ställas, då det gäller tilläggspensioneringen än i fråga om den bottenpensionering som motsvaras av den nuvarande folkpensioneringen.» Värdebeständigheten i förslag nr 1 är alltså liktydig med den värdebeständighet som folkpensionen har och som ingen ifrågasätter, därest det icke skulle bli krig eller en mycket häftig inflation. Det gäller med andra ord precis samma regel om dessa båda slag av pensioner.

För att det inte skall bli något missförstånd vill jag än en gång karaktärisera skillnaden mellan förslag nr 1 och nr 2 å ena sidan och förslag nr 3 å den andra sidan på det sättet, att jag säger att värdebeständigheten i förslag nr 1 och nr 2 är densamma som värdebeständigheten hos folkpensionen — vars innebörd vi alla känner till — medan värdebeständigheten i förslag nr 3 bygger på en hittills oprövad metod, som varken förslagsställarna eller remissorganen haft riktig tro på.

Det skall bli mycket intressant att se om den mer detaljerade diskussion, som väl kommer att föras när vi behandlar pensionsförslagen och inte bara frågan om folkomröstning, skall kunna jäva den karakteristik som jag nu gjort.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Efter de utomordentligt klarläggande anföranden, som i dag hållits från regeringsbanken i denna stora och viktiga fråga, kan jag inskränka mig till att ge ett svar på de enträgna och intensiva vädjandena från herr Hjalmarsons och herr Ohlins sida om att vi inom majoriteten skulle göra, såsom de säger, en befriande gest och lyfta denna fråga upp till den sakliga

Folkomröstning i pensionsfrågan

debattens nivå i stället för att låta den hamna i det träsk av formalia, där den nu tycks befinna sig.

Låt mig, herr talman, gärna säga att också för mig är frågan om tryggheten av de gamlas försörjning, vår egen försörjning på ålderdomen, en så stor fråga, att nog hade det varit önskvärt, om man mera i lugn och ro hade kunnat diskutera sig fram till de förnuftigaste vägarna för att åstadkomma det som är målet för våra strävanden: så stor trygghet som den svenska samhällsekonomin orkar bära.

När vi tog vårt steg att gå oppositionen till mötes beträffande folkomröstningen, skedde det icke därför att vi fann denna fråga särskilt lämpad att kastas ut till en folkomröstning. Den debatt som förts här visar väl att våra misstankar var berättigade. Vi sade oss emellertid: Kan man, när man går till att fatta beslut om den största sociala reform som den nuvarande generationen har aktualiserat, få en lugnare saklig debatt genom att gå oppositionen till mötes i denna fråga, då är det värt åtskilligt. Så tog vi vårt steg. Är det inte ett offer för att åstadkomma en avspänning i ett läge, som höll på att bli förgiftat av många ovidkommande hänsyn?

När vi sedan gick att fastställa frågorna så sade vi oss, att det är rimligt att även oppositionen har möjlighet att medverka vid frågornas fastställande. Det var därför vi inbjöd till förhandlingar.

Vid den första av dessa förhandlingar förklarade folkpartiets ledare att om icke ordet »frivillig» funnes som definition på det tredje alternativet, så komme man från oppositionens sida att betrakta detta som ett maktövergrepp. Vi resonerade om detta inom regeringen och kom fram till att hade vi nu tagit steget att — för att få en lugnare atmosfär kring pensionsfrågan — gå till folkomröstning, så borde man kunna sträcka sig så långt att man åt oppo-

sitionens tredje alternativ skänkte den karakteristiken att den vore frivillig, även om det vore åtskilligt som kunde anföras emot den karakteristiken. Därmed tror jag att vi hade visat ett tillmötesgående, som icke är förtjänt av att mötas på det sätt som herrar Ohlin och Hjalmarson och deras eftersägare har tillåtit sig i denna debatt.

Det som gjort det svårt för oss och alltid kommer att göra det svårt för oss att definiera oppositionens linje är, att den till sin innebörd är så oklar — som den nu presenterats i dagens debatt av herrar Ohlin och Hjalmarson. Det är icke längre med säkerhet fastslaget, att herrarna står vid den linje där man säger att tjänstepensionsfrågan skall lösas huvudsakligen genom kollektivavtal. Det är dock inte heller säkert att de tagit avstånd från denna linje. Det är denna oklarhet som präglat dagens debatt som gör det så svårt att i några fasta, juridiskt oklanderliga uttryck försöka fånga allt det skiftande innehåll som ryms innanför den s. k. tredje linjen.

Det är möjligt att det kunde ha funnits andra formuleringar än den som regeringen förordat, men den formulering som oppositionen nu presenterar och säger att vi skall ta som ett uttryck för en samförståndsvilja för att lyfta debatten upp till ett sakligt plan, den är enligt min mening — och jag är övertygad om även enligt riksdagsmajoritetens mening — inte klarläggande utan tvärtom vilseledande. Därför tror vi inte alls att en sådan handling skulle lyfta upp debatten till ett sakligare plan.

Nu går vi ut i en strid som kommer att bli hård från alla håll, det vet vi. Men skulle vi inte kunna komma överens om att frågornas formulering är en sak. Nu gäller det att tala om för Sveriges folk vad vi lägger in i våra olika alternativ. Där har ju även oppositionen alla möjligheter, lika väl som regeringens partier har det. Låt oss få en

Folkomröstning i pensionsfrågan

strid kring sakfrågorna som ger oss ett folkomröstningsresultat, som kan bli vägledande för både regering och riksdag när beslutet i denna stora fråga skall fattas!

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Får jag bara lov att säga en sak till socialministern. En lång rad remissinstanser har underkänt Edert krav på att den fulla värdebeständigheten skulle vara tryggad med Ederlinje. Detta vill Ni icke låta komma till uttryck i frågorna.

Jag begärde ordet för att svara statsministern i en sak. Han sade, att regeringen gick oppositionen till mötes när denna önskade en folkomröstning. Men, herr talman, om man velat gå oppositionen till mötes skulle man väl inte bara gått med på en folkomröstning utan också gått med på en folkomröstning där frågorna ställts så att oppositionen kunde känna, att den fråga som kunde anses motsvara oppositionens linje vore formulerad så att den förmedlade ett riktigt intryck. Hade regeringen varit med på det, då skulle det ha inneburit ett tillmötesgående.

Nu säger statsministern att oppositionens linje till sin innebörd är oklar. Men regeringen har själv skickat till utredning väsentliga frågor som berör innebörden av dess linje. Denna utredning skall vara färdig efter folkomröstningen. Så nog är det oklart vad regeringen verkligen vill och hur regeringen ställer sig till den Eckerbergska linjen.

Herr talman! Jag tror inte att vi kommer längre i kväll i denna sak. Det är beklagligt att regeringen icke har velat ta vad vi tror skulle vara ett befriande grepp av icke ringa betydelse för svensk demokrati. Vi går nu vidare till en upplysningskampanj, som kommer att bedömas efter sina egna förtjänster. Regeringen har här givit löften, löften som jag hoppas den skall uppfylla i en mera samarbetsvänlig, mera demokratisk

anda än den som präglat regeringens handlande på den viktiga etapp, som formuleringen av frågorna utgör. Det är i denna förhoppning, herr talman, som jag för min del inte vill sluta med bara de kritiska ord, som det har funnits endast alltför mycket anledning till här i kväll, utan också vill uttrycka en liten, liten förväntan att regeringen skall ha lärt sig något av denna debatt och att regeringen, när nästa etapp av denna stora frågas behandling börjar, försöker komma närmare vad som är ur demokratisk synpunkt önskvärt och försvarligt.

Herr HJALMARSON (h) kort genmäle:

Herr talman! Statsministern var angelägen att framhålla, att regeringens beslut att anordna folkomröstning utslutande var dikterat av en önskan att gå oppositionen till mötes för att främja en god debatt. Herr talman! Låt mig gärna uttrycka min glädje över detta tillmötesgående. Men kan ändå inte herr statsministern, som väl måste erinra sig sin ungdoms strider för vad man uppfattade som demokratisk rättvisa, förstå oss när vi säger att det räcker icke med att en regering i nåder låter oss få medverka med en fråga.

En fråga skall ju i detta fall uttrycka vår uppfattning, icke regeringens uppfattning om vår uppfattning. Det är alldeles självklart, herr statsminister, att vilken demokratisk utgångspunkt herr statsministern än väljer måste den enda rimliga konklusionen av herr statsministerns resonemang vara, att statsministern borde erkänna att oppositionen skall ha samma rätt som socialdemokraterna och bondeförbundet att formulera sin ståndpunkt.

Herr statsministern karakteriserade vår formulering så, att den saknade fasta, juridiskt oklanderliga uttryck. För min del tycker jag att detta i ännu mycket högre grad är ett kännetecken på frågorna nr 1 och 2, men jag vill

Folkomröstning i pensionsfrågan

inte ta upp en diskussion här om den saken. Vi utgår ifrån att var och en skall få ta ansvaret för sin frågeformulering.

Det är ändå, herr talman, med en känsla av ledsnad och tristess som man konstaterar att den vädjan som herr Ohlin och jag här riktat till regeringen att ta vanlig demokratisk hänsyn, skall mötas av det svaret från statsministerns sida, att vi här presenterat en missledande formulering.

Jag hoppas för min del, herr talman, precis som herr Ohlin, att den debatt som skall föras under den kommande folkomröstningskampanjen trots denna ogynnsamma start ändå skall kunna ge något av värde i sak för att belysa de olika meningsriktningarnas ståndpunkt. Jag upprepar, herr statsminister, att det trots allt ännu inte är för sent för herr statsministern att i sista minuten ändra Er inställning och ge uttryck för den generositet mot oppositionen som Ni ändå talade om att ni hade velat ge uttryck åt.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Herr Ohlin slutade sitt anförande med att säga att han hoppades att regeringen hade lärt sig något av dagens debatt. Men, ärade riksdagskamrater, har inte dagens debatt visat att oppositionen i stället för att kunna diskutera principerna för folkomröstningen blandat ihop dessa med frågan om det materiella innehållet i det eventuella förslag som partierna sedan skall presentera. När icke ens oppositionsledarna av dagens diskussion har kunnat komma fram till en ståndpunkt, är det inte då för mycket begärt att svenska folket skall vara redo att ta ställning till denna fråga?

Är det inte ganska makabert att alla dessa röstsedlar skall innehålla en ingress som återger något som alla partier enats om att vi skall ordna för folkpensionärerna? Man vill av taktiska

skäl blanda in folkpensionärerna i detta sammanhang, fastän alla partier borde hålla sig för goda för att utnyttja pensionärerna i det syfte som här ändå avses.

Här talas mycket om att oppositionen vill ha valfrihet. Jag har ställt denna fråga till oppositionen: »Menar ni att den principiella valfrihet, som herr Ohlin talade om, skall gälla för löntagarna, för stats- och kommunalanställda och andra?» Skall man principiellt tillämpa valfrihet, får man ju gå med på detta. Jag vill också konstatera, att dagens diskussion har rört sig om avtalsfrågan. I en broschyr från arbetsgivarsidan, som jag förut har citerat, »Ja till avtalslinjen i pensionsfrågan», sägs det: »Allt det här talar mycket starkt för att ändå pensionen bör ordnas avtalsvägen. Svenska Arbetsgivareföreningen har därför redan 1954 framlagt ett eget förslag till frivillig tilläggs-pensionering och inbjudit till förhandlingar därom.»

Man får ett livligt intryck av att oppositionen inte vill ordna pensionen för löntagargrupperna, och man kan sätta i fråga deras vilja att göra det, även om oppositionen skulle få majoritet i fråga om folkpensionen. Jag vill då återge ett uttalande i Saco-tidningen, där det påtalas hur folkpensionen verkar för de grupper, vilka oppositionen säger sig företräda. Uttalandet slutar med följande konstaterande: »Olika intressen har spelat in för snedvridningen av pensionsfrågan. Det är värt att uppmärksamma, att det var högermannen Ernst Ahlberg, TCO-representant i Åkesson-utredningen, som förordade ett inkomstomfördelande folkpensionssystem framför ett allmänt pensionssystem uppbyggt enligt sunda försäkringsmässiga principer. Ahlberg, som är knuten till den mäktiga privatförsäkringsintressenten SPP, fick i den senaste pensionsutredningen icke vara TCO-representant utan var högerrepresentant. Ahlberg har varit med om förslaget till skattefinansierad folkpensionshöj-

Folkomröstning i pensionsfrågan

ning utan ett ord av reservation i fråga om finansieringssystemet (en viss reservation på denna punkt har däremot gjorts av TCO-representanten Norden-skiöld). Ahlberg älskar t. o. m. att framställa sig själv som upphovsmannen till detta nivellerande förslag. Vi hoppas, att vi för sista gången hört honom omtalas som tjänstemannarepresentant!»

Detta uttalande gör Saco-tidningen i anslutningen till en artikel om folkpensionen, vilken återges under stor rubrik i Svenska Dagbladet.

Ärade kammarledamöter! Oppositionens uttalanden i dag ger ingen som helst garanti för vare sig det ena eller det andra i fråga om pensionen. Jag beklagar, att statsrådet gav efter för oppositionens förslag — tacket har kommit i dag under diskussionen här. Jag undrar om inte svenska folket ändå frågar sig: När inte oppositionen själv har förmått att skilja mellan den principiella omröstningen och det materiella underlaget, hur skall då frågan kunna skickas ut till allmän omröstning?

Jag vidhåller mitt yrkande om avslag på det föreliggande lagförslaget.

Herr PERSSON i Växjö (s):

Herr talman! Jag har tidigare i dag yrkat bifall till motion II: 676, som innehåller förslag om att folkomröstning skall anordnas två dagar, den 13 och den 14 oktober 1957. Av formella skäl ber jag få ta tillbaka det yrkandet och i stället föreslå, att i det förslag till lag om folkomröstning i pensionsfrågan, som är infört på andra sidan i andra lagutskottets utlåtande nr 36, en ändring företas i 1 §. Där står nu: »Den 13 oktober 1957 skall genom allmän folkomröstning...». Jag föreslår att början på paragrafen i stället får följande lydelse: »Den 13 och den 14 oktober 1957 skall genom allmän folkomröstning...».

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen framställde till en början propositioner i fråga om punkten A

utom i vad avsåge första raden av lagförslagets 1 §, nämligen på 1:o) bifall till utskottets härutinnan gjorda hemställan; 2:o) bifall till herr Lundbergs i reservationen 1) gjorda avslagsyrkande; samt 3:o) bifall till den av herr Sunne m. fl. avgivna reservationen; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Lundberg begärde emellertid votering, i anledning varav herr talmannen för bestämmande av kontraposition i huvudvoteringen upptog de båda återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den med 3:o) betecknade hava flertalets mening för sig. Även i fråga om kontrapositionen begärde dock herr Lundberg votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående punkten A. i andra lagutskottets utlåtande nr 36 i nu förevarande delar antager det förslag, som innefattas i den av herr Sunne m. fl. avgivna reservationen nr 2), röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit reservationen nr 1) av herr Lundberg.

Sedan kammarens ledamöter här efter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, vadan votering medelst omröstningsapparat anställdes. Därvid avgavos 102 ja och 79 nej, varjämte 31 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta. Kam-maren hade alltså till kontraproposi-

Folkomröstning i pensionsfrågan

tion i huvudvoteringen antagit den under 3:o) angivna propositionen. I enlighet härmed blev nu efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i punkten A. i utskottets utlåtande nr 36, utom i vad angår 1 § 1 raden i lagförslaget, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föranledes av bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen av herr Sunne m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter ånyo intagit sina platser och voteringspropositionen ännu en gång upplästs, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Jacobsson i Tobo begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat anställdes. Därvid avgåvos 120 ja och 91 nej, varjämte en av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta. Kammaren hade alltså bifallit utskottets i denna del gjorda hemställan.

Härefter framställde herr talmannen propositioner dels på godkännande av 1 § första raden i utskottets föreliggande lagförslag dels ock på godkännande av det förslag till paragrafens lydelse i denna del, som framlagts av herr Persson i Växjö; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Persson i Växjö begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren godkänner 1 § första raden i andra lagutskottets föreliggande lagförslag, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt nämnda lagrum i den lydelse, som föreslagits av herr Persson i Växjö.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Därvid befanns, att flertalet av kammarens ledamöter röstat för ja-propositionen, vadan kammaren godkänt utskottets förslag till paragrafens lydelse i denna del.

Punkterna B—D

Vad utskottet hemställt bifölls.

Härefter anförde

Herr OHLIN (fp):

Herr talman! Mot våra erinringar och varningar, mot våra röster har ett beslut nu fattats om vår fråga vid höstens folkomröstning, vilket åsidosätter den hänsyn, som i en demokrati bör visas minoriteten i spörsmål av denna art.

Vi anmäler reservation mot vad vi anser vara ett maktövergrepp av majoriteten och anhåller att denna vår reservation måtte antecknas till kammarens protokoll.

I detta yttrande instämde herr *Håstad* (h), fru *Ewerlöf* (h), herrar *Kollberg* (fp), *Ahlberg* (h), *Rimmerfors* (fp), *Carlsson* i Stockholm (fp), *Larsson* i Stockholm (fp), *Dahlén* (fp), *Heckscher* (h), *Svenungsson* (h), *Eliasson* i Stockholm (fp), *Hjalmarson* (h) och *Ahman* (fp), fröken *Vinge* (fp), herrar *Helén* (fp), *Keijer* (fp) och *Stiernstedt* (h), fru *Lidman-Frostenson* (h), herrar *Jacobsson* i Tobo (fp), *Munktell* (h), *Wedén* (fp), *Hedin* (h) och *Rimås* (fp), fröken *Wetterström* (h), herrar *Boija* (fp), *von Seth* (h), *Hamrin* i Jönköping (fp), *Carlsson* i Huskvarna (fp), *Lothigius*

Anslag till upplysningsverksamhet m. m. vid 1957 års folkomröstning

(h), *Ahlsten* (fp), *Hamrin* i Kalmar (fp), *Svensson* i Krokstorp (h), *Strandh* (fp), *Magnusson* i Tumhult (h), *Wachtmeister* (h), *Nilsson* i Lönsboda (fp), *Darlin* (h), *Olofson* (fp), *Christenson* i Malmö (fp) och *Braconier* (h), fröken *Karlsson* (h), herrar *Löfgren* (fp), *Regnéll* (h), *Persson* i Svensköping (fp), *Nilsson* i Svalöv (h), *Nestrup* (fp), *Nilsson* i Göingegården (h), *Nelander* (fp) och *Gustafson* i Göteborg (fp), fröken *Wallerius* (h), herrar *Bengtsson* i Göteborg (h), *Königson* (fp), *Schmidt* (fp) och *Staxäng* (h), fröken *Elmén* (fp), herrar *Johansson* i Öckerö (fp), *Dickson* (h), *Antby* (fp), *Sjölin* (fp), *Svensson* i Ljungskile (fp), *Gustafsson* i Borås (fp), *Nyhage* (h), *Magnusson* i Borås (h), *Widén* (fp), *Cassel* (h), *Ståhl* (fp), *Setterberg* (h), *Eliasson* i Moholm (h), *Carlsson* i Tibro (fp), *Swedberg* (fp), *Nordqvist* (h), *Rydén* (fp), *Rylander* (fp), *Edlund* (h), *Gezelius* (h), *Hammar* (fp), *Ägren* (fp), *Fröding* (h), *Anderson* i Sundsvall (fp), *Andersson* i Långviksmon (fp), *Gerhard Nilsson* i Gävle (h) och *Stenberg* (fp), fröken *Liljedahl* (fp), herrar *Östlund* (h) och *Gustafsson* i Skellefteå (fp), fru *Sandström* (fp), herrar *Jönsson* i Jämtlands Sikås (fp), *Agerberg* (h) och *Löfroth* (fp), fru *Boman* (h) samt herr förste vice talmannen *Skoglund* (h) och herr andre vice talmannen *Malmberg* (fp).

§ 2

Anslag till upplysningsverksamhet m. m. vid 1957 års folkomröstning

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 130, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning angående anslag för budgetåret 1957/58 till statlig och enskild upplysningsverksamhet m. m. vid 1957 års folkomröstning samt till administration av denna jämte i ämnet väckta motioner.

I propositionen nr 177 hade Kungl. Maj:t, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för den 2 maj 1957, föreslagit

riksdagen att dels antaga vid propositionen fogat förslag till lag om folkomröstning i pensionsfrågan, dels ock för budgetåret 1957/58 anvisa till Statlig upplysningsverksamhet m. m. vid 1957 års folkomröstning under femte huvudtiteln ett anslag av 1 000 000 kronor, till Enskild upplysningsverksamhet vid 1957 års folkomröstning under femte huvudtiteln ett anslag av 6 000 000 kronor samt till Administration av 1957 års folkomröstning under elfte huvudtiteln ett förslagsanslag av 1 000 000 kronor.

Propositionen hade vad gällde lagförslaget hänvisats till lagutskott, varvid den behandlats av andra lagutskottet, och i övrigt till behandling av statsutskottet.

I samband härmed hade utskottet behandlat två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Ewerlöf* och *Ohlön* (I: 553) samt den andra inom andra kammaren av herrar *Ohlin* och *Hjalmarson* (II: 674), i vilka, såvitt nu vore i fråga, hemställts dels att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala att den föreslagna folkomröstningsnämnden måtte bestå av nio ledamöter, varav tre opartiska, och att de som stode bakom de olika alternativen själva skulle få utforma kommentarerna var och en till sitt förslag i den av folkomröstningsnämnden utgivna broschyren och att ett lika stort utrymme i broschyren måtte tilldelas var och en av dem, dels ock att Kungl. Maj:ts förslag att till Enskild upplysningsverksamhet vid 1957 års folkomröstning skulle anvisas 6 000 000 kronor måtte avslås.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte

a) beträffande folkomröstningsnämndens sammansättning i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 553 och II: 674, såvitt nu vore i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anfört;

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område, m. m.

b) avslå i motionerna I: 553 och II: 674 framställt förslag beträffande utarbetandet av statlig broschyr i folkomröstningsfrågan;

c) till Statlig upplysningsverksamhet m. m. vid 1957 års folkomröstning för budgetåret 1957/58 under femte huvudtiteln anvisa ett anslag av 1 000 000 kronor;

d) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 553 och II: 674, såvitt nu vore i fråga, till Enskild upplysningsverksamhet vid 1957 års folkomröstning för budgetåret 1957/58 under femte huvudtiteln anvisa ett anslag av 6 000 000 kronor;

e) till Administration av 1957 års folkomröstning för budgetåret 1957/58 under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1 000 000 kronor.

Reservation hade avgivits av herrar *Ohlon, Sundelin, Ragnar Bergh, Jacobsson, Skoglund* i Doverstorp, *Malmborg* och *Staxäng*, fröken *Elmén* samt herrar *Cassel, Gustafsson* i Skellefteå och *Nelander*, vilka ansett att utskottet i nedan angivna delar bort hemställa att riksdagen måtte

b) beträffande utarbetandet av statlig broschyr i folkomröstningsfrågan med bifall till motionerna I: 553 och II: 674, såvitt nu vore i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anfört;

d) med bifall till motionerna I: 553 och II: 674, såvitt nu vore i fråga, avslå Kungl. Maj:ts förslag om anvisande av ett anslag av 6 000 000 kronor till Enskild upplysningsverksamhet vid 1957 års folkomröstning.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid:

Herr GUSTAFSSON i Skellefteå (fp):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den av herr Ohlon m. fl. avgivna reservationen.

Herr RUBBESTAD (bf):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till samma hemställan med den ändring däri, som följde av bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Gustafsson i Skellefteå begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 130, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föranledes av bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Gustafsson i Skellefteå begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 120 ja och 89 nej, varjämte 2 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan oförändrad.

§ 3

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område, m. m.

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande nr 31, i anledning av Kungl.

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område, m. m.

Maj:ts framställningar angående prisreglerande åtgärder på jordbrukets område, m. m., jämte i ämnet väckta motioner.

I årets statsverksproposition hade Kungl. Maj:t under nionde huvudtiteln, punkten 108 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för den 3 januari 1957, föreslagit riksdagen att

dels till Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område för budgetåret 1957/58 anvisa ett reservationsanslag av 168 000 000 kronor,

dels lämna utan erinran vad i propositionen anförts beträffande användningen av de medel, som under regleringsåret 1957/58 komme att inflyta genom upptagande av införselavgifter ävensom av andra i samband med jordbruksregleringen influtna eller under sagda regleringsår inflytande avgiftsmedel,

dels lämna utan erinran vad i propositionen föreslagits i fråga om statens jordbruksnämnds clearingkassor för fettvaror och kolonialvaror,

dels godkänna vad i propositionen föreslagits beträffande regleringen av skörde-skador å 1957 års skörd.

Sedermera hade Kungl. Maj:t i en till riksdagen den 22 mars 1957 avlåten proposition, nr 147, vilken hänvisats till jordbruksutskottet, under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att höja maximum för det statliga pristillägget för hampfiber av 1956 och senare års skördar från 75 till 90 öre för kilogram spinnbar vara,

dels medge Kungl. Maj:t att vidtaga erforderliga åtgärder för stöd åt odlingen av oljelin, spånadslin och hampa under regleringsåret 1957/58 i huvudsaklig överensstämmelse med de riktlinjer, som angivits i propositionen,

dels medge att av det å riksstaten för budgetåret 1956/57 under nionde hu-

vudtiteln anvisade reservationsanslaget till Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område finge för gratifikationer till personalen vid linberedningsverken i Växjö och Mellansel i huvudsaklig överensstämmelse med de grunder, som angivits i propositionen, tagas i anspråk ett belopp av högst 283 000 kronor,

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga den omläggning av importskyddet för konstister m. m., som angivits i propositionen,

dels medge att av det å riksstaten för budgetåret 1956/57 under nionde huvudtiteln anvisade reservationsanslaget till Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område ett belopp å 500 000 kronor finge av Kungl. Maj:t ställas till statistiska centralbyråns förfogande för att möjliggöra en utvidgning av den objektiva skördeuppskattningen i huvudsaklig överensstämmelse med de riktlinjer, som angivits i propositionen.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat ett antal inom riksdagen väckta, till utskottet hänvisade motioner, bland andra

I: 155 av herr *Nord m. fl.*, likalydande med II: 192 av herr *Rimås m. fl.*, i vilka motioner hemställes, att riksdagen måtte besluta, att förmalningsavgift fr. o. m. den 1 september 1957 icke skulle utgå vid sådan förmalning av brödsäd, som verkställes mot lön för tillgodoseende av odlares eget hushåll;

I: 156 av herr *Nord m. fl.* och II: 183, likalydande, av herr *Johnsson* i Kastanjegården *m. fl.*, vari yrkats, att riksdagen måtte bemyndiga Kungl. Maj:t att av det disponibla överskottet i fettregleringskassan på beräknade 8 miljoner kronor använda 5 miljoner kronor till täckande av kostnader hos Sveriges export- och importförening för ägg och att återstoden, 3 miljoner kronor, tillgodofördes inkomsttiteln Diverse inkomster: Övriga diverse inkomster; samt

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område, m. m.

I: 494 av herr *Johansson, Rune*, och herr *Karlsson, Fritiof*, likalydande med II: 628 av herr *Persson* i Växjö m. fl., vari yrkats, att riksdagen måtte besluta, att gratifikation skulle tillerkännas dem, som varit anställda vid linberedningsverken i Växjö och Mellansel tre år eller därutöver, med 100 kronor för varje påbörjat halvår av anställningstiden och att sådan ersättning i fall, då gratifikationsberättigad person avlidit före utbetalningen av gratifikationen, skulle tillerkännas den avlidnes maka (make).

Utskottet hemställde

A. att riksdagen måtte

1) med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionerna I: 342 och II: 417, såvitt nu vore i fråga, bemyndiga Kungl. Maj:t att höja maximum för det statliga pristillägget för hampfiber av 1956 och senare års skördar från 75 till 90 öre för kilogram spinnbar vara;

2) med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionerna I: 342 och II: 417, såvitt nu vore i fråga, medge Kungl. Maj:t att vidtaga erforderliga åtgärder för stöd åt odlingen av oljelin, spånadslin och hampa under regleringsåret 1957/58 i huvudsaklig överensstämmelse med de riktlinjer, som angivits i utlåtandet;

3) med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionerna I: 494 och II: 628, medge att av det å riksstaten för budgetåret 1956/57 under nionde huvudtiteln anvisade reservationsanslaget till Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område finge för gratifikationer till personalen vid linberedningsverken i Växjö och Mellansel i huvudsaklig överensstämmelse med de grunder, som angivits i utlåtandet, tagas i anspråk ett belopp av högst 283 000 kronor;

B. att motionen II: 636 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

C. att riksdagen måtte

1) med bifall till Kungl. Maj:ts fram-

ställning, medge att av det å riksstaten för budgetåret 1956/57 under nionde huvudtiteln anvisade reservationsanslaget till Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område ett belopp å 500 000 kronor av Kungl. Maj:t ställdes till statistiska centralbyråns förfogande för att möjliggöra en utvidgning av den objektiva skördeuppskattningen i huvudsaklig överensstämmelse med de riktlinjer, som angivits i utlåtandet;

2) med bifall till Kungl. Maj:ts framställning, till Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område å riksstaten för budgetåret 1957/58 under nionde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 168 000 000 kronor;

3) avslå motionerna I: 155 och II: 192;

4) med bifall till Kungl. Maj:ts framställning, bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga den omläggning av importskyddet för konstister m. m., som angivits av utskottet;

5) med bifall till Kungl. Maj:ts framställning, lämna utan erinran vad i utlåtandet anförts beträffande användningen av de medel, som under regleringsåret 1957/58 kunde inflyta genom upptagande av införselavgifter, även som av andra i samband med jordbruksregleringen inflytna eller under sagda regleringsår inflytande avgiftsmedel;

6) med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionerna I: 156 och II: 183, lämna utan erinran vad i utlåtandet föreslagits i fråga om statens jordbruksnämnds clearingkassor för fettvaror och kolonialvaror; samt

7) med bifall till Kungl. Maj:ts framställning, godkänna vad utskottet föreslagit beträffande regleringen av skördeskador å 1957 års skörd.

Reservationer hade avgivits

1. av herrar *Franzén, Gustafson* i Dädesjö och *Lindström*, vilka ansett, att utskottet bort under punkten A 3) hemställa att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område, m. m.

samt med bifall till motionerna I: 494 och II: 628, medge att av det å riksstaten för budgetåret 1956/57 under nionde huvudtiteln anvisade reservationsanslaget till Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område måtte för gratifikation-er till personalen vid linberedningsverken i Växjö och Mellansel i huvudsaklig överensstämmelse med de grunder, som reservanterna angivit, tagas i anspråk ett belopp av högst 283 000 kronor;

2. av herrar *Nord, Franzén, Uno Olofsson* och *Antby*, vilka ansett att utskottet under punkten C 3) bort hemställa att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 155 och II: 192, besluta att förmalningsavgift från och med den 1 september 1957 icke skulle utgå vid sådan förmalning av brödsäd, som verkställdes mot lön för tillgodo-seende av odlares eget hushåll;

3. av herrar *Nord, Franzén, Antby* och *Ahlsten*, vilka ansett att utskottet bort under punkten C 6) hemställa att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning ävensom motionerna I: 156 och II: 183, besluta att behållningen i statens jordbruksnämnds clearingkassor för fettvaror och kolonial-varor skulle disponeras på sätt reservanterna förordat.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid:

Herr GUSTAFSON i Dädesjö (s):

Herr talman! I jordbruksutskottets här föreliggande utlåtande beröres dels anslagen under nionde huvudtiteln till prisreglerande åtgärder på jordbrukets område och dels propositionen nr 147 om stöd till lin- och hampodlingen. För egen del har jag inte någon erinran att göra mot det av Kungl. Maj:t framlagda och av utskottet tillstyrkta förslaget utom beträffande en enda liten detalj, nämligen i fråga om det avgångsvederlag, som enligt Kungl. Maj:ts förslag skall utgå till de arbetare vid de numera nedlagda linberedningsverken i Växjö

och Mellansel, som kommit i svårigheter på grund av att de blivit utan anställning. När vi behandlade en liknande fråga, avseende hampberedningsverket i Värmbol, föreslogs det att avgångsvederlag skulle utbetalas. Kungl. Maj:t har föreslagit att även beträffande Växjö och Mellansel ersättning skall lämnas i princip baserad på en anställningstid av fem år. Arbetsmarknadsstyrelsen har påpekat att medelåldern för de anställda i Växjö ligger väsentligt högre än i Mellansel och framför allt i Värmbol, varför särskilda skäl kunde motivera att man här ginge ned till tre år. Kungl. Maj:t har inte kunnat vara med om en sådan utsträckning av rätten till ersättning men föreslagit att ersättning och gratifikationer efter särskild prövning skall kunna utgå till dem som har behov därav och som har en kortare anställningstid än fem år.

Då jag och några kamrater på kronobergsbänken ansett att det hade varit klokt om riksdagen hade följt arbetsmarknadsstyrelsen i detta fall, har vi motionsledes hemställt, att riksdagen måtte besluta, att gratifikation skall tillerkännas dem, som varit anställda vid linberedningsverken i Växjö och Mellansel i tre år och därutöver med 100 kronor för varje påbörjat halvår av anställningstiden och att sådan ersättning i fall, då gratifikationsberättigad person avlidit före utbetalningen av gratifikationen, skall tillerkännas den avlidnes maka.

Herr talman! Jag ber alltså på denna punkt att få yrka bifall till reservation nr 1 av herr Franzén m. fl.

Häri instämde herr *Johansson* i Norrköping (s).

Herr ANTBY (fp):

Herr talman! Jag skall nöja mig med att säga några ord i anslutning till reservation nr 2 i utskottets utlåtande, vilken avser löneförmalningen för odlarnas eget behov vid bygdekvarnarna.

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område, m. m.

Som utskottet säger i sitt utlåtande, är denna fråga en gammal bekant, som återkommit år efter år alltsedan denna förmålningsavgift infördes. Från folkpartiets sida har vi alltsedan förmålningsavgiften vid löneförmålning infördes tagit avstånd från denna, som vi tycker, underliga växt i regleringarnas örtagård.

Vid årets början väcktes två likalydande motioner av herrar Nord och Rimås i denna fråga. I dessa motioner framhålles dels att avgifternas sammanlagda belopp inte är av den storleksordningen att de kan ha något avgörande inflytande på brödsädsregleringen och dels att det i andra fall då det gäller liknande hemmaförbrukning, t. ex. husbehovssläkt och lantbrukarnas hemmaförbrukning av mjölk, inte uttages några avgifter.

Jag vill påpeka en sak till, och det är att man här ålägger över tusentalet småföretagare här i landet att tjänstgöra som ett slags skattmasar för det allmänna och detta i ett avseende, där stora grupper av allmänheten är ganska avogt inställda. Följden blir, att dessa företagare många gånger kommer i en obehaglig mellanställning, som jag anser att samhället borde befria dem från. Man kan inte heller bortse från den omständigheten, att det föreligger mycket stora svårigheter beträffande kontrollen av dessa avgifter.

Herr talman! Jag skall nöja mig med dessa korta reflexioner och ber att få yrka bifall till reservation nr 2 av herr Nord m. fl. i vilken yrkas, att ifrågasvarande avgifter icke skall uttagas efter den 1 sept. innevarande år.

Herr AHLSTEN (fp):

Herr talman! Jag vill göra några erinringar i anslutning till reservation nr 3 till jordbruksutskottets utlåtande nr 31. Reservanterna har där ansett det vara lämpligt att medel ställes till förfogande för att stödja äggpriset i en-

lighet med det löfte som gavs i samband med jordbruksuppgörelsen i fjol.

Det är väl bekant för de flesta att äggpriset under vissa veckor i slutet av 1956 och i början på 1957 icke kunde hållas ovanför den nedre gräns, som hade uppställts som lägsta pris och som inte fick understigas. Nu säger utskottet på s. 44 följande: »Bristen på medel berodde, enligt vad för utskottet klarlagts, på att de rörliga införselavgifterna på äggviterika kraftfodermedel dittills ej uttagits till stöd för äggexporten såsom förutsatts vid utformningen av jordbruksregleringen för regleringsåren 1956—1959.»

Det är alldeles riktigt att läget i fjol höstas på grund av Suez-krisen blev sådant att kraftfoderpriset utomlands steg mycket kraftigt, och man ansåg det därför inte lämpligt att ytterligare fördyra kraftfoderet genom att ta upp införselavgifter på detsamma. Vi har ju gjort avgifterna på de äggviterika kraftfodren rörliga, och en av anledningarna härtill är att man skall ha möjlighet att anpassa priserna till ett variabelt världsmarknadspris. Inom landet skall priserna däremot hållas mera stabila än de i vissa situationer håller sig utomlands.

En annan anledning är givetvis att införselavgifterna skall anpassas så, att man har tillräckligt med pengar för att klara stödet åt äggexporten. När emellertid Suez-krisen kom, steg världsmarknadspriset så mycket att man inte ansåg sig kunna ta ut några införselavgifter på kraftfoder. Samtidigt som detta hände föll äggpriset utomlands. Det blir ofta så i en kris, som föranleder människorna att hamstra. Husmöd-rarna hamstrar då sådana varor, som går att lagra, men ägg är ju en vara som lätt förstörs, och det blir då mindre åtgång på ägg än på andra varor, som kan förvaras längre. Ägghandeln får med andra ord sitta emellan. Och samtidigt som priset på äggviterikt kraftfoder stiger, faller äggpriset i sådana

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område, m. m.

krissituationer, och det behövs därför mera pengar för att stödja handeln med ägg. I den situationen befann vi oss i höstas, och pengarna räckte då inte till.

Nu har det i utskottet yrkats, att av de medel som finns i fettclearingkas-san, 8 miljoner kronor, skulle 3 miljoner kronor få stå kvar hos jordbruksnämnden för att användas för utlåning till äggexportföreningen för sådana lägen, då man icke ansåg sig kunna ta ut införselavgifter i tillräcklig omfattning för att få pengar till stödet åt äggexporten i enlighet med av riksdagen fattat beslut. Återstoden, 5 miljoner kronor, skulle överföras till budgeten. Statens jordbruksnämnd har efter samråd med jordbrukets förhandlingsdelegation inkommit med yttrande i frågan, i vilket man föreslagit att 8 miljoner kronor skall få ligga kvar hos nämnden för här nämnt ändamål. I reservation 3 har man emellertid yrkat att endast 3 miljoner kronor skall stå till nämndens förfogande och att 5 miljoner kronor skall överföras till budgeten. Jag vill i sammanhanget påminna om att det här inte är fråga om något anslag, utan det gäller här endast att pengar skall finnas tillgängliga, så att äggexportföreningen inte skall tvingas låna på annat håll, som man fick göra under den senaste krissituationen. Då fick man bl. a. låna 1 miljon kronor av Mejeriernas riksförening för att klara den uppkomna situationen. Trots detta låg emellertid äggpriset som sagt under flera veckor lägre än den nedersta gränsen.

Man vill sålunda här skapa möjligheter för statens jordbruksnämnd att i vissa korta krissituationer klara äggexporten utan att samtidigt få ett alltför högt pris på oljekraftfodret. Man vill hålla kraftfoderpriset mera stabilt och i vissa lägen låna pengar, som skall återbetalas när läget på världsmarknaden har ändrats. Det är för att få litet mera jämnhet i dessa förhållanden som yrkandet i reservationen har ställts.

Herr talman! Med det anförda ber jag

att få yrka bifall till reservation nr 3 av herr Nord m. fl.

Herr SUNDELIN (s):

Herr talman! I anslutning till proposition nr 147 har jag i en motion nr 636 här i kammaren föreslagit, att riksdagen måtte besluta, att i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giva till känna, att arbetsmarknadsstyrelsen alltjämt måtte sträva efter att lokalisera en ny industri till linberedningsverkets lokaler i Mellansel.

Jordbruksutskottet har vid behandlingen av motionen framhållit följande: »Då emellertid enligt vad utskottet erfarit arbetsmarknadsstyrelsen fortsätter sitt arbete i det i motionen angivna syftet, finner utskottet icke anledning tillstyrka densamma.»

Jag anser självfallet, att utskottet borde ha kunnat tillstyrka motionen för att därigenom ge en större tyngd åt sin enligt skrivningen positiva inställning. Det hade framför allt varit klarare, enligt mitt sätt att se, och rättvisare mot såväl staten som den bygd vari linberedningsverkets lokaler ligger. Jag vill i all korthet återgiva vad som legat till grund för min motion, vilket enligt min mening utgör starka skäl för att arbetsmarknadsstyrelsen verkligen på allvar arbetar för att även Mellansel får en industri. Det har ju enligt vad arbetsmarknadsstyrelsen anfört i sin rapport gått att få en ersättningsindustri till Växjö genom att AB Svenska Fläktfabriken övertagit lokalerna där.

Lokalerna i Mellansel har i anläggning dragit en summa av omkring 1,6 miljoner kronor i statsutgifter, varav endast omkring 40 000 kronor amorterats. Anundsjö kommun har förutom indirekta kostnader ställt erforderlig tomtmark till linberedningsverkets förfogande, medverkat vid framdragandet av järnvägsspår fram till fabriken, med dryga kostnader ordnat vatten- och avloppsfrågorna och dessutom bidragit

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område, m. m.

med 100 000 kronor kontant. Det är således betydande pengar som investerats, och endast ur den synpunkten finns det tillräckliga skäl för att lokalerna bör komma till användning för industriella ändamål.

Om man därtill lägger det förhållandet — som också arbetsmarknadsstyrelsen framhållit i sin rapport, vilken återgivits i utskottets utlåtande — att linberedningsverket varit den enda betydande industrien i Anundsjö kommun, så har den haft särskilt stor betydelse genom att den som regel haft större arbetsstyrka anställd under vinterhalvåret än under sommarhalvåret och därigenom bidragit till att utjämna säsongrörelserna på arbetsmarknaden i dessa trakter.

Jag vill också framhålla, att mellanselsområdet är det folktätaste området i denna kommun, som till sin ytvidd kan jämföras med Blekinge län, och att de övriga områdena i kommunen till huvudsaklig del har skogs- och jordbruksarbete som sin utkomst. Det är ju också bekant, att det varit svårt att ge människorna i dessa trakter jämn sysselsättning, och ännu större problem kommer det att bli, vilket ju också be styrkts av arbetsmarknadsstyrelsen. Kommunen har under den gångna vintern fått hålla statligt beredskapsarbete i gång för att ge framför allt de från linberedningsverket friställda arbete.

Det borde således vara ett gemensamt intresse att på allt sätt medverka till att lokalerna kommer till användning så fort som möjligt för sådan verksamhet, att minst det antal personer som friställts från linberedningsverket erhåller sysselsättning. I detta sammanhang vill jag också framhålla att det i anslutning till linberedningsverkets tomtmark finnes ytterligare industrimark om cirka sju hektar, som äges av kommunen och med fördel kan användas för en eventuell utvidgning av det redan befintliga linberedningsverkets byggnader. I kanten av industriområdet går såväl järn-

vägsspår som vatten- och avloppsledningar.

Jag har redan tidigare sagt, att jordbruksutskottets skrivning av mig tolkas som positiv, och jag skulle vilja vända mig till jordbruksutskottets ärade ordförande och fråga, om jag rätt har tolkat utskottets mening när jag säger, att utskottet i sak ansett motionens krav vara riktiga och att dess syftemål borde förverkligas på det sätt jag framhållit i motionen, men att utskottet inte haft anledning bifalla motionen, då arbetsmarknadsstyrelsen redan arbetar med frågan.

Till sist, herr talman, vill jag uttrycka min tillfredsställelse över att förslaget om gratifikationer framlagts och att utredningen synes vara väl utarbetad. Jag delar emellertid den uppfattning som framförts i motion II: 628. Jag går inte in på någon närmare motivering i detta avseende utan vill, herr talman, sluta med att yrka bifall till reservation nr I av herr Franzén m. fl.

Herr PETTERSSON i Dahl (bf):

Herr talman! När det gäller först reservation nr I, som utskottets ärade vice ordförande har gjort sig till talesman för, och likaså herr Sundelin, så har vi åberopat, att det bör vara samma läge här som i Värmbol, och vi har citerat, att eftersom det föreligger särskilda skäl, så finns det möjligheter att utdela dessa gratifikationer trots att de berörda inte varit anställda i fem år. Om vi går igenom handlingarna, ser vi också att arbetsmarknadsstyrelsens förslag — en anställningstid av tre år — har avstyrkts av jordbruksnämnden och av statskontoret, som ansett att Kungl. Maj:t skall ha möjlighet att lämna dessa gratifikationer, när skäl därtill anses föreligga.

När det gäller herr Sundelins yrkande — herr Sundelin förenar sig ju med vice ordföranden, och han frågar, vad utskottet egentligen menar — har vi

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område, m. m.

bara sagt, att såvitt vi vet pågår undersökningar för att få arbetsmarknadsmyndigheterna att sträva efter att lokalisera ny industri, och vi tror, att arbetsmarknadsstyrelsen fortsätter med detta arbete och att man också, om det är möjligt, skall lyckas.

Jag förstår mycket väl de lokalintressen både i Mellansel och i Växjö, som här passar på att göra sina framstötter, ty det är självklart, att det blir svårigheter för en del arbetare, när en industri läggs ned. Det är då också självklart att statsmakterna bör försöka att lindra verkningarna så mycket som möjligt. Jag tycker att utskottet gjort vad det kunnat, och jag tror också att Kungl. Maj:t gör vad som är möjligt för att komma till rätta med olägenheterna.

Herr Antby talade för reservation nr 2, och det är riktigt som han säger, att den fråga, som där behandlas, är en gammal bekant, vilken kommer igen varje år. De små kvarnarna ute i bygderna har velat slippa förmålningsavgiften. Vi har ansett, varje gång vi behandlat denna fråga, att det var besvärligt med kontrollen. Nu säger herr Antby, att det är en stor grupp det gäller. Nej, herr Antby, jag tror det är en mycket liten grupp, och jag tror att den minskar undan för undan. Folk går över till att köpa mjöl i stället för att odla brödsäd och köra till kvarn. Jag tror att det kan vara ekonomiskt att göra så, och i många trakter har man som sagt gått in för att göra på detta sätt. Att vi inte vågade biträda förslaget förut och nu beror på att en del av kvarnarna är kombinerade löne- och handelskvarnar, och vi anser det vara nästan omöjligt att klara av kontrollen. Jag tror inte det är möjligt att bifalla motionerna, och därför ber jag också i detta fall att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Ahlsten slutligen talade för reservation nr 3. Det är riktigt som herr Ahlsten säger, att vissa svårigheter uppkommit på grund av att man inte velat

ta ut avgifter på kraftfoder, emedan man inte velat fördyra detta. Om man läser vad utskottet skrivit framgår, tycker jag, med all tydlighet, att det inte fattas pengar. Reservenarna framhåller ju också att läget förändrats, sedan motionen väcktes. Svårigheterna är inte så stora nu som i början av året, ty man kan klara sig genom att dessa avgifter sedan tagits ut. Det är väl utan tvekan så, att jordbruksnämnden syndat på nåden och trott för mycket på en tillfällig konjunktur. Detta är enligt min mening ett skolexempel på att man bör gardera sig mot den framtid, som man aldrig vet något bestämt om. Här har inte jordbruksnämnden passat på tillfället.

Jag beklagar att inte herr Hæggbloom, som företräder äggproducenterna, är närvarande. Vi i utskottet vet att han mycket bestämt gick emot överförande av dessa medel. Herr Ahlsten säger att detta är inte ett anslag, det är bara ett lån, och talar om att äggorganisationerna har fått pengar från annat håll och därigenom kunnat klara sig. Det finns därför inga skäl för oss i utskottet att frångå vårt beslut, när organisationerna i fråga kan klara sig utan att överföra dessa pengar.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan i alla delar.

Herr SUNDELIN (s):

Herr talman! Utskottets ordförande säger att han tror att man arbetar med dessa frågor i arbetsmarknadsstyrelsen. Jag är mycket bekymrad för det svaret. Jag har utgått ifrån att man i jordbruksutskottet varit övertygad om att man arbetar med dessa frågor i arbetsmarknadsstyrelsen. Jag ber om ursäkt om jag ställer ännu en fråga till jordbruksutskottets ordförande: Om det hade varit jordbruksutskottet bekant, att man inte arbetar med frågan om att uppe i Mellansel anlägga någon ersättningsindustri, skulle man då i jord-

Prisreglerande åtgärder på jordbrukets område, m. m.

bruksutskottet ha varit benägen att tillstyrka motionen?

Herr ANTBY (fp):

Herr talman! Herr Pettersson i Dahl säger att innehavarna av bygdekvarnar är en grupp som minskar oavslått. Ja, det tror jag visst att den gör. Det är ju så att alla småföretagare på landsbygden är utsatta för en press genom det vikande befolkningsunderlaget, och denna grupp pressar man i flera avseenden. Dels ålägges dessa företagare att uppbära en avgift som de tycker det är otrevligt att befatta sig med, och dels är det, som herr Pettersson i Dahl sade, så att jordbrukarna i stor utsträckning övergår från löneförmalning till att köpa mjöl. Det är helt naturligt att de gör det, eftersom de skall erlägga en avgift för förmalning av den spannmål de själva producerat.

Herr PETTERSSON i Dahl (fp):

Herr talman! Herr Sundelin påminde om att jag sagt att jag tror, att arbetsmarknadsstyrelsen arbetar med dessa frågor. Mitt yttrande var felaktigt på den punkten, jag skulle ha citerat rätt. Utskottet säger: »Då emellertid enligt vad utskottet erfarit arbetsmarknadsstyrelsen fortsätter sitt arbete i det i motionen angivna syftet...» Därmed hoppas jag att herr Sundelin kan vara nöjd.

Herr Antby tror att gruppen innehavare av bygdekvarnar minskar därför att den pålägges en förmalningsavgift. Jag tror inte att den omständigheten har något med denna utveckling att göra, utan att det är helt andra förhållanden som spelar in.

Överläggningen var härmed slutad.

Punkterna A 1) och A 2)

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten A 3)

Herr förste vice talmannen, som nu övertagit ledningen av kammarens för-

handlingar, gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den vid punkten fogade reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Gustafson i Dädesjö begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaran bifaller jordbruksutskottets hemställan i punkten A 3) i utskottets utlåtande nr 31, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaran bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen nr 1 av herr Franzén m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Persson i Växjö begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavos 148 ja och 36 nej, varjämte 17 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaran hade alltså bifallit utskottets i punkten gjorda hemställan.

Punkterna B, C 1) och C 2)

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten C 3)

Herr förste vice talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den vid punkten fogade reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med

överbäggande ja besvarad. Herr Anthy begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i punkten C 3) i utskottets utlåtande nr 31, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen nr 2 av herr Nord m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Därvid befanns, att flertalet av kammarens ledamöter röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

Punkterna C 4) och C 5)

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten C 6)

Herr förste vice talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den vid punkten fogade reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med överbäggande ja besvarad. Herr Ahlsten begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i punkten C 6) i utskottets utlåtande nr 31, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Lag om kommunalförbund, m. m.

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen nr 3 av herr Nord m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Därvid befanns, att flertalet av kammarens ledamöter röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

Punkten C 7)

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 4

Lag om kommunalförbund, m. m.

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 17, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om kommunalförbund, m. m., ävensom i ämnet väckta motioner.

Till konstitutionsutskottet hade båda kamrarna den 5 april 1957 hänvisat en av Kungl. Maj:t till riksdagen avlåten proposition, nr 150, vari Kungl. Maj:t, under åberopande av ett propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över inrikesärenden för den 8 mars 1957, föreslagit riksdagen att antaga i propositionen intagna förslag till

- 1) lag om kommunalförbund; samt
- 2) lag angående ändring i lagen den 13 juni 1919 (nr 293) om ordning och villkor för ändring i kommunal och ecklesiastik indelning.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehaft de i anledning av propositionen väckta, till utskottet hänvisade likalydande motionerna nr 504 i första kammaren av herr *Gunnar Andersson* och nr 645 i andra kammaren av herr *Sköldin m. fl.*

Utskottet hemställde

A. att riksdagen — med förklaring, att det i förevarande proposition, nr 150, framlagda förslaget till lag om kommunalförbund icke kunnat i oför-

Lag om kommunalförbund, m. m.

ändrat skick antagas, samt med avslag å motionerna I: 504 och II: 645 — måtte för sin del antaga ett såsom utskottets förslag betecknat förslag till lag om kommunalförbund; och

B. att riksdagen måtte — med bifall i denna del till förevarande proposition nr 150 — antaga i utskottets hemställan intagen lag angående ändring i lagen den 13 juni 1919 (nr 293) om ordning och villkor för ändring i kommunal och ecklesiastik indelning.

I utskottets förslag till lag om kommunalförbund var 7 § tredje stycket av följande lydelse:

Förbundsmedlem må till fullmäktig i förbundet välja allenast ledamot av förbundsmedlemmens fullmäktige.

Reservation hade fogats till utskottets hemställan under A. av herr *Carl Albert Anderson*, som med instämmande av herrar *Englund*, *Weiland* och *Svensson* i Ljungskile ansett att utskottet bort under A. hemställa, att riksdagen måtte — med förklaring att riksdagen funnit vissa ändringar böra vidtagas i Kungl. Maj:ts i propositionen nr 150 framlagda förslag till lag om kommunalförbund och med bifall till motionerna I: 504 och II: 645 — för sin del antaga utskottets förslag med den ändring att 7 § tredje stycket erhöles följande avfattning:

Förbundsmedlem må till fullmäktig i förbundet välja allenast den som jämlikt 7 § första och andra styckena kommunallagen kan väljas till ledamot av förbundsmedlemmens fullmäktige.

Härjämte hade ett särskilt yttrande avgivits vid utskottets hemställan under B. av herr *Svensson* i Ljungskile.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr SKÖLDIN (s):

Herr talman! Då jag varit med om att framlägga en motion i anslutning till det förslag som här föreligger, vill jag

med några ord erinra om vad som föreslås i denna motion.

För det första innehåller propositionen det förslag, att de kommunalförbund som skall bildas inte skall kunna låna pengar med mindre det underställes Kungl. Maj:ts prövning. Jag vill erinra om att enligt 58 § kommunallagen har kommunerna rätt att låna pengar, den s. k. fria lånerätten, vilket inte behöver prövas av Kungl. Maj:t. I anslutning härtill har jag föreslagit att en likartad anordning skulle införas för dessa nya kommunalförbund. Det är ju en orimlig anordning, att dessa kommunalförbund, som man räknar med skall få allt större omfattning, inte skall ha en sådan lånerätt. Jag tycker att det åtminstone borde kunna inskrivas i förbundsordningen, att vederbörande kommunalförbund skulle ha denna rätt. Därigenom hade man fått det prövat av länsstyrelserna som skall fastställa förbundsordningarna. Det hade blivit smidigare på det sättet, och det skulle helt säkert ha skapat större förutsättningar för kommunalförbunden att arbeta än man får med den ordning som här är föreslagen.

Det andra som jag har påtalat i motionen är valbarheten. Kommunalförbunden skall ju komma att bestå av en fullmäktigförsamling och en förbundsstyrelse. Till denna fullmäktigeförsamling skall man kunna välja dem av medlemskommunernas medborgare, som sitter i kommunernas fullmäktige. De som är utanför dessa fullmäktigeförsamlingar kan inte bli valbara till förbundsfullmäktige. Man har emellertid inte hållit på denna linje konsekvent. När det gäller att välja förbundsstyrelse, som skall ersätta den nuvarande nämnden, har man nämligen gått in för att kunna välja vem som helst, alltså även sådana som står utanför medlemmarnas fullmäktigeförsamlingar.

Jag har i motionen föreslagit, att ledamöter i såväl förbundsfullmäktige som förbundsstyrelse skulle kunna väl-

Lag om kommunalförbund, m. m.

jas bland röstberättigade medborgare inom respektive kommuner. Genom att begränsa valbarheten på sätt i propositionen föreslagits har man tillmötesgått kravet, att man skulle kunna få med sakkunnigt folk i själva förbundsstyrelsen, men man har avskurit möjligheten att sätta in sådana i själva fullmäktigeförsamlingarna. Jag har ansett det vara oegentligt att förfara på det sättet, och jag har varit i mycket gott sällskap därvidlag. Svenska stadsförbundet har nämligen i sitt remissvar givit sin avslutning till en sådan tanke.

I konstitutionsutskottet har några reservanter reserverat sig till förmån för, inte allt vad jag i motionen föreslagit utan endast vad beträffar valbarheten, och även om jag inte är fullt tillfredsställd med reservanternas förslag, vill jag med dessa ord, herr talman, yrka bifall till den reservation som är fogad till utskottets utlåtande.

Herr andre vice talmannen tog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr PETTERSSON i Norregård (bf):

Herr talman! Jag skall inte ta upp någon längre debatt, jag skall bara på ett par punkter bemöta de synpunkter som föregående talare framförde. Den ena gällde lånerätten. Han nämnde att han hade motionerat om att det skulle bli fri lånerätt för kommunalförbunden. Det har ju inte utredningen vågat förorda och inte heller utskottet, utan de har varit enhälliga när det gällt avstyrkande av motionen. Motivet för att inte kommunalförbunden skulle få obegränsad lånerätt är ju att kommunerna inte skulle ha kontroll över vad kommunalförbundens styrelse toge sig för. Man ansåg det vara tillräckligt om kommunerna har den lånerätten och sedan tillhandahåller tillräckliga medel åt förbundsstyrelserna. Jag tror också att den försiktigheten bör iakttas när det gäl-

ler denna sak. Jag vill också nämna att inga remissinstanser mer än en kommun förordat den fria lånerätten; alla de övriga har tillstyrkt kommitténs förslag, som departementschefen också förordar.

Beträffande valen av ledamöter i kommunalförbunden har det ansetts riktigt att ledamöterna skall tillhöra fullmäktige; även där bör kontakten vara tillfredsställande mellan kommunalförbunden och fullmäktige. Det har ju också sagts att ledamöterna i förbundsstyrelsen kan väljas utanför fullmäktige. När det gällt motsvarande förbund, som vi haft i kommunerna, har man kunnat välja medlem av kommunen som inte varit fullmäktig till ledamot i direktionen och det kan man göra i den nya förbundsstyrelsen. Om man vill ha sådana som är sakkunniga på vissa områden, så kan man tillkalla dem utan att de är medlemmar. Kommunalförbundet är ju en sorts delegation, som fullmäktige här inrättar och som bör handla å kommunalfullmäktiges vägnar, och den kontrollen bör nog finnas när det gäller kommunalförbunden. Vi får väl se hur det utfaller i framtiden med dessa kommunalförbund. Kommunerna är ju inte så glada åt att behöva lämna över sin bestämmanderätt till andra. Kommunalförbunden stod inte så högt i kurs tidigare, men vi hoppas att den nya organisationen av kommunalförbund skall lyckas bättre. Därför har inte utskottet kunnat tillmötesgå motionärerna i dessa hänseenden.

Jag ber få yrka bifall till utskottets förslag.

Härmed var överläggningen slutad. Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till samma hemställan med den ändring däri, som föreslagits i den vid utlåtandet fogade reservationen; och biföll kammaren utskottets hemställan oförändrad.

§ 5

**Försöksverksamheten med nioårig
enhetsskola m. m.**

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 127, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående försöksverksamheten med nioårig enhetsskola m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

I propositionen nr 1 hade Kungl. Maj:t under åttonde huvudtiteln, punkterna 182 och 232 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 3 januari 1957, föreslagit riksdagen att för budgetåret 1957/58 anvisa till Skolöverstyrelsen: Försöksverksamhet m. m. ett reservationsanslag av 1 250 000 kronor samt till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor ett förslagsanslag av 540 550 000 kronor.

I samma proposition hade Kungl. Maj:t under åttonde huvudtiteln (punkt 183) föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition, för budgetåret 1957/58 till Särskilda försöksskolor beräkna ett förslagsanslag av 625 000 kronor.

Sedermera hade Kungl. Maj:t i propositionen nr 106, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 8 mars 1957 föreslagit upprättande av en särskild statlig försöksskola i Linköping från och med budgetåret 1957/58 samt för ändamålet för nästa budgetår äskat anslag å riksstaten med tillhoppa 595 000 kronor. Vidare hade Kungl. Maj:t i samma proposition, jämte redogörelse för den under skolöverstyrelsens ledning pågående allmänna försöksverksamheten, framlagt förslag beträffande planeringen för enhetsskoleorganisationens allmänna genomförande m. m.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehått vissa motioner.

*I. Den allmänna försöksverksamheten
Erfarenheter av den allmänna försöks-
verksamheten m. m.*

I avsnitt I i propositionen nr 106

lämnades en redogörelse för den under skolöverstyrelsens ledning pågående försöksverksamheten med nioårig enhetsskola samt den pedagogiska försöksverksamheten vid högre skolor. I ifrågavarande avsnitt hade vidare Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att godkänna av departementschefen förordade riktlinjer för planeringen för enhetsskoleorganisationens allmänna genomförande.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehått två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Mannerskantz* och *Ragnar Bergh* (I: 276) och den andra inom andra kammaren av herr *Svensson* i Krokstorp (II: 307), i vilka hemställts, såvitt här vore i fråga, att riksdagen vid behandlingen av åttonde huvudtiteln måtte under punkten 182 till Skolöverstyrelsen: Försöksverksamhet m. m. för budgetåret 1957/58 anvisa ett reservationsanslag av 1 000 000 kronor.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte

a) godkänna av departementschefen i statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 8 mars 1957 förordade riktlinjer för planeringen för enhetsskoleorganisationens allmänna genomförande;

b) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 276 och II: 307, såvitt här vore i fråga, till Skolöverstyrelsen: Försöksverksamhet m. m. för budgetåret 1957/58 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 1 250 000 kronor.

Reservation hade avgivits av herrar *Ragnar Bergh*, *Skoglund* i Doverstorp och *Nilsson* i Göingegården samt fröken *Karlsson*, vilka ansett att utskottet bort under b) hemställa att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 276 och II: 307, såvitt här vore i fråga, till Skolöverstyrelsen: Försöks-

Försöksverksamheten med nioårig enhetsskola m. m.

verksamhet m. m. för budgetåret 1957/58 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 1 000 000 kronor.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Fröken KARLSSON (h):

Herr talman! Med hänsyn till den sena timmen och de nästan obefintliga kamraterna i kammaren skall jag mycket kortfattat motivera den reservation som är knuten till utskottets utlåtande nr 127.

Det anföres vid många tillfällen och i många sammanhang, att det finansiella läget inte tillåter annat än att man avslår motionsvis gjorda framställningar. Det är tyvärr så att man ofta med hänsyn till det finansiella läget måste avslå förslag av mycket hög angelägenhetsgrad. Jag skall nämna ett par stycken som ligger de i detta utlåtande behandlade förslagen mycket nära. Jag vill erinra kammaren om att vi för endast några dagar sedan hade att ta ställning till förslag om ökad utbildning av småskollärarinnor. Det sades då att denna utbildning var nödvändig ur pedagogiska och skolsociala synpunkter men att det samhällsekonomiska läget inte tillät att lärarna fick sådan utbildning. Man har inte heller kunnat gå med på det motionsledes framförda kravet på att barnantalet i klasserna skulle minskas — för övrigt den mest angelägna och viktigaste av alla skolreformer; hur många försöksskolor av olika slag, som vi än skaffar oss, kommer de aldrig att få samma betydelse som en minskning av barnantalet. I alla de klasser, där barnantalet nu är för högt — och de är många tusen — arbetar både lärare och barn under direkt vidriga förhållanden.

Med detta som bakgrund har vi, som undertecknat den reservation, vilken fogats till utlåtandets första del, menat att man även på detta område måste spara, inte så att förhållandena skall

försämras för de distrikt som redan har försöksverksamhet, utan så att man håller distriktens antal inom den gräns som inrymmes inom anslaget på 1 miljon kronor, d. v. s. samma belopp som föregående år.

Med dessa få ord, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den reservation som är knuten till avdelning I. Jag skall emellertid be att i ett annat sammanhang få återkomma till övriga delar av det föreliggande utskottsutlåtandet.

Herr HELEN (fp):

Herr talman! När statsutskottet i fjol nådde enighet dels om en definition av den nya nioåriga skolan, dels om hur det fortsatta utredningsarbetet inför den nioåriga skolans genomförande skulle bedrivas, framställdes detta i den allmänna debatten som en mycket stor vinning. Också i år är statsutskottets utlåtande om försöksverksamheten i allt väsentligt ett utlåtande i enighetens tecken. Från olika håll har det visats en mycket glädjande vilja till förståelse och man har också i vissa fall gjort en del uppoffringar för att nå fram till en önskvärd enhet om den nya skolformen.

Den tidsplan, som Kungl. Maj:t samtidigt förelagt riksdagen, innebär att riksdagen på ett ganska detaljbetonat sätt binder sig för förverkligandet av den nioåriga skolplikten. Men detta betyder ju inte att man binder sig för hur den nioåriga skola skall se ut, på vilken denna skolplikt skall appliceras. Kungl. Maj:t har visat riksdagen den generositeten, att man samtidigt med tidsplanen presenterat för riksdagen direktiven för den sammanfattande skolutredning, vars uppgift blir att om ungefär tre år framlägga en samlad bedömning av försöksverksamheten och resultatet av de undersökningar som utredningen på egen hand kan komma att göra.

Den reservation, som från högerhåll fogats till utskottets utlåtande, tar sikte

Försöksverksamheten med nioårig enhetsskola m. m.

på själva omfånget av försöksverksamheten under den tid som återstår fram till det riksdagsbeslut som har aviserats till år 1962. Reservanterna menar att det är angeläget att försöksverksamheten i fortsättningen tillföres så få distrikt som möjligt och att den uppmärksamhet, som kan uppbådas från den centrala skolmyndighetens sida, i stället ägnas de redan existerande distrikten och ett mindre antal nya distrikt. Om denna uppfattning har högerledamöterna inte varit ensamma. Jag tror att det är en allmän mening att de försöksdistrikt, som redan finns och de som kan tillkomma av det skälet att man behöver erfarenhet av arbetet i sammanhängande räjonger, bör bli delaktiga av en noggrann, positiv och aktiv vägledning från den centrala skolmyndighetens sida.

När utskottsmajoriteten dock inte har varit beredd att göra den nedskärning av anslaget för nu följande budgetår som högerreservanterna påyrkat, är det därför att för närvarande ett 40-tal skoldistrikt befinner sig i den kö som är angelägen om att få starta som försöksdistrikt. Man har från utskottsmajoritetens sida bedömt saken så, att eftersom man fortfarande har möjlighet att lära av de erfarenheter, som distrikt vilka inträder i försöksverksamheten även under nästa år kan komma att ge, så vore det oklokt att just nu företa en så kraftig beskärning som från högerhåll föreslagits.

Utskottet har i samband härmed ganska detaljerat diskuterat, hur försöksverksamheten och annan verksamhet med nioårig enhetsskola skall tillåtas växa under åren fram till det avgörande riksdagsbeslutet. Man har därvid sagt att vid sidan av de rena försöksdistrikten, av vilkas erfarenheter utredningen och i sinom tid även riksdagen skall lära, kan det också i ett mindre antal kommuner vara lämpligt med verksamhet i form av nioårig enhetsskola av det skälet, att de lokala utbildningsbehoven växer så våldsamt att någon annan skol-

form inte kan tillgodose dem. Vi har t. ex. tänkt på en sådan ort som Oxelösund, där inom kort befolkningsantalet kommer att öka i mycket snabb takt och där också utbildningsbehoven som en följd därav kommer att svälla över alla bräddar. Det vore orimligt att vägra en sådan ort, trots att den inte direkt faller inom någon räjong som hör till försöksverksamheten, en verksamhet med nioårig skola fram till år 1962. Men vi menar å andra sidan att det vore orimligt att försöka göra gällande, att en sådan skolverksamhet på denna plats skulle ingå som ett direkt led i den verksamhet 1950 års riksdag beslutat. Den skall därför inte förses med en felaktig etikett.

Det är denna distinktion som statsutskottet gjort och som säkerligen ger Kungl. Maj:t och skolöverstyrelsen bättre vägledning för de kommande årens försöksverksamhet. Vi vet väl att de plågor, som Kungl. Maj:t och skolöverstyrelsen har att dragas med i form av bristen på lärare och lokaler, i och för sig utgör en begränsande faktor i fråga om antalet nya enhetsskoldistrikt. Vi har dock velat ytterligare fästa uppmärksamheten på denna faktor, för att också den skall tillmätas all tillbörlig vikt vid den bedömning, som skolöverstyrelsen gör, när den yttrar sig till Kungl. Maj:t över de olika ansökningsärendena.

Det är självfallet, att det kommer att finnas orter utöver de nu nämnda, som gärna skulle vilja komma i åtnjutande av de förmånligare villkor, som gäller för försöksverksamheten med nioårig enhetsskola, men utskottet menar, att om man skall respektera 1950 års beslut, får man också finna sig i en viss upp-dämning av antalet försöksdistrikt. Vi får på dessa platser tillgripa de utvägar, som 1956 års riksdag anvisade, nämligen treårig realskola kompletterad med påbyggnad av folkskolan med åttonde och nionde klasser.

De direktiv, som Kungl. Maj:t har gett

Försöksverksamheten med nioårig enhetsskola m. m.

för den nya utredningen och som finns redovisade i propositionen nr 106, har noggrant studerats av statsutskottets andra avdelning under — tror jag mig kunna säga — allmän tillfredsställelse. Man har varit tacksam och belåten över den utformning, som dessa direktiv har fått, därför att de i så hög grad pekar på att man skall lära av den praktiska erfarenheten ute i försöksdistrikten. De olika undersökningsuppslag, som framkastats i direktiven, har också vunnit avdelningens gillande. Endast på en punkt har avdelningen själv velat göra ytterligare några påpekanden, nämligen då det gäller den kärnfråga, varmed den sammanfattande skolutredningen kommer att syssla: frågan om elevmaterialets differentiering. Därvidlag ger direktiven en fyllig framställning, och utskottet har endast gjort några randanmärkningar och notiser. Det har understrukit det ganska självklara att föräldrar och elever, som befinner sig inför linjeval, skall få information av klasslärare, av yrkesvalslärare och av skolledare, så att de verkligen därmed ges möjligheter att träffa ett realistiskt studieval. Alla elever kan inte, säger utskottet, ha förutsättningar för alla studielinjer, utan man måste i tid träffa ett val. Utskottet förutsätter också, att den sammanfattande utredningen skall utarbeta anlags- och studielämplighetsprov, som komplement till läraromdömet om föräldraönskemålen. Det är något annat än den nu ofta kritiserade intelligenstagsten. Man syftar här till prov, som i lika grad kan belysa den praktiska och den teoretiska fallenheten och som kan sättas in under så pass lång tid, att eleverna och skolan därigenom får större möjlighet att bedöma för vilken studieriktning eleverna kan anses ha de bästa förutsättningarna.

Utskottet har också pekat på den betydelse, som de s. k. alternativa kurserna — en mindre krävande och en mera krävande kurs — har kommit att få som underlag för ett linjeval inom

enhetsskolans högstadium. Utskottet har framhållit, att det från början var skolöverstyrelsens avsikt att med dessa alternativkurser ge en rikare valmöjlighet inom klassens ram för olika elever, men att dessa i stor utsträckning begagnat denna valmöjlighet som ett rent linjeval. Utskottet har med sitt uttalande om alternativkurserna icke tagit ställning till frågan om själva tidpunkten för linjeklyvningen men har med tillfredsställelse noterat, att skolöverstyrelsen är intresserad av att följa denna fråga och bereda eleverna ett i princip så rikt val som över huvud taget är möjligt utan att de praktiska, ekonomiska och schematekniska svårigheterna ställer sig hindrande i vägen.

I den andra punkt, som beröres i propositionen och som jag med herr talmannens tillstånd också något skall kommentera, behandlas den s. k. särskilda försöksskolan i Linköping. Som kammarens ledamöter vet, ingick i 1950 års beslut ett önskemål om att en särskild försöksverksamhet, knuten till därför särskilt ägnade skolor, skulle påbörjas så snart som möjligt. En speciell utredning tillsattes, och den föreslog sex stycken sådana försöksskolor. Nu har Kungl. Maj:t kommit fram med ett förslag om en sådan, och utskottet säger för sin del, att det hellre ser *ett litet antal välutrustade* försöksskolor än flera sådana med alltför knapphändig utrustning i fråga om personal och material. Den skiss till en försöksskola i Linköping, som propositionen innehåller, har utskottet inte heller kunnat godta, utan statsutskottet har bett Kungl. Maj:t att ta vissa svarbedömda personalfrågor under förnyat övervägande.

I ett särskilt avsnitt under denna punkt behandlas också den motion i gymnasiefrågan, som tagits upp i anslutning till proposition nr 106. Jag vill bara uttala min glädje över att man även på denna punkt kunnat nå en fullständig enighet inom utskottet. Man har pekat på två skilda gymnasieproblem,

Försöksverksamheten med nioårig enhetsskola m. m.

dels det kvantitativt organisatoriska, som hänger samman med de krav, som de stora årskullarna inom kort kommer att resa på gymnasiet, och dels de mera långsiktiga problem, som hänger samman med att vi år 1953 fick en provisorisk gymnasieform, vilken i sinom tid skall avlösas av en mera definitiv ordning. Det är självfallet, att det utredningsarbete, som skolöverstyrelsen redan bedrivit med anledning av de stora årskullarnas önskemål om gymnasiestudier, nu energiskt och kraftfullt skall fullföljas. Skolöverstyrelsen bör därför beredas tillfälle att till sig knyta erforderlig expertis och andra sakkunniga.

Men det är också viktigt, att man i tid ägnar sig åt att förbereda det utredningsarbete, som måste läggas till grund för en mera definitiv gymnasiereform. Avdelningen har i anslutning till skolöverstyrelsens remissutlåtande pekat på angelägenheten av att i tid undersöka hur arbetsmarknaden ur behovssynpunkt ser på de kommande studenterna, vilka kunskaper man anser att de bör besitta och i vilken utsträckning den nu existerande linjeorganisationen motsvarar arbetslivets krav.

Med denna redogörelse ber jag, herr talman, att få yrka bifall till statsutskottets hemställan.

Herr EDENMAN (s):

Herr talman! Det kanske trots kammarens trötthet kan finnas anledning att, innan talmannen klubbar fast utskottsförslaget som kammarens beslut, göra några korta allmänna reflexioner beträffande försöksverksamheten och den situation som nu är rådande på det skolreformatoriska området.

Jag vill börja med att säga, att jag helt har samma uppfattning som utskottet. Jag kan i långa stycken stryka under vad den föregående talaren här har yttrat, och jag vill till och med gå ett stycke längre och säga, att utskottet

denna gång har ett ovanligt djärvt och säkert grepp på hela skolreformen. Detta måste onekligen verka inspirerande på en person, som har varit med från början i detta game. Jag vill i likhet med herr Helén stryka under att det är ganska märkligt, att vi här i riksdagen ända sedan 1950 har varit praktiskt taget eniga i alla beslut, som har gällt försöksverksamheten med den nioåriga enhetsskolan. Efter förra årets riksdagsbeslut, vilket innebar att riksdagen definitivt fattade ståndpunkten att vi skulle få en nioårig obligatorisk, organisatoriskt sammanhållen skola, kan inte gärna någon tveka om att enhetsskolan kommer. Det är mycket viktigt för föräldrar, för kommunalmän och för lärare att veta, att man här har fast mark under fötterna, när man satsar på denna verksamhet och planerar för enhetsskolan.

Enligt propositionen och utskottets utlåtande kommer försöksverksamheten nu att ytterligare intensifieras och utvidgas. Efter den sammanfattande utredning av skolfrågorna, som nyligen tillsatts, får riksdagen — vilket också här har påpekats av herr Helén — i början av 1960-talet ta ställning till hur enhetsskolan i sina detaljer skall utformas. Redan i dag kommer dock beslut att fattas om själva tidsplanen, och det är onekligen viktigt inte minst för de kommunala myndigheterna i deras planering lokalt, utan även för centrala skolmyndigheter, för lärare och andra att veta, vad man har att hålla sig till.

Regeringsförslaget och även utskottet ansluter sig i stort sett till vad skolöverstyrelsen redan förra våren föreslog, nämligen att den allmänna övergången till nioårig obligatorisk skola, i den form försöksverksamheten dessförinnan anvisar, påbörjas under läsåret 1962/63 och genomföres fram till 1968/69.

Jag har egentligen, herr talman, begärt ordet för att mot bakgrunden av vad som har hänt under de båda se-

Försöksverksamheten med nioårig enhetsskola m. m.

naste riksdagarna göra det påståendet, att striden om själva enhetsskoletanken politiskt är vunnen. Jag lyssnade mycket noga till vad högerns talesman här, fröken Karlsson, hade att säga från den här platsen, och jag vill gärna tro, att det inte var någonting annat än s. k. statsfinansiella skäl som förorsakade hennes reservation och hennes motiveering för högerreservationen i utskottet. Diskussionen om enhetsskolan kommer naturligtvis inte att upphöra, men den blir av en annan karaktär. Den kommer att gälla mindre skolans organisatoriska utformning och mera skolans innehåll. Debatten blir så att säga kanske mera en debatt för fackmän, för pedagoger. Å andra sidan skall vi inte glömma bort, att skolkonservatismen — även om den inte har några direkta representanter i denna kammare — sitter oerhört djupt och att det fortfarande ute i den enklare agitationen sprids de mest vidunderliga uppgifter om enhetsskolan. Diskussionen kommer naturligtvis i fortsättningen att beröra sådana frågor som lärarutbildning, differentiering, kursinnehåll, yrkesutbildningens anpassning till näringslivet o. s. v.

Självklart har enhetsskolan hittills haft brister, och det blir väl en av den sammanfattande utredningens huvudpuppgifter att försöka lära av dem. Men huvudlinjerna, de bärande principerna, dem ser vi ändå klara, och det är här som jag ännu en gång vill apostrofera utskottet, som onekligen oerhört målmedvetet slår vakt just om de bärande principerna.

Låt mig, herr talman, bara ta ett enda litet exempel, som är ganska belysande. Det gäller en skenbart så liten fråga som den om de alternativa kurserna på enhetsskolans högstadium, framför allt i skolor där parallellavdelningar inrymmande bägge alternativen inte finns. Här om skriver utskottet: »Studiet har på dessa orter i varje avdelning av en sådan högstadielklass fixerats till be-

stämda, för alla elever gemensamma kurser, och i själva verket har differentieringen på högstadiet härigenom fått karaktären av linjeklyvning redan från klass 7.» Det är alltså en omedelbar bevakning från utskottets sida, i detta fall i en så väsentlig fråga som det fria ämnesvalet i sjunde klassen på enhetsskolans högstadium.

Jag vill också med tillfredsställelse notera att utskottet ställer sig positivt till propositionens förslag om en utvidgning av försöksverksamheten och att det skall bli möjligt för sådana tätorter och även vissa landsbygdsdistrikt, som önskar att direkt gå över till enhetsskolan, att göra detta utan omvägen över en treårig realskola. Både herr Helén och jag har äran att ha varit medlemmar av den s. k. realskoleutredningen. Jag tror inte någon av oss gråter över att våra förslag om treåriga realskolor inte utan vidare accepteras, när det gäller val mellan treårig realskola och enhetsskola.

Till sist, herr talman, endast några ord om differentieringsfrågan. Denna är, som jag inledningsvis sade, den fråga som nog särskilt kommer att uppta den allmänna debatten. Jag är övertygad om att den nu tillsatta utredningen kommer att få diskutera den åtskilliga gånger med alla tänkbara utgångspunkter. Men jag vet av den debatt som pågått sedan ecklesiastikministern i proposition presenterade direktiven, att man på vissa håll, där man gärna ser en tidig linje- eller klassdifferentiering, har läst in i dessa direktiv så mycket man orkat med. Man har bl. a. fäst sig vid att det i direktiven står: »Ehuru det inte är möjligt att hänvisa till erfarenheter av direkta försök, synes mig försöksverksamheten tagen som helhet ha ådagalagt, att förutsättningarna för en allmän lösning av differentieringsfrågorna på detta stadium — alltså högstadiets — inom klassernas ram för närvarande inte är till finnandes.» Departementschefen fortsätter: »Organisa-

Försöksverksamheten med nioårig enhetsskola m. m.

toriska hjälpmedel måste tagas i anspråk i större utsträckning än som från början förutsattes.»

Men bakgrunden till det påståendet och även till det efterföljande resonemanget är också något ytterligt väsentligt, nämligen att om glesbygderna och landsbygden över huvud taget skall ha en chans att så småningom få likvärdiga skolor och likvärdiga utbildningsförhållanden, är det ett nödvändigt villkor, att den senare differentieringen blir möjlig. I direktiven påpekas att varje eftergift för en tidig differentiering omedelbart gör en stabilare skolorganisation nödvändig, ökar kravet på skolskjutsar, skolhem, elevnackorderingar o. s. v. och framför allt förutsätter större befolkningsunderlag. Ett fullständigt differentierat högstadium från och med sjunde klassen — något annat kan det ju inte gärna bli fråga om — skulle förmodligen, även med bibehållet fritt ämnesval, resultera i att man måste gå upp till så stora kommunala enheter, att landsbygden, för att inte tala om glesbygderna, inte skulle få den stora vinning av skolreformen som vi räknat med.

Det finns alltså all anledning inte att bekämpa en sen differentiering utan snarare att hoppas, att det vid sidan av andra differentieringsformer också skall bli möjligt att ha en klassdifferentiering som vidtager först med den årsklass som skolkommissionen ursprungligen tänkt sig.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Fröken KARLSSON (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill säga till herr Edenman, att jag talade om det statsfinansiella läget som motiv till sparsamhet, men även bortsett därifrån skulle jag inte ha önskat, att man bygger ut försöksverksamheten i snabbare takt än att man har alla goda förutsättningar för att den skall lyckosamt genomföras.

Då syftar jag på att vi måste ha goda lokaler och väl kvalificerade lärare på alla stadier, d. v. s. även på högstadiet, men bäggedera har vi mycket ont om, det vet herr Edenman liksom vi andra. Även det skälet talar alltså för att inte bygga ut enhetsskolan så snabbt.

Dessutom tycker jag personligen att det skulle vara värdefullt att avvakta resultatet av särskilda försöksskolan, om vilken vi nu snart skall fatta beslut, dock icke en försöksskola sådan den här skisserats, ty jag tror inte vi är inne på rätt väg. Vi har varit alldeles för försiktiga. Utskottet har följt departementschefens förslag och vill inte offra mera på löner. Jag menar att det är viktigt att skapa förutsättningar för en god försöksskola, en särskild försöksskola som vi sedan skulle ha nytta av i försöksdistrikten.

Herr HELEN (fp) kort genmäle:

Herr talman! När fröken Karlsson påpekar att man har varit för snål vid uppgörandet av personalförteckningen för den särskilda försöksskolan i Linköping, vill jag säga, att även statsutskottets majoritet har fäst sig vid detta och, visserligen i de höviska ordalag som statsutskottet använder, ändå givit ärendet en mild återremiss till Kungl. Maj:t. Det finns alltså anledning att hoppas att ärendet, när fröken Karlsson nästa gång möter det, har det utseende som fröken Karlsson hoppas. I varje fall har utskottet icke tillstyrkt denna personalförteckning för mer än det budgetår som börjar den 1 juli 1957.

Det skulle vara frestande att ta upp en debatt litet mer på det politiska planet med herr Edenman, som gav denna fråga en viss politisk turnering. Jag skall emellertid avstå därifrån och bara konstatera, att när herr Edenman säger att striden om enhetsskolan är politiskt vunnin, så är det ur hans synvinkel måhända en riktig karakteristik. Men herr

Försöksverksamheten med nioårig enhetsskola m. m.

Edenman skulle icke ha kunnat säga detta i dag, om regeringen i denna fråga inte hade visat en större självövertinelse än den har varit benägen att göra i andra frågor.

Herr ARVIDSON (s):

Herr talman! Herr Edenman har redan understrukit vilken viktig proposition vi här behandlar. Kanske förefaller det läsaren av utskottsutlåtandet något märkvärdigt, att där inte med ett ord beröres så viktiga saker som fastställandet av ett tidsschema för övergång till systemet med nioårig enhetsskola. Kanhända är detta ett skönhetsfel i redigeringen. Å andra sidan är det kanske förklarligt, att man inte ägnat någon större uppmärksamhet åt en sak som länge har varit självklar. Tidsschemat föreslogs nämligen för länge sedan av skolöverstyrelsen och har av den allmänna opinionen accepterats utan diskussion. Det råder enighet i denna fråga, och om här sker någonting tyst, kanske man kan tillämpa ordspråket: Vad stort sker, sker tyst.

Utskottet har inte haft många erinringar mot Kungl. Maj:ts förslag. Inte heller finns i utskottets utlåtande någon principdiskussion av de kontroversiella frågor rörande enhetsskolan, vilka ju ändå existerar. På en punkt har man dock berört en kontroversiell huvudfråga, nämligen om differentieringen på enhetsskolans högstadium.

Jag hälsar med tillfredsställelse herr Edenmans uttalande om differentieringen, varigenom han ger direktiven för den nya skolutredningen en annan innebörd än vad som vanligen har utlästs ur formuleringarna.

Själv skulle jag emellertid vilja rikta uppmärksamheten på en detalj i detta differentieringsspörsmål. Utskottet inleder sitt utlåtande med ett stycke som handlar om de s. k. alternativkurserna. Alternativkurserna är en uppfinning av skolöverstyrelsen. Det är fråga om an-

visningar till lärarna hur de skall bära sig åt för att ge olika elevgrupper olika kurser, kurser som är olika i fråga om omfattning, svårighetsgrad och kanske framför allt inriktning. Man har då konstruerat en svårare och mera teoretiskt inriktad kurs och en lättare, mera praktiskt inriktad i vissa av de viktigaste ämnena, nämligen engelska, tyska, matematik, fysik och kemi i de högre klasserna.

I anvisningarna för försöksverksamheten, vilka kom ut förra året, förklarar skolöverstyrelsen klart och tydligt, att dessa alternativkurser är avsedda att användas för differentieringen inom klassens ram. Men ser man på skolöverstyrelsens redogörelser för det första årets försök med dessa alternativkurser, finner man att de i stället har använts för att markera skillnaden mellan olika parallellavdelningar. Utskottet har inte kunnat låta bli att finna det anmärkningsvärt, att en anordning har fått en annan funktion än den avsedda.

Nu har emellertid utskottet — det står också i utlåtandet — inhämtat att skolöverstyrelsen har sin uppmärksamhet riktad på denna sak. Det finns alltså utsikter till att den skall kunna rättas till.

Emellertid har det samtidigt som detta hävdats i vår utkommit nya betygsföreskrifter, som konserverar den praxis som från skolöverstyrelsens håll bedöms som olycklig. I stället för att ha en gemensam norm för betygsättningen i alla parallellklasser i enhetsskolan har man nämligen föreskrivit olika betygsnormer för olika alternativkurser. Detta system är föga genomtänkt, ty alternativkurserna förutsätter att man skall kunna skapa en lång rad av sådana vägar — inte bara två — genom kursen i ett ämne. Dessa betygsföreskrifter fastläser emellertid systemet vid två kurser: en teoretisk och en praktisk, en svårare och en enklare. Därmed läser man fast studiet, vilket

Försöksverksamheten med nioårig enhetsskola m. m.

strider mot enhetsskolans idé och gör en övergång från den ena studievägen till den andra svårare. Förut var det bara ett ämne som skilde studievägarna åt i klass 7 och två ämnen i klass 8, men nu blir det fem ämnen man skall pröva i om man vill gå över t. ex. från den praktiska vägen till den teoretiska.

Jag är liksom alla andra av den meningen, att en differentiering på högstadiet är nödvändig, men grundvalen är ett fritt val av studieväg för eleverna. Detta fria val i försöksdistrikten har, såsom man kanske kunde vänta, resulterat i att de klasser, där tyska studeras och alltså betraktas såsom teoretiska klasser, har fått ungefär samma sammansättning i fråga om begåvningsstruktur som en vanlig realskoleklass. Det betyder att dessa klasser till sin sammansättning är heterogena, inte homogena. Också en realskoleklass är heterogen till sin sammansättning, och följaktligen är det där liksom i enhetsskolan önskvärt att det finns möjlighet att anpassa studiet efter de olika elevgrupperna i klassen. Så har dessa alternativkurser kommit till.

Om det är nödvändigt att med hjälp av alternativkurserna differentiera undervisningen i en tyskläsande klass, där de flesta kanske syftar till gymnasiestudier, så är det i ännu högre grad nödvändigt beträffande sådana klasser där eleverna inte syftar mot gymnasiet utan har praktiska tillvalsämnen. Det bör nämligen vara möjligt för en elev som är duktig t. ex. i matematik att läsa en svårare alternativkurs för att komma till sin rätt i ämnet. Detta går inte nu, om man skall tillämpa den praxis i fråga om alternativkurserna som uppstått i försöksdistrikten det första året.

Jag vill med andra ord understryka, att alternativkurserna inte får användas till en likriktning av undervisningen i klasserna — avsikten är den rakt motsatta. Det kanske finns anledning att uttala den förhoppningen, att det i framtiden skall bli så som man avsett.

Det föreligger i detta ärende en högermotion om begränsning av anslaget, d. v. s. i själva verket en inskränkning av programmet för utvidgning av försöksverksamheten. Fröken Karlsson har här angivit sin motivering för denna inskränkning. Nu har det emellertid företagits en betydande begränsning redan i departementschefens förslag, och utskottet har menat att man inte kan gå längre. En utvidgning av försöksverksamheten är alltså erforderlig, inte av pedagogiska skäl — den nyligen tillsatta skolutredningen kommer inte att hinna ta del av de erfarenheter av pedagogisk art som man gör i nytillkommande försöksdistrikt — men både departementschefen och utskottet pekar på att det är anledning att söka vidga erfarenheterna från den organisatoriska sidan av enhetsskolans uppbyggnad, speciellt med hänsyn till det interkommunala samarbetet, som ju i särskilt hög grad gäller högstadiet. Här har man även pekat på att landsbygden erbjuder så skiftande problem, att den försöksverksamhet som vi nu har inte är tillräckligt omfattande för att belysa dem alla.

En utvidgning behövs också för ett annat ändamål, nämligen i samhällen där tätbebyggelsen snabbt växer. Man har pekat på en stad som Oxelösund, där den industriella verksamheten kommer att utbyggas kraftigt och folkmängden att snabbt öka. Det skulle vara olyckligt om man här skulle behöva bygga upp ett skolsystem av den gamla typen med realskolor, som efter några år skulle få göras om. Här i Stockholm håller man också på med en stor omläggning, vilken vi i varje fall på socialdemokratiskt håll har betraktat som utomordentligt meningslös. Samtidigt som vi bygger upp enhetsskolesystemet i de södra stadsdelarna håller vi på att bygga upp ett system med treårig realskola i de norra stadsdelarna. Samma år som den första klassen av den treåriga realskolan tas bort på söderort

Försöksverksamheten med nioårig enhetsskola m. m.

kommer den till på norrort. Det kommer att bereda Stockholms stad mycket stora skolsvårigheter, och framför allt är det ett slöseri med kraft.

Slutligen har utskottet pekat på en tredje omständighet som talar för en ytterligare utvidgning av försöksverksamheten, och det är den nuvarande platsbristen i realskolan. Endast enhetsskoleorganisationen kan här komma till hjälp. Ur dessa synpunkter ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan på denna punkt.

Jag har i detta ärende väckt en motion, och den har lett till en välvillig skrivning. Den rör det stora problemet om uppdelning av klasser i vissa ämnen, där det är olämpligt att ha hela klassen samlad. Min motion avsåg ett specialämne, nämligen maskinskrivning i folkskolan, ett nytt ämne, som kom till detta läsår utan att man fick rätt att — som i andra liknande ämnen — dela klassen i två delar. Erfarenheterna från det första året i Stockholm, där undervisningen i ämnet haft mycket stor omfattning, har visat att det är ett ganska meningslöst slöseri med medel och lärarkrafter att försöka lära elever skriva maskin när klasserna är så stora att de omfattar 35 elever. Nu föreligger detta problem inte bara beträffande ämnet maskinskrivning i folkskolan utan i fråga om en lång rad ämnen i en lång rad skolformer. Riksdagen begärde förra året en utredning om dessa problem, och det är bara att hoppas att denna utredning kommer till stånd.

Slutligen vill jag, herr talman, gärna till kammarens protokoll ha antecknat ett önskemål. I vissa motioner har gymnasieproblemen behandlats. Man har mycket riktigt lagt upp frågan så, att det finns ett kortsiktigt program — här redan berört av herr Helén — som går ut på att skapa en kvantitativt tillräcklig gymnasieorganisation för de stora årskullar som kommer. Vi har varit eniga om att skolöverstyrelsen alltjämt

bör ha hand om dessa frågor. Vi har emellertid också ett långsiktigt gymnasieprogram, som avser gymnasiets reformering i anslutning till samhällsutvecklingen och i anslutning till den framväxande enhetsskolan. Jag tror att det skulle vara utomordentligt betydelsefullt, om de gymnasieproblem, som är av långsiktig art, överlämnades till den nya sammanfattande skolutredningen, detta av det enkla skälet, att det blir omöjligt att få grepp om differentieringsproblemen och andra strukturalproblemen på enhetsskolans högstadium om man inte samtidigt får handskas med gymnasieproblemen och ordna icke endast anknytningen till enhetsskolan utan även gymnasiets hela konstruktion med hänsyn till den grundval gymnasiearbetet skall vila på.

Herr talman! Med anförande av dessa synpunkter skall jag be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr HELEN (fp):

Herr talman! Jag tvingas att än en gång ta kammarens tid och uppmärksamhet i anspråk för att konstatera att den uttolkning, som herr Arvidson här gjort av utskottets skrivning i fråga om de alternativa kurserna på enhetsskolans högstadium, helt får stå för hans egen räkning. Jag har på utskottets vägnar tidigare sagt ifrån, att detta stycke icke innebär något ställningstagande till frågan om tidpunkten för linjeklyvningens insättande utan endast ett konstaterande av att alternativkurserna i görligaste mån bör tillämpas på det sätt skolöverstyrelsen ursprungligen angav, nämligen för att i princip ge ett så nyanserat ämnesval som möjligt. Jag är ledsen att behöva notera detta, men eftersom det inte är första gången herr Arvidson här i kammaren sträcker sig utöver vad en överenskomelse inom statsutskottet innebär, hop-

Försöksverksamheten med nioårig enhetsskola m. m.

pas jag att hans gruppkamrater i fortsättningen är villiga att upplysa honom om etiketten i kamrarna.

Herr ARVIDSON (s):

Herr talman! I utskottet var vi överens om att inte lägga in någon annan tolkning i de ord vi var eniga om än den herr Helén här angivit. Detta är jag fullt medveten om, och jag har också utformat mitt anförande med hänsyn till detta. Jag har inte på någon punkt påstått, att utskottet sagt någonting mera än vad herr Helén här redogjort för. Jag har däremot hänvisat till skolöverstyrelsens ställningstagande, och jag har i övrigt helt enkelt givit uttryck åt min egen uppfattning i denna fråga.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till berörda hemställan med den ändring däri, som föranledes av bifall till den vid avdelningen fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Fröken Karlsson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i avdelning I i utskottets utlåtande nr 127, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föranledes av bifall till den vid avdelningen fogade reservationen av herr Ragnar Bergh m. fl.

Sedan kammarens ledamöter här efter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom

uppresning. Därvid befanns, att flertalet av kammarens ledamöter röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan oförändrad.

II. Särskilda försöksskolor.

Sedan Kungl. Maj:t i propositionen nr 1 under åttonde huvudtiteln, punkten 183, föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, till Särskilda försöksskolor för budgetåret 1957/58 beräkna ett förslagsanslag av 625 000 kronor, hade Kungl. Maj:t i propositionen nr 106 (avsnitt II, s. 67—120) föreslagit riksdagen att

a) besluta, att en särskild försöksskola, tills vidare i huvudsak organiserad såsom nioårig enhetsskola, skulle från och med budgetåret 1957/58 eller den senare tidpunkt Kungl. Maj:t bestämde upprättas i Linköping under villkor att Linköpings stad åtog sig att tillhandahålla för skolan erforderliga undervisningslokaler jämte inredning och möbelutrustning samt att i övrigt svara för de anordningar och kostnader, som i enlighet med vad departementschefen förordat skulle ankomma på staden;

b) godkänna av departementschefen angiven personalförteckning för särskilda försöksskolan i Linköping, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1957/58;

c) godkänna av departementschefen angiven stat för särskilda försöksskolan i Linköping, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1957/58;

d) till Särskilda försöksskolan i Linköping: Driftkostnader för budgetåret 1957/58 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 570 000 kronor;

e) till Särskilda försöksskolan i Linköping: Utrustning för budgetåret 1957/58 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 25 000 kronor.

Försöksverksamheten med nioårig enhetsskola m. m.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehått bland andra två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Ragnar Bergh* och *Aman* (I: 434) och den andra inom andra kammaren av herr *Ståhl m. fl.* (II: 558), i vilka hemställts, att riksdagen i samband med beslutet om försöksskolan i Linköping måtte uttala att dylika skolor borde inrättas även i Karlstad, Luleå och Stockholm sedan tillräcklig erfarenhet vunnits av verksamheten vid den statliga försöksskolan i Linköping.

Utskottet hemställde

I. att riksdagen måtte besluta, att en särskild försöksskola, tills vidare i huvudsak organiserad såsom nioårig enhetsskola, skulle från och med budgetåret 1957/58 eller den senare tidpunkt Kungl. Maj:t bestämde upprättas i Linköping under villkor att Linköpings stad åtog sig att tillhandahålla för skolan erforderliga undervisningslokaler jämte inredning och möbelutrustning samt att i övrigt svara för de anordningar och kostnader, som i enlighet med vad departementschefen i statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 8 mars 1957 förordat skulle ankomma på staden;

II. att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionen II: 592, såvitt den icke behandlades under IV.,

a) godkänna i utskottets hemställan intagen personalförteckning för särskilda försöksskolan i Linköping, att tillämpas under budgetåret 1957/58;

b) godkänna av utskottet framlagd stat för särskilda försöksskolan i Linköping, att tillämpas under budgetåret 1957/58;

c) till Särskilda försöksskolan i Linköping: Driftkostnader för budgetåret 1957/58 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 570 000 kronor;

III. att riksdagen måtte till Särskilda försöksskolan i Linköping: Utrustning

för budgetåret 1957/58 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 25 000 kronor;

IV. att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt motionen II: 592, såvitt den icke behandlats under II., i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa ytterligare utredning beträffande av utskottet berörda personalfrågor för särskilda försöksskolan i Linköping och där bedrivna pedagogiska undersökningar samt att Kungl. Maj:t för 1958 års riksdag ville framlägga de förslag, till vilka utredningen kunde giva anledning;

V. att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I: 434 och II: 558, i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t ville senast för 1960 års riksdag framlägga förslag om upprättande av de ytterligare särskilda försöksskolor, som kunde finnas önskvärda sedan tillräckliga erfarenheter vunnits av verksamheten vid den särskilda försöksskolan i Linköping;

VI. att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anfört i anledning av motionerna I: 283 och II: 328.

Reservation hade utan angivet yrkande avgivits av herr *Ragnar Bergh*.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr MAGNUSSON i Borås (h):

Herr talman! Utskottet tillstyrker här den särskilda försöksskolan i Linköping. Därutöver förordar emellertid utskottet att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa, att Kungl. Maj:t senast för 1960 års riksdag framlägger förslag om upprättande av de ytterligare särskilda försöksskolor, som kan finnas önskvärda sedan tillräckliga erfarenheter vunnits av verksamheten vid den särskilda försöksskolan i Linköping.

Den särskilda försöksskolan i Linkö-

Försöksverksamheten med nioårig enhetsskola m. m.

ping kommer med säkerhet inte till stånd till läsåret 1957/58. Det förhåller sig nämligen så att lärarorganisationerna har blockerat skolan med anledning av att Kungl. Maj:t inte följt utredningens förslag rörande lönesättningen. Utskottet uttalar också att utsikterna att kunna börja verksamheten i tillfredsställande former redan under instundande hösttermin numera måste bedömas som mörka. I denna situation vill utskottet ge Kungl. Maj:t handlingsfrihet att anställa personal vid skolan i erforderlig omfattning. Utskottet säger bland annat, att det inte har något att erinra mot att Kungl. Maj:t, därest skolan inte kan börja sin verksamhet läsåret 1957/58, under nämnda läsår anställer försöksledare och den övriga personal vid skolan, som bedömes erforderliga för att genomföra effektiva förberedelser för att skolan med tillhörande försöks- och undersökningsverksamhet skall kunna börja läsåret 1958/59.

Utskottet tillstyrker anslag till denna särskilda försöksskola i Linköping. Jag har för min del ingenting att erinra mot detta, men i fråga om den beställning som utskottet föreslår, nämligen att Kungl. Maj:t senast för 1960 års riksdag skulle framlägga förslag om att ytterligare försöksskolor borde inrättas, finner jag inte någon anledning för riksdagen att göra en sådan beställning, utan jag anser att man bör vänta med detta. Jag ber därför, herr talman, att få föreslå att utskottets förslag under avdelning II punkt V måtte avslås.

Herr HELEN (fp):

Herr talman! Som jag nämnde i mitt tidigare anförande, föreslog särskilda sakkunniga icke mindre än sex sådana här försöksskolor som en konsekvens av 1950 års beslut. Det har ju dröjt många år, innan man nu kunnat komma så långt som till ett kungligt förslag om den första försöksskolan. Ingen kan mer än vi i statsutskottets andra avdelning, som behandlat detta ärende, be-

klaga att möjligheterna att till kommande budgetår få i gång försöksskolan i Linköping, trots detta förslag, inte ter sig ljusa. Det skulle emellertid medföra utomordentliga svårigheter för de övriga kommuner, som berörs av planerna på eventuella nya skolor, ifall riksdagen här icke skulle säga ett enda ord till upplysning för dem. Ett par av våra medelstora städer är för hela sin skolplanering i behov av ett besked i varje fall om den tidpunkt, vid vilken de kan påräkna ett klagörande från statsmakterna huruvida det över huvud taget skall bli någon särskild försöksskola i dessa städer eller inte. Det gäller Karlstad och det gäller Luleå, och jag kan försäkra herr Magnusson i Borås, att de ansvariga kommunalmännen i de städerna inte bli särskilt förtjusta över det inlägg herr Magnusson här gjort.

Jag vill emellertid tolka herr Magnussons inlägg så, att han något missförstått den skrivning som finns under punkt V. Det säges nämligen inte att Kungl. Maj:t *skall* lägga fram förslag om inrättande av sådana skolor, utan det talas endast om upprättande av de ytterligare särskilda försöksskolor, »som kan finnas önskvärda sedan tillräckliga erfarenheter vunnits av verksamheten vid den särskilda försöksskolan i Linköping». Skulle de erfarenheterna bli negativa, vilket vi inte kan säga något om i dag, eftersom den första skolan ännu endast finns på papperet, kommer Kungl. Maj:t följaktligen icke att lägga fram något sådant förslag. Men att lämna dessa städer och deras planerande skolmyndigheter helt i ovetskap om hur en mycket stor del av deras obligatoriska skola skall ordnas, det har man inom statsutskottet inte velat ta ansvar för.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Häri instämde herrar *Ståhl* (fp) och *Widén* (fp), fröken *Sandell* (s) och herr *Arvidson* (s).

Omläggning av den juridiska och samhällsvetenskapliga utbildningen

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren på framställda propositioner vad utskottet i *punkterna I—IV* hemställt.

Beträffande *punkten V* gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övernående ja besvarad. Herr Magnusson i Borås begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i avdelning II. *punkten V*, i utskottets utlåtande nr 127, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren avslagit utskottets hemställan i denna punkt.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Därvid befanns, att flertalet av kammarens ledamöter röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets i *punkten* gjorda hemställan.

Avd. II punkten VI samt Avd. III och IV

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 6**Omläggning av den juridiska och samhällsvetenskapliga utbildningen**

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 128, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omläggning av den juridiska och samhällsvetenskapliga utbildningen jämte i ämnet väckta motioner.

I propositionen nr 86 hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt ut-

drag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 8 februari 1957, föreslagit riksdagen att dels godkänna av chefen för ecklesiastikdepartementet föreslagna huvudsakliga grunder för omläggning av den juridiska och samhällsvetenskapliga utbildningen, dels ock godkänna av departementschefen föreslagna förändringar i personalorganisationen m. m. vid universiteten och Stockholms högskola, att successivt genomföras under loppet av fyra budgetår med början budgetåret 1958/59.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft ett antal motioner, däribland

två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Eriksson m. fl.* (I: 427) och den andra inom andra kammaren av herr *Munk-tell m. fl.* (II: 538), i vilka hemställts, att de av Kungl. Maj:t föreslagna lärarbefattningarna i nationalekonomi vid Uppsala och Lunds universitet måtte utformas såsom professurer i »samhälls-ekonomi, särskilt ekonomisk politik och socialpolitik», med undervisningsskyldighet inom både de juridiska och de filosofiska fakulteterna;

två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Aman m. fl.* (I: 429) och den andra inom andra kammaren av herr *Rylander m. fl.* (II: 542), i vilka hemställts, att riksdagen vid behandlingen av proposition nr 86 måtte

ej mindre beakta i motionerna framförda synpunkter och sålunda — med motsvarande jämkning av propositionens innehåll — besluta om inrättande av följande befattningar:

en professur i civilrätt, särskilt arbetsrätt, och

en professur i offentlig rätt, särskilt socialvårdsrätt, i stället för den i propositionen föreslagna precepturen i samma ämne, båda vid Stockholms högskola,

en preceptur i straff- och processrätt

Omläggning av den juridiska och samhällsvetenskapliga utbildningen

vid vardera av de juridiska fakulteterna i Uppsala och Lund,

en preceptur i civilrätt vid vardera av nämnda fakulteter,

en preceptur i offentlig rätt vid Stockholms högskola, ävensom

två ytterligare befattningar som kontorsbiträden vid envar av de tre fakulteterna och

den av utredningsmännen föreslagna kanslibiträdesbefattningen vid fakulteten i Lund;

av dessa befattningar borde inrättas kansli- och kontorsbiträdesbefattningarna budgetåret 1957/58,

professurerna budgetåret 1961/62 samt

precepturerna budgetåren 1959—1962 (dock torde precepturen i offentlig rätt behöva inrättas redan budgetåret 1958/59);

än även göra framställning till Kungl. Maj:t om vidtagande av åtgärder för tillgodoseende av undervisning och forskning inom ämnet allmän rättsvetenskap; samt

två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av fru *Gärde Widemar* (I: 433) och den andra inom andra kammaren av herrar *Håstad* och *Sjölin* (II: 543), i vilka hemställts, att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 86 måtte besluta företaga de ändringar i de där föreslagna personalorganisationerna m. m. vid de juridiska fakulteterna, som i motionerna föreslagits, samt att i övrigt beakta vad i motionerna anförts.

Utskottet hemställde

I) att motionerna I: 423 och II: 532 ävensom I: 426 och II: 539, i den mån de icke blivit besvarade med vad utskottet i utlåtandet anfört, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

II) att motionerna I: 428 och II: 537 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

III) att motionen II: 533 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

IV) att motionen II: 536 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

V) att motionerna I: 429 och II: 542 ävensom I: 433 och II: 543 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

VI) att riksdagen måtte godkänna av departementschefen i statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 8 februari 1957 förordade huvudsakliga grunder för omläggning av den juridiska och samhällsvetenskapliga utbildningen;

VII) att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 427 och II: 538, godkänna av departementschefen förordade förändringar i personalorganisationen m. m. vid universiteten och Stockholms högskola, att successivt genomföras under loppet av fyra budgetår med början budgetåret 1958/59 med de ändringar som utskottet angivit i fråga om dels benämningen av en av professurerna i civilrätt vid den stats- och rättsvetenskapliga avdelningen vid Stockholms högskola, dels och ämnesområdet för den nya precepturen i offentlig rätt vid samma högskola;

VIII) att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anfört beträffande lärarorganisationen vid stats- och rättsvetenskapliga avdelningen vid Stockholms högskola.

Reservationer hade avgivits

1) angående fördelningen av undervisningen i straffrätt och processrätt mellan ordinarie lärare och praktiskt verksamma jurister m. m. av herrar *Ohlson*, *Sundelin* och *Jacobsson*, fröken *Elmén*, herr *Gustafsson* i Skellefteå, fröken *Vinge* och herr *Helén*, vilka ansett att utskottet bort under V) hemställa, att motionerna I: 429 och II: 542 ävensom I: 433 och II: 543 icke måtte föranleda annan riksdagens åtgärd än att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t gäve till känna vad utskottet anfört angående fördelningen av undervisningen i straffrätt och processrätt

Omläggning av den juridiska och samhällsvetenskapliga utbildningen

mellan ordinarie lärare och praktiskt verksamma jurister;

2) beträffande lärarorganisationen i nationalekonomi och företagsekonomi i Uppsala och Lund av herrar *Ohlön*, *Sundelin* och *Jacobsson*, fröken *Elmén* samt herrar *Gustafsson* i Skellefteå och *Helén*, vilka ansett att utskottet under VII) bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt motionerna I: 427 och II: 538, godkänna av departementschefen förordade förändringar i personalorganisationen m. m. vid universiteten och Stockholms högskola, att successivt genomföras under loppet av fyra budgetår med början budgetåret 1958/59 med de ändringar som utskottet angivit i fråga om dels benämningen av en av professurerna i civilrätt vid den stats- och rättsvetenskapliga avdelningen vid Stockholms högskola, dels ämnesområdet för den nya precepturen i offentlig rätt vid samma högskola, dels inrättande av två professorer i nationalekonomi vid de juridiska fakulteterna, en i Uppsala och en i Lund, i stället för de av Kungl. Maj:t därstädes föreslagna precepturerna i ämnet, dels ock inrättande av två precepturer i företagsekonomi vid de humanistiska fakulteterna, en i Uppsala och en i Lund, i stället för de av Kungl. Maj:t därstädes föreslagna professorerna i ämnet;

3) beträffande forsknings- och undervisningsbehovet i internationell rätt av fröken *Vinge*, utan angivet yrkande.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid yttrade:

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Jag beklagar att denna för land och folk så viktiga och grundläggande fråga skall komma upp till diskussion på ett så sent stadium av dagen.

Det är cirka 50 år sedan vi hade en revision av juristutbildningen. Jag tror att det finns anledning för det svenska folket att mer än vad nu är fallet lära

sig förstå, att lag och rätt och dess tillämpning är något som för samhället och den enskilde individen är av så stor betydelse, att alla och envar borde uppmärksamma detta.

Det är nämligen på det sättet, att juridik och lagtillämpning inte bara är något som skall förstås och tillämpas av jurister. Lag och förordningar är de regler, varefter samhällslivet skall fungera. Det är självklart, att när man i enskilda fall möter en dom eller något annat som upprör sinnena, är svenska folket intresserat, men när det gäller själva den grundläggande frågan om juristutbildningen och när det gäller att dra upp riktlinjer för denna för landet så viktiga fråga, då tycker i regel lekmannen att detta är så svåra ting, att han näppeligen anser sig kunna ägna sin uppmärksamhet åt dem.

När nu regeringen och statsutskottet har föreslagit en ändring på detta område, beklagar jag att man i stort sett har begränsat det hela till en personell upprustning, låt vara med vissa differenser mot vad som för närvarande gäller. Jag har nämligen den uppfattningen, som jag för övrigt framfört i motioner vid olika tillfällen, att juridiken måste anpassa sig till och fungera i det nuvarande samhället men inte leva kvar i ett samhälle, som vi för många årtionden sedan har passerat.

Vid målsättningen för den juridiska forskningen och undervisningen måste, anser jag, hänsyn tagas till att vi nu lever i ett demokratiskt samhälle, ett tekniskt och industrialiserat samhälle med helt andra fri- och rättigheter än det gamla samhället hade. Det borde därför ha varit angeläget, att man nu vid en reform på området inte bara hade vidtagit personell upprustning. Nu borde man i stället ha företagit en utredning, där både juridisk sakkunskap och lekmannaintressen hade mötts, och man borde ha försökt att få till stånd en juridisk utbildning, så anpassande sig, att den icke kan äventyra eller för-

Omläggning av den juridiska och samhällsvetenskapliga utbildningen

störa de värden, som det moderna samhället både inom industrien och i andra sammanhang har att bevaka.

Det är verkligen angeläget att vi nu försöker komma bort från den romerska rätten med dess skiftande uppfattningar om bland annat äganderätten. Jag har också givit uttryck åt den meningen att vi bör försöka komma tillbaka till den gamla nordisk-germanska tanken att vår rätt — och det har också framträtt i allt större utsträckning under senare tid — skall ta mera hänsyn till det gemensamma än till det enskilda.

Som jag framhåller i min motion är det typiskt, att när man i Tyskland en gång skulle reformera de juridiska normerna, så överlämnade man åt juristerna själva att representera folket, och därifrån motiverades sedan den märkliga åtgärden att påtvinga det tyska folket ett romerskt institut, vilket av allt att döma saknade all förankring i det tyska folkmedvetandet. Jag har den uppfattningen att vi här i landet har gått precis samma utveckling till mötes. Svenska folket har mer eller mindre medvetet påtvingats rättsregler, som strider mot vad som av ålder varit rättsnorm i vårt land. Vi har nämligen, inte minst i det gamla bondesamhället tillämpat regler, som är helt annorlunda beskaffade än de romerska rättsreglerna.

Nu säger visserligen Malmgren att riksdagen har nära nog obegränsade befogenheter när det gäller lagstiftningsmakten, och han menar att även de mest genomgripande förändringar i den bestående rättsliga ordningen kan genomföras på fullt laglig väg. Men om man tillämpar denna uppfattning om lag och rätt i praktiken, så blir det så som en amerikansk jurist har sagt, att den skrivna lagen endast blir ord, yttrade av lagstiftare, och att lagstiftarens vilja och förmåga att påverka rättsutvecklingen i stort sett blir en chimär. Domstolarna har då, säger han, att fastställa vad orden, d. v. s. lagen, betyder. Dom-

stolarnas uppgift blir med andra ord att tolka lagen. Deras tolkningsrätt är visserligen begränsad, men gränserna är lika vaga som reglerna för hur domstolarna skall behandla övriga rättskällor. Lagen bör därför behandlas som en rättskälla, inte som en beståndsdel av rätten. Det sägs ibland att rätten består av två delar, dels sådana regler som utfärdats av lagstiftaren, dels sådana regler som skapats av domstolarna. I själva verket är emellertid all rätt skapad av domstolarna.

Ja, ärade kammarledamöter, denne amerikanske jurists ord är kanske mera sanna än han själv vet. Ty visserligen stiftar vi lagar, och vi skriver också motiveringarna till dem, men om domstolarna eller de jurister som skall tolka lagen och ge den innehåll icke följer de anvisningar, som vi lagstiftare försöker lägga in i paragraferna, så blir ändå juristen både lagstiftare och lagtillämpare här i landet.

Jag vill här erinra om att jag helt nyligen påvisade att en förlust på omkring 40 miljoner kronor hade åsamkats det svenska samhället vid rättstillämpningen. Man kan visserligen säga att 40 miljoner inte är så mycket att orda om i en miljardbudget, men även om man anser det, så är det ändå mycket farligt och vida mera anmärkningsvärt att denna lagtillämpning av det svenska folket uppfattas som en skymf mot vad man ändå anser skall gälla i vår svenska lagstiftning.

Jag anser därför att vi borde ha beslutat om en professur, vars innehavare i lugn och ro under de första åren fått försöka finna en väg ut ur de förhållanden, som för närvarande råder både i den juridiska utbildningen och vid rättstillämpningen. Juristutbildningen skall vara ett studium av rättsreglernas samspel med sociala och ekonomiska faktorer inom samhällslivet. Vi skall försöka få en lagstiftning och en lagtillämpning, som inte hämmar det moderna samhällets näringsliv m. m. och

Omläggning av den juridiska och samhällsvetenskapliga utbildningen

som inte heller kränker de värden, som vi i en demokrati anser vara grundläggande.

Herr talman! Det skulle vara mycket att tillägga i detta sammanhang, och vi skulle kunna diskutera juristutbildning och lagtillämpning hela natten. Men jag förstår mer än väl att det är svårt att nu få gehör för denna fråga. Detta är frågor, som i hög grad angår det svenska folket, men de uppfattas ändå av folket som något främmande, som man inte kan följa med i. Detta viktiga område har så att säga upplåtits åt specialister, som utan egentlig känsla för det som ändå borde vara det väsentliga får handha lagtillämpningen.

Utskottet har i anslutning till min motion nr 533 uttalat, att tre professurer skall inrättas i allmän rättslära, som är ett ämne med tyngdpunkten förlagd till de för alla rättsområden gemensamma metodfrågorna. Departementschefen har framhållit, att enligt utredningsmännens förslag allmän rättsvetenskap skall ingå som ett valfritt ämne i filosofisk-samhällsvetenskaplig examen. De av Kungl. Maj:t anlitade utredningsmännen har ansett, att några särskilda tjänster inte kan förordas, därför att ämnet är valfritt. Utskottet framhåller emellertid att »de i motionen II: 533 åsyftade frågeställningarna kommer att vid undervisningen bli behandlade i möjlig mån. Det är att antaga», fortsätter utskottet, »att den rättsvetenskapliga forskningen i framtiden i större utsträckning än hittills kommer att inriktas på för rätts- och samhällsvetenskap gemensamma problem. Frågan om särskilda professurer vid sidan av professorerna i allmän rättslära kan därför komma i ett annat läge.»

Jag är medveten om att utskottet kan ha haft mycket arbete och att det är svårt att sätta sig in i dessa synnerligen invecklade frågor. Jag får väl därför vädja till herr statsrådet att ta ett initiativ i anslutning till min motion. Herr statsrådet representerar ju landsbygden

och kan inte ha undgått att ha kommit i kontakt med de strömningar, som ändå lever kvar hos det svenska folket. Det vore som sagt angeläget att statsrådet själv tog ett initiativ, och jag skulle vilja vädja till statsrådet att om möjligt till nästa år se över denna fråga och återkomma med ett förslag till inrättande av en professur.

Jag skall inte ställa något yrkande, ty jag förstår mer än väl att det är uteslutet att vinna gehör. Vi kan förlora miljoner genom en felaktig tillämpning i dessa avseenden, men jag inser, att det ändå inte går att i dag få några tusenlappar för vetenskaplig forskning i detta ämne. Därför, herr talman, uttalar jag endast den förhoppningen, att min vädjan noggrant skall övervägas inom departementet. Jag skall hälsa med största tillfredsställelse, om herr statsrådet tar ett initiativ till nästa år.

Herr RYLANDER (fp):

Herr talman! Sedan herr Lundberg nu definitivt avstått från att hela natten tala om sina egna funderingar kring rättsregler, rättstillämpning och juristutbildning, skulle jag vilja med ett par ord beröra en fråga, som sammanhänger med den motion, som jag och några andra ledamöter av kammaren har väckt angående inrättande av ytterligare professurer och precepturer vid Uppsala och Lunds universitet samt Stockholms högskola.

Kungl. Maj:t tillkallade ju på sin tid två utredningsmän, som gjort en utförlig beräkning av lärarbehovet. Denna grundade sig på en ingående analys av undervisningsbehovet i de särskilda ämnena och av den undervisningstid och typ av undervisning, som på grund härav erfordrades. Man hade också, så gott man nu kunde, uppskattat antalet studerande, som komme att söka sig till de olika studiebanorna. Utredningsmännens beräkning av lärarbehovet har godtagits i propositionen, men departe-

Omläggning av den juridiska och samhällsvetenskapliga utbildningen

mentschefen tillgodosåg dessa behov delvis genom att i inte obetydlig utsträckning anförtro undervisningen åt praktiskt verksamma jurister. För det ändamålet anvisades anslag med vissa förhöjda belopp, men antalet tjänster, som föreslogs inrättade, minskades i motsvarande mån. Departementschefen strök sålunda från utredningsmännens förslag två professurer vid Stockholms högskola, en i offentlig rätt, särskilt socialvårdsrätt, och en i civilrätt, särskilt arbetsrätt. Dessa båda befattningar hade upptagits redan i universitetskanslerns remissyttrande över kommittébetänkandet. Ytterligare strök departementschefen en preceptur i civilrätt och en i straff- och processrätt vid vardera fakulteten i Uppsala och Lund.

Redan utredningsmännen hade räknat med en viss medverkan av praktiker i undervisningen, men departementschefen har gått mycket längre. I ämnena straff- och processrätt kommer enligt propositionen omkring hälften och i civilrättsämnena närmare en tredjedel av undervisningen att anföras praktiskt verksamma jurister eller andra särskilda lärare.

För en som själv är praktiker är det mycket glädjande att man tilltror praktiker, att de skulle kunna undervisa i sådan utsträckning som här förutses. Jag måste emellertid säga att jag ställer mig ytterligt tveksam, om man skall kunna komma fram den vägen. Jag måste också, liksom herr Lundberg, ehuru på helt andra grunder, beklaga att man — när man nu efter flera decennier gör något åt juristutbildningen — gör det på det halvhjärtade sätt som här föreslås. Man hade hellre bort vänta och undersöka ordentligt hur man skulle gå till väga i stället för att komma med en sådan halvkväden visa.

Det är nämligen åtskilliga invändningar som kan göras emot att man i så stor utsträckning går in för undervisning genom praktiker. Det belopp, som föreslås anvisat till praktikerundervis-

ningen, kan inte rimligen täcka kostnaden för sådan undervisning i den omfattning som departementschefen förutsätter, även om ett arvode på 75 kronor per undervisningstimme skulle kunna betraktas som skäligen ersättning; det överlåter jag åt var och en att bedöma. 75 kronor är nu inte någon stor ersättning. Det är ju inte bara fråga om själva undervisningstimmen, det måste också till ett förberedande arbete och det kan också vara efterarbete med att rätta arbetsuppgifter och sådant. Och litet var skattetänker vi även en smula när vi åtar oss extrauppgifter.

Dessutom måste dessa personer som skall ägna sig åt denna undervisning räkna med ett visst inkomstbortfall i de sysselsättningar de för övrigt har. Tar vi exempelvis ett hovrättsråd, kan man inte räkna med att han utan vidare skall kunna lämna sina egna arbetsuppgifter och i stället ägna sig åt undervisning. Här i vårt land har man utgått ifrån att de som är anställda i allmän tjänst, hos stat och kommun, skall ge sin arbetskraft full och hel på den ordinarie arbetsplatsen och man avlönar dem därför. Det är inte som i en del andra länder, att man räknar med en kortare arbetstid och kanske mindre lön och därför också räknar med att tjänstemannen i fråga skall kunna fylla ut sina inkomster med annat arbete. Tar vi en dugande advokat, kan man vara ganska säker på att han inte säljer sin arbetskraft till det billiga pris som här är ifrågasatt, och man skall väl inte heller räkna med att personer i någon större utsträckning skulle av ideella skäl välja att meddela undervisning.

Jag tror att man någon gång i något fall skulle kunna få tag på en praktiker, som vill undervisa något år på detta sätt, men inte kontinuerligt. Det gäller inte heller att undervisa enbart på extratid, ty då kommer man inte upp i en sådan inkomst, att det lönar sig att göra detta. De flesta har dessutom i

Omläggning av den juridiska och samhällsvetenskapliga utbildningen

sina ordinarie sysselsättningar en pressande arbetsbörda. För egen del kan jag vitsorda, att detta är fallet med domstolarna. Antar man att praktikern i genomsnitt skulle kunna åta sig 40 undervisningstimmar per läsår — detta torde vara ganska högt räknat — skulle i civilrättsämnena samt straff- och processrätt krävas medverkan vid fakulteterna i Uppsala och Lund av över tolv praktiker, och det kan man vara säker på är mycket svårt att åstadkomma i dessa städer, även om man räknar med att någon skulle kunna färdas dit från Stockholm respektive Malmö. Men i så fall åtgår också tid för resorna.

Det har inte heller klargjorts hur undervisningen skall fördelas mellan vetenskapligt skolade och fast anställda lärare och praktiker. Utskottet säger att detta »måste bedömas för varje ämne för sig, och utskottet anser sig ha anledning förvänta, att professorerna envar för sitt ämnesområde beaktar utbildningens krav och att undervisningen fördelas därefter». Man kan visserligen säga, att en universitetsprofessor eller preceptor kanske inte heller är så framstående undervisare alla gånger. Men det är alldeles klart, att de som ägnar sig åt undervisning med tiden får en särskild träning och har större möjligheter att göra undervisningen effektiv. De har också möjlighet att utföra forskning, som är förutsättningen för att undervisaren skall få en systematisk överblick över det område, inom vilket han undervisar.

Jag skall nu inte gå in i detalj på dessa saker, men jag tror, att när man nu skall rationalisera denna undervisning är det en mycket äventyrlig väg, som man här slår in på, då man i stället för att inrätta några precepturer och en eller annan professur, går in för praktikerundervisning i så stor omfattning, som föreslagits.

Jag skall bara nämna ett par saker, som jag tror är mycket lätta att fatta för envar. Man har allmänt beklagat svårig-

heten att kunna få läroböcker i de juridiska ämnena. Alldeles självfallet fordras det för att få en god lärobok, att det är en forskare som gör den, en som är hemma på forskningen inom det område det gäller. Om man lägger nya bördor på dessa forskare, är det alldeles uppenbart, att deras benägenhet att författa läroböcker blir mindre än den varit hittills. Enligt förslaget kommer man faktiskt att lägga större bördor på dem dels genom de organisatoriska och administrativa besvärligheter som praktikerundervisningen medför för dem, och dels genom att det nu är avsett att det skall ske ett fördjupat studium i något ämne i slutet av jur. kand.-utbildningen. De studerande måste därvid handledas med större omsorg än vad som skett beträffande den vanliga studiegången hittills.

Det är alltså med verkligt beklagande som jag här ser att denna fråga nu, då den sent omsider kommer upp, på detta sätt hafsas igenom de sista majdagarna. Den enda trösten är, att man väl kommer att i sinom tid finna, att det inte går att gå fram den vägen, och så får det rättas till. Jag skall inte säga att det är felaktigt att göra ett försök i denna riktning, men jag tycker att det hade varit riktigare att inte göra försöket i den stora utsträckning som här avses.

I reservationen nr 1 har reservanterna beaktat vad som här anförts och har hemställt, att Kungl. Maj:t måtte till förnyad prövning uppta frågan om den lämpligaste fördelningen av undervisningen mellan ordinarie lärare och praktiskt verksamma jurister, såvitt angår ämnena straffrätt och processrätt.

Jag vill, herr talman, med dessa ord yrka bifall till reservationen nr 1.

Häri instämde herr *Fröding* (h), fröken *Vinge* (fp) och herr *Eliasson* i Stockholm (fp).

Herr ARVIDSON (s):

Herr talman! Herrar Lundberg och Rylander har med utgångspunkt från

Omläggning av den juridiska och samhällsvetenskapliga utbildningen

var sin motion tagit upp ett par detaljer i det väldiga problemkomplexet här är fråga om. Kanske förtjänar det dock att understrykas, att det här gäller en mycket betydelsefull reform. Denna omläggning av juristutbildningen innebär en rationalisering, effektivisering och modernisering av vår juristutbildning. Det är ju på detta område liksom på många andra områden så, att anhopningen av stoff bara växer och växer. Minneskunskaperna kan därför inte längre få dominera. Det väsentliga blir i stället en skolning i juridisk metod, en undervisning om hur man skall orientera sig fram på de vägar, som leder till aktuell kunskap på det juridiska området.

Den utbildning som i det aktuella läget sker gäller inte ett statiskt samhälle, utan den gäller ett samhälle i snabb förändring. Det måste därför bli en utbildning för en föränderlig juridik, och förmågan att på detta område skaffa sig kunskaper måste vara huvudmålet för den juridiska utbildningen. Det gäller här att utbilda folk, som om 25 år skall stå i ledningen på detta område av samhällsutvecklingen, folk som alltså hela tiden under dessa 25 år måste följa med vad som sker och absorbera det nya och medverka i skapandet av det.

Detta har varit ledtråden för utredningsarbetet, för departementschefen och utskottet. Man kan kanske också peka på vikten av att man har berett ökat utrymme för samhällsvetenskaperna och att man har lagt mera vikt vid den ekonomiska skolningen av juristerna och dessutom också har fått plats för en fördjupning på enstaka punkter av denna utbildning.

Inför det viktiga och stora som här sker ter sig detaljanmärkningarna som obetydliga, men det kan kanske vara riktigt att ändå till en kort stunds diskussion uppta till att börja med herr Lundbergs inlägg. Jag lyssnade till det med mycket stort intresse. Herr Lundberg talar som om det vore fråga om en

utbildning av riksdagsmän, ty det är ju riksdagen som bestämmer lagreglernas innehåll. Det är inte domstolarna, som herr Lundberg menar. Det är nog så i vårt land, att juridikens företrädare har varit lojala mot riksdagen, och vid lagtolkningen har man tillmätt lagförarbetena, departementschefs- och utskottsuttalandena allt större vikt. Jag tror att det är av väsentlig betydelse att framhålla detta.

Men å andra sidan har jag med intresse läst herr Lundbergs motivering för en professur i funktionell rättsvetenskap. Jag finner denna motivering i många avseenden riktig, ehuru jag måste göra en invändning då det gäller avvägningen mellan romersk rätt och germansk rätt. Tanken att man skall återgå till den germanska rätten förefaller mig vara romantik. Jag tycker det skulle vara bra mycket intressantare att ta fasta på den pågående förändringen i uppfattningen om t. ex. egendomsrätten. Den förvandlas dagligen, och vad som där sker är säkerligen någonting i samma stil som det herr Lundberg drömmar om, även om det inte är någon återgång till germansk rätt.

Rättsreglernas anpassning till samhällsutvecklingen, förskjutningen av rättsuppfattningen, bör givetvis vara ett centralt tema i den juridiska utbildningen. Nu har emellertid hela utredningsarbetet gått ut på detta. Det har varit en samverkan mellan jurister och företrädare för samhällsintressen och samhällsvetenskap, och herr Lundbergs synpunkter har nog mer än han tror blivit tillgodosedda i själva uppläggningen av juristutbildningen, framför allt därigenom, att samhällsvetenskaperna fått bättre utrymme och den allmänna rättsläran har blivit bättre tillgodosedd.

Detta beträffande herr Lundbergs anförande.

Till herr Rylander, som har tagit upp problemet om den lämpliga avvägningen mellan vetenskapliga och prak-

Omläggning av den juridiska och samhällsvetenskapliga utbildningen

tiskt inriktade utbildare av de blivande juristerna, skulle jag vilja säga, att utskottet givetvis stod tveksamt i detta avseende. Jag tror att herr Rylander tar till för starka ord då han här talar om ett äventyr, men det är klart att man kan ha olika uppfattning om detta. För departementschefen, antar jag, har det varit avgörande, att det har blivit en billigare organisation på det föreslagna sättet.

Sedan har det också stått klart, att vid en så pass betydande utvidgning av lärarstaben vid de juridiska fakulteterna kan det bli svårt att rekrytera hela den nya uppsättningen med tillräckligt kompetenta krafter. Man måste därför gå i viss mån försiktigt fram då det gäller tillsättande av nya vetenskapliga befattningar. Man kan också peka på att det har gällt att tillämpa principen om att närma utbildningen till det praktiska livet.

Nu är ju herr Rylanders huvudinvändning den, att det kommer att visa sig svårt att få lämpliga och kompetenta praktiska jurister, som är villiga att åta sig utbildning av detta slag. Jag tyckte också att herr Rylander sade, att kalkylerna här var felaktiga. Utskottet har försökt kontrollera den saken och funnit att kalkylerna är riktiga. Men herr Rylander menar att det anslag det här är fråga om ändå inte kan locka jurister i karriären eller advokater att för någon månad övertaga undervisningen vid universiteten. Jag gjorde den reflexionen, att det dock är möjligt att få jurister till sådan tjänstgöring. Det är ofta så, att hovrättsjurister tar en månads tjänstledighet för att arbeta på ett annat område, och varför skulle det vara svårare att få exempelvis hovrättsjurister till denna utbildning än att få dem som bisittare i hyresråd eller andra sådana institutioner. Vi får väl avvakta och se, och det har också varit utskottets mening att saken kan bedömas först efter en tids erfarenhet.

Med denna motivering har utskottet

anslutit sig till Kungl. Maj:ts förslag i ärendet. Jag ber, herr talman, också att få göra det, och jag yrkar alltså bifall till utskottets hemställan.

Herr GUSTAFSON i Göteborg (fp):

Herr talman! Endast några ord i avslutning till reservation nr 3 och de motioner som väckts om inrättande av professorer i internationell rätt.

När jag nu ser statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet här närvarande, skulle jag vilja fråga honom, som varit med längre i detta game än jag, hur lång tid det tar innan ett av riksdagen fattat principbeslut preskriberas. År 1938, alltså för nära 20 år sedan, beslöt riksdagen att en professor i internationell rätt skulle inrättas vid Uppsala universitet. Den skulle dock komma till stånd tidigast den 1 juli 1940. Tiden har sedan gått utan att någonting har hänt. När nu frågan om den juridiska och samhällsvetenskapliga utbildningen tas upp i ett stort sammanhang, skulle man ju ha kunnat vänta sig, att denna professor placerats först på listan, eftersom det var så länge sedan riksdagen i princip beslutade att den skulle inrättas.

När detta principbeslut fattades, motiverade hans excellens herr utrikesministern på ett mycket värtaligt sätt inrättandet av professuren. Sedan dess har ytterligare skäl tillkommit. Det internationella samarbetet har ökat. Vår alliansfria politik ställer särskilda krav på oss när det gäller att tillhandahålla medlare i internationella sammanhang och tjänstemän i de alltmör talrika internationella organisationerna, tjänstemän som kan förväntas äga möjlighet att bedöma frågorna på ett opartiskt sätt.

Därtill kommer att när riksdagen år 1938 i princip beslutade denna professur i internationell rätt, var ett av motiven härför, att man ville stimulera unga människor att ägna sig åt forsk-

Omläggning av den juridiska och samhällsvetenskapliga utbildningen

ning på området. Vad skall nu dessa människor tänka, som i förlitande på beslutet år 1938 har ägnat sig åt sådan forskning men som finner att fortfarande ingenting åtgjorts åt frågan om en professur? Visserligen är det riktigt, att en donationsprofessur år 1947 inrättades vid Stockholms högskola, men den kommitté för den juridiska och samhällsvetenskapliga utbildningen som lade fram sitt betänkande år 1953, alltså sex år efter det att denna professur hade inrättats, ansåg inte bara att professuren i Uppsala skulle inrättas utan också att ett principbeslut borde fattas om inrättande av ytterligare en professur, nämligen i Lund.

Universitetskanslern har nu framhållit, att professuren i internationell rätt vid Uppsala universitet inte är oundgängligen nödvändig för undervisningen. Om den saken vill jag inte, herr talman, yttra mig. Däremot tror jag att det är ovedersägligt, att denna professur är oundgängligen nödvändig för forskningen på området. Om vi ser på de belopp, som riksdagen anslår i mellanfolkliga sammanhang, när det gäller försvarsfrågan och andra internationella frågor, måste man också säga sig att det belopp, som det här är fråga om, är försvinnande litet.

Jag förutsätter, herr statsråd, att principbeslutet från 1938 inte är preskriberat utan fortfarande har giltighet. Jag skulle därför i all vördsamhet vilja hemställa, att herr statsrådet gör följande anteckning, som herr statsrådet har på sitt arbetsbord och dagligen tittar på: »Glöm inte riksdagens principbeslut år 1938 om inrättande av en professur i internationell rätt!»

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Jag vill vitsorda riktigheten av vad herr Arvidson här sagt, att det gäller att anpassa den juridiska utbildningen inte efter ett statiskt samhälle utan efter ett föränderligt samhälle. När jag har föreslagit inrättande av

en professur i funktionell rättsvetenskap har det just skett därför att vår juristutbildning har i stort sett lagts upp med tanke på ett statiskt samhälle, i stället för att man skulle ha tagit hänsyn till den oerhört starka utveckling på olika samhällsområden som vi har fått bevittna.

Det låter mycket vackert när herr Arvidson säger, att det är riksdagen som bestämmer rättstillämpningen i detta land. Jag hoppas att herr Arvidson snarast möjligt skall överge denna ljusblåa tro, som saknar verklig grund. Jag har anfört ett exempel, som visar att trots tredje lagutskottets bestämda direktiv om att man skulle förfara på ett visst sätt, har lagtillämpningen varit en helt annan.

När herr Arvidson här anser att det är en romantisk föreställning, att man skall kunna gå tillbaka till den nordisk-germanska rättsuppfattningens principer, undrar jag om herr Arvidson har satt sig in i vad dessa principer innebär och om han så att säga på rättsområdet tagit hänsyn därtill. Jag vill citera vad professor Stjernquist i Lund anfört i anslutning till en motion i samma ämne förra året. Han säger:

»Den juridiska utbildningen är väsentligen en utbildning i dogmatik. Den går till största delen ut på inlärnin g av regelsystemets innehåll och därtill kommer något, som ibland kallas juridisk metod och ibland juridisk argumentationsteknik och som egentligen består av traditionella resonemang för att tolka reglerna och utbilda regelsystemet vidare. Såväl inom regelsystemet som i argumentationstekniken förekomma en rad allmänna principer och inställningar — t. ex. just allmänna äganderättssynpunkter — som hämtats från romersk rätt, den högliberala samhälls-åskådningen eller andra förgångna tider. Det är därför förklarligt, att juristerna kommit att i viss mån stå utanför det moderna samhällsarbetet och att de juridiska synpunkterna, i dom-

Omläggning av den juridiska och samhällsvetenskapliga utbildningen

stolsdomar eller eljest, ofta komma att framstå som antingen oförnuftigt irrationella eller konserverande ett äldre samhällstillstånd i strid med de demokratiska statsorganens intentioner. Många konkreta exempel skulle kunna anföras härpå och motionen bär vittne därom.

Däremot få studenterna ej lära sig att se rättsreglerna som samhällsfenomen, hur rättsordningen faktiskt fungerar och samspelar med politiska, sociala och ekonomiska faktorer. Det är en mängd praktiskt synnerligen viktiga frågor som därmed utelämnas.»

Herr talman! Jag har försökt understryka, att jag med tillfredsställelse ser en personell upprustning, men jag har också velat betona, att det hade varit ännu viktigare att innehållet och själva andan i den juridiska utbildningen och tillämpningen först hade förändrats. Därmed hade man kunnat göra en samhällsinsats av den betydelse, som jag förutsätter att propositionen har syftat till.

Herr ARVIDSON (s):

Herr talman! Jag skall inte så här sent på natten ta upp en diskussion med herr Lundberg om den germanska rättens innebörd. Jag inskränker mig till att fastslå ett par saker: För det första att Kungl. Maj:t och riksdagen är suveräna då det gäller att fastställa regler, inte bara för rätten utan också för rättstillämpningen, och för det andra att en ombildning av den juridiska utbildningen är nödvändig, även om herr Lundbergs karakteristik bara tillät mig säga en tiondel vore riktig. Det är en sådan ombildning, som här åsyftas.

För herr Gustafson i Göteborg skulle jag vilja framhålla, att det dock har inträffat något efter beslutet av år 1938: det har tillkommit en professur, även om det skett genom en donation. Vad som här är väsentligt är, att frågan inte är uppe för dagen vare sig det gäller denna professur eller en rad andra.

Här har det bara gällt att skapa fram de lärartjänster, som är oundgängligen nödvändiga vid undervisningen. Det ekonomiska läget har inte tillåtit något annat, och därmed har både professuren i internationell rätt och professuren i kriminologi fått kvarstå på önskelistan.

Med den internationella rätten förhåller det sig emellertid så, att man vid sidan av den Lindhagenska professuren har undervisning i detta ämne dels inom ämnet offentlig rätt med folkrätt och dels inom ämnet civilrätt med internationell privaträtt. Det har därför ansetts att det inte varit någon för dagen överhängande nödvändig åtgärd att inrätta en professur av denna typ. Sparsamheten har tyvärr fått ha det avgörande ordet.

Herr GUSTAFSON i Göteborg (fp):

Herr talman! Herr Arvidson hade inte behövt tala om för mig, att denna donationsprofessur tillkommit, eftersom jag själv nämnde det i mitt anförande. Jag är dock intresserad av att höra, att herr Arvidson menar, att det principbeslut, som riksdagen fattade år 1938, ännu står fast. Herr Arvidson bedömer här frågan uteslutande ur synpunkten vad som är oundgängligen nödvändigt för undervisningen. Jag tror att vi i det internationella läge, som vi nu har, också måste beakta andra synpunkter, nämligen vad som är oundgängligen nödvändigt för att vi skall kunna göra en fullvärdig insats i det mellanfolkliga samarbetet.

Herr OHLIN (fp):

Herr talman! Om inte tiden varit så långt framskriden, skulle det ha funnits anledning att här diskutera åtskilliga frågor av icke ringa betydelse för den högre undervisningen i landet. Jag nöjer mig dock med ett kort påpekande.

Enligt min mening måste man hälsa

Omläggning av den juridiska och samhällsvetenskapliga utbildningen

med mycket stor tillfredsställelse, att vi nu får en filosofisk-samhällsvetenskaplig examen, som öppnar ökade möjligheter till vad jag vill beteckna som en modern och sedan minst ett kvarts sekel välbehövlig utbildning här i landet.

Sverige har faktiskt härvidlag varit ett efterblivet land, det enda land jag känner till, där man inte har haft en ordentlig nationalekonomisk och samhällsvetenskaplig examen. Vår hittillsvarande politices magister-examen har ingalunda motsvarat de anspråk som kunnat ställas. Nu ges det emellertid möjligheter för den som vill specialisera sig på ekonomi och statistik att göra detta inom ramen för den filosofisk-samhällsvetenskapliga examen. Det behov, som utan tvivel finns av att vid sidan av en massa jurister också få fram ett rimligt antal ekonomer här i landet, kan därigenom fyllas. Det är med stor tillfredsställelse jag konstaterar, att möjligheterna härvidlag nu starkt förbättras.

Vilka behov av lärarkrafter, som här kan komma att visa sig på längre sikt, torde inte vara möjligt att i dag bedöma. Jag anser det mycket sannolikt, att särskilt vid Stockholms högskola tillströmningen av studenter kommer att bli så stor, att den spränger den ram, som den nuvarande tillgången på lärare bildar. Därför tillåter jag mig att uppmana ecklesiastikministern att med den allra största uppmärksamhet följa spörsmålet om vilka konsekvenser i fråga om lärarkrafterna på det filosofisk-samhällsvetenskapliga området, som kan komma att följa av tillströmningen av studenter till de olika högskolorna.

Det skulle ha varit frestande att gå in på spörsmålet om huruvida professorer i företagsekonomi eller professorer i nationalekonomi skall komma först med tanke på den otillräckliga tillgången av lärare, men jag avstår därifrån.

Jag tror att det försök, som här nu

göres, kommer att beteckna ett stort steg framåt och att vi får tillfälle att om ett par år, eller kanske redan om ett år, diskutera vilka praktiska konsekvenser i fråga om lärarkrafterna som det kommer att medföra.

Herr HELEN (fp):

Herr talman! Då utbildningen av jurister i vad gäller undervisningen i nationalekonomi för framtiden kommer att bli fullständigare än vad den har varit tidigare medan beskränningar i personalorganisationen samtidigt föreslås, ber jag att få yrka bifall till reservation nr 2 av herr Ohlon m. fl. I denna reservation yrkas inrättande av två professorer i nationalekonomi vid de juridiska fakulteterna, en i Uppsala och en i Lund, utan att därmed statsverket åsamkas någon sammanlagd kostnadsökning.

Herr ELIASSON i Stockholm (fp):

Herr talman! När herr Arvidson menar, att det med mer komplicerad lagstiftning blir allt mer ökad minnesbelastning för jurister och att huvudpunkten på juristutbildningen bör läggas på den juridiska metoden, är jag fullt införstådd med honom. Däremot förstår jag inte, att herr Arvidson inte vill godta reservanternas slutsats. Om man med utgångspunkt från att det viktigaste är att juristen tillägnar sig juridiskt tänkande, lär sig den juridiska metodiken och att man mindre skall fästa avseende vid detta ofta meningslösa inhämtande av en massa minneskunskaper, frågar sig vem som är mest ägnad att undervisa i juridisk metod, praktikern eller vetenskapsmannen, så måste väl en sådan jämförelse utfalla till vetenskapsmannens fördel.

I likhet med herr Rylander tror inte heller jag, att det blir lätt att få tillräckligt kompetenta praktiker för undervisning i den omfattning, som utskottet har föreslagit. Eller krasst uttryckt: det

Omläggning av den juridiska och samhällsvetenskapliga utbildningen

är lättare att få vetenskapsmän att för underbetalning utföra undervisningsarbete än det är att få praktiskt verksamma jurister att för samma betalning utföra sådant arbete.

Herr Lundberg menade, att lagtolkningen inte skulle ha försökt anpassa sig efter lagstiftaren. Jag har rakt motsatt uppfattning. Vad herr Lundberg har sagt om äganderättsproblemet har väl mycket litet med den fråga som nu diskuteras att skaffa, men där är problemställningen väl snarare om man inte redan beskurit den privata äganderätten så hårt att den riskerar att trampa kriterierna för en rättsstat på tårna.

Överläggningen var härmed slutad.

Punkterna I—IV

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten V

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets i punkten gjorda hemställan dels ock på bifall till den vid punkten fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Rylander begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammarerna bifaller statsutskottets hemställan i punkten V i utskottets utlåtande nr 128, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammarerna bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen nr 1) av herr Ohlson m. fl.

Sedan kammarernas ledamöter här efter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppres-

ning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarernas ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Rylander begärde emellertid röst-räkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 131 ja och 67 nej, varjämte 6 av kammarernas ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammarerna hade alltså bifallit utskottets i punkten gjorda hemställan.

Punkten VI

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten VII

Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den vid punkten fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Helén begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammarerna bifaller statsutskottets hemställan i punkten VII i utskottets utlåtande nr 128, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammarerna bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen nr 2) av herr Ohlson m. fl.

Sedan kammarernas ledamöter här efter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Därvid befanns, att flertalet av kammarernas ledamöter röstat för ja-propositionen, vadan kammarerna bifallit utskottets hemställan.

Punkten VIII

Utskottets hemställan bifölls.

§ 7

Statstjänstemännens löner under åren
1957 och 1958 m. m.

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 131, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statstjänstemännens löner under åren 1957 och 1958 m. m. jämte i ämnet väckt motion.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr PETTERSON i Degerfors (s):

Herr talman! Den överenskommelse som vi nu står i begrepp att godkänna har ju föregåtts av rätt segslitna förhandlingar. Jag vill redan nu säga, att jag inte har för avsikt att ställa något annat yrkande här i kväll än om bifall till statsutskottets enhälliga utlåtande. Emellertid är till uppgörelsen fogad en protokollsanteckning som om den skall följas enligt min mening medför rätt underliga konsekvenser. Det är för att påtala detta, herr talman, som jag vill säga några ord och därmed också ge en förklaring till varför jag avgivit en blank reservation till utskottsutlåtandet.

Denna protokollsanteckning finns att läsa i propositionen på s. 15. Den innebär, att från och med 1959 skall kostnaderna för arbetstidsförkortningen i princip bäras av dem som får arbetstidsförkortningen. Ordagrant heter det: »Det har emellertid förutsatts, att såsom direktiv vid de förut nämnda övervägandena av de med en arbetstidsförkortning sammanhängande spörsmålen skall gälla, att kostnaderna för en ev. ytterligare arbetstidsförkortning för åren 1959 och 1960 i princip skall bäras av de grupper, som kommer i åtnjutande av desamma.» Utskottet har inte tagit ställning direkt till detta utan nöjer sig med att säga, att det skall föras förhandlingar om denna sak.

Enligt de uppgifter jag har, har nu ungefär 60 procent av de i statlig tjänst anställda kortare arbetstid än 48 timmar i veckan. Rätt stora grupper har

42 timmars arbetsvecka, och vidare förekommer under 3 månader på sommaren s. k. sommartid med en nedsättning av upp till 9 timmar per vecka. Jag har aldrig tidigare hört, att de som fått stå kvar på 48-timmarsvecka har krävt, att de som har den kortare arbetstiden skulle avstå något av en lönehöjning för denna förmån.

Om protokollsanteckningen skall följas blir resultatet, att de som tidigare fått 42 timmars arbetsvecka och redan fått kompensation för den förkortade arbetstiden nu skall få kompensation även för den förkortning av arbetstiden, som andra få som tidigare haft 48 timmars arbetsvecka och nu får denna förkortad. Detta är enligt mitt sätt att se ett system, som är orimligt och tekniskt omöjligt att genomföra. Det kommer att bryta sönder löneplanen, om vi skall börja införa en massa tillägg till de löneklasser som finns i våra löneplaner. Detta strider mot strävan i den senaste uppgörelsen att rensa ut sådana saker från lönetabellerna för att göra dessa enklare.

Vad jag mest reagerar mot, herr talman, är att det enligt mitt sätt att se är ett nytt klasstänkande som här kommer fram.

Det är ett nytt system. Jag förstår att det i den situation där förhandlarna befann sig inte fanns någon annan möjlighet än att ta denna protokollsanteckning. Jag vågar sträcka mig så långt att jag säger, att det faktiskt är i förhoppning att det inte skall gå att tekniskt lösa dessa frågor efter de anvisningar som anges i protokollsanteckningen som jag yrkar bifall till utskottets hemställan i övrigt. Jag anser att protokollsanteckningen innebär en regel som icke bör följas för framtiden.

Herr Jansson i Kalix (s) instämde i detta yttrande.

Chefen för civildepartementet, herr statsrådet LINDHOLM:

Herr talman! Såvitt jag kunde finna har herr Pettersson i Degerfors miss-

Statstjänstemännens löner under åren 1957 och 1958 m. m.

uppfattat den punkt varom han är tveksam. I den stora uppgörelsen mellan Landsorganisationen och Arbetsgivarföreningen ingår en bestämmelse som säger, att löneökningen under 1957 för tidavlönad personal skall vara 3,5 procent för dem som har mindre än 48 timmars arbetstid i veckan och 1,5 procent för dem som får arbetstidsförkortning. Arbetstidsförkortningen har alltså värderats till 2 procent. Vid en bedömning av arbetstidsförkortningens värde på den statliga sidan kommer man nog räknat till 2,16 procent. Om en arbetstidsförkortning genomförs för 60 000 anställda, måste den uppenbarligen åsättas ett visst värde. Det måste anställas en del nytt folk, och detta värde kan man inte undgå att ta hänsyn till vid en förhandling. För de första två åren har vi kunnat göra en s.k. pottuppgörelse. Man har inte tagit ut tioöresökningen första året, och därigenom har man kunnat göra en utjämning, som gör det möjligt att i år ta ut 2 och nästa år 3 procents löneökning. På detta sätt har de olika grupperna kompenserat varandra.

Det är riktigt att det problem som här berörs är komplicerat, men man kommer inte förbi det utan vidare.

I protokollsanteckningen står att det skall verkställas en utredning, och som direktiv för denna skall gälla, att de som har fått arbetstidsförkortning också skall betala den. Hur problemet skall lösas en gång i framtiden kan jag inte nu yttra mig om. Jag kan dock försäkra kammarens ledamöter, att detta var en av de mest känsliga punkterna i den förhandling som fördes, och jag tror inte att herr Pettersson i Degerfors skulle vinna så stort gehör hos dem man förhandlat med om han helt skulle bortse från protokollsanteckningen. Protokollsanteckningen bidrog nämligen på sitt sätt till att det blev resultat av förhandlingarna.

10 — Andra kammarens protokoll 1957. Nr 21

Herr PETTERSON i Degerfors (s):

Herr talman! Jag känner väl till den situation, som förelåg vid förhandlingarna, men jag vill fråga hur våra löncplaner kommer att se ut i framtiden? Man har här spikat att som regel skall gälla, att de som får arbetstidsförkortning skall betala den själva, och man räknar för varje arbetstimme med ett belopp motsvarande 2,06 procent av lönen. Men låt oss säga att arbetstidsförkortningen fortsätter fram till vad vi satt upp som mål, nämligen 40 timmars arbetsvecka — hur kommer det då att se ut, om löneskillnaden mellan grupperna ökar med 2,06 procent för varje timmes förkortning? Det måste innebära att vi får en odräglig lönesättning. Folk med samma arbetsuppgifter kommer att ha helt skilda löner.

Det är detta jag har velat påpeka i detta sammanhang. Om ingen i kammaren hade sagt någonting om denna sak, skulle man i fortsättningen varit hänvisad till att det står på detta sätt i protokollsanteckningen och att riksdagen därmed som regel för framtiden godkänt, att endast de som får arbetstidsförkortning skall betala den.

Jag betvivlar, herr talman, att man kan på det viset lösa denna fråga för framtiden, ty de som nu har 48-timmarsvecka kommer att reagera starkt. Här diskuterar vi snart sagt dagligen läget för grupper, som anser sig ha släpat efter. Men kan inte de som fortfarande har 48-timmarsvecka också göra anspråk på att betraktas som en eftersläpande grupp, som vill komma ifatt de övriga? Det kommer inte att lyckas, om vi skall följa den protokollsanteckning som ingår i uppgörelsen.

Chefen för civildepartementet, herr statsrådet LINDHOLM:

Herr talman! Jag vill fästa kammarens uppmärksamhet på att det inte står att detta skall gälla som en regel, utan

Ändringar i personalförteckningen för riksbanken, m. m.

det skall gälla som direktiv för utredningen. Om sedan utredningen löser problemet på ett annat sätt än man har resonerat om, må det bli utredningens sak. Vad uppgörelsen innebär är alltså ingenting annat än att det skall verkställas en översyn över hur problemet skall lösas. Det är ett problem, som man icke kommer förbi, detta oberoende av på vilka principer man bygger sin uppfattning.

Överläggningen var härmed slutad. Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 8

Föredrogs vart efter annat

statsutskottets memorial nr 132, angående uppskov med behandlingen av vissa till utskottet hänvisade ärenden;

första lagutskottets memorial nr 35, angående uppskov med behandlingen av vissa utskottet tilldelade ärenden;

tredje lagutskottets memorial nr 23, angående uppskov med behandlingen av visst utskottet tilldelat ärende;

bevillningsutskottets memorial nr 46, angående uppskov med behandlingen av vissa till bevillningsutskottet hänvisade ärenden; samt

bankoutskottets memorial och utlåtande:

nr 28, angående ändring i avlösningsbestämmelserna för hos riksdagen tillfälligt anställda tjänstemän, m. m., och

nr 29, i anledning av delegerades för riksdagens verk framställning angående tillämpning av statens löneplansförordning vid riksdagens verk, m. m.

Vad utskotten i nämnda memorial och utlåtande hemställt bifölls.

§ 9**Ändringar i personalförteckningen för riksbanken, m. m.**

Föredrogs bankoutskottets utlåtande nr 30, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning angående vissa

ändringar i personalförteckningen för riksbanken, m. m.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid

Herr NORDQVIST (h):

Herr talman! Vid behandlingen av valutalagen gick högerens och folkpartiets ledamöter i bankoutskottet emot förslaget att valutaärendena skulle flyttas över till riksbanken. Vår reservation till det utlåtande vi nu behandlar är en konsekvens av vår inställning till ärendet om valutalagen. När riksdagen numera beslutat, att överflyttningen i alla fall skall ske, kan vi dock inte ställa något särskilt yrkande.

Med herr talmannens tillstånd kan jag samtidigt får meddela, att det samma gäller reservationen till nästa ärende på föredragningslistan, bankoutskottets utlåtande nr 31, som avser vissa ändringar i bankoreglementet.

Jag vill lämna detta meddelande endast som en förklaring till de blanka reservationerna.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 10

Föredrogs vart för sig bankoutskottets utlåtanden:

nr 31, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning angående vissa ändringar i bankoreglementet,

nr 32, i anledning av fullmäktiges i riksgäldskontoret framställning med förslag till vissa ändringar i reglementet för riksgäldskontoret, och

nr 33, i anledning av fullmäktiges i riksbanken framställning angående vissa ändringsarbeten i riksbankens fastighet i Nyköping.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 11

Herr TALMANNEN anförde:

Beträffande föredragningslistan för

morgondagens sammanträde hemställer jag, att kammaren måtte besluta, att bland två gånger bordlagda ärenden skall främst uppföras bevillningsutskottets betänkanden nr 47 och 48, bankoutskottets utlåtande nr 22, statsutskottets utlåtanden nr 129, 136 och 137 samt jordbruksutskottets utlåtande nr 12. Övriga ärenden torde uppföras i vanlig ordning, dock med iakttagande att första lagutskottets utlåtande nr 36 samt statsutskottets memorial nr 138 och 139 uppföras sist på föredragningslistan.

Denna hemställan bifölles.

§ 12

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen:

från bevillningsutskottet:

nr 329, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag rörande beredskapslagring av olja, såvitt propositionen hänvisats till bevillningsutskottet;

från andra lagutskottet:

nr 322, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag rörande beredskapslagring av olja, i vad propositionen hänvisats till lagutskott;

från tredje lagutskottet:

nr 327, i anledning av *dels* Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 och 26 §§ lagen den 19 juni 1942 (nr 429) om hyresreglering m. m., så ock om fortsatt giltighet av samma lag m. m., *dels* ock i ämnet väckta motioner; samt

från jordbruksutskottet:

nr 268, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående dispositionen av vissa prisutjämningsavgiftsmedel jämte i ämnet väckta motioner;

nr 271, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1956/57, såvitt propositionen avser jordbruksärenden, jämte i ämnet väckta motioner;

nr 323, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa kronoegendomar m. m., såvitt avser Ekeby 4¹ i Uppsala län m. fl. fastigheter;

nr 324, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda hemställan rörande dels anslag till Hästavelns befrämjande, dels Statens lånefond för hästavelns befrämjande jämte i ämnena väckta motioner;

nr 325, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatta särskilda stödåtgärder för hästaveln jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 326, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående rörelsemedel för domänverket jämte i ämnet väckta motioner.

§ 13

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 0.44 på natten.

In fidem
Gunnar Britth